Ahmet Demirel

Ali Şükrü Bey'in *Tan* Gazetesi

İLETİŞİM YAYINLARI

AHMET DEMİREL 1957'de Trabzon'da doğdu. Orta öğrenimini 1976'da Darüşşafaka Lisesi'nde tamamladıktan sonra, 1980'de Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans çalışmasını, ardından 1993 yılında doktorasını tamamladı. 1981'de *Yurt Ansiklopedisi*'nin "sosyo-ekonomik yapı bölümü" koordinatörü olarak çalışma yaşamına atılan Demirel, şimdiye kadar çeşitli basın yayın kuruluşları ile piyasa ve kamuoyu şirketlerinde çalıştı. Türkiye'nin yakın siyasi tarihiyle ilgili çalışmalarını sürdüren Demirel'in *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup* adlı kitabı daha önce yayınevimizce yayımlandı.

İletişim Yayınları 384 • Araştırma-İnceleme Dizisi 60
ISBN 975-470-581-X
© 1996 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 1996, İstanbul

KAPAK Ümit Kıvanç
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Sait Kızılırmak
KAPAK BASKISI Sena Ofset
İÇ BASKI ve CİLT Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58

AHMET DEMİREL

Ali Şükrü Bey'in *Tan* Gazetesi

ÇEVRİMYAZILAR *Yücel Demirel*

iletişim

Vino'nun anısına...

İÇİNDEKİLER

Önsöz *9*

GİRİŞ
Tan *Gazetesi* *11*

BİRİNCİ BÖLÜM
Birinci Meclis ve Muhalefet *15*

İKİNCİ BÖLÜM
Tan'*ın İçeriği* *33*

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Başyazılar *59*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Başyazı Dışındaki Yazılardan Seçmeler *195*

BEŞİNCİ BÖLÜM
Halk ve Hükümet *247*

Ekler *283*

ÖNSÖZ

Bu derleme, daha önce yayınlanan ***Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*** *adlı incelememize belgesel bir katkı niteliği taşımaktadır. O incelememizi yaparken İkinci Grup'un yayın organı olarak 19 Ocak 1923'te yayın hayatına atılan Tan gazetesindeki yazıların tümünü gözden geçirmiş, ancak o hacimli incelemede bu yazılara geniş yer verme olanağını bulamamıştık. Zamanla, gazetedeki yazıların da toplu olarak yayınlanmasının anlamlı olacağı görüşü ağırlık kazandı ve buna yönelik çalışmalar sonucunda bu derleme ortaya çıktı.*

Mete Tunçay'ın 1981'de yayınlanan ***Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*** *kitabının birinci bölümünün sonunda yer alan "İkinci Grub'un Yayın Organı Tan" başlıklı ara ekten, Tan gazetesi koleksiyonunun Ankara'da Milli Kütüphane'de bulunduğunu öğrenir öğrenmez, bu koleksiyonun peşine düştük. Oradaki eksik sayıları TBMM Kütüphanesi ile İstanbul'daki Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nden tamamladık. Zamanla, kütüphanelerde bulunmayan 40. sayıyı da özel arşivimize kattık.*

1982'de Milli Kütüphane'deki koleksiyonun bir mikrofilmini aldırarak işe başladık. Ancak flu çekilmiş bu mikrofilmden yararlanmamız uzun süre mümkün olmadı. Yazıları mikrofilm cihazında okumaya çalışmaktan, fotoğraf kartlarına basarak okumaya kadar bütün yolları denedik. Sonuç yine başarısızdı. Sonunda, tüm kareleri kestik ve bir projeksiyon aleti yardımıyla gazete sayfalarını duvara yansıtarak göz-

leri aşırı yoran bir çalışmaya koyulduk. Yazılar flu olduğu için, aletin "focus" ayarıyla ne kadar oynarsak oynayalım, netliği sağlayamıyorduk. Bu yorucu çalışma sonuç vermeyince tekrar Milli Kütüphane'ye, gazetenin asıl kaynağına gitme yolunu seçtik, ama beklenmedik bir sürprizle karşılaştık: Gazete koleksiyonu yerinde yoktu! Tan'dan geriye kalan artık yalnızca, öteki kütüphanelerdeki birkaç sayı ile bizim beğenmediğimiz flu çekilmiş mikrofilmimiz miydi?

TBMM Kütüphanesi ile Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'ndeki az sayıdaki gazetenin çevrimyazılarını tamamladıktan sonra, çaresiz, yeniden projeksiyon aletimizin yanına oturduk. Ama, çalışma gerçekten çok ağır yürüyor, hemen hemen hiçbir yazının tamamını okuyamıyorduk. Bir süre sonra, sanırız 4-5 yıl sonra, bir karışıklık sonucu doğru yerine konulmadığı için uzun süre kayıp sanılan Milli Kütüphane'deki Tan cildi yeniden ortaya çıkınca, hiç vakit kaybetmeden yeni (ve bu sefer temiz) bir mikrofilm çektirdik ve böylece derlememizi tamamlama olanağına kavuştuk.

Elinizdeki derleme beş bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Tan gazetesinin görüşlerini yansıttığı İkinci Grup'un niteliğini ve Birinci Meclis'teki mücadelesini hatırlattık, ikinci bölümde ise gazetenin içeriği üzerinde durduk. Üçüncü bölüm başyazıların, dördüncü bölüm başyazı dışındaki yorumların çevrimyazılarına ayrıldı. Beşinci bölümde gazetenin sahib-i imtiyazı Ali Şükrü Bey'in kaleme aldığı "Halk ve Hükümet" başlıklı yazı dizisini yayımladık. Bu arada, yazılar birer belge niteliği taşıdığı için, diliyle hiç oynamadan, olduğu gibi yayınlamayı uygun bulduk. Derlemenin sonundaki ekler bölümünde de başyazı, yazı dizisi ve diğer yazıların başlıklarının fihristini verdik.

Bu derleme Ahmet Demirel ve Yücel Demirel'in ortak ürünüdür. Girişi, İkinci Grup'u tanıtan birinci bölümü ve gazetenin içeriği üzerinde duran ikinci bölümü Ahmet Demirel kaleme aldı. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde yer alan gazete yazılarının tümünün latin harflerine aktarılması görevini ise Yücel Demirel üstlendi.

Çalışmamızda bize yardımcı olan herkese teşekkür ediyoruz. Öncelikle Ankara Milli Kütüphane, TBMM Kütüphanesi ve Hakkı Tarık Us Kütüphanesi yetkili ve görevlilerine teşekkür borçluyuz. Elimizdeki ilk flu mikrofilmden yararlanabilmemiz için bizimle birlikte seferber olan ve bütün fotoğrafçılık hünerlerini ortaya koyan, sonunda da bir projeksiyon aleti almamızı önererek bize yol gösteren Ergun Güney'e, yazıların dizgisini üstlenen Sevinç Başmak'a ve çalışmamızı sürekli destekleyen Meral Demirel'e sonsuz teşekkürler.

GİRİŞ

TAN GAZETESİ

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (1920-1923) bir muhalefet grubu olarak ortaya çıkan İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu görüşlerini açıklamak ve yaymak amacıyla 19 Ocak 1923'te, Ankara'da, *Tan* adıyla bir gazete yayınlanmaya başlamıştır.[1] Gazetenin sahib-i imtiyazı, grubun (kurucuları arasında yer almamasına karşın) meclisteki sözcülerinden olan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, müdir-i mesulü İbrahim Hıfzı Bey'di. Gazete, İstanbul'dan, Ankara'daki Taşcıoğlu binasının zemin katına taşınan Ali Şükrü Bey Matbaası'nda basılıyordu. Aynı binanın ikinci katında Adliye, üçüncü katında ise Şeriye ve Evkaf Vekaleti bulunuyordu.[2] Cumartesi günleri dışında hergün yayınlanan gazete 4 sayfa idi ve fiyatı 5 kuruştu. Gazetenin her sayısında başlığın altında şu dörtlük yer alıyordu:

---

1 Birinci bölümde özetlediğimiz Birinci Meclis'in öyküsü ve İkinci Grup muhalefetinin ayrıntılı bir incelemesi için Bkz. Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, İstanbul, İletişim Yay., 1994.

2 Mehmet Sarıoğlu, 'Bir Bina Bir Tarih', *Tarih ve Toplum*, Sayı 115, Temmuz 1993, s. 34.

Garbın üç yüz sene var, gündüze dönmüş gecesi,
Sen de ey Şark, uyuyorsun o zamandan beridir.
Kararan başka sular, şimdi senin nöbet uyan,
Doğuyor beklediğin gün, ağaran tan yeridir.

Tan'ın ilk sayısında yayınlanan "Yolumuz" adlı başyazı, gazetenin izleyeceği yolu açıklarken, bu başyazının altında, yazı kurulunun şu açıklamasına yer veriliyordu: "Vesaitin noksanlığı ve bunların telafisi hususunda Ankara'da mevcud müşkilat dolayısıyla gazetemizi ilk sayısından itibaren noksansız takdime muvaffak olamadık. Yakında bu noksanların da bertaraf edileceği tabiidir. Mazur görülmekliğimizi rica ederiz. Ancak postaların ve münakilat vasıtalarının vaziyeti hesabıyla verilecek havadisin eskimesi şüphesiz bulunduğundan doğrudan doğruya milletimize taallük etmeyen hadiseleri icmâlen arz etmek ve gazetenin büyük bir kısmını memleketin hayati, fikri ihtiyaçlarına müteallik neşriyata, milli, ilmi mevzulara ve bu yoldaki cereyanlara hasreylemek emelindeyiz. Çünkü bir gazete her şeyden ziyade mensup olduğu muhitin ayinesi olmak mecburiyetindedir".

Bu duyurudan da anlaşılabileceği gibi bir fikir gazetesi olan *Tan*, topu topu 68 sayı yayınlanabildi. Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden sonra, 8 Nisan tarihli 68. sayıda şu duyuru yapılarak yayını geçici olarak durduruldu: "Sahib-i imtiyazımız Ali Şükrü Bey'in fecia-i şehadetinden mütevellit esbaba binaen gazetemizi, kariben yeniden neşrine devam etmek emniyesiyle bugünden itibaren muvakkaten tatil ediyoruz. Mamafih abone olan zevat-ı muhteremenin hukuku her halde tamamıyla mahfuz olduğunu arz ve kariin-i kiramdan inkıta-ı intişar sebebiyle özür dileriz". Ancak *Tan*, yeniden yayın hayatına dönmedi. 1923'ün Nisan ayı sonlarında, İstanbul basınında, İkinci Grup'un bir şirket kurarak *Tan* gazetesini satın aldığı ve gazetenin Hüseyin Avni (Ulaş) Bey tarafından İstanbul'da yeniden yayınlanacağına ilişkin haberler

çıktı.[3] Hüseyin Avni Bey, 30 Nisan'da *Tevhid-i Efkâr* gazetesi muhabirinin "*Tan* gazetesini İstanbul'da sizin neşredeceğiniz söyleniyor?" şeklindeki sorusunu, "*Tan* gazetesi İkinci Grup'un mürevvic-i efkârı idi. Ali Şükrü Bey merhumun vefatı üzerine hadis olan vaziyet dolayısıyla muvakkaten tatil edilmişti. Grubun bu babda ittihaz ettiği karar hakkında malumatım yoktur" şeklinde yanıtlayarak bu haberleri doğrulamadı.[4] İsmi belirtilmeyen bir başka İkinci Grup üyesi de, *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde 3 Mayıs 1923'te yayınlanan demecinde, "*Tan*'ın çıkarılması müşkil olacaktır, zannederim. Zira gazete vereseye intikal etmiştir. Bu hususdaki teşebbüsatın ne safhaya girdiğinden haberdar değilim" diyerek, gazetenin tekrar yayınlanmasının, en azından kendi bilgisi çerçevesinde, gündemde olmadığını belirtti.[5] Çok kısa bir süre sonra yapılan 1923 seçimleriyle birlikte, İkinci Grup'un tarih sahnesinden silinmesiyle, gazetenin yeniden yayınlanmasının zemini de ortadan kalktı. Böylece geçici tatil kararının alındığı 68. sayı, gazetenin son sayısı oldu.

Tan'ın 1, 40, 44, 45, 47, 48, 61-67. sayıları dışındaki sayıları Ankara'da Milli Kütüphane'de vardır. Buradaki eksik sayılardan 61-67. sayılar TBMM Kütüphanesi'nde, 1. sayı da İstanbul'da Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. 40. sayı da özel arşivimizde vardır. Bu durumda *Tan*'ın bu çalışmayı yaparken kullandığımız sayıları 64'e ulaşmaktadır. 4 sayıyı ise (44, 45, 47 ve 48. sayılar) ne yazık ki bulamadık.

Tan'ın içeriğinin değerlendirmesine geçmeden önce, Meclis'teki Birinci ve İkinci Gruplar arasındaki mücadeleyi bir kez daha hatırlatmak kuşkusuz yararlı olacaktır.

---

3 "Muhaliflerin Zatları ve Sadası: Bazı Malumat", *İleri*, 28 Nisan 1923; "İkinci Grup Rüesası Şehrimizde Toplanıyorlar", *Tevhid-i Efkâr*, 29 Nisan 1923.

4 "Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in Beyanatı, *Tevhid-i Efkâr*, 30 Nisan 1923.

5 "İntihâbât Mücadeleleri Etrafında", *Tevhid-i Efkâr*, 3 Mayıs 1923.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ MECLİS VE MUHALEFET

Milli Mücadele dönemi, Türkiye tarihinin en karmaşık dönemlerinden birini oluşturur. Bir yandan, işgale uğramış ülkenin kurtarılması için mücadele verilirken, bir yandan da Osmanlı Devleti'nin fiilen tarih sahnesinden silinmesiyle ortaya çıkan iktidar boşluğu doldurulmuş, çeşitli yasal düzenlemelerle de yeni Türkiye rejiminin temelleri atılmıştır.

Milli Mücadele'yi başarıya ulaştıran Birinci Meclis içinde, ulusal bağımsızlık konusunda tam bir görüş birliği olmasına karşın, iç politika ve rejimin temel nitelikleri konularında önemli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Başlangıçta bir bütün olarak hareket eden Meclis, zamanla Birinci ve İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grupları olmak üzere iki parçaya ayrılmış ve Meclis'te, iktidardaki Birinci Grup ile muhalefetteki İkinci Grup arasında ciddi ve düzeyli bir iktidar ve muhalefet tecrübesi yaşanmıştır.

Muhalefetin oluşumunu ve ortaya çıkan temel çatışma konularını değerlendirirken, Birinci Meclis'i birbirinden farklı özellikler gösteren üç alt dönemde incelemek yararlı olacaktır.

Birinci dönem, Meclis'in açıldığı 23 Nisan 1920'den, Meclis içinde, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde Birinci Grup'un kurulduğu 10 Mayıs 1921'e kadar geçen dönemdir. Bu dönemde rejimin temelleri atılmış, Ankara Meclis ve hükümeti milli hareketin tek meşru temsilcisi haline gelmiştir.

İkinci dönem, 10 Mayıs 1921'den, Meclis'teki muhalif mebusların, İkinci Grup adıyla örgütlü bir yapı içine girdikleri 1922 Temmuzu'na kadar geçen dönemdir. Bu dönemde Birinci Grup üyeleriyle, örgütsüz muhalifler arasında kıyasıya bir çatışma yaşanmış ve Meclis'teki bazı uygulamalar temel çatışma konuları olarak ön plana çıkmıştır.

Üçüncü dönem, 1922 Temmuzu'ndan Meclis'in kapanmasına kadar geçen dönemdir (son toplantı tarihi 16 Nisan 1923'tür). Bu dönemde gruplar arasında, temel çatışma konularıyla ilgili tartışmalar sürmüş, Meclis görüşmelerinin gündemini genel olarak İkinci Grup belirlemiş ve çatışma konularının önemli bölümü muhalefetin görüşleri doğrultusunda çözülmüştür.

Birinci Dönem (23 Nisan 1920- 10 Mayıs 1921)

23 Nisan'daki ilk toplantının ardından, 24 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa hükümet kurulmasına yönelik önergesini açıklamıştır: Kuvvetler birliği esasına dayalı önerge, öz olarak yasama ve yürütme yetkilerinin Meclis'in elinde toplanmasını ve Meclis'ten seçilmiş bir heyetin hükümet işlerini yürütmesini istiyor, Meclis Başkanı'nın, bu heyetin de başkanlığını üstlenmesi gereğine işaret ediyordu. Mustafa Kemal Paşa, Padişah'ın İstanbul'da esir olduğunu, bu nedenle İstanbul'la ilişkiye geçmenin hiçbir yararı olmadığını belirterek, ülkenin yazgısına bütünüyle el konması gerektiğini

de sözlerine ekliyordu.

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa kullanılan 120 oyun 110'unu alarak Meclis Reisi seçilmiş, 25 Nisan'da da kendisinin başkanlığında 7 kişilik Geçici İcra Encümeni kurulmuştur. 29 Nisan'da Hıyanet-i Vataniye Kanunu kabul edilmiş, Meclis'in amacının "Yüce Hilafet ve Saltanat makamını ve Osmanlı ülkesini yabancı güçlerden kurtarmak" olduğu belirtilmiş, bu amaçla kurulan TBMM'nin meşruluğuna karşı koyanların vatan haini sayılacağı hükme bağlanmıştır. 2 Mayıs'da İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun kabul edilmiş; 11 kişilik bir İcra Vekilleri Heyeti kurulurken, vekillerin hiçbir sınırlama olmaksızın Meclis üyeleri arasından salt çoğunlukla teker teker seçileceği hükme bağlanmıştır. 3-4 Mayıs'da da vekiller birer birer seçilerek Heyet-i Vekile oluşturulmuştur. 7 Haziran'da, İstanbul'un işgal tarihi olan 16 Mart 1920'den itibaren, İstanbul'un Meclis'in onayı dışında yaptığı bütün antlaşmalar ve icraat geçersiz sayılmıştır.

5 Eylül'de kabul edilen Nisab-ı Müzakere Kanunu, bir yandan Meclis üye sayısındaki belirsizliğin giderilmesine katkıda bulunurken, bir yandan da Meclis'in amacını tanımlamıştır: "BMM, Hilafet ve Saltanat'ın, vatan ve milletin kurtarılması ve bağımsızlığından ibaret olan gayesine ulaşıncaya kadar (...) aralıksız toplanır".

Yürürlükteki kanunla Mustafa Kemal Paşa'nın birlikte çalışmayı arzulamadığı bazı mebusların vekil seçilmeleri üzerine, 4 Kasım'da İcra Vekillerinin Seçim Şekline Dair Kanun'da bir değişiklik yapılmış, vekillerin Meclis üyeleri arasından doğrudan seçilmesi esasından vazgeçilerek vekillerin Meclis Başkanı'nın gösterdiği adaylar arasından seçilmesi yöntemine geçilmiştir.

Rejimle ilgili en önemli adım Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'yla, bir başka deyişle, 20 Ocak 1921 Anayasası'yla atıl-

mıştır. Hiçbir tartışma olmadan kabul edilen birinci madde egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu, yönetim usulünün halkın kaderini doğrudan doğruya ve fiili olarak kendisini yönetmesi esasına dayandığını belirtiyordu. Yani, adı konmadan cumhuriyet esası benimsenmiş olmaktaydı. İkinci madde yasama ve yürütme yetkisini Meclis'e veriyor, üçüncü maddede Türkiye devletinin TBMM tarafından yönetildiği ve adının TBMM hükümeti olduğu ifade ediliyordu. Yedinci madde, TBMM'nin görevlerini saymış, dokuzuncu madde TBMM Başkanı'na, Meclis adına imza koyma ve Vekiller Heyeti'nin kararlarını onaylama yetkisi vermiştir. Dokuzuncu madde, ayrıca, Heyet-i Vekile'nin aralarında toplanarak kendi üyelerinden birini reis seçmelerini hükme bağlamış, ancak yine de Meclis Başkanı'nın, aynı zamanda, Heyet-i Vekile'nin de tabii reisi olduğunu belirlemiştir. Bu madde uyarınca, 24 Ocak'ta Fevzi (Çakmak) Paşa ilk Heyet-i Vekile Reisi seçilmiştir.

İkinci Dönem (10 Mayıs 1921 - Temmuz 1922)

Birinci Grup'un kurulması

1921 İlkbaharı'na kadar rejimin temelleri atılmış, yasal düzenlemelerle Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında önemli bir yetki toplulaşması sağlanmış ve Mustafa Kemal Paşa güçlü bir lider olarak sivrilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Anayasa'ya göre hem yasama, hem yürütmenin başı idi, aday gösterme yöntemi sayesinde yalnızca birlikte çalışmayı istediği kişiler vekil seçilebiliyordu. Buna karşılık yüzyıllardır toplumun meşruluğunu değil tartışmayı, aklına dahi getirmediği Hilafet ve Saltanat kurumunu temsil eden kişi artık açıktan hainlikle suçlanabiliyordu. Padişah'ın izlediği tesli-

miyetçi politika temsil ettiği kurumun meşruluğunun tartışılması için zemin oluşturmaya başlamıştı.

Bu ortam içinde, Mustafa Kemal Paşa, kendine yakın mebuslarla görüşerek Sivas Kongresi'nde kurularak ülkenin yazgısına el koyan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin (A-RMHC) Meclis grubunu oluşturma yoluna gitmiş, 10 Mayıs 1921'de Birinci Grup'u kurmuştur. Burada dikkat çeken nokta, Meclis açılırken tüm mebuslar A-RMHC üyesi kabul edilirken, şimdi, Cemiyet'in Meclis grubu, bazı mebuslar dışarıda bırakılarak kurulmuş oluyordu. Grubun toplantı tutanaklarının giriş bölümünde "grubun A-RMHC üyelerinin Meclis'te bir tür parti disipliniyle hareket etmelerini sağlamak üzere kurulduğu" dile getiriliyordu. Grup Genel Kurulu, başkanlığa Mustafa Kemal Paşa'yı seçerken, grubun programı, Misak-ı Milli'nin sağlanması ve Devlet teşkilatının Anayasa çerçevesinde adım adım oluşturulması olarak saptanmıştır. Programda açıklanan amacı Meclis'teki bütün mebuslar kabul etmesine rağmen, grubun birçok mebus dışarıda bırakılmak suretiyle kurulması, hariçte kalanların büyük tepkisini çekmiştir.

Temel çatışma konuları

Birinci Grubun kurulduğu 10 Mayıs 1921'den İkinci Grup'un kurulduğu 1922 Temmuzu'na kadar geçen dönemde, iktidar yanlısı mebuslarla, örgütsüz muhalif mebuslar bazı temel konularda sürekli çatışmışlardır. Ortaya çıkan temel çatışma konuları şöyle özetlenebilir:

Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumlulukları

Anayasa'nın 7. maddesi Heyet-i Vekile'nin görev ve sorumluluklarının özel bir kanunla tayin edileceğini hükme

bağlıyordu. Konuyla ilgili çalışmalarını yürüten ve muhaliflerin ağırlıkta olduğu özel komisyon, teklifini 24 Kasım 1921'de Meclis'e getirmiştir. Teklif, Heyet-i Vekile'nin görevlerini saptamanın yanısıra, güçler ayrılığı ilkesine dayanarak, esas teşkilatlanmada önemli değişiklikler de öngörüyordu. Buna göre, Meclis, Heyet-i Vekile Reisi'ni seçecek, bu kişi Heyet-i Vekile'yi oluşturarak Meclis'in güvenoyuna başvuracaktı. Meclis Başkanı ise adeta "sorumsuz bir cumhurbaşkanı" konumuna getiriliyordu. Oysa bu sırada, Mustafa Kemal Paşa Birinci Grup sayesinde Meclis çoğunluğunu elinde tutuyordu; Meclis ve Heyet-i Vekile'nin başkanı ve aynı zamanda olağanüstü yetkili Başkumandan'dı. Bu ortam içinde yetkilerinin başka bir güç odağıyla paylaşılması uygun görülmeyince, teklif, büyük tartışmalar sonucunda, Birinci Grup üyelerinin oylarıyla reddedilmiştir.

Meclis egemenliği tartışmaları

Muhalifler, yasama ve yürütme yetkisiyle donatılan Meclis'in, zaman zaman devre dışında bırakılmasını; görevleri kanunla açık olarak belirlenmemiş Heyet-i Vekile'nin, Meclis'in bilgisi dışında uygulamalar yapmasını, meclis egemenliği ilkesinin ihlali olarak değerlendirmişlerdir. Meclis'te bu tür uygulamalar nedeniyle birçok tartışma çıkmıştır.

Başkumandanlık Kanunu'yla Başkumandan'a verilen olağanüstü yetkiler sorunu

Yetkilerin kullanılış biçimiyle ilgili temel tartışma konularından biri de Başkumandanlık Kanunu'nun çizdiği hukuki çerçeve olmuştur. 5 Ağustos 1921'de, cephelerdeki durumun kötüye gittiği bir dönemde, Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin sahip olduğu meşru yetkileri, 3 ay süreyle, fiilen

kullanma hakkına sahip olarak Başkumandanlığa getirilmiştir. Kanunun kabul edilmesiyle, Mustafa Kemal Paşa'nın vereceği emirler artık birer kanun niteliği taşıyacaktı. Muhalif mebuslar, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığa getirilmesine karşı çıkmamışlar, buna destek vermişlerdir. Ancak, Başkumandan'a, Meclis yetkilerini kişisel olarak kullanma hakkının verilmesine başından beri itiraz etmişlerdir. 31 Ekim 1921 ve 2 Şubat 1922 tarihlerinde yapılan gizli toplantılarda, uzun tartışmalardan sonra, kanunun süresi aynı koşullarla, iki kez, üçer ay uzatılmıştır.

Kanunun süresini üçüncü kez uzatma konusu, 4 Mayıs 1922'de yine bir gizli toplantıda gündeme gelmiştir. TBMM'nin yetkilerinin bir şahsa devri konusunda süregelen muhalif tutum, bu oturumda öncekilere kıyasla çok sert biçimde ortaya konmuştur. Bu gizli görüşmenin ardından yapılan açık toplantıda, muhaliflerin oylamaya katılmayarak yaptıkları engelleme yüzünden çoğunluk sağlanamamıştır. Sürenin 3 ay daha uzatılmasına yönelik teklif Meclis'ten geçmeyince Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlığı hukuki olarak sona ermiştir. Bu durum, Mustafa Kemal Paşa'yı harekete geçirmiş ve 6 Mayıs 1922'de, bir önceki gizli oturumda ileri sürülen görüşleri cevaplandırmak ve sorunu çözmek için bir gizli toplantı yapılmıştır. Uzun görüşmelerin ardından Başkumandanlık Kanunu, aynı koşullarla, üçüncü kez uzatılmış ve konu iktidarla muhalefet arasındaki temel çatışma konularından biri olarak bir sonraki döneme taşınmıştır.

Vekil seçimlerinde aday gösterme yönteminin uygulanışı

Daha önce değinildiği gibi, 4 Kasım 1920'de yapılan bir kanun değişikliğiyle, başlangıçtaki esas terk edilerek, Heyet-i Vekile üyelerinin sadece Meclis Reisi'nin göstereceği

adaylar arasından seçilmesi esasına geçilmişti. Aday gösterme uygulaması, bu yöntemi Meclis'in yetkilerinin kısıtlanması olarak nitelendiren muhaliflerle, iktidar yanlıları arasında uzayıp giden ve zaman zaman sertleşen tartışmalara yol açmıştır. Muhalifler, zamanla, seçimde gösterilen adayların hiçbirine oy vermeyerek ve çekimser kalarak, adaylardan herhangi birinin çoğunluğa ulaşmasını engelleme yöntemini benimsemiş, bunun sonucu olarak seçimlerin ilk turunda sonuç almak hemen hemen imkansız hale gelmiştir.

Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsızlığı sorunu

Meclis Başkanlık Divanı üyelerinin, Meclis'teki her türlü fırka, grup ve zümreden uzak durması konusu, muhalif mebusların ötedenberi savunduğu bir ilke olmuştur. Muhalif mebuslar, bunu, Başkanlık Divanı'nın, Meclis görüşmelerini, tarafsız ve yansız olarak yönetmelerinin güvencesi olarak görüyorlardı. Bununla birlikte, başta Meclis Reisi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Meclis Başkanlık Divanı üyelerinin, Meclis'te kurulan Birinci Grup'a da üye olmaları, muhalif mebusların tepkisini çekmiş, zaman zaman oturum başkanları taraflı davranmakla suçlanmıştır.

İstiklal Mahkemeleri sorunu

Olağanüstü yetkilerle kurulan İstiklal Mahkemeleri ve bu mahkemelerin yaptığı uygulamalar Meclis'te iktidar yanlısı mebuslarla, muhalif mebuslar arasında bir başka temel tartışma konusu olmuştur. İstiklal Mahkemeleri, 11 Eylül 1920'de, büyüyen asker kaçakları sorununu çözmek amacıyla kabul edilen "Firariler Hakkında Kanun"la kurulmuştu. 26 Eylül 1920'de mahkemelerin görev alanı, vatan hainliği, casusluk, memleketin maddi ve manevi gücünü her ne

şekilde olursa olsun kırmaya çalışmak suçlarını da kapsama alarak iyice genişletilmiştir.

Mahkemelerin uygulamaları sık sık Meclis'e getirilerek eleştiri konusu yapılmıştır. Bu uygulamalar arasında, kaçakların yerine yakınlarını askere götürmek, yoksa köy ve mahallelerinden para cezası almak, kaçağın mal ve mülkünün yakılması veya el koyulması gibi uygulamalar da vardı. Bu durum, Meclis'te, mahkemelere karşı tutumun güçlenmesine yol açmış ve mahkemelerin yetkilerinin sınırlandırılmasından, tamamen kaldırılmalarına kadar çeşitli önergeler verilmiştir.

Nihayet, 17 Şubat 1921'de, Meclis Başkanlığı'nın aldığı "İstiklal Mahkemeleri'ne şimdilik ihtiyaç kalmadığından ve zorunluluk halinde Meclis'in karar ve onayıyla gerekli yerlerde yeniden kurulabileceğinden, Ankara İstiklal Mahkemesi dışındaki İstiklal Mahkemeleri'nin faaliyetlerine son verilmesini" isteyen karar, kabul edilerek, Mahkemeler'in görevine son verilmiştir. Kütahya-Eskişehir savaşlarında alınan yenilgi, İstiklal Mahkemeleri'nin yeniden kurulmasını gündeme getirmiştir. 23 Temmuz 1921'de Kastamonu, Konya ve Samsun'da üç İstiklal Mahkemesi kurulması kararlaştırılmıştır.

5 Ağustos 1921'de, Mustafa Kemal Paşa Başkumandanlığa getirilince, İstiklal Mahkemeleri doğrudan Başkumandan'a bağlanmış ve yeni mahkemeler kurulmuştur. Mahkemelerin yeni üyeleri de Başkumandanca atanmıştır. Olağanüstü yetkilerle donatılan İstiklal Mahkemeleri'nin Başkumandan'a bağlanması, üyelerinin artık Meclis'in seçimiyle değil, Başkumandan'ın atanmasıyla belirlenmesi, ayrıca Mahkemelerin verdiği kararların sertliği ve Meclis denetimi dışında kalması, Meclis'te huzursuzluk yaratmıştır. Muhalifler, Başkumandan'ca atanan Mahkeme üyelerinin üyeliklerini tanımamışlar, Mahkemeler'in kaldırılmasına ya da hiç

değilse Meclis denetimi altına girmesine çalışmışlardır.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin sorunlar

Muhalif mebuslar, ülkede kanun hakimiyetinin sağlanması, kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması konusunda da oldukça titiz davranmışlar, bunların eksikliğinin sorumluluğunu Heyet-i Vekile'ye yükleyerek bu konuda sert eleştiriler yapmışlardır.

Üçüncü Dönem (Temmuz 1922 - 16 Nisan 1923)

İkinci Grup'un kurulması

Muhalif mebuslar, Birinci Grup'un kuruluşundan 14 ay sonra, 1922 Temmuzu'nda İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla örgütlenmiştir. Grup'un kurucuları Erzurum mebusları Hüseyin Avni (Ulaş) ve Süleyman Necati (Güneri), Canik mebusu Emin (Gevelioğlu), Kastamonu mebusu Mehmet Besim (Fazlıoğlu), Kayseri mebusu Rifat (Çalıka), Sivas mebusu Vasıf (Karakol) ve Mersin mebusu Salahattin (Köseoğlu) Beylerdi.

Meclisin durumu ve Selâmet-i Umumiye Komitesi

Uzun süre, örgütlü bir yapı içinde ortaya çıkmak yerine, Meclis'te bireysel karşı çıkışlar yaparak, çoğunluğun görüşünü etkilemeye çalışma yolunu seçen muhaliflerin, sonunda örgütlenmeye karar vermelerinin ardında, kuşkusuz, öteden beri eleştirdikleri konularda kendi görüşleri doğrultusunda daha kolay sonuca ulaşma isteği vardır. Bununla birlikte, fiili örgütlenmeye yol açan en önemli neden, Birin-

ci Grup'tan bazı mebusların, önemli meseleleri Meclis'ten geçirebilmek için, gizli bir örgüt kurmaları ve bu gizli örgüt yoluyla Meclis çoğunluğunu denetim altına alma çabasına girişmeleridir. Muhalif mebuslar, Selâmet-i Umumiye Komitesi adını verdikleri bu gizli örgüt sayesinde iktidarın Meclis çoğunluğunu kesin olarak ele geçirebileceği endişesiyle, bir karşı önlem olarak hızla örgütlenmiştir.

İkinci Grup'un programları

Grup, üye sayısı 35'e ulaşınca, 16 Temmuz 1922'de üç maddelik bir program yapmıştır. Program, amacı, Misak-ı Milli çerçevesinde milli birlik ve bağımsızlığa ulaşmak olarak tanımlıyor, mevcut kanunların milli egemenlik ilkesine göre değiştirilmesi ve düzeltilmesini öngörüyor, herkesin hukukunun saygınlığını ve dokunulmazlığını dile getiriyordu. Daha sonra 7 maddelik yeni bir program yapıldı. Programda, esas olarak, genel hukukun esas hükümlerine ve milli egemenliğe aykırı yetki, ayrıcalık, kuruluş ve icraatla, Başkumandanlık Kanunu'nun öngördüğü olağanüstü yetkiler, aday gösterme uygulaması ve İstiklal Mahkemelerinin kaldırılması, Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsızlığının sağlanması isteniyordu. Görüldüğü gibi, bu program, temel çatışma konuları olarak belirlenen sorunların çözülmesi gereğine işaret etmekle yetiniyordu. Grup, daha sonra, 27 maddelik yeni bir program yapmıştır. Programda, kişi hak ve özgürlükleri, devlet teşkilatı ve Millet Meclisi'ne ilişkin hükümlerin yanısıra eğitim, adliye, maliye, ekonomi ve sağlık konularına ilişkin hükümlere de yer verilmiştir.

Gruplar arasındaki mücadele: Temel sorunlarla ilgili gelişmeler

İkinci Grup'un kurulmasından sonra muhalifler, karşı çıktıkları uygulamaları kendi görüşleri doğrultusunda çözmek amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuşlar ve bunların önemli bölümünden sonuç almışlardır.

8 Temmuz 1922'de, İkinci Grup'un öteden beri karşı çıktığı, vekil seçimlerinde aday gösterme yöntemi yürürlükten kaldırılmış, Meclis'in ilk günlerinde uygulanan, adaysız, doğrudan vekil seçimi esasına dönülmüştür. Bu arada, Heyet-i Vekile Reisi'nin de doğrudan doğruya Meclis'ce seçilmesi esası benimsenerek kuvvetler ayrılığına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Kanun kabul edildikten sonra, ismi üzerinde anlaşmaya varılan Rauf (Orbay) Bey, Heyet-i Vekile Reisliğine getirilmiştir. Aday gösterme yöntemi kaldırılınca, muhalifler, seçimlerde çekimser kalarak yaptıkları engellemeden vazgeçmiş, böylece önceki dönemde sık sık rastlanan tıkanıklıklar son bulmuştur. Bu arada, İkinci Grup'tan Kayseri mebusu Rifat (Çalıka) Bey de Adliye Vekili seçilerek Heyet-i Vekile içinde uzun süre görev almıştır.

20 Temmuz 1922'de, Başkumandanlık Kanunu'nun, muhaliflerin öteden beri tepkisini çeken ve Başkumandana olağanüstü yetkiler veren ikinci maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yetkiler kaldırılınca, muhaliflerin de desteğiyle, Mustafa Kemal Paşa'nın Başkumandanlık unvanı, oybirliğiyle, süresiz olarak uzatılmıştır.

Başkumanlık yetkilerinin kaldırılmasıyla, Başkumandanlık emriyle kurulan ve Meclis denetimi dışında faaliyet gösteren İstiklal Mahkemeleri'nin görevleri sona erdirilmiştir. 31 Temmuz 1922'de İkinci Grup'un çabaları sonucunda İstiklal Mahakimi Kanunu kabul edilmiş, bu kanunla, o tarihten sonra kurulacak İstiklal Mahkemeleri üzerinde Meclis denetiminin kurulması sağlanmıştır. Bu arada, İkinci

Grup yeni İstiklal Mahkemeleri kurulması konusunda da oldukça gönülsüz davranmıştır. Heyet-i Vekile'nin Amasya ve Batı Anadolu bölgesinde yeni İstiklal Mahkemeleri kurma girişimleri İkinci Grup'un engellemesi yüzünden sonuçsuz kalmıştır. Bu dönemde, İkinci Grup'un da desteğiyle, sadece Elcezire'de, o da görev alanı asker kaçakları sorunuyla sınırlı olmak üzere, bir tek İstiklal Mahkemesi kurulmuştur.

İkinci Grup, Meclis üstünlüğü ve yetkilerin kullanılış biçimi konusundaki titizliğini bu dönemde de sürdürmüş, Meclis'e ait yetkilerin, Heyet-i Vekile ya da Meclis Reisi'nce Meclis'in bilgisi dışında kullanıldığı her duruma tepki göstermiştir.

İkinci Grup'un, Başkanlık Divanı'nın tarafsızlığı konusundaki duyarlılığı bu dönemde de sürmüştür. Grup'un lideri, Erzurum mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, 9 Kasım 1922'de Meclis Birinci Reis Vekili seçilmiş ve seçimin hemen ardından, Meclis Başkanlık Divanı'nın tarafsız olması gereğine işaret ederek, İkinci Grup'tan istifa ettiğini açıklamıştır. Bununla birlikte, Başkanlık Divanı'nda yer alan Birinci Grup üyelerinin, Divan'a seçildikten sonra da Grup'la ilişkilerini sürdürmeleri yüzünden, Divan'ın tarafsızlığı konusundaki tartışmalar gündemden düşmemiştir.

İkinci Grup'un hukukun üstünlüğü konusunda öteden beri yaptığı eleştiriler bu dönemde de sürmüş, 12 Şubat 1923'te kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alan ve askeri, sivil memurları kanuni sınırlar içinde davranmaya zorlayan Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'nun, İkinci Grup'un oylarıyla, kabul edilmesiyle bu konuda çok önemli bir adım atılmıştır.

Diğer önemli gelişmeler

Bu dönemde, temel çatışma konularından başka alanlarda da önemli gelişmeler olmuştur.

Saltanatın kaldırılması: 1 Kasım 1922'de Saltanat kaldırılarak, Cumhuriyet'e geçiş sürecinde önemli bir adım atılmıştır. Saltanat'ın kaldırılmasına ilişkin Meclis görüşmelerinde Birinci ve İkinci Grup, Saltanat'ın kaldırılması konusunda adeta birbirleriyle yarışmışlar, gerek gruplar içindeki, gerekse gruplar dışındaki bağımsız muhafazakar mebuslar bu karar alınırken pek seslerini çıkartamamışlardır. Yapılan görüşmeler sonucunda Saltanat oybirliğiyle kaldırılırken, Hilafet makamı, siyasi gücü elinden alınarak, korunmuştur.

Halk Fırkası: 7 Aralık 1922'de Mustafa Kemal Paşa, barış sağlanınca Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kurma kararında olduğunu açıklamıştır. 8 Nisan 1923'te de, Halk Fırkası'nın, Meclis'teki Birinci Grup'un bir fırkaya dönüştürülmesi yoluyla kurulacağı açıklanmıştır.

Lozan Görüşmeleri: İkinci Grup, Lozan görüşmelerinin Meclis'in yönetiminde yapılması ve son sözü Meclis'in söylemesi konusunda olağanüstü duyarlı davranmış, özellikle Misak-ı Milli'den tavizler konuları gündeme geldiğinde, duyarlılığı bir hayli artmıştır. Buna karşılık, Birinci Grup, görüşmeleri Heyet-i Vekile'nin yürütmesinden yana olmuş, konu Meclis'e geldikçe hayli tartışmalı görüşmeler cereyan etmiştir.

Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi: Önde gelen muhaliflerden ve İkinci Grup'un yayın organı *Tan* Gazetesi'nin sahibi, Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey, 27 Mart 1923'te aniden ortadan kaybolmuş, 2 Nisan 1923'te cesedi bulunmuştur. Ali Şükrü Bey'in, muhafız alayı komutanı Topal Osman'ın adamlarınca öldürüldüğünün anlaşılması üzerine, Topal Osman girişilen silahlı çatışma sonucunda öldürülmüştür. Olay, Meclis'teki gerginliği artırmış, yeni seçim kararı alın-

ması sürecini hızlandırmıştır.

Seçim kararının alınması: Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinin yarattığı olumsuz havanın da etkisiyle, 1 Nisan 1923'te Birinci Grup'un teklifi, İkinci Grup ve bağımsızların da tam desteğiyle, Meclis, oybirliğiyle seçimin yenilenmesine karar vermiştir. Aslında, 20 gün önce de İkinci Grup, Lozan'daki gelişmelerin tartışıldığı bir gizli toplantıda seçimin yenilenmesini teklif etmiş, o zaman, Birinci Grup buna yanaşmamıştır. Seçim kararı alındıktan sonra, seçim kanununda bazı değişikliklere gidilmiştir.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'ndaki değişiklik: 15 Nisan 1923'te Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda görünüşte basit, ancak anlam olarak önemli bir değişiklik yapılarak, Birinci Grup dışındaki siyasi grup ve örgütlerin faaliyetlerini sürdürmeleri ya da, Birinci Grup adaylarının siyasi rakipleri olarak seçimlere katılmaları olanaksız hale getirilmiştir. Bir yabancı bilim adamı, bu değişiklik için "coup d'état" terimini kullanmıştır.

1923 Seçmesi ve Muhalefetin Tasfiyesi

Meclis, son toplantısını 16 Nisan 1923'te yapmış, ardından ülke seçim havası içine girmiştir. İkinci Grup, seçimlere grup olarak katılmama kararı almış, böylece, seçimde Birinci Grup adayları tek başlarına kalmıştır. Meclis'in dağılmasından sonra, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, bazı vekillerle, Müdafaa-i Hukuk Grubu yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir seçim bürosu kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa bu kurulla birlikte çalışarak aday listelerini oluşturmuştur. Listeler oluşturulurken, seçim bölgelerinin çoğunda, seçilecek mebus sayısı kadar aday gösterilmiş ve adayların tümünün mebus olması sağlanmıştır. Ayrıca, listelerde yer verilen adayların görüşlerine baş-

vurma gereği bile duyulmamıştır. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, güdümlü 1923 seçimlerini (ve izleyen tek parti dönemindeki seçimleri) şöyle değerlendirmektedir: "Gerçi iki dereceli seçim yasasındaki yönteme göre bütün illerde milletvekili seçimleri yapılıyordu, ama bu seçim işin formalite yönüydü. Halk Partisi tarafından gösterilen aday mutlaka seçiliyordu. O halde bu adaylar, 'halkın seçimine sunuluyordu' demektense, 'halkın onayına sunuluyordu' deyişini kullanmak belki daha yerinde olur"

Birinci Grup adaylarının kesin başarısıyla sonuçlanan seçimler sonucunda, 437 Birinci Meclis üyesinden 125'i İkinci Meclis'e de seçilmiştir. Bunların 114'ü ilk Meclis'te Birinci Grup üyesi idi. 5'i ilk dönemde bağımsız olmakla birlikte, seçimlere, Mustafa Kemal Paşa'nın yönetimindeki seçim kurulunca, Birinci Grup adayı gösterilerek katılmışlardır. Yine ilk Meclis'te gruplar oluşmadan önce Meclis'le ilişkisi kesilen 6 mebus, seçim komitesince aday gösterilip ikinci Meclis'e seçilmiştir. Buna karşılık, İkinci Grup üyelerinin hiçbiri ikinci Meclis'e girememiştir. Birinci Grup adayı olmayıp seçim kazanan tek kişi Gümüşhane'den bağımsız olarak adaylığını koyan Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey'dir.

1923 seçimleriyle birlikte İkinci Grup'un tasfiye edilmesinin ardından, ülkede hızla otoriter bir tek parti yönetimi kurulmuştur. Özellikle 1925 Martı'nda çıkartılan Takrir-i Sükûn Kanunu muhalefetin kesin bir biçimde susturulması ve tek parti yönetiminin kurumsallaşması sürecinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. 1926'da Ziya Hurşit ve arkadaşlarının Mustafa Kemal Paşa'ya karşı düzenledikleri suikast girişimi, suikast düzenleyicilerinin yanısıra, onlarla ilişkisi olsun olmasın, eski İkinci Grup mensuplarının da dahil olduğu tüm muhalif ve potansiyel muhaliflerle son bir hesaplaşmaya gidilmesine zemin oluşturmuştur. Başka birçok muhalif gibi, İkinci Grup'un önderleri Hüseyin Avni

(Ulaş), Salahattin (Köseoğlu) ve Kara Vasıf (Karakol) Beyler de tutuklanarak yargılanmıştır. Mahkeme, bu kişilerin suikastle ilişkisini araştırmanın yanısıra, siyasi geçmişlerini yargılamayı da ihmal etmemiştir. Sonuçta, mahkeme, İkinci Grup'un eski önderlerini suçsuz bulmuş ve beraat ettirmiştir. Bu yargılamadan sonra da İkinci Grup tarih sahnesinden artık tamamen çekilmiştir.

İkinci Grup'un temel görüşleri Türkiye'de hemen hemen hiç merak edilmemiş, derli toplu araştırılmamıştır. Sadece önde gelen önderlerinin Mustafa Kemal Paşa'ya karşı yaptıkları eleştiriler ön plana çıkartılarak, hareket mahkum edilmeye çalışılmıştır.

İkinci Grup'un temel görüşleri incelenirken göz önünde tutulması gereken ilk nokta bu muhalefetin Meclis'teki bir takım uygulamalar çerçevesinde oluşmuş olmasıdır. Grup, yalnızca duyarlı olduğu konularda muhalefet yapmış ve çoğu zaman Meclis tartışmaları belirlemiştir. Dikkat edilmesi gereken bir ikinci nokta da, İkinci Grup'un, Milli Mücadele başarıya ulaşana kadar, Meclisteki birlikteliğin ortadan kalkmaması konusunda olağanüstü duyarlı davranmış olmasıdır. Bu duyarlılık grubun isminde de somut ifadesini bulmuş, grup tamamen farklı bir isim almak yerine, İkinci Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adını benimsemiştir. Grup'un önde gelenlerinin Meclis konuşmaları ve *Tan* Gazetesi'ndeki yazılar incelendiğinde bu birliktelik konusunun sürekli vurgulandığı görülmektedir.

İkinci Grup'un temel eleştiri konularının başında kişi tahakkümüne karşı tavır gelmektedir. Bu karşı çıkış, yalnızca Mustafa Kemal Paşa'nın şahsına yönelik olarak görülmemelidir. Önceki dönemlerde, özellikle de İttihat ve Terakki döneminde yaşanan kişisel yönetim tecrübesi, muhaliflerin bu konuda duyarlı davranma gereğini ortaya çıkarmıştır. İkinci Grup, Meclis egemenliği kavramına dayanarak, fiilen oluşa-

bilecek her türlü kişisel yönetime karşı tepki geliştirmiş, Meclis üstünlüğü ve bu gücün üzerinde yetkili makam tanımamak konusunda olağanüstü duyarlı davranmıştır. Meclis'e ait yetkilerin bir bölümünün Başkumandan'a devredilmesi, Meclis Başkanı'nın aynı zamanda Heyet-i Vekile'nin tabii başkanı olması ve vekil seçimlerinde aday göstermesi gibi uygulamalar sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında gerçekleşen yetki toplulaşmasına karşı eleştiriler bu bağlam içinde değerlendirilmelidir. Meclis üstünlüğü ve onun üzerinde yetkili bir güç tanımama ilkesinden hareket edilince, doğal olarak, Heyet-i Vekile'nin, Meclis'e ait yetkileri Meclis'in bilgisi dışında kullandığı her uygulama da muhalefetin şiddetli tepkisini çekmiştir.

Ülkede kanuna dayanan bir yönetim kurulması ilkesi de İkinci Grup'un temel ilkelerinden biridir. Bunun doğal sonucu olarak İkinci Grup temel hak ve özgürlükler konusunda da hassas olmuştur. İstiklal Mahkemeleri'ne karşı çıkışları da bu çerçeve içinde değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki, İkinci Grup'un verdiği mücadele, Birinci Meclis'in, günümüzde de Türkiye'nin en demokratik meclislerinden biri olarak anılmasını olanaklı kılmıştır. İşgal altında iken ve savaş en ağır koşulları dayatırken, demokratik bir meclise sahip olması ve Milli Mücadele'yi böyle bir meclisin yönetimi altında başarıya ulaştırması, Türkiye için, bugün de, gelecekte de kıvanç verici bir miras olarak anılmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TAN'IN İÇERİĞİ

Dört sayfalık *Tan*'ın birinci sayfada yayınlanan imzasız başyazıları oldukça önemlidir. Bu imzasız başyazıları Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey kaleme almıştır. Gazetede Ali Şükrü Bey tarafından yazılmamış iki başyazı vardır. Birincisi, 12 Şubat 1923 tarihli 21. sayıda Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey'in yazdığı "Hürriyete Tecavüz Kanunu Hakkında" başlıklı başyazıdır. İkincisi, Ali Şükrü Bey'in öldürülmesinden sonra 3 Nisan 1923 tarihli 64. sayıda imzasız olarak yayınlanan "İntihâb Kanunu" başlıklı başyazıdır. İkinci Grup'un ağır topları da *Tan*'a çeşitli inceleme ve eleştiri yazıları yazmış ve yazı dizileri hazırlamıştır. Gazetede "Dahili Haberler" genel başlığı altında çok sayıda küçük Ankara ve Anadolu haberi, "Harici Haberler" genel başlığı altında da dış dünyadan haberler yayınlanmıştır. "Son Dakika Haberleri" genel başlığı altında çeşitli güncel haberler verilirken, "Lozan Haberleri"ne de gazetede önemli bir yer ayrılmıştır. Haberlerin önemli bölümü Anadolu Ajansı kaynaklıdır. Ayrıca *Le Temps* ve *Morning Post* başta olmak üzere çeşitli yabancı gazetelerden de yararlanılmıştır.

Gazetede, ilk sayıdan itibaren, meclis görüşmelerinin tutanaklarına çok geniş bir yer verilirken, ayrıca gazetenin meclis muhabiri de görüşmelerle ilgili izlenimlerini renkli bir üslupla okurlara yansıtmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmaları ve yurt gezileri için de geniş yer (bazen tam sayfa) ayrılmıştır.

Başyazılar

Tan'ın başyazıları, polemik yazıları ile fikir özgürlüğü, Hürriyet-i Şahsiye Kanunu, Lozan barış görüşmeleri, Ermeni ve Kürt sorunu, İzmir İktisat Kongresi ve bunların dışındaki konularla ilgili başyazılar olmak üzere 7 ana başlık altında toplanabilir. Bu yazıların tümünü konularına göre tasnif ederek derlememize aldık. Aşağıda kısaca özetlediğimiz bu başyazıların listesi, ayrıca, derlememizin sonundaki ekler bölümünde verilmiştir. Bu listede, başyazılar, gazetede yayınlanış tarihlerine göre sıralanmıştır.

Polemik Yazıları

Tan'ın üç başyazısı polemik yazısıdır. Bunlardan, 28 Ocak'ta yayınlanan "Fazilete Doğru", Falih Rıfkı'nın (Atay) 26 Ocak tarihli *Akşam*'a yazdığı "Garip Alâmetler" başlıklı yazısına cevaptır. "Fazilete Doğru"da *Akşam*'daki "Garip Alâmetler" kastedilerek "İstanbul'un hiç ummadığımız bir gazetesinde İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu aleyhinde" bir yazının yayınlandığı belirtilmektedir. *Akşam*'dan böyle bir tutum beklenmemesinin nedeni, o zamana kadar *Akşam*'ın Ankara haberlerini genel olarak, kaynak da göstererek *Tan*'dan aktarması olmalıdır. Falih Rıfkı, "Fazilete Doğru"ya 5 Şubat'ta, *Akşam*'da, "*Tan* Gazetesi'ne Mektup" başlıklı yazısıyla karşılık vermiş, *Tan* da cevabını, 9 Şubat'ta "Bir İzah"

başlığıyla yayınlamıştır.[6] Diğer polemik başyazısı ise 30 Ocak tarihli *Tan*'daki "*Times*'ın Neşriyatı Münasebetiyle" başlığıyla yayınlanan başyazıdır. Yazı, *Times* gazetesinde 22 Ocak'ta yayınlanan bir yazıya verilmiş cevaptır.

"Garip Alâmetler"de Falih Rıfkı, İkinci Grup'a karşı saldırgan bir tutum sergilemiş, grup üyelerini korkaklık ve riyâkarlıkla suçlamış ve "irtica" tehlikesine dikkat çekmiştir. "Fazilete Doğru"da, hakimiyet-i milliyeyi tam anlamıyla gerçekleştirmeye çalışan ve meclisteki faaliyetini buna yönelten İkinci Grup'un, böyle bir yazı karşısında, kendisini savunmasının bile gereksiz olduğu belirtilmiş, bir şeyi eleştirmeye girişmeden önce, onun öğrenilmesinin, muhakeme edilmesinin ve daha sonra yazılmasının zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Bir şeyin gerçeğini öğrenmeden, ona şu veya bu etki ve duygularla rastgele hücum etmenin hak ve fazileti boğmaya çalışmak gibi milli ve sosyal bir suç olduğu belirtilen yazıda, inkılâpçıların en kutsal görevinin, çeşitli nedenlerden kaynaklanan bozulma ve çürüme belirtilerine karşı mücadele etmek olduğu vurgulanmış ve bu nedenle, *Tan*'ın "delalete sapanlara fazilet yolunu göstermekten" vazgeçmeyeceğinin altı çizilmiştir.

"*Tan* Gazetesi'ne Mektup"ta Falih Rıfkı önceki yazısındaki saldırgan tutumunu terk ederek daha temkinli bir dil kullanmıştır. Önceki yazısını, Misak-ı Milli'yi savunduğunu bildiği İkinci Grup'un, çoğunluk grubuna niçin muhalif olduğunu ve Halk Fırkası'ndan (!) kendisini niçin ayrı tuttuğunu anlamak ve dinlemek ihtiyacı duyduğu için yazdığını belirten Falih Rıfkı, muhalif grubu "irtica" ile suçlamadığını ancak inkılâptan memnun olmayan mürtecilerin bu muhalif grubu kendileri için bir dayanak, emellerini tatmin

6 Falih Rıfkı Atay'ın 26 Ocak 1923 tarihli *Akşam*'a yazdığı "Garip Alâmetler"in çevrimyazısı için Bkz. Ahmet Demirel, *Birinci Mecliste Muhalefet: İkinci Grup*, İstanbul, İletişim Yay., 1994, s. 533-535. Aynı yazarın "*Tan* Gazetesine Mektup" başlıklı yazısı için Bkz. *a.g.e.*, s. 538-543.

edecek bir ruh olarak gördüklerini öne sürmüştür. Falih Rıfkı yazısında İkinci Grup'a bazı sorular da yöneltmiştir. Bu sorular, İkinci Grup'un hakimiyet-i milliyeye taraftar olup olmadığı, Hilafet'le Saltanat'ı tekrar birleştirmek emelinde olanları mürteci sayıp saymadığı, yenilik programlarının neleri içerdiği ve Halk Fırkası'nın açık ilkelerinin hangilerine neden karşı çıktığıdır. Bu yazıya cevap olarak kaleme alınan *Tan*'ın "Bir İzah" başlıklı yazısında, İkinci Grup'un hakimiyeti milliyenin şiddetli bir taraftarı olduğu ve bu kutsal amacın kağıt üzerinden yaşama geçirilmesi için çalıştığı vurgulanmış, grubun ileride partileşmek niyeti bulunmasına karşın, içinde bulunulan olağanüstü koşullar nedeniyle, ulusal birliğe zarar vermemek için, bütünleşmiş görüşlerini açıklamayı şimdilik zamansız bulduğu belirtilmiştir.

İngiltere'de yayınlanan *Times* gazetesi, 22 Ocak'ta, İkinci Grup'un *Tan* gazetesini kurmasının, Ankara'da hükümet aleyhine bir muhalefetin varlığını kanıtladığını yazmıştır. Bu yazı, Türkçeleştirilerek 29 Ocak'ta *Tan*'da tekrar yayınlanmış ve altında *Tan*'ın cevabı verilmiştir. *Tan*, cevabında, her mecliste olduğu gibi TBMM'nde de iç siyaset konularında çeşitli görüş farklılıkları bulunmasının mümkün ve doğal olduğunu, bunun olmadığı meclislerin varlık nedeninin bulunmadığını yazmıştır. *Tan*'ın ülkede kanun hakimiyeti, kişi haklarının dokunulmazlığı ve fikir özgürlüğünün gelişmesi için çalışmaktan başka bir amacı olmadığı belirtilen yazıda, Meclis'te, Misak-ı Milli ile belirlenmiş kutsal milli emel üzerinde hiçbir görüş ayrılığı bulunmadığı, dış güçlerin boş umutlara kapılmasının yersiz olduğu belirtilmiştir.[7] *Tan*'ın bir gün sonraki başyazısı da bu konuya ayrılmıştır. "*Times*'ın Neşriyatı Münasebetiyle" başlıklı yazıda ulusal konularda Meclis'in tek bir vücut halinde çalıştığı, iç

7 Bu yazının çevrimyazısı için dördüncü bölüme bakınız.

meselelerde görüş farklılıklarının olmasının ise meclislerin varlık nedenini oluşturduğu bir kez daha vurgulanmıştır.[8]

Fikir özgürlüğü

Dört başyazı doğrudan fikir özgürlüğü konusuna ayrılmıştır. Birincisi gazetenin ilk sayısında yer alan "Yolumuz" adlı başyazıdır. Yazıda, ülkede inkılâp kelimesine bambaşka bir anlam yüklendiğinden şikayet edilmekte, bir yüzyıldır süregelen yenilik ve inkılâp hareketleri sırasında, bir yandan yenilik ve ilerleme diye feryad edilirken, bir yandan da, ülkenin kapılarının her türlü yeni fikirlere, serbest düşüncelere, anlayışlara kapalı tutulduğu belirtilmektedir. Gelişmenin ilk etkeninin, aslında, fikir ve anlayış özgürlüğü olduğunu vurgulayan yazı, ülkemizde şimdiye kadar gerçekleşen yenilik ve inkılâp hareketlerinin toplumsal çevrelerde yerleşememesini, fikir ve anlayış özgürlüğünün eksikliğine bağlamaktadır. Yazıda, Anadolu hareketinin ifade ettiği yenilik ve inkılâp esaslarının da öncekiler gibi başarısızlığa uğramaması için fikir ve içtihât özgürlüğünün yerleşmesinin gereği üzerinde durulmaktadır.

Fikir özgürlüğüyle ilgili ikinci yazı, gazetenin 22 Ocak 1923 tarihli 3. sayısında yayınlanan "Fikrî İnkılâp Emelleri Neden Bir Serâba Müntehi Oluyor?" adlı başyazıdır. Yazıda, fikirlerin serbestçe açıklanıp savunulmasının önündeki engellerin, inkılâp hareketleri üzerindeki yıkıcı etkileri üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü yazı, 23 Ocak 1923 tarihli 4. sayıdaki "Kanâatlerin Saklanması Fikrî İnkılâba Hizmet Eder mi?" adlı başyazıdır. Yazıda bir kez daha fikir özgürlüğü üzerinde durulur-

8 Yeri gelmişken başyazı dışındaki başka bazı yazıların da bu konuya ayrıldığını belirtelim. Konuyla ilgili olarak 11 Şubat'ta yayınlanan "Yine *Times*'ın Kec-Nazarı" ve 23 Şubat'ta yayınlanan "Yekvücud ve Her Fedakarlığa Hazırız" başlıklı yazıların çevrimyazıları için dördüncü bölüme bakınız.

ken, "bu ülkeyi mutlaka yenileştirmek ve canlandırmak isteyen aydınlarımız için yegâne başarı etkeni olarak, düşüncede özgürlük, azim ve iradede kuvvet ile donanmış olmayı görüyoruz" denmektedir. Yazının son bölümünde ise bundan sonra gidilecek yolun, (azim, irade, fikir ve anlayış özgürlüğüyle donatılmış olarak) inkılâp yolu olduğu vurgulanmaktadır.

Bu konudaki son yazı ise 25 Ocak 1923 tarihli 6. sayıdaki "Fikirleri Tazyikten Kurtarmak Vazifesi" adını taşıyan başyazıdır. İnkılâp kelimesini ağzına alan herkesin ilk görevinin fikirleri baskıdan kurtarmak olduğu belirtilen yazıda, "yenilik ve inkılâp aşkıyla yandığımızı hergün tekrar ve temin ederken, bu mutlu dileklerin bağlı olduğu fikirleri baskıdan kurtarmak işine yaklaşanımız yok gibidir" denmektedir. Bu baskının üç başlı bir ejderhadan geldiği belirtilmekte, bu üç baştan birinin "(kötü) idare"yi, ötekinin "göreneğe bağlı eski düşünceler"i, diğerinin ise "cehalet"i temsil ettiği ve her üçünün de yaşamak ve hükmetmek noktasında birleştiği vurgulanmaktadır. Yazıda, milletin yaşam ve düşüncelerine musallat olan ve zehirler saçan bu ejderi ortadan kaldırmak için üç başa birden hücum etmek gerektiği de belirtilmektedir. "Gönül istiyor ki, bizi bağlayan, ilerleme emellerini söndüren, milletin fikirlerini baskı altında bulunduran bütün etkenlere karşı artık direnilsin. Fikrinden, kanâatinden dolayı ne kimse hapsedilsin ve baskı görsün ve ne de küfür ve lanete layık görülsün" şeklinde bir de dilekte bulunulan yazıda, inkılâpçıların, her şeyden önce, fikirler üzerindeki maddi, manevi baskıları ortadan kaldırmak zorunda oldukları vurgulanmaktadır. Fikir özgürlüğü sağlandığı takdirde, gerçeklerin tümünün tecelli etmesi ve her fikrin harekete geçmesiyle, Türkiye'nin ilerleme ve gelişme emellerinin vücut bulacağı; buna karşılık, her açılan ağıza kilit vurulup, her düşünen kafaya darbe indirilip, dü-

şünmek ve söylemek hakları tekelleştirilirse ortaya çıkacak sonucun hepimiz için bir hayal kırıklığından ibaret olacağı belirtilmektedir.

Görüldüğü gibi, yazılardaki ortak vurgu, işgalci güçlere karşı verilen milli mücadelenin başarıya ulaşmasından sonra, artık girişilecek olan inkılâp hareketlerine, fikir özgürlüğünün yerleştirilmesiyle başlanması gerektiğidir. Bu muhalif gazete, daha 1923'ün ilk ayında, yayınladığı bu yazılarla, bir anlamda, bu konudaki endişelerini dile getirmiştir. Nitekim, 1925'teki Takrir-i Sükûn Kanunu'ndan sonra, ülkede tek parti yönetiminin kurumsallaşmaya başlaması ve 1940'lı yılların ortalarına kadar düşünme ve söz söyleme hakkının "tek parti"nin tekelinde kalması, muhaliflerin bu endişelerinde haklı çıktığını göstermiştir.

Hürriyet-i Şahsiye Kanunu

Tan'ın 12, 13 Şubat ve 13 Mart tarihli başyazıları kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alan Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'na ayrılmıştır. Kanun teklifinin sahibi Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey'in kaleme aldığı ve 12 Şubat'ta yayınlanan "Hürriyete Tecavüz Kanunu Etrafında" başlıklı yazıda kanunun önemi vurgulanmış ve "bu kanun şimdiye kadar bir kerecik olsun eline Kanun-ı Esasi'yi almadan hürriyeti, şahsi ve mutlak serbesti telakki eyleyen ve kavanin-i saireyi de bir idare-i maslahat tabiriyle ortadan kaldıran ve bu itibarla en müstebid hükümdarlar mertebesine yükselten insanları o mevki-i bülendden alarak halkın arasına koyacaktır" denilmiştir. 13 Şubat'ta imzasız yayınlanan "Hürriyet Fikirlerinin İlk Zaferi" başlıklı yazıda ise, kanunun Meclis'te kabul edilmesinden duyulan sevinç dile getirilmiş, kanunun, kendilerinde sınırsız yetkiler olduğunu sanarak, kişi haklarına tecavüz etmeyi alışkanlık

haline getirenlere, insanlığın bazı kutsal ve dokunulmaz haklara sahip olduğu gerçeğini anlatacağı vurgulanmıştır. Yazıda ayrıca Anadolu inkılâbcılarının bütün zulüm ve yolsuzluk kapılarını sonsuza dek kapatmak azminde olduğu belirtilerek, "inkılâp yürüyecek, hürriyet bütün feyizleriyle inkişaf edecektir" denilmiştir.

13 Mart'ta yayınlanan "Bizde İdare Mefhumu" ise "hürriyet ve masuniyet kanununa karşı hükümetin layiha-ı kanuniyesi münasebetiyle" yazılmıştır. Yazıda, geçmiş devirlerde egemen olan idare anlayışına göre, halkın her türlü angarya ve tahakkümü kabul etmesi gereken, kendini idare etmekten yoksun, hukuk ve hürriyetleri olmayan bir "sürü" olarak görüldüğüne dikkat çekilmiş, ancak hürriyet, eşitlik ve adalet kavramlarıyla birlikte bunun artık değiştiği belirtilmiştir. Türkiye'nin de 1324 İnkılâbıyla birlikte yüzünü bu ışıklı yola çevirdiğine, ancak bir türlü istenen sonuçların alınamadığına dikkat çekilen yazıda, Anadolu İnkılâbı'yla birlikte hürriyet aşkının milletin vicdanlarına yerleştiği ve TBMM'nin kabul ettiği Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'nun bu ihtiyacı karşılayan kutsal bir kanun olduğu belirtilmiştir. Hükümetin, kanun daha yayınlanmadan, bu kanunun hükümlerini sınırlamak için Meclis'e yeni bir kanun teklifi göndermesinin, bazı hükümet üyelerinin milletin ruh halini henüz anlayamadığını gösterdiği belirtilen yazıda, hükümetin bu girişimi çok sert bir dille eleştirilmektedir.

Lozan Barış Görüşmeleri

Tan'ın başyazılarının çoğu Lozan barış görüşmeleriyle ilgili gelişmeleri konu almıştır. Lozan'la ilgili ilk başyazı, gazetenin 24 Ocak tarihli 5. sayısında "Bir Muvazenet Noktası Bulunmayacak mı" başlığıyla yayınlanmıştır. Yazıda, öncelikle Birinci Dünya Savaşı galiplerinin dünyayı istedikleri

gibi şekillendirmek istedikleri ve yapılan konferansların bir takım doğal olmayan sonuçlar verdiği belirtilmiş, Batılı güçlerin Lozan'da da dünyayı yutmaya yönelik eski emperyalist emellerini sürdürmekte oldukları vurgulanmıştır. Bu hırs ve çıkar didişmeleri arasında hak ve adalet esaslarının kaybolduğu, siyasi ihtiraslar ve adil olmayan emellerin ileri sürüldüğü belirtilen yazıda, "acaba dünyada karşılıklı hukuk ve çıkarlara, adil ve insani kurallara dayanan bir denge kurulmasına çalışılmayacak mı" sorusu sorulmaktadır.

29 Ocak'ta "İnkıta Vuku Bulursa" başlığıyla yayınlanan başyazıda, Lozan'dan gelen haberlerin, konferansın her an kesintiye uğrama tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu gösterdiğine işaret edilmektedir. Türkiye'nin her ihtimali gözönünde bulundurduğu ve görüşmelerin kesilmesi halinde bile yeni düşünülecek bir şey bulunmadığı belirtilen yazıda, hür ve bağımsız yaşamaya kararlı ve ulusal sınırları içinde ilerleme ve gelişmeyi amaçlayan milletin ulusal sorunlarda bir bütün olarak hareket ettiği ve bu kutsal emelinden asla feragat etmeyeceği dile getirilmektedir.

1 Şubat'ta yayınlanan "Ne Murad Ediyorlar"da, Batılı devletlerin Türk delegelerine sundukları barış projesinin Türkiye'nin yaşama hakkını tanımayan, kabul edilemez bir proje olduğuna işaret edilmiş ve ülkenin özgürlük, bağımsızlık ve meşru haklarına saygı gösterilmediği sürece mücadelenin sürdürüleceği belirtilmiştir.

Aynı konu 2 Şubat tarihli "Davamız Karşısında Müttefikler"de ele alınmış ve Türk delegelerine sunulan barış projesinin Türk kamuoyunu hayretler içinde bıraktığı belirtilmiştir. Yazıda, ayrıca, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'ye karşı izledikleri siyasetler de incelenmiştir.

4 Şubat'ta yayınlanan "İki Siyaset"de önce Fransa ile Almanya arasındaki Ruhr Havzası sorunu üzerinde durulmuş, ardından Lozan konusuna geçilmiştir. Yazıda, Avrupa'nın

zorla tahakküm esasına dayanan zihniyetinin dünyaya barış getiremeyeceği belirtilmiştir.

5 Şubat'ta yayınlanan "Sulh Karşısında İngiltere"de İngilizlerin benimsediği katı siyaset üzerinde durulmuş, ancak bu ülkenin, izlemekte olduğu barışa karşı muhalif politikasını eninde sonunda mutlaka bir kenara bırakmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.

6 Şubat'ta yayınlanan "Vatandaşlar Vazife Başına"da konferansın kesintiye uğramasının an meselesi olduğu belirtilmiştir. Yazıda, Türkiye'ye dayatılan koşulların kabul edilemez olduğu vurgulanarak, Türkiye'nin neye malolursa olsun haklarını alacağına ve bağımsızlığını sağlayacağına olan inanç dile getirilmiştir.

7 Şubat'ta yayınlanan "Murahhaslarımızın Avdeti Etrafında"da, Türkiye'nin Lozan'da iyiniyet ve fedakarlık göstermelerine karşın, Batılıların neredeyse Sevr koşullarını dayattıkları, bu yüzden de artık delegelerimizin Lozan'da yapabilecekleri birşey kalmadığı ve geri dönmelerinin doğal olduğu belirtilmiştir. Yazıda, Türkiye'nin haklarını ergeç elde edeceğine olan inanç bir kez daha dile getirilmiştir.

8 Şubat'ta yayınlanan "Asırlık Bir Zihniyetin Terakümleri"nde, dünyanın her bir yanındaki sarsıntı ve değişimlere karşın, Batı'nın Doğu sorununa yaklaşımında hiçbir değişiklik olmadığı, istila ve istismar emellerini sürdürdükleri, delegelerimize sunulan projenin de bunu gösterdiği belirtilmiştir. Müttefikler bu zihniyetlerini değiştirmedikleri sürece, Türkiye'nin istediği gibi davranmakta serbest olduğu vurgulanan yazıda, müttefiklerin eninde sonunda bu zihniyetinden vazgeçmek zorunda kalacaklarına olan inanç dile getirilmiştir.

11 Şubat'ta yayınlanan "Her Zamandan Ziyade Vazifede Ciddiyet İster"de, Lozan'da ortaya çıkan gelişmeler karşısında Türkiye'nin kararlılığını sürdürmesi, geri adım atma-

ması ve önceden olduğu gibi gelecekte de açık bir siyaset izlemesi gerektiğine işaret edilmiştir.

14 Şubat'ta yayınlanan "İsmet Paşa'nın Seyahati Etrafında"da, Türkiye'nin Lozan'daki delege heyetinin başı İsmet Paşa'nın seyahati üzerinde durulmakta ve kendisinin İzmir'den önce Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'ne konferans sonuçlarıyla ilgili hesap ve bilgi vermesi gerektiği belirtilmiştir.

15 Şubat'ta yayınlanan "Vaziyet Önünde" ile 16 Şubat'ta yayınlanan "Vazifelerimizi Unutmuş Değiliz"de Türkiye'nin davasındaki kararlılığı bir kez daha vurgulanmış, gelişmelerin Türkiye'nin hiçbir şekilde geri adım atmasına neden oluşturmayacağı dile getirilmiştir.

18 Şubat'ta yayınlanan "İntizar Devri"nde, dost, düşman bütün dünya basınının Lozan Konferansı ve sonuçları hakkında kendi görüşlerine göre hükümler vermekte ve tartışmalar yürütmekte olduklarına dikkat çekilmiş, ancak şimdiye kadar resmi bir açıklama yapılmamış olduğu için, delegeler heyetimizi dinlemeden fikir belirtmeyi uygun bulmayan Türk basınının bir bekleme devri içinde olduğuna değinilmiştir. Yazıda, bu bekleme devrinin bir an önce son bulması gerektiği üzerinde durulmuştur.

19 Şubat'ta yayınlanan "Paşalar Geliyorlar"da Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa'nın Ankara'ya gelmek üzere oldukları ve bütün milletin dört gözle beklemekte olduğu konferansa ait meselelerin artık görüşülebileceği belirtilmiştir. Yazıda, her şeyin açıklıkla ve ayrıntılı olarak tartışılması gereği üzerinde durulmuştur.

23 Şubat'ta yayınlanan "Vaziyette Henüz Vuzuh Yok"da delegeler heyetinin Ankara'ya dönmesine, Hariciye Vekili'nin gizli bir celsede Meclis'e açıklamalarda bulunmasına karşın durumun henüz açıklık kazanmadığı, hükümetin Meclis'e sunacağı görüş ve teklif hakkında kehanette bu-

lunmanın da olanaksız olduğu dile getirilmiştir.

25 Şubat'ta yayınlanan "Sulhten Milletin Anladığı Mana"da dört yıldır olağanüstü fedakarlıklar gösteren milletin malına, canına, şerefine, çalışmalarının ürününe, onuruna sahip olmasını sağlayacak bir barış istediği, ancak delegeler heyetinin getirdiği projenin milletin bu beklentilerine cevap vermediği belirtilmiştir.

26 Şubat'ta yayınlanan "Projede Hakim Olan Ruh"da önerilen barış projesinin insanlığın tabi bulunduğu bütün esasları bir kenara bırakarak, Türkiye'yi ezmeyi hedeflediği bir kez daha dile getirilmiştir.

27 Şubat'ta yayınlanan "Arzularımız İfade Olunmalıdır"da Lozan Konferansı'nda bir sonuca bağlanmak istenen Doğu sorunu konusunda Ankara'da alınacak karar sonucunda belirli ve kesin bir aşamaya girileceği belirtilmiş, alınacak kararların dayanacağı esasların iyice düşünülüp açık bir şekilde ifade edilmesi gereğine dikkat çekilmiştir. Yazıda gösterilecek herhangi bir kararsızlığın milletin hukukuna ve arzularına hürmet edilmemesi sonucunu doğurabileceğine işaret edilmiştir.

28 Şubat'ta yayınlanan "Vatan Yolunda Birlik"de milletin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ulusal meselelerde tek bir kütle halinde hareket ettiğinin bir kez daha gözlemlendiği belirtilmiş, Meclis'teki grupların birer anlaşmazlık ve zaaf kaynağı olacağını düşünenlerin bu düşüncelerinde ne denli yanıldıklarının bir kez daha kanıtlandığı vurgulanmıştır.

4 Mart'ta yayınlanan "Sulh Meselesi Etrafında"da barış projesinin Heyet-i Vekile'de uzunca bir süre incelendikten sonra, nihayet TBMM'ye getirildiği belirtilmiştir. Yazıda, bütün dünyanın gözlerini Ankara'ya çevirdiği, Batı basınında TBMM'nin savaş yanlısı olduğu yolunda yazılar çıktığı, ancak haklı davasında ısrarlı olan TBMM'nin kalıcı bir barış yanlısı olduğu ifade edilmiştir.

5 Mart'ta yayınlanan "Vaziyet Karşısında"da Meclis'teki görüşmelerin gizli olarak sürdürüldüğü, görüşmelerle ilgili bazı tahmin ve rivayetlerin ortaya atıldığı belirtilmektedir. Yazıda, yaşama hakkı ve bağımsızlığı için her türlü fedakarlığa katlanan milletin bu talebinin karşılanması halinde kalıcı bir barışın sağlanabileceği, Meclis'in de bunu gözönünde bulundurduğu vurgulanmış; bu esastan uzaklaşan bir heyetin millet karşısında hiçbir yeri olamayacağı belirtilmiştir.

6 Mart'ta yayınlanan "Sulhe Ait Düşüncelerden"de müttefiklerin sunduğu barış projesinin kabul edilemez olduğu bir kez daha tekrarlanmış, barışın da savaşın da Türkiye'nin yaşama hakkı ve bağımsızlığını tanıma ya da tanımamasına bağlı olarak müttefiklerin elinde olduğu belirtilmiştir. Yazıda milletin davasını ifade edemeyenlere tekrar vekalet vermeyeceği de dile getirilmiştir.

7 Mart'ta yayınlanan "Vuzuha Doğru"da Meclis'te birkaç gündür sürmekte olan gizli görüşmelerin nihayet sona erdiği ve konunun açıklık kazanmaya başladığı belirtilmiştir. Türkiye'nin dünyaya iyiniyetli ve barış yanlısı olduğunu gösterdiği vurgulanan yazıda, dünyanın da bu iyiniyetli ve barış yanlısı tutumu takdirle karşılaması gereğine işaret edilmiştir.

8 Mart'ta yayınlanan "Hadisat Önünde"de, barış projesiyle ilgili olarak yapılan resmi açıklamanın nihayet yapıldığı, bu açıklamada, "barış projesi bağımsızlığımızı ihlal eden koşulları içerdiğinden kabul edilir görülmemiştir" denildikten sonra "İtilaf devletleri bu projenin aynen kabulünde ısrar ettikleri taktirde ortaya çıkacak sonucun sorumluluğunu kabul etmeyeceğiz" denildiği hatırlatılmaktadır. Başyazıda, gelişmeler karşısında Batı'nın da zaten projede bazı değişiklikler yapılmasını kabul ettiği, bu nedenle resmi açıklamada yer alan "aynen kabulünde ısrar" bölümünün çok

anlamlı olmadığı belirtilmiş, bunun yerine "proje bağımsızlığımızı ve yaşama hakkımızı ihlal eden kayıtlardan arındırılmadıkça" denmesinin çok daha doğru olacağı vurgulanmıştır. Yazıda, Hükümet'in Meclis'in gösterdiği güvene layık olduğunu göstermesi ve ulusal davayı hiçbir zaman unutmaması gerektiği de vurgulanmıştır.

16 Mart'ta yayınlanan "Konferansa Giderken"de Türkiye'nin haklı davasının şimdiye kadar iyi savurulmadığı, milletin savaş meydanlarında kazandıklarının masa başında kaybedilmesi geleneğinin bir kez daha tekrarlanmasından korkulduğu belirtilmiş, konferans yeniden toplandığında Türkiye'nin davasının çok daha iyi biçimde savurulması gereğine işaret edilmiştir.

18 Mart'ta yayınlanan "Yine Eski Çehre mi"de Türkiye'nin karşı projesinin Avrupa'daki yankıları üzerinde durulmuş, Müttefiklerin Türkiye'nin genel barış ve insanlığın refah ve huzuru için katlandığı fedakarlıkların önem ve değerini takdir ederek, Türkiye'nin karşısına yeni engeller çıkartmayacağının ümit edildiği belirtilmiştir.

20 Mart'ta yayınlanan "Müttefiklere Karşı"da Müttefiklerin Türkiye'nin barış projesi karşısında ortak bir tavır alarak bir cephe halinde karşımıza çıkmaya hazırlandıklarının belli olduğuna dikkat çekilerek, yeni engellere karşı Türkiye'nin en büyük silahının milletin ulusal meselelerde birliği olduğu dile getirilmiştir.

21 Mart'ta yayınlanan "Siyasette İstiklâl"de, Türkiye'nin Misak-ı Milli'nin içerdiği yaşama hakkı ve bağımsızlığı kadar, siyasetinde de bağımsızlığına sonuna kadar sahip çıkacağı, kalıcı barışın da ancak bunun sağlanması koşuluyla gerçekleşebileceği bir kez daha vurgulanmıştır.

22 Mart'ta yayınlanan "Sulh İstanbul'da Müzakere Edilmeli"de büyük ve derin acılar içinde uzun felaket seneleri geçiren Türk milletinin, davasının gözü önünde cereyan et-

mesini istemek hakkına sahip olduğu belirtilmiş ve bu nedenle barış görüşmelerinin İstanbul'da gerçekleştirilmesinin çok daha doğru olacağı fikri savunulmuştur.

26 Mart'ta yayınlanan "Sulh İhtimalleri Etrafında"da barışın geciktirilmesinin hiç kimseye, bu arada Müttefiklere de bir yararı olmadığına işaret edilerek, Türkiye'nin kararlılığı bir kez daha hatırlatılmış ve Batılı diplomatların ortaya atabilecekleri siyasi blöflerin hiçbir yararı olmayacağı dile getirilmiştir.

28 Mart'ta yayınlanan "Müttefikler Ne İstiyorlar"da ise Londra'da yapılan toplantının, Müttefiklerin her birinin Dünya Savaşı sonunda, Türkiye'den kendi çıkarları için kopartmak istediklerini, bu konuda besledikleri emellerini hâlâ sürdürdüklerini kanıtladığı dile getirilmiş, *Tan* gazetesinin, Türkiye'nin ılımlı bir barış projesiyle ortaya atılmasının böyle bir tehlike doğuracağı konusunda daha önce uyarılarda bulunduğu hatırlatılmış ve Türkiye'nin daha kararlı ve daha sert bir tutum izlemesi gereğine işaret edilmiştir.

İktisat Kongresi

İki başyazıda İzmir İktisat Kongresi konu edilmiştir. 28 Şubat'ta yayınlanan "İktisat Kongresi" İzmir'de düzenlenen kongrenin açılışı nedeniyle kaleme alınmış, kongrenin önemi üzerinde durulmuştur.

9 Mart'ta yayınlanan "İktisadi Misak"da ise millete iktisadi bir terbiye vermenin günün en önemli görevlerinden biri, belki de birincisi olduğu vurgulanmış, bu gereksinimi göz önünde bulunduran İktisat Kongresi'nin bir "Misak-ı İktisadi" benimseyerek bu mutlu yolu açtığına işaret edilmiştir. Yazıda, Kongre'nin millete milli iktisadın dayanacağı ilkeleri gösteren bir ant sunmasının saygı ve takdirle karşılandığı da belirtilmiştir.

Kürt ve Ermeni Meselesi

Tan'ın 26 Ocak tarihli başyazısı Kürt, 25 Mart tarihli başyazısı ise Ermeni sorununa ayrılmıştır. "Kürtler Camiamızın Ayrılmaz Bir Rüknüdür" başlıklı yazıda, İngilizlerin Kürtler üzerinde oynamak istedikleri oyunlara dikkat çekilmiş, Türk ve Kürtlerin yüzyıllardan beri birlikte yaşadıkları, aynı dinin, aynı terbiyenin sahibi oldukları, tarihleri gibi yaşamsal çıkarlarının da ortak olduğu vurgulanmış, etin tırnaktan ayrılamayacağı gibi Türk ve Kürtlerin de birbirlerinden ayrılamayacakları belirtilmiştir. 25 Mart'ta yayınlanan "Bir Ermeni Meselesi Var mıdır" başlıklı yazıda ise, eskiden beri Türkiye'de son derece elverişli koşullar altında yaşamış olan Ermenilerin, bu saadetlerini Garp siyasetinin zaferi uğruna feda etmiş oldukları belirtilmiş, ülkede bir Ermeni sorunu olmadığına işaret edilerek, Batılı diplomatların suni sorunlar yaratma çabalarının sonuç vermesinin olanaksızlığı dile getirilmiştir.

Diğer Konularla İlgili Başyazılar

Tan'da yukarıda çok kısa olarak özetlenenler dışında başka içerikli başyazılar da yayınlanmıştır. Bunlar, yayınlanma sırasına göre aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Gazetenin 21 Ocak tarihli 2. sayısında "İslam Âlemi Nazarında Türkiye" başlıklı önemli bir başyazı yayınlanmıştır. Başyazıda, Batı'nın 19. yüzyılda milliyet fikirlerinin "nurlu ve feyzli" semerelerini topladığı, buna karşılık İslam âleminin Batı karşısında milli, sosyal, siyasi ve iktisadi çöküntüye uğrayarak sömürgeleştiği hatırlatılmış, ancak Doğu'nun ufuklarını kaplayan cehalet ve esaretin, Türk İnkılâbının ilk ışıklarıyla birlikte yoğunluğunu kaybetmeye başladığı ve bu inkılâbın İslam âleminin en karanlık yerlerinde de hürriyet ve bağımsızlık aşkının görülmesini sağladığı belirtilmiştir. Yazı-

da Türkiye'nin Doğu'da bir barış ve sükun âmili olmak görevini büyük bir yetkiyle yürütebilecek tek güç olduğu vurgulanmış, dünyanın ve genel barış yanlılarının çıkarlarının da Türkiye'nin gelişmesinden, hakettiği konuma yükselmesinden ve haklarına saygı gösterilmesinden geçtiği belirtilmiştir.

31 Ocak'ta yayınlanan "Sevgili İstanbulumuz İçin"de İstanbul'un Türkiye için taşıdığı önem anlatılmış, Misak-ı Milli'nin ergeç gerçekleşmesiyle "bugün" büyük sıkıntılar içinde olan İstanbul'un yeniden bir "şiir, saadet ve mefkure yuvası"na dönüşeceği belirtilmiştir.

21 Şubat'ta yayınlanan "Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât Müesseselerimiz Etrafında"da bu iki kurumdan şimdiye kadar istenilen sonuçların alınamadığına dikkat çekilerek, Maarif Vekaleti'nin bu konuda yapmayı planladığı değişiklikler ve bu kurumların önemi üzerinde durulmuştur.

22 Şubat'ta yayınlanan "İntisâb ve Memurin Meselesi"nde ise memur sorunu üzerinde durulmuş, bu sorunun küçük ve basit önlemlerle çözülemeyeceği vurgulanmıştır.

1 Mart'ta yayınlanan "Yeni Sene Avansı Münasebetiyle"de gelişigüzel bir bütçe idaresinin ciddiyetle bağdaşmadığı belirtilerek, düzenli ve belirli bir bütçe oluşturma zorunluluğuyla karşı karşıya bulunduğumuza dikkat çekilmiştir.

2 Mart'ta yayınlanan "Yeni İçtima Senesi Münasebetiyle" Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü toplantı yılının birinci toplantısını gerçekleştirmesi vesilesiyle kaleme alınmış, yeni yılın milleti tatmin edecek bir barış getirmesi dileğinde bulunulmuştur.

19 Mart'ta yayınlanan "Tarihin Sesi"nde Türk İnkılâbı'nın İslam dünyasındaki yankıları üzerinde durulmuştur.

23 Mart'ta yayınlanan "Tekâlif-i Milliyeye Ait Bir Müzakere Münasebetiyle"de Meclis'in bir gün önceki toplantısında İstiklâl Savaşı sırasında halktan alınmış olan maddelerin bedellerinin ödenmesine ilişkin bir kanun tasarısının görü-

şüldüğü ve söz alan bazı mebusların bütün iç borçların ödenmesini isteyen bir maddenin kabul edilmesini önerdikleri hatırlatılmış, bu teklif kabul edilmemesine karşın, Türkiye tarihinde ilk kez devletin dış borçlarıyla birlikte, millete olan iç borçların da gündeme getirilmesinin çok büyük önem taşıdığına dikkat çekilmiştir. Yazıda, Meclis'te bu konuya ilişkin sözlerin söylenmesiyle, geçmişin milletin hukukunu ihmal etmeyi doğal gören anlayışının, bir daha dirilmemek üzere ölmüş olduğunun görüldüğü, bunun da memleket için bir ciddi bir umut olduğu belirtilmiştir.

27 Mart'ta yayınlanan "Söz Devrinden İş Devrine"de barışın yaklaştığını gören kamuoyunda, ülkenin gelişmesine, ilerlemesine, sorunlarına ilişkin çeşitli görüş ve dileklerin ortaya atılmaya başladığına dikkat çekilmiş, ancak sayılan eksikliklerin herkes tarafından zaten anlaşıldığı, artık söz devrinden bu söylenenleri yapma devrine geçilmesi gerektiği öne sürülmüştür.

29 Mart'ta yayınlanan "Siyasette Adalet"de siyasetin aldatmak ve hükmetmek anlamında kullanıldığı bir ortamda, siyasette adalet aramanın garip bir düşünce olarak değerlendirilebileceği belirtilmiş, bununla birlikte ülkelerinin gelişmesini sağlayan tüm devlet adamlarının adalet ilkesini rehber edinmiş oldukları hatırlatılarak, Türkiye'nin de refaha ulaşması için bütün aydınların ve yenilik yanlılarının bütün icraatlarında kutsal bir kavram olan adalet kavramını göz önünde bulundurması gereğine işaret edilmiştir.

3 Nisan'da yayınlanan "İntihâb Kanunu" başlıklı son başyazı, yürürlükteki iki dereceli ve çoğunluğa dayanan seçim kanununun "Millet Meclisi, vatanın küçük bir haritası olmalıdır" ilkesini yerine getirmekten uzak olduğu, bu nedenle egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğunu ilkesinden hareketle kanunda çeşitli değişikliklerin yapılması gereğine işaret edilmiştir. (İkinci Grup'tan) bazı mebusların daha önce

vermiş oldukları yeni seçim kanunu teklifinin, Kanun-ı Esasi Encümeni'nde tamamen budanarak, adeta kanunda hiçbir değişiklik yapılmamasını isteyen bir biçime sokulduğu hatırlatılan yazıda, teklif Meclis'te görüşülürken, gerekli değişikliklerin yapılacağına ilişkin inanç da dile getirilmiştir.

Diğer Yazılar (haber ve yorumlar)

Tan'da başyazılar, yazı dizileri ve Meclis muhabir-i mahsusunun Meclis'teki görüşmeleri aktarmak üzere kaleme aldığı yazılar dışındaki haber ve yorumların 15 ana grupta toplanması mümkündür. Bu 15 grup şu ana başlıklardan oluşmaktadır: Temel hak ve hürriyetler; Mustafa Kemal Paşa; İslam dünyası; dış dünya; Lozan'la ilgili gelişmeler; iktisat; polemik yazıları; eğitim; anayasalar ve meclisler; seçim; demeç ve mülakatlar; Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele; TBMM'ndeki gruplar ve milli birlik konusuna ilişkin açıklamalar; Ali Şükrü Bey'in öldürülmesi ve bütün bunların dışındaki diğer yazılar.

Gazetede ayrıca (askeri) "Tebliğ-i Resmi"ler, küçük Ankara haberleri ile Ankara'ya gelip giden önemli kişilerle ilgili haberler yayınlanmıştır. Bu arada okur mektupları köşesinde okurların çeşitli şikayetlerine yer verilmiştir.

Gazetedeki başyazı dışındaki yazıların da başlıklarını derlememizin sonundaki ek bölümündeki "gazete yazılarının fihristi" başlığı altında bulabilirsiniz. Bu yazılardan önemli gördüklerimizin yanlarına, fihristte (*) işaretleri koyduk ve bunları yeni harflere çevirerek derlememize aldık.

Meclis Muhabir-i Mahsusu'nun Yazıları

Tan, meclis görüşmelerine büyük ilgi göstermiş, görüşmelerin tutanaklarına, gazetede geniş yer ayrılmıştır. Bu-

nun dışında, gazetenin özel meclis muhabiri de görüşmeleri izlemiş ve izlenimlerini renkli bir üslupla aktarmıştır. "Meclis muhabir-i mahsusu", bu yazılarında mebuslar hakkında başka hiçbir yerde bulunamayacak bilgiler vermiş, mebusların ruh hallerini ve Meclis'in havasını yansıtmıştır. Derlememizde bu yazılara da yer vermek isterdik, ama incelemenin hacmini aşırı ölçüde büyüteceği için, istemeyerek de olsa bundan vazgeçmek zorunda kaldık. Bu yazılara bir örnek olmak üzere, 9 Şubat 1923 tarihli 19. sayıda yayınlanan "Muhabir-i Mahsus"un yazısını aşağıda veriyoruz. Meclis muhabiri bu yazısında 8 Şubat 1923 tarihli 189. toplantının görüşmelerinden izlenimlerini aktarmaktadır. Bu toplantıda Abdülkadir Kemali Bey'in Hürriyet-i Şahsiye kanunu adını alan ünlü kanun teklifi üzerindeki görüşmeler sürdürülmüştür. *Tan* gazetesinde bu kanunu destekleyen yazılara geniş yer verildiğini derlememizin çeşitli bölümlerinde göreceksiniz.

Aşağıdaki yazıda sözü geçen konuşmacılardan biri, teklifin en şiddetli muhalifi eski Adliye Vekili Saruhan mebusu Refik Şevket (İnce) Bey'dir. "Şarkî Karahisarlı beybabamız" denilen mebus Mustafa (Atay), "Karahisar'ın yuvarlak mebusu" İkinci Grup'un önde gelenlerinden Mehmet Şükrü (Koç) Bey, "zayıf bünyeli Nafiz Bey" Canik mebusu Nafiz (Özalp) Bey'dir. Dr. Abidin (Atak) Bey ise Lazistan mebusudur.

"Meclis Muhabir-i mahsusu

Perşembe. Dünkü bakıyye-i müzakeretine bugün de devam edilen Abdülkadir Bey'in Hürriyet-i Şahsiye Kanunu bize akşamı ettirdi. Sahne-i hitabet; hukukçuları münâvebeten [sırayla] kabul ediyordu. Bu müsabaka-i hukukiyede birinciliği muharrir-i kanun kazandı. Kendisine göre bir nokta-i nazara sadık kalan ve bu kanunun yegâne muârızı [karşı çıkan] Refik Şevket Bey uzun tahlilâtla tadilâta uğraştı ise de duçâr-ı hüsran oldu. Halkın hukukuna meclis-i

âlî; ulvî bir tesahüble sahib çıktı. Ve mütecâvizlerini müddeiumumilerin yed-i kudretine tevdi'de [kudretli ellerine bırakmakta] tereddüd etmedi.

Söz kayd ettiren Şarki Karahisarlı beybabamız hürriyet aleyhinde bulunamayacağından lehde söz aldı.

Sıra ile Karahisar'ın yuvarlak mebusu teşrihat-ı hukukiyesine [hukuki açıklama] bir cereyân-ı vesî' verdi. Müfid Efendi hocamız tetebbuat-ı ilmiyesini mebzûlen nesr etti.

Gazetemiz sahib-i imtiyâzı Şükrü Bey kardeşimiz de nasihatten hissemend olmamakta ne kadar musır! [ısrarcı] Çizmeden yukarı çıkmamasını da kendisine kerrâren [defalarca] söylediğimiz halde bugün yine mesâih-i hukukiyeye [hukuk işleri] karıştı. Fakat müdâhalesinin esâsât-ı hukukiyeye değil halktan bir ferd olmak itibariyle kanunun kâfil-i hukuk [haklara kefil] olması ve hürriyet-i şahsiyeye aid bulunması kanaatinden ileri geldiğini söyleyerek itab-ı muhtemelden kendisini kurtarabilmek siyasetini yaptı!

Sanatoryumların bile nehafetini [zayıflık] izâle edemediği [gidermek] nahifü'l-bünye [zayıf bünyeli] Nafiz Bey inceliğine bakmayarak yüksekte oturan riyâsetin tarafgirliğine çattı.

Etibbâ tavsiyesine bu kadar aykırı hareket ederseniz sonra mizâc-ı âliniz inhirâfa [bozulma] uğrar a benim gömleği şık cici beyim! Söz söylemekte hiçbir kayıt ve şarta tabi olmayan Hüseyin Avni-i Erzurumî hukukşikenlere [hukuk düşmanları] yine uluorta hücumunu yaptı. Mutlaka bu gece rahat uyur.

Sadâ-yı sâmia-nüvâzıyla [kulağa hoş gelen] kürsüde ahz-i mevki eden bî-kıravat [kıravatsız] Doktor Abidin Bey meslek-i tıb ile taban tabana zıd bu meselede bilmem hangi hukukçudan aldığı bir notu okuyarak bağıra çağıra meclise arz etti. Ve Refik Şevket Beyin memur müdafaacılığına iliştikten sonra tashih-i itâb etti.

Kanun encümene gitti geldi. Reye vaz' olundu; inadında musır kalan Refik Şevket Beyin bir rey-i muhalefetine karşı kanun kabul olundu!

Şifahi [sözlü], tahrirî [yazılı] say-i mütemadisinin [sürekli çalışmasının] mükâfâtını alan Abdülkadir Kemali benim de hizmeti mesbûk [ortada bulunan] propagandalarıma acaba ne gibi bir ziyafet ile mukabele edecektir?" (*Tan*, Sayı 19, 9 Şubat 1923).

Yazı Dizileri

Tan'da yazı dizilerine de geniş yer ayrılmıştır. Bunlardan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in 9 bölümlük "Halk ve Hükümet", Mersin mebusu Salahattin (Köseoğlu) Bey'in 6 bölümlük "Nasıl Yürümeliyiz", Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey'in 11 bölümlük "Hürriyete Tecavüzün Men'i", Canik mebusu Ahmet Nafiz (Özalp) Bey'in 2 bölümlük "Hürriyet-i Şahsiye'nin Temini-i Masuniyeti" ve Karahisar-ı Sahip mebusu Mehmet Şükrü (Koç) Bey'in 7 bölümlük "Hürriyet-i Şahsiye Kanunu Hakkında Endişeler" başlıklı yazı dizileri oldukça önemlidir. Bu mebuslardan bağımsız Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey dışındakiler İkinci Grup üyesiydi.

Gazetede bunların dışında Isparta mebusu Cemal (Mersinli) Paşa'nın 13 bölümlük "Bir Tetkik", aynı yazarın 6 bölümlük "Chester Projesi Münasebetiyle", Çorum mebusu Dursun (Yalvaç) Bey'in 7 bölümlük "Şark-ı Kadim", Erzurum mebusu Süleyman Necati (Güneri) Bey'in 3 bölümlük "Yeni Mektep Programı Hakkında Mütâlaa", Ardahan mebusu Osman Server (Ahıska) Bey'in 4 bölümlük "Chester Projesi Etrafında", Erzurumlu Abdüssamet Fahri Efendi'nin 6 bölümlük "Güzel Yemen Diyarından Gelen Haberler" başlıklı yazı dizileriyle, 3 bölümlük "Hürriyet-i Şahsiye

Hakkında Bazı Mütâlaât-ı Esasiye", 6 bölümlük "Atiyen Türkiye Şimendiferleri Nasıl Yapılmalıdır", ikişer bölümlük "Gizli Bir Vesika. İngiltere ve Fransa Siyasetine Dair", "Bulgaristan'da Mesail-i Mecburiye", "Avrupa'nın İmar ve İhyası Etrafında" başlıklı yazı dizileri yayınlanmıştır.

Yazı dizilerinin yayın tarihleri derlememizin sonundaki ekler bölümünde verilmiştir. Hacim sorunu nedeniyle derlememizde bu yazı dizilerinden yalnızca Ali Şükrü Bey'in hazırladığı "Halk ve Hükümet"e yer verebiliyoruz. Salahattin Bey'in "Nasıl Yürümeliyiz" başlıklı yazı dizisini de *Tarih ve Toplum* dergisinin Haziran 1995 tarihli sayısında yayınlamıştık. Çevrimyazıları hazır olan öteki yazı dizilerini ise ileride başka yerlerde yayınlamayı düşünüyoruz.

Gazete, bu yazı dizilerinin dışında, 30 Ocak 1923 tarihli 10. sayısında, İngiliz yazar Marie Corelli'nin, "Saltanat-ı Dünyeviye" adlı eserini tefrika edeceğini duyurmuş, Ali Rıza Seyfi'nin çevirdiği eserin yayını 4 Şubat 1923 tarihli 14. sayıda başlamıştır. Tefrikaya gazetenin tüm sayılarında kesintisiz olarak yer verilmiş, ancak 55 nolu tefrikanın yayınlandığı 68. sayıda *Tan*'ın yayınına son verildiği için eserin yayını tamamlanamamıştır.

Gazetede Yayınlanan Duyuru ve İlanlar

Tan'da bazı ilginç küçük duyurular, toplantı çağrıları ile Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'nin ilanları da yayınlanmıştır.

Gazetede yayınlanan duyurularla, İkinci Grup mebusları, birçok kez Mebusan Kulübü'nde toplantıya davet edilmiştir. Örneğin, 2 Şubat tarihli 13. sayıda "bugün öğleden sonra saat ikide İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu, Mebusan Kulübü'nde içtima edecektir. Grup'a mensup olan zevatın teşrifleri rica olunur" denilmiştir. Aynı içerikli duyurular gazetenin

26 Ocak, 9 ve 23 Şubat ve 1 Mart tarihli sayılarında da yayınlanmıştır. 2 Mart'ta ise Birinci ve İkinci Gruplar dışında kalan bağımsız mebusların da TBMM'nde ayrı bir grup olarak hareket ettiğini gösteren şu ilginç duyuru yayınlanmıştır: "Davet: Meclis-i Milli bugün badezzeval bir buçukta fevkalade içtima edeceğinden azayı kiramın teşrifleri rica olunur. Müstakil mebuslar: Bugün öğleden evvel saat 10'da Meclis'te içtima edileceği cihetle müstakil mebusların teşrifleri rica olunur".

23 Şubat tarihli 31. sayıda Adana mebusu Hoca Mehmet Hamdi (İzgi) ve Konya mebusu Hoca Rıfat (Börekçi) Efendilerin Birinci Grup'tan istifa ettiklerini açıkladıkları şu ilginç duyuru yayınlanmıştır: "Hissiyata teb'iyetle hareket edildiğinden hakikatler zayi olduğunu anladığımızdan müstakil hareket etmek üzere Birinci Grup'tan alakamızı kestiğimizin ceride-i münireleriyle ilanını rica ederiz efendim. Adana mebusu Hoca Mehmet Hamdi. Konya mebusu Hoca Rıfat".

27 Şubat tarihli 34. sayıda ise Karahisar-ı Sahip mebusu İsmail Şükrü (Çelikalay) Efendi'nin, eşine tıbbi müdahalede bulunan Lazistan mebusu Dr. Abidin (Atak) Bey'e teşekkürü yayınlanmıştır: "Mesele-i hayatiyesinde gayet mühik bir vaziyette kalmış olan refikamı en mahirane bir usul-i tıbbiye ile tehlikeden tahlis, adeta hayata yeniden iade etmiş olan Lazistan mebusu muhterem doktor Abidin Beyefendiye teşekkür-i binihaye-i vicdaniyemizin alenen arzına ceride-i feridenizi tavsid eylerim efendim. Karahisar mebusu İsmail Şükrü".

Gazetede, ayrıca, Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'nin aşağıdaki ilanı arada bir yayınlanmıştır:

"İlan

Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi

1 milyon lira sermaye

Türkiye Milli İthalat ve İhracat Anonim Şirketi'nden hisse kaydına başlandığı tarihten itibaren dört ay zarfında his-

se alanlara beher 20 lira için bir müessis hissesi ita kılınacağı nizamnamenin beşinci maddesinde musarraftır. İşbu dört ay müddet Mart 39 gayesinde hitam bulacağından şirkete hissedar kaydedildikleri halde henüz tamamen ifa-yı deyn eylememiş olan zevatın kayd olundukları hisse bedelinin her yirmi lirasına mukabil bir müessis hissesine malik olabilmeleri için hitam-ı müddete kadar taahhüt eyledikleri miktar hisseye bedalatı komiler tesviye etmeleri lazımdır. Taahhüt eyledikleri miktar hisse bedelatını Mart 39 gayesine kadar tamamen tesviye etmemiş olan zevat yalnız tesviye eyledikleri meblağ miktarında şirketin hissedarı addolunup müessislik hak ve sıfatından mahrum kalacaklardır. Alakadaranca keyfiyet malum olmak üzere ilan olunur".

Bunların dışında *Tan*'da resmi ilanlar, mahkeme duyuruları, meslek (doktor, terzi, avukat vb.) ilanları, kitap, dergi ve gazete ilanları da yayınlanmıştır.

Gazetede Yayınlanan Fotoğraflar

Tan'da çok az sayıda fotoğraf yayınlanmış, esas ağırlık yazılara verilmiştir. Gazetenin incelediğimiz 64 sayısında topu topu 8 fotoğraf vardır. 15 Şubat tarihli 24. sayıda yayınlanan Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey'in fotoğrafı gazetede yayınlanan ilk fotoğraftır. Fotoğrafın altında "Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'nu teklif ile vazife-i tarihiyesini ifa eden, mütaalat-ı vakıfhaneleriyle sütunlarımızı tezyin eyleyen Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali Bey" denilmiştir.

İkinci ve üçüncü fotoğraflar gazetenin 27 Şubat tarihli 34. sayısında yayınlanan Karahisar-ı Sahip mebusu Mehmet Şükrü (Koç) Bey'le Canik mebusu Ahmet Nafiz (Özalp) Bey'in fotoğraflarıdır. Yanyana yayınlanan fotoğrafların altına ortak bir yazı yazılmış ve "Meclis'teki ateşin

hitabeleri ve gazetemizdeki kıymetli makaleleriyle Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'nu müdafaa edenlerden Karahisar-ı Sahip mebusu Mehmet Şükrü Bey ve Canik mebusu Ahmet Nafiz Bey" denilmiştir.

4 Mart tarihli 38. sayıda Erzurum mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey'in fotoğrafı yayınlanmış, ve fotoğrafın altında "Meclis'teki faaliyet-i vatanperverane ve cesaret-i medeniyesi ile teveccühat-ı umumiyeye mazhar olan Erzurum mebus-ı muhteremi ve Birinci Reis Vekili Hüseyin Avni Bey" denilmiştir.

6 mart tarihli 40. sayıda Hint Müslüman önderlerinden üçünün (Mehmet Ali, Şevket Ali, Mehmet Vehbi Han) toplu bir fotoğrafı yayınlanmıştır.

2 Nisan tarihli 63. sayıda Topal Osman'ın adamlarınca öldürülen *Tan* gazetesinin sahibi Ali Şükrü Bey'in fotoğrafına yer verilmiş ve altında "şehid-i mağdur Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey" denilmiştir.

3 Nisan tarihli 64. sayıda Ali Şükrü Bey'in öldürüldükten sonraki fotoğrafı yayınlanmış ve altında şu açıklamaya yer verilmiştir: "Şehid-i mağdur Ali Şükrü Bey. Bu resim hükümet fotoğrafçısı ve Hilal Fotoğrafhanesi sahibi İsmail Remzi Bey tarafından, dün gece heyet-i tahkikiye ile naaşın bulunduğu mahale gittiği zaman çekilmiştir".

Nihayet 5 Nisan tarihli 66. sayıda jandarma mülazımı Kemal Bey'in fotoğrafı yayınlanmış, altında da "Ali Şükrü Bey faciasında hidmet-i azimesi sebkeden jandarma mülazımı Kemal Bey" denilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAŞYAZILAR

1. Polemik yazıları

Fazilete Doğru

Devri Hamidî'de "duayı ömrü afiyet-i cihânbâniye" mutvâzıb bulunan bir kâse-lis zümresi inkılâbı müteakip kendilerine has olan el çabukluğuyla derhal 10 Temmuz havz-ı kebirinde yıkanarak ahrar-ı ümmet sırasına geçmiş ve istibdata küfürler, lanetler yağdırmak suretiyle inkılâbçılara arz-ı hulus ve sadakat etmişlerdir. Menfaatin, millet kasasına merbut midelerin sevkiyle tabasbus, riyâ, câli sadakat, vefa zemzemleriyle isbat ve teyid-i rabıta eyleyen bu güruh o devrinde bir çok seyyiat ve garaz, kin ve ihtiras mahşeri olmasını temine çalıştılar. İstibdâdın olduğu gibi meşrutiyetin de laf kahramanları ekseriyetle bunlar oldular. Mütareke akabinde devletin battığı, millet kasalarının artık birer hayale inkılâb edeceğini zanneden bu nankörler, sarayın, Ferid'in ve hatta işgal kuvvetlerinin kanatları altına sığınarak alet-i şer olmakta gecikmediler. Anadolu'da vücut bulan milli hareketlere karşı istihfafkâr, birçok kere mütecâvizâne

vaziyetler almakta tereddüt etmediler. Bununla beraber her ihtimale karşı birer ecnebi himayesini üzerlerinde bulundurmayı, ceplerinde birer pasaport taşımayı unutmadılar. Milletin baş belası olan bu kozmopolit alayı milli zaferimiz üzerine başdöndürücü bir süratle derhal maskelerini değiştirdiler. Vaktiyle cinnet ve hıyanetle tavsif ettikleri hareket-i milliyenin ezeli birer kahramanı oluverdiler.

Şayan–ı ibrettir ki bu adamlar büyük bir cüret ve hareket göstererek hassas bir ibre-i mıknatısî gibi mevki-i iktidarın temâyüllerine ayaklarını ve dimağlarını uydurarak hergün bir şekil ve surette fikir meydanında raks etmeye muktedir olmuşlardır. Hatta kendileri ecnebi sancakların gölgesinde bütün mukaddesatı çiğneyerek şahsi endişeye vakf-ı vücud eyledikleri zaman hükümetin, ecnebi heyetlerin tazyiki, murakabesi altında teşkilat yapmak suretiyle namus ve hamiyetin icâbâtını ifa eylemiş bulunan ebrâr-ı ümmete karşı görmeden, saymadan, efkâr ve kanaat-i ahrârâne ve milliyeleri hakkında ednâ bir tetkik ve tahkik yapmadan hücuma, şetimler, iftiralar uydurmaya müsaraat eylemişlerdir. Filhakika o zihniyete göre yegâne maksat mevki-i iktidarı sadakatlerine inandırmak olduğundan adalete zulüm, fazilete şeâmet, en büyük, en serbest ve en geniş fikirlere irtica nâmı vermek gibi insaniyeti lekedâr eden şeylerin ehemmiyeti yoktur. Bu hüviyete bürünen biri cüretini daha ileri götürerek intihâbâtın Hiyanet-i Vataniye kanunuyla takyid ve tehdit altında alınmasını bile tavsiye ediyorlar!.. Bu efendiler galiba Anadolu inkılâbını bir kılıç darbesiyle vücuda gelen muvakkat ve esassız bir tahavvül addediyorlar. Düşünmüyorlar ki hukuk-ı millete uzanacak el yed-i beyzâ olsa onu kırmayı vazife-i namus addeden bir kütle-i münevvere ve milliye vardır. Bilinmelidir ki hakimiyet-i milliye esasını gaye-i emel ittihaz eden güzideler, bunu bir moda, bir şekil, bir maske olarak değil, kelimenin bütün manasıyla düşün-

müş, anlamış, kabul etmiştir. Binaenaleyh hakimiyeti milliyetinin yegâne tecelligahı olan intihâb müessesesinin rastgele tesir altında kalmasına ve bu suretle hakimiyet-i milliyenin bir hayal, bir yaldızlı hap mahiyetine girmesine muvafakat edecek hakiki bir inkılâbçı yoktur. Büyüklerimizi iğfale matuf bulunan bu riya ve tabasbus ile alude sözlerle hakimiyet-i milliyemize kuyu kazılmaktadır.

Bizi bu mesrudâta sevkeden İstanbul'un hiç ummadığımız bir gazetesinde İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu aleyhinde neşreylediği telgrafla bildirilen bir makaledir. Eğer mesleğimiz ve şeref ve haysiyetimiz müsaade etseydi makale sahibinin ismini de zikrederdik. Hususiyle biz şahsiyâttan uzak bulunmayı vatani vezâifden addediyoruz. Çünkü bu memlekette bütün hakikatler şahsiyet tozları altında kaybolmuştur. Biz, vatana karşı olan bu ihanetten ebediyyen uzak kalacağız.

Bâhusus artık her hakkın mahfuz bulunduğu, bu memleketin de hürriyetin bütün tecelliyâtına mazhar olmasını, hakimiyet-i milliyenin hiçbir tazyik ve tagallüb altında kalmamasını görmek isteyen ve meclisteki faaliyetini bu nukata hasreden grubun böyle zanna ve cehle müstenid sözlere karşı müdafaya ihtiyacı yoktur. Ancak şurasını kaydetmek isteriz ki, bir şeyin hakikatini öğrenmeden şu veya bu tesir ve his sevkiyle rastgele hücum etmek, bir memlekette hak ve fazileti boğmaya çalışmak gibi milli ve içtimai bir cürümdür. Böyle hareketlerdir ki seciyeyi bozar, milleti tefessüh uçurumuna sevkeder. Muhtelif mütemâdi tesirler altında vücud bulmuş ve elan istidadını muhafaza etmekte bulunmuş olan tefessüh âmillerine karşı mücadele etmek inkılâbçılar için en mukaddes bir vazife olduğundan dalalete sapanlara fazilet yolunu göstermekten de fariğ olmayacağız. Binaenaleyh her kalem sahibinden rica edeceğimiz şey: 'Öğren, muhakeme et, sonra yaz'dan ibarettir. Çünkü fazilet

ancak budur. Artık bu memleket bir ihtiras ve iğraz mahşeri olmamalıdır. Herkes yekdiğerine "fazilete doğru ..." sadasını yükseltmelidir. (Sayı 8, 28 Ocak 1923).

Bir İzah

Muhterem *Akşam* refikimizde gazetemize hitaben bir açık mektup neşredilmiştir. Mesleğimize, İkinci Grub'un maksatlarına dair bir takım sualleri ihtiva eden bu mektup, her vatandaşın bu tarz–ı nezaketle sormaya hakkı bulunduğu hususatı ihtiva ettiğinden bizce hürmetle karşılandı. Fakat çok arzu ederdik ki: bu mektup evvelki mülâhazalara takaddüm etmiş bulunsun. Bu takdirde, İkinci Grub'un bir unvan altına riyakârâne bir şekilde sokulmamış olduğunu ve Müdafaa-i Hukuk unvanının milli vicdandan doğduğunu ve Erzurum Kongresi'ni vücuda getiren bu teşkilâtın Misak-ı Milli'yi tevlit eylemiş bulunduğunu, binaenaleyh Müdafaa-i Hukuk'un yalnız bir noktaya, bir zümreye hasrı mümkün olmayıp bütün milletin malı olduğunu ve o teşkilâtın tesisine ilk çalışmış olanlardan mühim bir kısmının da İkinci Grup meyânında ahz-ı mevki etmiş olduğunu vâzıhen görmek mümkün olurdu. Malum olmak lâzımdır ki: bugün Meclis'te yalnız gruplar vardır. Herhangi bir namla bir fırkanın vücudundan eser yoktur. Misak-ı Milli'nin tahakkukunu temin için teşekkül etmiş bulunan BMM her türlü içtihat farklarını nazar-ı dikkate almayarak milleti dava-yı milli uğrunda yekvücut bulundurmayı ümid-i muvaffakiyetinin âmil-i esasisi addetmiş ve binaenaleyh fırkalar tesisi hususundaki mesâiye, arzulara iltifat eylememiştir. Davamızın türlü türlü mânialara maruz bulunduğu bugün dahi aynı maksadını muhafaza etmektedir. Bundan dolayıdır ki üzerilerinde tevakkuf edilecek ve muhtelif tarz-ı rüyetler husule gelecek esasları ortaya atmayı nâbemevsim

addeylemekteyiz. Biz memleketimizi az çok yakından biliyor, teceddüdün âmillerini de, mânialarını da takdir etmiş bulunuyoruz. Henüz maksadını istihsal edememiş ve bütün kuvvetlerini bunun teminine tevcih eylemek karşısında bulunmuş olan milletin böyle nazik bir zamanda fikir ve kanaat mücadeleleri yolunda müteferrik bir vaziyete sokulmasını, hem dava-yı millinin teminine ve hem de teceddüdün zaferine mâni-i kavi görmekteyiz. Binaenaleyh davamızın istihsal-i kat'isi zamanına kadar İkinci Grup, âtiyen takip edeceği teceddüd, terakki esaslarını teşrih etmekten içtinap etmek vücub-ı vatanisini görmektedir. Yalnız şurası şimdiden arzedilebilir ki: İkinci Grup hâkimiyet-i milliyenin en samimi aşığı ve bu maksad-ı ulvinin de kâğıt üzerinden fiiliyat sahasına nakli hususunun en hâr taraftar ve hâdimidir. Hakimiyetin tazammun ettiği bütün selâhiyet ve kuvvetlerin bir elde veya bir zümre elinde bâziçe olmasına, temerküzüne ebediyen muhaliftir. Artık bu memlekette her ne şekilde olursa olsun hükümet-i şahsiyelerin vücuduna tahammül etmeyecek bir kanaat beslemektedir. Gazetemizin ilk sayısında münderiç bulunan 'Yolumuz' serlevhalı yazılar bir kere daha okunursa bu yoldaki tenevvür kolaylaşmış olur. Grubun Meclis'teki faaliyeti, zabıtnamelerden takip olunur ve Namzetlik Kanunu'nun ve emsali bazı kanunların tadiline sarf edilen mesâi tetkik edilirse, İkinci Grub'un sebeb-i teşekkülü ve hâkimiyet-i milliye esasına olan merbutiyetinin derecesi vuzuhla tayyün eder.

Filhakika İkinci Grub'un da, bu memleketin tecdidi, ihyası için düşünülmüş esasları vardır. Fakat hâl-i harbin devam ettiği, Misak-ı Milli'de rahneler açılmak istendiği şu dakikada bunlarla uğraşmayı ve teşkili tasavvur olunan Halk Fırkası esaslarıyla mukayese eylemeyi yukarıda arz ettiğimiz esbap dolayısıyla müfit bulmaktayız.

Fırka haline inkılâb ettiğimiz zaman efkâr-ı umumiyeye

hesap vermek mecburiyeti hasıl olacağından, bu hususta bizden fazla izahat talebini nâbemevsim addediyoruz. Bizce bugün yalnız yekvücut ve dava-yı milli uğrunda müttehiden ahz-ı mevzi etmiş bir millet ve kanaat-ı siyasiyesi her ne olursa olsun her vatandaşı kucağında tutmak isteyen bir Meclis vardır. İstihsal-i maksada kadar bu kuvâ-yı müttehideyi parçalamamak emelini muhafaza etmek lâzımdır.

Aynı sebepledir ki, İstanbul refiklerimizde bir zamandan beri devam edip gitmekte bulunan şahsi münakaşaları derin bir hüzün ile temaşa etmekteyiz". (Sayı 19, 9 Şubat 1923).

Times'ın Neşriyatı Münasebetiyle

Dünkü nüshamızda münderic olan bir telgrafnamede *Times*'ın Büyük Millet Meclisi'nde bir muhalif grubun bulunduğundan vesaireden bâhis neşriyâtı hulâsa olunuyordu. İcap eden cevabı, telgrafın altında verilmişti, fakat düşmanlarımızın bu ve emsali neşriyat ile neler kasdettikleri malum bulunduğundan bu bâbda bazı izahat vermek lâzım gelir kanaatindeyiz.

Büyük Millet Meclisi, memleket ve milletimiz hakkında hazırlanan müthiş ve feci âkıbetin kanlı ve elim neticeleri karşısında feverân eden vicdan-ı millînin mahsulü ve tabir-i digerle Misak-ı Millî'nin bir timsalidir. Binaenaleyh harici, vatani mesailde meclis bütün manası ile bir vücut, bir kalptir. En mühim meselelerde meclisin bu vatanperverâne vaziyeti muvaffakıyetlerin yegâne âmili olmuştur. Bu hakikati bir kere daha öğrenmek isteyenler meclisin üç senelik zabıtlarına, mesaisine imâle-i nazar eyleseler başka delil aramaya lüzum göremezler ve böyle bir maksud-ı mahsusu ihtiva eden neşriyatı bir omuz silkmeye bile layık bulmazlar.

İngilizlerin propagandadaki meharetlerini bir dakikada

aka kara dedirtecek bir suretle tasniât-ı mahsusalarını bütün cihana yaymaya müsaid ve kâfi olan vasıtalarını bilenler, bu neşriyatla murad edilen emeli dahi anlamakta müşkilat çekmeyeceklerinden fazla izahatı zaid görürüz.

Ancak şurasını kaydetmeye layık görürüz ki İngilizler, umdukları tesiri artık bu memlekette yapamayacaklar; zira biz Türkler menfaatlerimizin de, mazarratlarımızın da nerelerde olduğunu idrak etmişizdir. Bulanık suda balık avlamak isteyenlerin fimâba'd bu aziz vatanda suları bulandırmaya muvaffak olamayacaklarına katiyetle emin olmaları lazım gelir.

Düşmanların bu nevi iğfal ve tezvir aletleri muvacehesinde bir lahza-i tereddüd geçirecek vatandaşlarımız emin olmalıdırlar ki bütün o gayretlerin bizi zayıf göstermek ve bu suretle müttefikleri ve Avrupa efkâr-ı umumiyesi üzerinde tesir yaparak herkesi hakkımızda tereddüde sevketmek emeline matuf bir entrikadan ibaret olduğunu bugün bu nevi tezvirlerin hassaten memleketin istinad edeceği esaslara, taazzuvlara tevcih edileceğini de tabii görmek lazımdır.

Dahili mesailde nukat-ı nazar ihtilafı bulunmak meclislerin hikmet-i vücudu icabındandır. İhtilaf-ı efkâra sahne olamayan meclisler nihayet birer makinadır, fikir ve içtihadın tesadüm etmediği yerler, birer mezardır. Oralarda, milli arzu tecelli edemez, hakimiyet-i milliyenin, meşveretin mahiyeti birer latife-i manadan ibaret kalır. Fakat şurası da asla unutulmamalıdır ki bu ihtilaf sırf dahili, mali, iktisadi, idari gibi muhtelif mesailin esasatına münhasır olmalı ve katiyen vatani meselelerde şahsi nokta-i nazardan muhakeme etmemelidir.

İşte bu hakikati layıkıyla müdrik olan ve memleketimizde muhalefet ve muvafakatın ne mudhik ve ne feci sahneler ibraz etmiş olduğunu yakından bilen İkinci Grup azaları, o acı hatıraları uyandıracak en ufak hareketlere dahi bir daha

saha-i imkân bırakmamak ve namuskârâne, vatanperverâne muhalefetin, mücadele-i meşrûanın ne demek olduğunu irae ve isbat eylemek emel-i kat'îsindedir. Meclis zabıtları tedkik olunursa görülür ki birçok mesâil-i vataniyede hükümeti, kanunları müdafaa edenler ekseriyetle İkinci Grup'a mensup mebuslardır. Muayyen prensiplere teâruz teşkil etmeyen hükümetin, kanuni, meşruti esaslara müstenid bütün ef'âl ve icraatı Grup tarafından hararetle takdir olunmuş ve böyle mesail-i vataniyeyi hiçbir zaman grup meselesi yapmamıştır. Bundan böyle bu vatanperverâne hareketinde devam edecektir.

Düşmanlarımız ne düşünürlerse düşünsünler biz vazifelerimizi bilir, vatani hizmetlerimizi takdir ederiz. Dün olduğu gibi bugün de yarın da bütün Türkiye münevverleri mebusları Misak-ı Millî uğrunda yekvücud birer fedaidir. Hiçbir tesir, hiçbir his bizi bu yoldan çeviremez. Bunu tağyir edebilecek dünyada bir kuvvet mevcut değildir. (Sayı 10, 30 Ocak 1923).

2. Fikir Özgürlüğü

Yolumuz

Ne hazin tâli'dir ki bu memlekette teceddüde, terakkiye ait bütün emeller, didinmeler, mücadeleler çok geçmeden birer hayal haline inkılâb etmiş ve içtimâî muhitte seçilebilecek surette izler bırakmaya bile muvaffak olamamıştır. Sanki her zümre kendisi için çalışmış ve kendisi için yaşamıştır. Teceddüd tarihimize bir göz gezdirmek derin ve elim endişelere müstağrak olmak için kafidir. İnkılâb kelimesinin manası dahi bizim memlekette bambaşka bir şekilde telakki edilmiştir.

Bir asırdan beri devam eden teceddüd ve inkılâb hareketleriyle kitle-i umumiyenin fikrî, içtimâî, idârî, siyasî kanâat-

leri karşılaştırılınca mesele bütün vuzuhu ile taayyün eder. Çünkü bir taraftan teceddüd ve terakki diye feryad edilirken diğer yandan her türlü yeni fikirlere, serbest düşüncelere, içtihâdlara memleketin kapıları kapalı tutulmuştur. Halbuki tekâmülün ilk âmili fikir ve içtihâdda serbestîdir. Bundan dolayıdır ki teceddüd ve inkılâb hareketleri içtimai muhitte yer tutamamış, milli deha inkişafa imkan bulamamış ve bu suretle her fikir fani birer gölge mahiyetini tecavüz edememiştir. Binaenaleyh Anadolu hareketinin ifade eylediği yenilik ve inkılâb esaslarını seleflerimizin mesaisi neticesine uğratmamak için serbestî-i fikir ve içtihâdın müdâfii bulunmak ve milli ve vatani emelleri, düşünceleri yine milli ve vatani ölçülerle ölçmek ve şahsi, hususi endişelere fikirlere katiyyen yer vermemek gazetemizce esâsî bir umde sayılmıştır.

Müstesna faziletlerin sahibi olan milletimizi yakıp kavuran maddi, manevi bin türlü derdin, ihtiyacın ifadesine tam manasıyla Türk davasının tecellisine, zaferine çalışmak mesud bir mazhariyettir. Vatanımızın tabii zenginliğine rağmen aile ocağından uzak memleketlerde hayatını kazanmağa koşan bir vatandaşın senelerce süren mahrumiyetler, hicranlar, tahassürlerden sonra güç hal ile biriktirdiği birkaç kuruşunu -köyüne dönerken- eşkıyaya kaptırmayacak bir asayiş, öküzünü, atını, davarını çaldırmayacak bir emniyet, duçar olduğu ednâ bir tecavüzü derhal telâfiye muktedir bir adalet temin eden kanuni bir hükümetin vücud bulması memleketin dört gözle beklediği bir nimettir. Şimdiye kadar bir türlü ifade edilemeyen ve fakat memleketin derd-i aslîsi olan bu neticenin husulüne çalışanların en samimi şükr-güzârı gazetemiz olacaktır.

Filhakika ferdin hukukunu mukaddes ve hayatının mabihüddevamı bilen bir hükümet bu memleketin çoktan beri aramakta olduğu bir etik(et)idir (?).

Osmanlı tarihindeki Anadolu kıyamlarının, ihtilallerinin yalnız bir manası vardır: Milli ve adil hükümet istemek.

Artık memleketimizin bu meşru perestide-i emelini temin etmeyi Anadolu inkılâbının en necip vazifelerinden biri ve belki birincisi addetmekte tereddüde mahal görmüyoruz.

Hayaline meftun bulunduğumuz hürriyetin artık vatanımızda yer yer tecellilerini görmek zamanı gelmiştir. Artık fikrî faaliyetlere imkan sahaları bahşeylemek vazifesini unutmuş görünemeyiz. Artık ilmin, asrın layemut neticeleri, desâtiri bu vatanda yerleşecek, neşv ü nema bulacaktır. Her düşüncesini, her işini geçici ve fani görmek istemeyen ebrâr-ı ümmet, şüphesiz bu yolun en metin yolcusu bulunacaklardır. İşte inkılâba hayat, vatana ebediyyet verecek mesud yol...

Misak-ı Millinin çizdiği Türkiye haritası, hakkını tanıyan vazifesini bilen ve hakka hürmet eden bir milletin vücudunu isbat etmektedir. Böyle muhterem bir mevcudun hakkı, davası karşısında hürmetle eğilmemek fazilete ve hakka hürmetkar olanlar için mümkün değildir. Davamızı müdafaa ederken zat-ı hak ve fazileti müdafaa etmekte bulunduğumuza ebedi bir kanâatle kaniyiz, Türkiye, hür ve müstakil bir devlettir. Bu hüviyetini ihlal edecek en küçük bir tasavvurun bile ihtimal-i hudusuna tahammül etmek imkansızdır.

Her Türkiyeli: hürdür, hürriyeti taarruzdan masundur, her türlü hakkına sahiptir, vatanın muhterem bir uzvudur. Her hangi bir vatandaş hukukunu mütalaa ve tedkik ederken dimağımıza hakim olacak kanâat, bu düsturların ifade eyledikleri nokta-ı nazardan başka bir şey olmayacaktır.

Her hususta en büyük muktedamız vatan ve milletin menafi-i âliyesinden ibarettir. Yolumuz hak yolu, millet yoludur tevfik ise Allah'tandır. (Sayı 1, 18 Ocak 1923).

Fikrî İnkılâb Emelleri Neden Bir Serâba Müntehi Oluyor?

Cidden garip bir tecellidir. Hürriyet, terakki, teceddüt aşkı bütün kalplerde dalgalanırken birdenbire umulmaz tahavvüllerin vücud bulduğu bir aşk halinde parlayan, coşan duyguların, telakkilerin makûs bir şekle inkılâb ettiği görülmüştür. Bir halde ki mefhumlar değişir, medlüller zıtlarıyla ifade edilir. Hülasa, bütün tarz-ı rüyet başka bir hüviyet iktisab eder. Hodgâmlığın en muzır bir şekilde husul bulmasına sebep olan o marazî hallerin bu memlekette meydana getirdiği manevi tahribat, mühimsenmeyecek derecede demektir. Binaenaleyh bu nokta üzerinde durmak geçmiş seneleri gözden geçirmek faydasız olmaz.

Bu marazî halet şu suretle görülmektedir. Kendimiz gibi düşünmeyen herhangi bir ferdi, ilmî, fikrî sahada gösterilecek mesaiyle iknaa, hata gördüğümüz düşüncelerini efkâr-ı umumiye muvâcehesinde ilmen ve fikren tenkid ve cerhe çalışarak fikrî cereyanlara vâsi bir cevelan sahası hazırlamak lazimeden iken bu yola gidilmeyerek o ferdin şahsını lekelemek, faziletini, zekasını körlemek tarikine sapılmış, bu aziz toprakta zekâların inkişafına, adam yetişmesine kuvvetli manialar ihdas edilmiştir. Ekseriyâ mevki-i iktidardan kuvvet alan mühâcimler, çok kere en basit ve tabii haklara hürmeti dahi nazar-ı dikkatten uzaklaştırmış, iftiralara ve icatlara kadar düşmüşlerdir. Bu suretle fikrî cereyanların önüne geçilmez setler yapılmış, serbestî-i içtihâd ve efkâra kırılmaz zincirler vurulmuştur. Bir yerde ki fikrî cereyanlar yoktur, orada hayat ve terakki de mefkuddur; bir yerde ki içtihâdda serbesti müemmen değildir, orası bir zekâ ve deha medfenidir. Öyle yerlerde hüküm sürecek şeyler, zulüm ve cehlin ifade eylediği kanlı ve karanlık hadiselerden, medlüllerden başka birşey olamaz. Bundan dolayıdır bu kadar gayrete, temenniye rağmen fikrî inkılâbın nurları vata-

nın ufuklarında görünememiştir.

Her vatandaşın müsavi hukuka malik bulunduğu mefhumu layık olduğu mana ile gönüllerde tecelli etmemiş olmalı ki kendimizi herkesten fazla hamiyetli, vatana fazla alakadar addetmekten hali kalmamışızdır. Başkalarının aynı salahiyetle bu mesaile temasını çekememişizdir. Bununla da vatanı ehl-i vatandan esirgemek gibi bir inhisar siyaseti vücuda gelmiştir. Bir defa herkesten a'lem, herkesten hamiyetli vatanperver benim şekli tezahür etti mi, artık beşeriyetin rehberi olan ilmî, hukuki, velhasıl bütün desâtir sakittir. Artık his ve ihtiras karşısında akıl ve mantık boğulmaya mahkumdur. İşte fikrî inkılâba mani olan amillerden biri daha... Bizi bu mülahazaya sevk eden saik yine o çıkmaz yola teveccüh etmek ihtimalini gösteren bazı emarelerdir, yine bütün münakaşaların, tenkitlerin, ilmî, fikrî sahadan şahsi sahaya nakledileceğini ima eden bazı yazılardır. Hiç şüphe yoktur ki her ferd gibi kalem sahiplerinin de endişesi, düşüncesi vatanın selamet ve saadetinden ibarettir. Bütün fikirleri, heyecanları, duyguları hep bu mukaddes endişenin mahsulüdür. Bunlar memleketin rehberleri nur ve fazilet alemdârlarıdır. Bu sebeptendir ki mazinin hatalarını tekrar ettirmemek için en büyük vazife yine bu nur ve irfan kılavuzlarına düşüyor.

Biz şu kanâatteyiz ki eğer fikirler, kanâatler serbest ve nezih bir sahada karşılanıp memlekette müsbet ve müstakar esasların tebellürünü temin olmazsa ve bu veçhile fikrî, ilmî inkılâbın tohumları vicdan-ı milliye serpilmezse bütün saylarımızın ve gayretlerimizin dün olduğu gibi bugün de semeresiz kalacağından korkmak lazım gelir. O halde ilk işi her fikir ve içtihâdı olduğu gibi görmek ve hisden şahsi endişelerden tecrid edilerek tetkik ve muhakeme etmek lüzumu etrafında birleşmekten ibarettir. Aşkını kalbimizde büyük bir hürmet ve iştiyakla sakladığımız atinin mesut hülyasını bu tarz-ı rüyet ve muhakemede görüyoruz. Henüz fikir ve kanâatinin

esas hatlarını görmeden bir vatandaşa şu veya bu vasfı vermek onu, harici ve muhiti bir tezahürü görülmeden şu veya bu kanâatin sahibi göstermek gibi içtimai milli hataların ihtiyar edilmemesi en samimi temenniyatımızdandır.

El-minnetülillâh milli intibah başlamış, muzlim fikirlerin istinadgahı yıkılmıştır. Binaenaleyh bırakalım herkes düşünsün, herkes söylesin, herkes muhakeme eylesin. Artık Türk zekası işleyecek sahaya, Türk dehası inkişaf edecek vesaite malik olsun.

Bu takdirde bütün nur, terakki, fazilet, faaliyet teceddüt ifade eden fikirler, esaslar arzı vatanda dalgalanarak yayılacak, millet çoktan beri beklediği ve fakat mehcur kaldığı tekamül ve inkılâb feyzini bulacak ve massedecektir. Elverir ki kendimiz için caiz gördüğümüz şeyleri başkaları için de mübah görelim. Bütün hakları liyakatları dar bir bucağa sıkıştırmayalım. Arzumuza uymayan her fikir ve ameli bilateemmül şeytanî addetmeyelim...

Artık bütün milletin yek-âvâz olarak "serbestî-i fikir ve içtihâd, ey büyük emel, neredesin!" diye izhar-ı tahassür ettiği bir devirdeyiz... Artık ne muhtelif maniaların, ne şahsi düşüncelerin bu feyze engel olamaması ya fikrî inkılâb işlerinin serâba müntehi olmamasını temenni etmek zamanı gelmiştir. "Yüksel ki bunun da fevki vardır". (Sayı 3, 22 Ocak 1923).

Kanâatlerin Saklanması Fikrî İnkılâba Hizmet Eder mi?

Münevver bir mahfelde; düşünülen şeylerin, müesses kanâatlerin ileri sürülmesinde bir mahzur olup olmadığı hakkında bir hasbıhâl cereyân ettiğini işittik. Bu memleketi, eski fikirlerin, eski usullerin gayr-i ilmî tesirlerin altında bırakan âmillerden biri de bu zihniyet olduğundan burada bi-

raz tevakkuf etmeyi faydalı görmekteyiz. Malumdur ki beş asırdan beri milletimizin tâbi olduğu idare zübdesi, "durma ver, düşünme öl"den ibârettir. Bu tarz idârenin devamı, irâdenin muhâkemenin izzet-i nefs-i millinin, cesaret-i medeniyyenin söndürülmesi ile mümkün olduğundan büyük milletimiz üzerinde bu ameliye beş asır temadi ettirildi; istemek ve yapmak şöyle dursun düşünmekde bile mahzurlar, günâhlar, cürümler görülmeye ve bu telakki bütün tabakalara kadar nüfuz etmeye başladı. Binnetice koca millet, arzusuz, emelsiz bir hüvviyete sokuldu.

Uzun süren ve bir takım ırsî terâkkiyât-ı ruhiyyeyi vücuda getiren bu terbiye usulü, bu kadar inkılâblardan sonra hâlâ mevcudiyetini göstermekte berdevam buluyor. Halbuki düşünülen şeyler söylenmez, münâkaşa ve müdâfaa edilmezse melekât-ı akliyye inkişâf edemez. Binaenaleyh kanâatleri söylemekte mahzur tasavvuru, arzettiğimiz terbiye usulünün öldürücü, yıkıcı dökünlülerinden ibaret bulunduğundan nakiseye karşı mücâdele eylemek gençliğin en büyük ve kendi vazifelerinden biridir. Çünkü her şeyde hükmünü kendimizce meçhul bir mahzur görür ve bu yoldaki telakkilere bilâmuhâkeme tâbi olur isek tecelli edecek netice azimsiz, iradesiz, mütevekkil, kaderci, garip bir mâhiyetten başka bir şey olamaz. Bu memleketi behemehâl tecdid ve ihyâ etmek isteyen münevverlerimiz için yegâne muvaffakiyet âmili olarak tefekkürde, muhâkemede serbesti ve azın ü iradede kuvvet ile mücehhez bulunmayı görüyoruz.

Bir kere kendi hayatımızı gözden geçirelim: Çok defa karşısında kaldığımız hâdiselerin kalbimizde heyecânlar, dimağımızda feverânlar vücuda getirdiği ve bu tesirle bir teşebbüse ve sa'ya başlamayı bir vecibe halinde nazarımızda tecelli ettirdiği ve bu suretle memleketi tesâdüfe, milleti tevekküle terk etmeyecek kuvvetlerin, fikirlerin vücud bulması imkânının husule geldiği görünmeye başlamış ve fakat

"münâsip değildir, acaba şu işe tesir yapmaz mı?" gibi mukabil bir telkin ile bütün o hayati hareketleri olduğu gibi çökmüş gitmiş ve yine o hâdiselerin ihtivâ ettiği mahzurlar tamamıyla tahakkuk ve maatteessüf o mahzurları karşılayacak tedbire tevessül eylemek imkânı muhâle inkılâb etmiştir. Bu halet-i ruhiyye tebdil ve ıslâh edilmezse aziz vatanımızı terakkiye, azm ü iradenin tecelliyat mazhar etmenin ve bu esasları müdafaa edecek kuvvetli seciye sahipleri yetişmesinin müşkilâta uğrayacağı tabiidir.

Hususiyle insanlar hürriyet ve tefekkürle kaim bulunduğuna nazaran bunun icabına mugayyer hareket kâinâtın tabii kanunlarına muhâlefet etme olacağından neticesi elbette hüsrân olur. Türk gençliği, bütün o terakki, tekâmül ve inkılâb manialarını azimleriyle, imanlarıyla yarıp yıkmak, fikrî inkılâbın türlerini vatanımızın ufuklarına yaymak vazifesi karşısındadır.

Zaten inkılâba hizmet, ancak eski yıkıcı, öldürücü fikirler, itiyâdlar tarz-ı tefekkürler yerine hayat, nur, terakki ifade eden fikirleri, kanâatleri, tarz-ı rüyetleri ikame eylemeye çalışmakla mümkündür. Yoksa eski itiyâd ve telakkilerin tesirleri altında iradesini, azmini kaybetmiş kimseler gibi söylemeye bile cesâret edememek veya bunda mahzur tasavvur etmek, inkılâba, terakkiye karşı silah çekmekten başka bir şey olmaz. Neslimiz için gidilecek yol, -azim, irade serbestî-i fikir ve içtihâd cihazlarıyla mücehhez olarak- inkılâb yoludur. (Sayı 4, 23 Ocak 1923).

Fikirleri Tazyikten Kurtarmak Vazifesi

Bir marazı külliyen bertaraf etmek için onu vücuda getiren âmilleri ortadan kaldırmak lüzumu en bedihî umürdandır. Aksi takdirde bütün gayretler, müdevât emelleri sabit bir esasa istinâd edemez. Ufak bir hadise tesiriyle husu-

le gelmesi muhakkak olan nüksler, herşeyi altüst etmeye kafi gelir.

Binaenaleyh asırlardan beri terâküm eden neslimizin fikirleri üzerinde meşum tazyikler yapan âmilleri bertaraf etmek teceddüdün istilzam ettiği en necip bir vazifedir. Bu netice elde edilmedikçe milleti manen ve fikren harekete getirmek muhtelif menfi tesirlerin altında istenilmeyen vaziyetlerden kurtarmak mümkün olamaz zannındayız. Bundan dolayıdır ki fikrî, ilmî serbestiye pek büyük ehemmiyet atfetmekteyiz.

Filhakika inhitat ve sukut tarihimizi ve onu intaç eden müteaddid âmilleri tedkik edersek milli dehanın dumura uğramasını fikirler üzerinde icra-yı hükm eyleyen muhtelif tazyiklerin vücuda getirdiği taayyün eder. Halbuki teceddüt, inkılâb aşkıyla yandığımızı hergün tekrar ve temin ederken bu mesud temennilerin mütevakkıf bulunduğu fikirleri tazyikten kurtarmak işine yaklaşanımız yok gibidir. Şurası da muhakkaktır ki menbaları muhtelif bulunan o tazyikleri ref'etmek öyle kolay kolay ele geçecek muvaffakiyetlerden değildir. Bunun için çok devamlı, büyük bir azim ve irade ile müterâfık bir sây, bir mücahede lazımdır. Milletimizin istikbal yolunu kapamak istidadını gösteren bu zulüm, cehl ejderine karşı yürümek gençliğin, inkılâb kelimesini ağıza alanların birinci vazifesi, vazife-i hamiyetidir.

Bu tazyikin validesi üç başlı bir ejder ki başlarından biri idareyi, biri göreneğe merbut efkâr-ı atikayı, diğeri de cehli temsil eder ve üçü de yaşamak, hükmetmek noktasında birleşir. Muhtelif istikametlere müteveccih görünen bu üç baş tarihin her devresinde müttefik ve müttehid kalmıştır. Milletin hayat ve efkârına musallat olan ve zehirler saçan bu ejderi ortadan kaldırmak, ancak üç başını birden düşürmekle mümkündür. Yoksa yalnız muvacehemizde bulunan başa hücum eylemek onu takviyeye hizmet eder. Tarihimi-

ze bir nazar atfedersek bunu teyid edecek emsal bulmakta müşkilat çekmeyiz.

Milletin düşünceleri, seciyeleri, üzerinde korkunç tahripler yapan bu âmillerin şekl-i tecellilerini de biraz gözden geçirelim:

Bu memlekette zaman zaman umumi şikâyetler, kıyâmlar, teceddüd, terakki âmilleri taşıyan feveranlar vukua gelmiştir. Fakat fikir, hak, adl sahasında hiçbir mukabelenin, iknaa aid hiçbir şeyin vücud bulmasına imkan ve zaman bırakılmayarak derhal kuvvetler harekete getirilmiş, iftiralar yapılmış, dinsizlik, vatansızlık, hainlik, mürtecilik damgaları etrafa saçılmış ve nihayet o mübeccel emel sahipleri sevdikleri, saadetleri için çırpındıkları, vatandaşlarının telinleri altında terk-i hayat eylemişler ve binnetice her fiil ve hareket akametle karşılaşmıştır. Bu nevi muamelelerin bundan sonra olsun vücud bulmasına imkân bırakmamak için bütün münevverleri, haklara, fikirlere, kanâatlere hürmet ettirmek hususunda yekdil ve yekvücud görmek emelini tekrar etmekte bir saadet hissediyoruz.

Gönül istiyor ki bizi bağlayan, terakki emellerini söndüren, milletin fikirlerini tazyik altında bulunduran bütün âmillere karşı artık mukavemet olunsun. Fikrinden, kanâatinden dolayı ne kimse hapis ve tazyik edilsin ve ne de küfür ve recme müstahak görülsün... Artık hakikatler olduğu gibi efkâr-ı umumiyeye arz olunsun, şahsi endişeler, zümrevi menfaatler sevkiyle eşyanın üzerine bir setre-i siyah çekilerek akı kara göstermek imkânı mündefi olsun.

Bu takdirde her hakikat tecelli edecek ve her fikir hareket gelecek ve işte o zaman Türkiye terakki ve tekâmül emellerinin vücud bulduğunu görecektir. Yoksa her açılan ağıza bir kıta-yı tedib, her düşünen kafaya bir darbe-i tahkir ve tekfir indirilir ve bu suretle düşünmek söylemek hakları inhisara tâbii tutulursa husule gelecek netice işte

hepimiz için bir inkisar-ı hayalden ibaret olur.

Bu dakikaya itina olunmadığından dolayıdır ki vatanımızda zaman zaman kelimelerin bile manası hususileştirilmiş, değiştirilmiş ve inkılâb, teceddüt fikirleri pek garip ve makûs medlûllere ıtlak olunmuştur. Kabine tebeddüllerine bile inkılâb namı verilmiştir. Mevki-i iktidardaki eşhasın tebeddülüne kadar inkılâbın manası teşmil edilirse pek tabii olarak eski efkâr ve tesisat yerine yeni düşünceleri, müesseseleri ikame etmek mefhumu zail olur ve yine pek tabii olarak fikirleri, kanâatleri tazyik eden âmiller kuvvet ve vüsat iktisab eyler. Mesele telakkileri zat-ı hakikate takrib etmektedir. Bu nokta-i nazardan tetkik olunursa milletin fikirleri üzerinde kabul tesirleri yapan tazyik vasıtalarına, menbalarına imkân-ı hayat bırakmak bir emr-i muhâl olabilir. Aksi takdirde muvakkat, şahsi, münferit tedbirlerin fenalıktan başka bir netice vereceğine inanmak pek müşkil olur. İnkılapçılar evvel emirde fikirler üzerindeki maddi manevi tazyikleri bertaraf eylemekle mükelleftir. Yoksa inkılâbı yalnız siyasi manada yapmak, buz üzerine yazı yazmaktan ibaret olabilir. Çünkü istinad edilen efkâr onu taşımaya muktedir değildir. (Sayı 6, 25 Ocak 1923):

3. Hürriyet-i Şahsiye Kanunu

Hürriyete Tecavüz Kanunu Etrafında

Dünkü Meclis müzakeratı 10 Temmuz 324 tarihinden bugüne gelinceye kadar milyarlarla defalar söylenen hak ve hürriyet kelimelerinin ifade ettiği mana ile bugün alakadar olanlarla, istikbalde alaka gösterecek erbâb-ı ilm için ne derin bir mevzu, bir tedkik mevzuu teşkil edecek?..

Münif Paşa merhum, *Hikmet-i Hukuk* nam kitabında hakkın telakkisine dair şöyle bir fıkra kaydetmiştir:

"İnsan lehine olan şeyi hak, aleyhine olan şeyi nâ-hak te-

lakki eylemek cibilletindedir."

Bu tarif cidden vâsi ve mükemmel bir tabirdir... Ancak lehe ve aleyhe olan hususatı anlayabilmek şartıyla...

Meşrutiyetin ilanından evvel iki kişinin şahsi ve vatani mesaili yanyana açık veya gizli konuşması memnu idi. Bu memnuiyet; meşrutiyetin temin ettiği hukuk ile, hürriyetlerle ve bu hukuk ve hürriyetlerin kanun haline ifrağ olunan müdevvenâtı ile ortadan kalktı... Fakat bazı arkadaşlara tâbi' olarak düşünmek lâzım gelirse bu merfû'iyet, yalnız kanunlarla değil, herhangi bir memurun arzusuyla da ortadan kalkabilir... Ve hal-i sabık avdet eyleyebilir... Çünkü hükümet hikmeti bunu böyle icâb ettirebilir...

"Ölürsem görmeden millette ümmîd ettiğim feyzi
yazılsun seng-i kabrime vatan mahzun, ben mahzun"

diyen ebu'l-âhrâr Namık Kemal merhumu taht-ı tevkife aldıkları zaman, hapishanede ak sakal ve saçlı bir adam yanına gelerek, efendi, demiş iyi bir kâtip imişsin, bana bir arzıhal yaz...

Merhum, "ne arzıhali istersin babacığım" demiş.

İhtiyar, onaltı sene evvel bir meseleden şahit diye beni getirmişlerdi, hâlâ şehâdetimi dinlemediler, cevabını vermiş. Onaltı sene değil, fakat aynı hali görebilmek bugün yine mümkündür.

Çünkü kanunlarla, memurların alaka ve peyda etmesini mâni olan bir mevki-i mümtazları var...

Pozantı İstiklal Mahkemesi'nde bulunduğumuz zaman şahit sıfatıyla celb edilen yedi kişinin "Divan-ı Harb tarafından yirmibir gün taht-ı tevkifte bırakıldığına tesadüfen şahit olmuş ve Divan Harp reisini 203. madde mucibince altı ay habse mahkum eylemiştik. Belki de 203. maddenin vaz'ından beri ilk defa idi ki tatbik olunabilmek nâiliyetini o maddeye İstiklal Mahkemesi sıfatıyla biz vermiştik... Umumi Harp içinde bir mutasarrıf yağ toplamaya gönderdiği bir me-

mur "köylerde yağ yoktur" tarzındaki tahriratına "köylüleri erit yağ yaparak gönder" derkenarını havi emir verilmiştir. Bu emri havi resmi evrakın bugün elinde olduğunu mebus arkadaşlardan birisi söylüyordu... Müzakerat esnasında Dahiliye Vekil-i muhteremi Fethi Beyefendi de bu kanunun kabulü memlekette anarşi vücuda getirebilir buyurdular...

"Nam-ı insaniyete, iman ve vicdan namına
aç kalan, zâr ağlayan bikes yetimân namına
hakk-ı hürriyet yolunda fışkıran kan namına
olmaz olsun böyle suzişli felaketli hayat"

diye sell-i seyf ederek kötülüklere isyan ruhunu kalplerimizde sönmez bir ateş halinde ikad eden bu hürriyet kahramanının sözleri bana aynı şiiri tekrar söyletti.

Anarşi, idarede bozukluk ise, hükümetsizlik, kanunlara itaatsizlik ve hakimiyet-i milliyenin tecelliyâtına karşı lâkaydi ise bunu isbat edecek lâyead ve lâyuhsa delâil içinde çırpınan idaresizliğimizi nasıl inkâr edebiliriz?

Muntazam bir idare demek mesalih-i beşeri düzelten, mutlak hürriyeti takyid ederken, her türlü istibdadı ve keyfi harekâtı da mani olan kavanin ve nizamat-i idaresi demektir...

Bu kanun şimdiye kadar bir kerecik olsun eline Kanun-ı Esasi'yi almadan hürriyeti, şahsi ve mutlak serbesti telakki eyleyen ve kavanin-i saireyi de bir "idare-i maslahat" tabiriyle ortadan kaldıran ve bu itibarla en müstebid hükümdarlar mertebesine yükselten insanları o mevki-i bülendden alarak halkın arasına koyacaktır... Bu kanun, memur olmazdan evvel, devletin kanunlarını okuyup öğrenmeye alakadarları mecbur edecek, bu kanun, zalim ve i'tisafkâr idare zihniyetlerini yok eyleyecektir...

Şu halde Münif Paşa merhumun buyurduğu gibi "insan, lehine olan şeyi hak, aleyhine olan şeyi nâhak telakki etmek cibilletinde" olmasına göre bu onun tatbiki gününden

itibaren hukuk ve vezaif-i mukabele devresi başlayacak ve hürriyetler ancak kanunlarla takyid altına alınacaktır. Yine dün pek muhterem ve pek mütetebbi arkadaşlardan birisi şöyle buyurdular:

Kanun güzel, fakat acaba kabul edildiği günden itibaren 10 Temmuz 324'ün akibinde çekilen mezalim ve hükümetin baştan aşağı bozukluğuna bir de hürriyeti bilmemek inzimam etmişti. Halk onun için coşkun ve taşkın bir vaziyet aldı idi. Halbuki şimdi vaziyet büsbütün başkadır.

Evvela idare-i umumiyemizle Abdülhamid devrinin idaresini kıyas, ebediyyen afvedilmeyecek bir hata olur. Eğer kıyasa imkân varsa aynı heyecanın zuhuru zaruri olmak icab eder. Çünkü akisleri tazyikler doğurur.

Saniyen ekseriyet-i azimesi itibariyle halk, ondört sene içinde hürriyeti kütle-i memurînin ekseriyetinden her halde daha iyi öğrenmişlerdir.

Sâlisen ahali pekâlâ takdir eder ki memurîn kütlesi, yine kendisinden, kendi evladlarındandır ve neşredilen kanunla husule gelecek müsavatın gururu halkın vakarını artıracaktır ve nihayet ahali bilir ki memurları, zabitleri, adliyecileri doğru yolda yürütmeye memur olan bu kanun kendilerini de eğri yollardan men eder...

Bu kanundan o insanlar korksunlar ki, bütün haklar ve hürriyetler kendilerine ve bütün tazyikler ve musibetler millete demeyi şimdiye kadar şiar edinmişlerdir. Yani lehlerine olan şeyi hak, aleyhlerine olan şeyi nâhak telakkide ifrata varmışlardır. Abdülkadir Kemali. (Sayı 21, 12 Şubat 1923).

Hürriyet Fikirlerinin İlk Zaferi

324 İnkılâbı, medid bir istibdâd devrinin dimağlar üzerinde husule getirmiş olduğu acz, tereddüd, mezellet zulmetini izâle etti. Karanlıktan nur âlemine çıkan millet, göz-

leri kamaşmış olduğu halde gayr-i muntazam ileri, geri hareketlerle derin bir hayret ve heyecân içinde çalkandı. Hakikat bütün vuzuhuyla görünmeye başlar başlamaz teakub eden harici, dahili gaileler, harpler aziz vatanı beklenilmeyen makus ahvale bir sahne-i cevelân yaptı. Gayr-i kanuni hapisler, nefyler, gasblar, angaryalar velhasıl hukuk-ı medeniye ve tabiiyeye karşı tecavüzler devam edip durdu. Hürriyet, hakk-ı tabii gibi mukaddes ve büyük mefhumlar, hicâb-âver bir kara örtü ile örtülmek istendi. Çünkü Harb-i Umumî hürriyet, bu nevi telakkilere, muamelelere geniş bir saha ihzar etmiş ve hür-endiş fikirler, müdafaa-i vatan kaygusu altında bî-hareket kalmayı tercih eylemişti. Anadolu milli kıyamı, vatanı mukasemeden kurtarmakla beraber büyük milletimizi hürriyetin nimetlerine nail eylemek esas-ı mübeccelini de bayrağının bâlâsına yazdı. Zirâ hâlâ muhterem ve faziletkâr halkımız jandarmadan büyük memurlara kadar derece derece döğülüyor, tahkir, hapis ediliyor, hukuk-ı tasarrufiyesi hodbehod ihlal olunuyor velhasıl hukuk-ı medeniye ve tabiiye namına ne kadar mukaddes haklar varsa hepsi icabında bir hiçe tenezzül ediyordu. Bu hallerin devamına müsaade etmek şüphesiz mümkün değildi. Anadolu inkılâbının ruhu, böyle fecî'aların devamına müsaade edebilmekten ebediyyen uzaktır. Bu dakikayı ilk defa nazar-ı dikkate alan Kastamonu mebus-i muhteremi Abdülkadir Kemali Bey kardeşimiz, gazetemizde uzun uzadıya münakaşa edilen ve kısm-ı mahsusumuzda münderic bulunan kanunun esasını teklif etti.

Filhakika devlet teşkilatı hukuk ve vezaif-i mütekabile esasına müstenid bulunduğundan kanun-ı esasiler, hükümetle millet arasında tevzin keyfiyetini dahi ihtiva eden bir mukavele mahiyetinde telakki edilmiştir. Hükümetin hukuk ve vezaifi milletin hukuk ve vezaifiyle mütevâzin olmazsa hükümette bulunanlar meleklerden ibaret olsa, yine

tecelli edecek netice zulüm ve itisaf olur; yine hürriyetin bağrı şerha şerha yaralarla mestur kalır. Aksi de inzibatsızlık kelimesinin ifade eylediği zaaf-ı siyâsiyi mucib olur. Binaenaleyh kanun-ı esasinin her vatandaşa bahş eylediği hürriyet-i şahsiye, masuniyet-i mesakin, serbesti-i efkâr ve hareket ve emsali hukuka vuku bulan tecavüzleri şiddet ve süratle men eder ve mütecâsirlerini terhib eyler ahkâmın adem-i mevcudiyeti, bütün hüsn-i niyetlere, hür ve âdil düşüncelere rağmen memlekette gayr-i kâbil-i tahammül idari, içtimai vaziyetler hudusuna sebep olmuştur. Bu suretle kanunlara itimad azalmış, ve âdetâ nizam ve kıvam-ı içtimaiyi ihlal eder şekiller zuhur etmiş ve hükümetle millet nev'ama muhasım bir vaziyete sokulmuştur. Bugünkü inkılâbcıların, müceddidlerin en büyük vazifelerinden biri de bu boşluğu doldurmak hususudur. İşte meclisçe kabul edilen bu kanun arzettiğimiz dertlere bir deva teşkil edecek, kendilerinde nâ-mahdûd salahiyetler tevehhüm ederek bütün kanunlara, haklara keyfemayeşa tecâvüz eylemek itiyadında bulunanlara, beşeriyetin mukaddes ve masunü't-taarruz bir takım hukuka malik bulunduğu hakikatini ifham eyleyecektir. Bundan dolayıdır ki bu kanunu, hürriyet fikirlerinin memleketimizde ilk zaferi olarak tavsif etmeyi bir vecibe addettik.

Bundan bazı idari mahzurların tevellüd-edeceğine dair ileri sürülen fikirlerden birşey anlamadığımızı itiraf etmek mecburiyetini hissediyoruz; çünkü kanun tedkik edilirse görülür ki bu kanun, esasen memnu' olan bazı fiillerin irtikâbı halinde mürtekiblerinin, cezada meşrut olan süratle ve ibret-i müessire hasıl edecek surette tecziyelerini temin etmek üzere ahkâm-ı mahsusayı hâvidir. Zaten memurîn-i devlet, bu gibi ahvale tasaddi eylemekten suret-i katiyede memnu bulunuyorlar. Bu memnuiyete riayet ettikçe hiçbir memurun muaheze edilemeyeceği bir emr-i tabii ve kat'i bir

fiil-i memnu mukabilinde ceza tayininden ibaret olan bir kanunun tatbikinde mahzur tasavvur etmek, idarede müşkilât husulüne ihtimal vermek; bütün memurîn-i devletin kanunlarla mukayyed olmayarak halkın hukuk-ı tabiiye ve medeniyelerine tecâvüz eylemek suretiyle idare-i umur eylediklerini kabul etmek demektir. O nevi fikirlerden, mütalaalardan bundan başka bir mana anlamak cidden müşkildir. Halbuki biz, Anadolu inkılâbcıları bütün o zulüm ve itisaf kapılarını ebediyyen kapamak azim ve kanaatinde bulunduğumuzu her vesileden bilistifade tekrar eylemiş olduğumuz cihetle böyle fikirler nereden gelirse gelsin red ve teessüfle karşılamak vazifesini asla unutamayız. İnkılab yürüyecek hürriyet bütün feyizleriyle inkişaf edecektir. Artık milleti ehemmiyetsizlik, vazife-nâ-şinâslıkla ithama tahammül edilemez. "Arş ileri arş! Bizimdir felâh..." (Sayı 22, 13 Şubat 1923).

Bizde İdare Mefhumu

Hürriyet ve masuniyet kanununa karşı hükümetin layiha-ı kanuniyesi münasebetiyle.

Bizde anlaşılmayan mefhumlardan biri de idaredir. Hükümdarların ve hükümet edenlerin halk üzerinde tasavvur ettikleri hakk-ı tasarruflarına binâ-yı hareket ederek hüküm sürdükleri devirlerde ahali mutlak bir itaatla, her türlü tekâlifi angaryayı, tahakkümü kabul eylemekle mükellef, idaresiz, hürriyetsiz, hukuksuz bir sürü addolunur, bunlar üzerinde arzu olunan her nevi tasarruflarda, tazyiklerde bulunmak hususları pek tabii görülürdü. Binâenaleyh idare kelimesinin medlûlü bu suretle telakki edilir ve idare, müdirler sınıfının arzularını, menfaatlerini, ihtiraslarını tatmin eylemek manasında kullanılırdı. Beşeriyet tarihinin pek kara ve kanlı sahifelerini teşkil eden o muzlim günler, insan

zekâsından, insan kalbinden doğan hürriyet, müsâvât, adâlet nurlarıyla mazinin nihayetsiz derinliklerine gömüldü. Mukavele-i içtimaiye nazariyeleri, hukuk-ı beşer düstûrları meydana geldi. Cihanda idare edenlerle idare edilenler arasında hukuk ve vezâif-i mütekabile esâsına müstenid bir muvâzene tesis olundu. Ferdin hürriyetini keyfemettefak tahdid etmek teşebbüslerine, faaliyetlerine mânialar ihdâs ve zekâsının, sanatın inkişâfına, şeref ve haysiyetine zararlar irâs eylemek hakkı hiç kimseye bahşolunmadı. Bütün tahdidât-ı fıtratın kanunlarına karşı bâriz bir isyan teşkil eder. Beşeriyet bu esaslar dahilinde hergün bir suret-i inkişafa mazhar olarak terakki edip gitmektedir.

Biz de 324 inkılabıyla bu nurlu yola yüzümüzü çevirdik, fakat bir türlü umduğumuz neticeleri elde edemedik. Çünkü o nur ve fazilet ifade eden esasların gönüllerde bütün bir aşk ve hararetle yer tutması, her kalpte bir mefkûre kudreti ile hükümrân olması ve nihayet cemiyetçe hayat gibi bir ihtiyâc-ı mevcudiyet halini iktisab etmesi temin olunmadıkça matlûb-i netice fiiliyat sahasında görünemezdi. Pek büyük musibetlerle mali bir imtihan devresi geçiren milletimiz, hakiki ve insani yaşamak mefhumunun ne demek olduğunu anladı. Anadolu harekatı yalnız bir muhafaza-ı mevcudiyet gayretinden münbais olmayıp aynı zamanda hürriyet, müsâvât, adalet umdelerinin teminini dahi istihdaf eyleyen bir mücahede mahiyetindedir. Arzettiğimiz esaslar artık bu devirde olsun vatanımızda tecellisini görmek arzusuna kapılmakta tamamen haklıyız. Çünkü artık aşk-ı hürriyet milletin vicdanında temerküz ve tecelli etmiştir. Binaenaleyh idarede baştan başa yeni esaslar dahilinde yürünmesini talep etmekten fariğ olamayız. Büyük Millet Meclisi'nin tedvin eylediği hürriyet ve masuniyet kanunu işte bu ihtiyacın bir mevlûd-i mukaddesidir.

Bu kanunu daha neşretmezden evvel hükmünü tahdid

için, hükümetin meclise -sureti dünkü nüshamızda münderiç- yeni bir layiha-i kanuniye göndermesi, milletin ruh ve âmâli ile mütenasib bir intibahın bir tarz-ı muhakemenin bazı rical-i hükümette henüz vücud bulmamış olduğunu göstermekle mucib-i teessür olmuştur. Acaba idare, her istenilen vatandaş hakkında, hukuk-ı hürriye ve tabiiyesi üzerinde bilâteemmül tasarruf edebilmekten ibaret midir? Acaba idare edenlerin hiçbir kayd-ı kanuni ile mukayyed bulunmayan hiçbir mana ifade etmeyen lüzum-ı idare maskesiyle ehl-i vatanın her hakkına tecavüz edebilmek manasına mı geliyor? Şüphesiz böyle değildir. Böyle olmadığını hükümet de bizim kadar müdriktir. O halde bu layiha-i kanuniyeye neden lüzum görüldü? Bunu anlamak için layihanın esbâb-ı mucibesini okuyucularımızla beraber takip edelim:

Temin-i asayiş ve inzibat keyfiyetinin vezâif-i hükümetten bulunduğu ve zabıta memurlarının kâfi salahiyetle mücehhez bulunmaları lüzumu dermiyân olunduktan sonra: "bir zabıta memuru elde vesaik-i kanuniye ve evrak-ı sübütiye olmadığı halde kendisine irâe edilen ve bir maznûn veya mücrim olduğu ihbar olunan bir şahsı derdest edip de daire-i âidesine sevk etmek için mevki ve mesafeye göre az çok bir müddet mürûr edeceği tabii olup netice-i tahkikat ve tedkikatta o şahsın maznuniyeti ve tecrimiyeti tebeyyün ettiği takdirde memur-i mumaileyh vazifesini ifa etmiş olursa da aksi tesbit olduğu takdirde şahs-ı merkumun ikame-i dava edeceği ve bunun kavanin-i mevcude ahkâmıyla ne suretle kabil-i telif olacağı..." yolunda bir sualle tevsik-i maksad olunuyor. Bu satırlarda ileri sürülen düşünceleri bir mahzur telakki edebilmek için ya kavânîn-i mevzuamızdan tegafül etmek veyahut hürriyet kanununun müfadını anlamak istememek lazım gelir. Çünkü zabıta-i adliye ve mânianın vezâifi kavânîn-i mahsusa ile muayyendir. Bu kanunlar ahkâmına riâyet ettikçe hürriyet kanununun dâire-i şü-

mülüne girecek bir fiil vücud bulamaz. Hususiyle memurîn esasen kanun-ı mahsusa riayet etmekle mükelleftir. Binaenaleyh keyf için herhangi bir emâre-i kanuniyenin vücuduna lüzum görmeksizin rastgelen vatandaşın hukukunu tahdit etmek hakkını istemek ise kendilerinden başka bütün ehl-i vatanı zan ve şüphe altında gören bir zihniyetin vücuduna delâlet eder ki bu hakkı, insani ve hukuki bütün desâtir-i ilm ü fazilet hiçbir kimseye vermemiştir. Bunu almak arzusu kurün-ı vustâî efkâr ve esâsâta ricat manasını müfid olur. Esbâb-ı mucibe layihasında beyan olunuyor: "şekavetle melûf ve müştehir olan bir şahıs hakkında ihzar ve tevkif müzekkeresi olmadığı halde memurîn-i zabıta tarafından derdest ve cihet-i adliyeye teslim olunup da neticе-i tahkikatta gerek müddei-i şahsi bulunmamasına ve gerek delâil-i cürmiyenin tahassul edememesine binâen serbest bırakılan bir şahsın memurin-i zabıta hakkındaki hürriyet-i şahsiyesini ihlâl iddiası şayan-ı teemmül mevaddan olduğu..."

Şu sözler davasının hakikata tevafukuna itimadı olmayanların mesrûdâtını andırıyor, çünkü "şekavetle melûf ve müştehir" farz olunan bir şahıs hakkında takibat-ı adliyenin vuku bulmamış olmasını tasavvur edebilmek için orada hükümetin mevcut bulunmamasını ve hakkında delail-i cürmiyenin tahassul edememesine mümkün nazarıyla bakmak için de "şekavetle melûf ve müştehir" vasfının adem-i mevcudiyetini kabul etmek lazım gelmez mi? Şekavet meselelerinde müddei-i şahsi aranmayacağını nazarı dikkate almayacak kadar kavânîn-i mevzuamızdan bihaber görünmeyi doğrusu hükümetimize yakıştırmak istemiyoruz. Deniyor ki "ahvâl-i mümâsilede haklarında ihzar ve tevkif müzekkeresi olmadığı şerriştesiyle bu gibi erbâb-ı cerâimin ve vâdi-i şekavette serbest bırakılmaları da bu cihetten memleketin inzibat ve asayişinin ihlâlini ve halkın alette-

madi ızrârını bâdi olacağı mal ve canını ve masuniyet-i mesâkinini ihlâle sebebiyet vereceği cihetle muvâfık-ı adl ü hikmet olmayacağı" asayiş-i umumiyi muhil böyle bir cürüm ve şekavet tasavvur olunabilir mi ki mürtekibleri hakkında takibat-ı adliye cereyan etmemiş olsun? Eğer mücrimler derdest edilmişlerse haklarında hükm-i kanun tatbik edilmiş olur ve şayet firar etmişlerse gıyaben mahkum olmuş ve haklarında mahkeme-i âidesinden matlub emirler ısdâr olunmuş bulunur. Binaenâleyh tasavvur edilmek istenen mahzur, mevcud ve mahsus değildir. Bunların hürriyet-i şahsiye kanunuyla alakasını zannetmek dahi mümkün değildir. Bu gibi erbâb-ı cerâimi aramak dolayısıyla "ahali-i mutianın emniyet-i mal ve can ve masuniyet-i mesakininin" ihlâli keyfiyetinin esirgeyici bir lisanla ileri sürülmesi ve bunun hürriyet-i şahsiye kanununun ahkamını takyide sebep gösterilmesi gayr-ı ihtiyari olarak kurt ve kuzu hikayesini hatırlatmaz mı?

Anarşistler, suikastçiler hakkındaki ifadat da hürriyet-i şahsiye ile alakadar değildir. O gibi ahvâlde ittihaz edilecek tedâbir-i seriayı kavânîn-i mevzuamız kâfildir.

Hükümetin hürriyet-i şahsiye kanununun takyidine sebep olarak gösterdiği bu efkâr ve mülahazatın nefsü'l-emr ile bir münâsebet ve muvâfakatı olmadığı karilerimizce de anlaşılmıştır zannederiz. O halde memleketin kavânîn-i esâsiyesi ve Anadolu inkılâbının ruhu ile hemahenk olarak Millet Meclisince tedvin edilen ve milletin hakiki ihtiyacıyla tamamen tekabül eden bir kanunun neşrinden evvel takyid ve binaenaleyh ibtal-i ahkâmına teşebbüs etmeyi, inkılâba hukuki, insani, milli esaslara hürmetkâr olmakla telif etmek kolayca elde edilebilir mi? Bu teşebbüsü hukuk-ı milletin sıyânetine matuf bulunan hürriyet ve masuniyet kanununa karşı havale edilmiş bir darbe telakki edecekleri ne ile ikna mümkün olacaktır? Bunu, milletin kanun şekli-

ne inkılâb eden iradesine, hakimiyetine adem-i hürmet manasında anlayanlar olmaz mı?

Biz kuvvetle ümid ederiz ki hükümet bu layiha-ı kanuniyeyi istirdâd ederek vaziyetini kurtarmakta tereddüt göstermez, idareyi asli manasıyla kavramış olduğunu isbat eder. Bahusus bu kanunun aleyhinde söz söyleyebilmek için biraz tatbikatının netâyicini beklemek ve halkın bu hususta efkâr ve temâyülâtını dinlemek hikmet-i hükümet icabından sayılmaz mı? Kanunun tatbikiyle mükellef bulunan Adliye Vekili'nin muhalefeti, kanuni, hukuki fikirlerin hükümette mevcudiyetini göstermektedir ki bunu şayan-ı teşekkür görmemek mümkün değildir. (Sayı 46, 13 Mart 1923).

4. Lozan Barış Görüşmeleri

Bir Muvazenet Noktası Bulunmayacak mı?

İttifakların itilafların vücude getirdikleri muvazene, Harb-i Umumi gibi bir belâyı beşerin başına musallat etti. Bu harbin galibleri galebenin verdiği gurur ve hodgâmî ile cihana istedikleri gibi şekil vermek istediler. Muazzam Versay Konferansı ve onu takib eden muhtelif konferansların netice-i mesaisi müteaddid ve mütevâli bir takım gayr-i tabii vaziyetler ihdasından ibaret kaldı. Böyle bir suret-i tesviyenin ne zamana kadar devam edeceği ve nasıl bir âkıbete namzed bulunduğu çok geçmeden hadisat ile taayyün ve tezahür eyledi. Bol bol rakipsiz surette taksim edilen mandalar, milliyet ve hürriyet nurunun parlamağa başlamış olduğu akvâm üzerinde nasıl menfi bir tesir yaptıysa Avrupa'da vücude getirilen tahavvüller o suretle ıztırâb ve adem-i emniyetle karşılandı. Nihayet galipler dahi inkisar-i hayale uğratacak vaziyetler karşısında kalarak mebhut ve müteheyyic bir hale duçâr oldular.

Bütün bu tesirlerin aks-i tesirlerle karşılanması, akvâm üzerinde, siyaset sahasında kılıçtan daha ziyade müessir bir hayli manevi kuvvetlerin mevcudiyetini ve bunlara lâyık oldukları ehemmiyeti atf etmemenin beşeriyet için mucib-i felâket bulunduğunu isbat edecek bir kudreti haizdir. İşte Fransız-Alman ihtilâfı, işte küçük itilâfı kaplayan endişe ve raşeler, işte Rusya'nın şayân-ı dikkat ve itina vaziyeti...

Bütün bu neticelerin tesiriyle hakiki ve içtimai vaziyetlere göre bir muvazene tesisi lüzumunun takdir edileceği ve artık beşeriyetin ıztırablardan, sefaletlerden tahlisi esbâbına tevessül olunacağını ümid ederken Lozan'da yine eski sarraf ruhunun hodgâm tecelliyâtı, yine dünyayı yutmaya matuf eski emperyalist emellerin tahakkümleri bütün meselelerde vuzuhla görülmektedir.

Dünyayı tahakküm altına almak, menfaatlerinin icâb ettirdiği şekilde âleme nizam vermek isteyen kuvvetler, birgün kuvvetlerinin enkazı altında kalmak tehlikesine maruz bulunduklarını göreceklerinden korkulabilir muhtelif istila ve hulûl emelleri etrafında vücud bulmuş olan eski ittifaklar muvazenesi belki bundan sonra müşterek menfaatlerin ve hayati, insani hakların mütekabilen müdafaası uğrunda ve yeni bir esas dahilinde teessüs ve tecelli etmeyeceğini kim temin eder? Şüphesiz her tazyik bir mukavemet doğurur, tevâlisi infilaka münteki olur.

Türkiye sulhüne karşı gösterilen nâmütenâhi müşkiller; Lozan'da tevlid edilen bi-nihaye gürültüler, davalar hangi zihniyetlerin mukadderât-ı beşeriyeyi tayin ve tedvir ile memur olduğunu gösteriyor ve sulh ve istirahat-ı cihan muhiblerini bihakkın endişelere ilka edecek tecellilere cevlangâh oluyor.

Bu hırs ve menfaat didişmeleri arasında kaybedilen hak, adalet esaslarının garib ve öksüz vaziyetine bakıp da acaba cihanda mütekabil hukuk ve menafie, adil ve insani düstur-

lara müstenid suret-i tesviyelerle bir muvazenet tesisine çalışmayacak mı? Sualini irad etmemek mümkün olmuyor. Beşeriyet, bu nokta-i itidâle gelinceye kadar kim bilir nasıl ıstırablar, ne büyük elemler, facialar içinde yuvarlanıp duracaktır?

Hakka hürmet, beşeriyete saadet temenni eden bütün fazıl insanlar, efkâr-ı alemi itidale sevk ve sulh ve müsalemet-i cihanı âdil esaslar ircâ' ile şamil ve müstekar bir muvazeneye sabt eylemek hususuna sarf-ı mesai etmeyi en esasi bir vazife addetseler lâyıktır.

Bundan dolayıdır ki Lozan'da tekrar ileri sürülen siyasi ihtiraslar, hodgâmâne ve gayr-i âdilâne emeller muvâcehesinde her çehrede bir işmizâz görünmeye başlamıştır. Avrupa'yı istila eden heyecan ve asabiyet şiddetle teskine muhtaçtır. Vâsi ihtilatların vukuu ihtimali zihinleri tehdiş etmektedir. Hadisatın korkunç neticeler doğurmağa istidad göstermesi belki dünün galiblerini hakkı tanımaya ve belki beşeriyetin beklediği hak ve adle müstenid muvazeneyi tahrike sevk edecektir. (Sayı 5, 24 Ocak 1923).

İnkıta Vuku Bulursa

Lozan'dan gelen telgraf haberleri her an bir inkıta tehlikesinin mevcudiyetini gösterir endişeleri ihtiva etmektedir. Müttefikler, pek meşru' ve mutedil taleblerimiz muvacehesinde bize karşı bir kaya gibi sâkit ve bâhis olan eski tarz-ı hareketi tekrar ibraz ettiler. Mahza bize aid olduğu için hakka, adle müstenid esaslara bir kere olsun atf-ı nazar etmek istemediler. Yine aynı emel, aynı telakkinin kara ve korkunç çehresinden başka birşey gösterilemedi. Sulh ve müsalemet-i cihana, bir franklık kıymet bile kesilmemekte olduğunu görmekle insaniyet namına müteessir bulunmaktayız. Vâkıâ sermayedarlarının tatmin edilemeyecek derece-

de vâsi ihtiraslarıyla müteharrik bulunan garb diplomasisinin çok acı ve müessif vaziyetlere rıza gösterebilecekleri tahmin edilebilirdi; fakat bu derece hodgâmane bir siyasette, sulh-i cihana bedel olsa dahi sebât ve inad edeceklerini ümid etmeyenler nadir değildi.

Ne olursa olsun biz Türkler her ihtimali göz önüne alarak düşünmüş ve davamızı ona göre tesbit ve takrir eylemiş olduğumuzdan inkıta vukuu halinde dahi yeni düşüneceğimiz birşey yoktur.

Memleketin fena şerait altında bulunduğu ve nâmütenâhi tehlikeler, manialar içinde kaldığı zamanlarda bütün muhasımlarına ve felaketlere karşı Allahına, azın ü imanına istinad ederek kalkan, namus-ı millinin icâb ettirdiği vazifeyi, hürriyet ve istiklâl aşkının taleb ettiği fedakarlığı büyük bir kudretle ifa eyleyen milletimiz, bugünün istilzam edeceği vazifeleri, fedakârlıkları da iktiham eylemeye hazırız. Dün olduğu gibi bugün de millet, yekvücud bir kütle-i hamiyet, müttehid bir cebhe-i gayret halinde düşmanları önünde ahz-i mevki edecektir. Türk vatanperverliğinin ulviyetini henüz anlayamamış olanlar bilmelidirler ki milletimiz vatani meselelerde ve bâhusus maruz kaldığı böyle suikasdler karşısında baştan başa sarsılmaz bir timsal-i imân mahiyetini iktisab eder. Bu mazhariyet ve bu intibah ve kabiliyettir ki milletimizi muvaffakıyetlere ulaştırmış ve ulaştıracaktır.

Bu hakikati göz önünde bulunduran ve garbın memleketimiz, milletimiz hakkında tasavvur ettiği âkıbetin dehşetini layıkıyla takdir eylemiş bulunan millet, böyle mühim dakikalarda düşmanların tevessül edecekleri iğfalkâr tedbirlerin, tefrika-âmiz telkinlerin, türlü türlü iftiraların, tasni'lerin mevcudiyetine tevcih eyleyeceği tehdid ve imha silahını çoktan görmüş ve tanımıştır. Artık bu memlekette müşkil dakikalar, ancak ve ancak azın ü imanı takviyeye hizmet eder; felâket şimeleri, milli vicdanı harekete, galeyana sevk eyler.

Muhakkaktır ki inkıta vukuu takdirinde büyük, küçük bütün efrâd-ı millet, yekvücud bir cebhe-i fedakâri teşkil etmekte olduğunu bir daha yâr u ağyâr nazarında isbat eyleyecektir. Binaenaleyh biz bütün âkıbetleri, büyük bir emniyetle beklemekteyiz.

Hür ve müstakil olarak yaşamaya azın etmiş ve milli hududları içinde terakki ve tekâmül eylemeyi gaye ittihaz eylemiş olan milletimiz, bu mukaddes emellerinden asla feragat edemez! Bu uğurda her türlü fedakârlığı ibrâz eylemeye müheyyâdır. Çünkü ya insan gibi ve insani haklarına malik olarak yaşamak veyahut sahife-i hayatını, son vazife-i namusunu ifa suretiyle kapamak hususuna çoktan karar vermiştir. Bu dakikayı nazar-ı dikkatten dûr tutmayarak hükümetin icab eden kudret ve metanetle hareket edeceğini şübhesiz addederiz. Tarihimizin fimabad ecnebilerin bâziçe-i âmâli olmamasını düşünen, bu neticeyi behemehal elde etmek isteyen milletin, arzusuna nail olacağı şübhesizdir. Bize düşen vazife ise, her zamandan ziyade metin ve müttehid bulunmak lüzumunu bir an bile hatırdan çıkarmamaktan ibarettir. Lozan müzakeratı sulhü temin edemezse milletin azın ü imanı ve hükümet-i milliyemizin göstereceği cezm, ihtiyat ve basiret sayesinde yakın bir âtide peri-i sulhün nasiye-i pâki Misak-ı Milli'nin nuruyla parlamış olduğu halde arz-ı çehre edecektir. Bu neticeden katiyen eminiz. Çünkü milletimizin faziletine bütün mevcudiyetimizle itimâdımız vardır. (Sayı 9, 29 Ocak 1923).

Ne Murad Ediyorlar?

Murahhaslarımıza tevdi edilen muahede projesini, pek derin bir hayret ve istiğrâbla karşılamamak mümkün değildir. Konferansta mevzu-i bahs edilmemiş bazı garip esasların, projeye idhâl edilmesi şeref ve haysiyet-i düveliye ile

cidden teâruz etmektedir. Pek meşru ve mütevâzi bulunan âmâl-i milliyemize nazaran aşağı yukarı bir Sevr mahiyetini gösteren proje münderecâtı, müttefiklerin Türkiye'de husule gelmiş olan tahavvüllerden, inkılâblardan ve nihayet büyük zaferden haberdâr görünmemek gibi bir zihniyeti ifade ve irae ediyor. Hâlâ kontroller, hâlâ hükümet içinde hükümetler tesis etmek ve hürriyet ve istiklâl mefhumunun şarkta başka surette tecellisini görmek itiyâdlarının zindeliğini muhafaza eylemekte olduğu görülüyor. İsteniyor ki Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki mevcudiyeti bir efsane mahiyetinde kalsın, İstanbul'un emniyeti bir hayâle inkılâb etsin; mahkemelerimizde ecnebiler icrâ-yı hükm etsin, Türkiye mali kayıtlar, yükler altında daima müttefiklerin esiri, daima hayati kuvvetlerden mahrum bir aleti olsun... İsteniyor ki Cemiyet-i Akvam himayesi maskesi altında ekalliyetlerin her ferdi bir menba'-i fesad ve ihtilâl mahiyetini iktisab eylesin, hududlar bu suretle hükümlerle budandıkça budansın, velhasıl Türkiye yaşamasın, ölüme mahkum olsun.

Sulh-i cihan ve beşerin fazileti, hak ve adl esasatı ile pek elim bir istihza teşkil eden bu tasavvurat karşısında insaniyetin pek derin bir hicâb hissetmemesi mümkün değildir. Baştan başa gazab ve imha emellerini ihtiva eyleyen bu projeyi tertib edenler, hiç şüphesiz sulh ihtimallerini bile ortadan kaldırmayı istihdaf eylemişler ve sulh ve müsalemet-i cihana ve beşeriyetin huzur ve sükûnuna pek müthiş bir darbe indirmişlerdir. Türkiye'ye tevcih edilen bu suikast, bütün beşeriyetin huzur ve refahını sektedâr edecek bir mahiyet iktisab etmektedir.

Beşeriyetin mukadderatı hiç şüphe yoktur ki daima bu iki zatın eline tevdi edilemez.

Her milletin hayat ve âtisine kendi hodgâmâne arzularına göre şekil ve istikamet vermek isteyen dünün galipleri cihan diktatörlüğünü elden bırakmak emelini bir türlü terk

edememekte berdevâmdırlar. Tevâli eden konferanslarda hakim olan bu efkâr ve hissiyât beşeriyet için bir ümit noktası husulüne hâdim olmağa mâni teşkil etti. Pek büyük ümitlerle istikbâl edilen Lozan Konferansı da bitmez tükenmez ihtirasların tesiriyle kara renklere bürünüyor; sulh ve müsâlemet bekleyen beşeriyet, yine bir inkisâr-i hayalle karşı karşıya gelmiş bulunuyor.

Bütün bu ma'kûs tecelliyâta sebep olan İngiliz emperyalizmi, Fransız kapitalizmi acaba ne vakte kadar diktatörlüğü cihan üzerinde idâmeye muvaffak olacaktır? Milletlerin pek tabii, pek necîb haklarına siper ile, tahakkümle sed çeken, her kavmin inkişafını teminle vazifedar olan medeniyetin önüne manialar ihdas eyleyen bu siyâset birgün iflâs etmeye mahkûm kalacaktır.

Lozan'da bize karşı tekrar edilen efkâr ve âmâl muvâcehesinde Türkiye kendine teveccüh edilen vazifeyi derhal ifa edecektir.

Çünkü bu memleket, hürriyet ve istiklâlini her türlü halelden masun bulundurmadıkça meşru ve tabii insani haklarına hürmet edildiğini görmedikçe mücahedesinde devam eyleyecektir.

Biz Türkler, milli davamız uğrunda fedakârlık ederken aynı zamanda beşeriyetin huzuruna, sulh ve müsâlemetin teminine, itilâsına hizmet etmekte bulunduğumuzu da pek güzel görmekteyiz. Bugün iftira, siyaset hileleriyle, propagandalarıyla örtülmek istenen Türk'ün meşru ve insani emelleri çok geçmeden bütün cihan nazarında taayyün ve tebârüz edecektir.

Türk'ün davasını hulâsa edersek hürriyet ve adalet kelimelerinin ifade eylediği medlûl-i mukaddes tecelli eyler, müttefiklerin Lozan'da ihtiyar eyledikleri tarz-ı müzakere ve meslek çok garip bir hüviyet göstermiştir. Garbın medeniyetine hürmetkâr, insaniyet ve adalet duygularına inan-

mış bulunan koca bir cihan beşeriyeti pek acı inkisâr-i emel ihtilâclarına uğratacaktır, Harb-i Umumi felâketleri dahi dünyayı, birkaç sergüzeştcû diplomatın, birkaç kapitalistin arzularına tâbi kalmaktan kurtaramadı, biz, hakkından emin olanlara mahsus bir vakar ve metanetle âtiyi bekliyoruz. Türk silâhı, Türk azim ve imanı, vatanperverliği elbette hakkını istihsal edecektir. (Sayı 12, 1 Şubat 1923).

Davamız Karşısında Müttefikler

Heyet-i murahhasamıza tevdi edilen muahede projesinin garibeleri, siyasi, mali ihtiraslarla dolu olduğunu gören Türkiye efkâr-i umumiyesi hayretler içinde kalmıştır. Mösyö Franklin Bouillon lisanıyla İzmir'de, ceneraller vasıtasıyla Mudanya'da beyan ve temin edilen milli davamızın ihtiva eylediği esasların kabulüne müzaheret olunacağını mu'lin olan sözlerin böyle büsbütün ma'kûs bir mahiyette arz-ı vücud etmesi, elbette hayret ve teessüften başka bir tesir hasıl edemezdi. Şâyân-ı dikkattir ki en zayıf ve müteferrik bir vaziyette bulunduğu zamanlarda pek derin düşüncelerle davasını tesbit eylemiş olan milletimiz, bu hadise karşısında fazla bir teheyyüc-i asabi hissetmemiş, bunda büyük bir teemmüle lüzum gösterecek bir kıymet görmemiştir, bununla beraber Türkiye, bütün cihanın bugünkü pek hodgâmâne olan siyasi dalâlet yolunda ilelebed devam edemeyeceğine de kani bulunmaktadır.

Dünkü telgraf haberlerinin bildirdiği vechile Fransa'nın projeyi bir ültimatom mahiyetinde görmediği ve bizimle münferiden müzakereye devam edeceği yolundaki nokta-i nazarı bu kanaatimizi teyid eden ilk tezahürdür. İngiliz emperyalizminin doymak bilmeyen iştihasını temin için bütün beşeriyetin her hak, her menfaati, her sulh ve müsâlemet emelini feda edemeyeceğini tabii görmek insaniyetine hür-

met eylemek lüzumuna mebni zaruri görülebilir.

Fransa murahhaslarının konferansta bize göstermiş oldukları nâ-müsaid vaziyet gönüllerimizde pek acı teessürlerin vücud bulmasına sebep olmuş ve fakat Jeanne D'arc'ın hemşehrilerinde, Türkiye hürriyet ve istiklâl mücâhidlerine karşı lâyık oldukları hissiyât ve efkârın hâkim bulunduğu ve ergeç bunun müessir tecelliyâtına şahit olacağımız ümidi şüphe ile perdedâr olmamıştı.

Başka ihtiyaç ve saiklerle vücud bulmuş olan itilafların, ittifakların tesiri altında İngilizlerin bir heyet-i düveliyeden şark meselelerinde, istila emellerinde, sulh ve müsâlemet-i cihanı ta'vik hususunda dahi istifade edebilmekte devam eyleyeceği emâreleri, beşeriyet tarihinde cidden hazin bir temaşa teşkil ediyordu. Bir an evvel, sulha ulaşmak, harbin yaralarını sarmaya imkân bulmak arzuları, ihtiyaçları ile çırpınan dünya efkâr-ı umumiyesini hiçe sayarak bütün Avrupa'nın İngiliz menâfi-i hususiyesine hadim olmakta devamı bittabi mümkün olamazdı.

Fransızların, bizim sulhümüz meselesinde arz ettiğimiz tesir-i kadim ile mukayyed olmamak lüzumunu ilk defa olarak ileri sürmek ve bu suretle sulh ve müsalemete hizmet etmek istemesi, şüphesiz Fransız için bir şereftir. İnkılâb-ı kebir memleketinden beklenecek hareket de hakka adalete, sulh ve müsalemete hürmet eylemekten ibarettir.

Evvelce müttefiklerinin mesleğinden ayrılarak Ankara İtilafnamesini imzalamış bulunan Fransa'nın bu def'a da aynı tarik-i salimi takip ile bilumum muallak meseleleri hallederek sulh-i kat'iyi imza ve cihana yeni bir yol irae eyleyeceğini ümit ederiz.

Bu takdirde akıl ve mantık tekrar mevki-i bülendini ahz edeceği ve Avrupa'nın, Amerika'nın efkâr-ı umumiyesi hükümetlerini sulha, adl u hakkı iltizam eylemeye sevkeyleyeceği tabii görülebilir.

Bize gelince hakkımıza, kuvvetimize emin bulunduğumuz halde sulh ve müsâlemete karşı beslediğimiz hürmet ve gösterdiğimiz hizmet ve suhulet gayr-i kabil-i inkâr bulunduğundan bütün cihâna uzattığımız müsâlemet elini bu vesile ile de geri çekmeyeceğimiz şüphesizdir. Binaenaleyh Fransa'nın, âlem-i medeniyet ve siyasetteki yüksek mevkii ile mütenâsib, adl ü hakka hürmetkâr hareketlerle cihana numune olması temennisini izhârdan kendimizi alamayız.

Türkiye'de hakiki ve şamil menfaatleri bulunan Türkiye dostluğuna siyasetinde bir mevki vermek isteyen devletlerin, bu yolu takipteki faydaları nazardan uzak tutmaktan uzak kalacaklarını memûl etmek için esaslı noktalar mevcuttur. Azminin resaneti, iradesinin kuvveti, intibahının şümulü artık taayyün etmiş olan Türkiye karşısında, Makyevel'in yirminci asır vârisleri mahiyetinde arz-ı çehre eylemenin, menfaatini, hayati ihtiyaçlarını, haklarının kuvvet ve kıymetini idrak eylememiş bir milletle görüşüldüğü fikrini muhafaza etmenin bundan sonra bir kıymet iktisab edemeyeceğini kabul etmek ıztırarı hasıl olmuştur. Türkiye'deki menfaatlerin tevsii, temini artık dostlukla mütekabil hukuka istinadla mümkün olabilir. Bu hakikatin bütün cihanca anlaşılmasına Fransa'nın yardım edecek bir mevkide bulunduğu şüphesizdir. Lozan Konferansı birçok hakikatler tezahürüne bâis olursa siyâset-i âlemde bir dönüm noktası teşkil etmek şerefini kazanacaktır. (Sayı 13, 2 Şubat 133).

İki Siyaset

Ruhr havzası iki siyasete sahne-i cidâl oluyor.

Biri bieyy-i hâl tamirât parasını harfi harfine isteyen ve alıncaya kadar rehine bahanesiyle Ruhr'da birleşen Fransa.

Diğeri imkânsızlığını ileri sürerek moratoryum ve tenzilât isteyen Almanya...

Malumdur ki İngiltere bu ikinci teklife müzâhir olmuş ve fakat kati bir yerde kalmıştı.

Versay muahedesinin İkinci Zeylinin 18. maddesine istinaden kuvvetli bir Fransız ordusu Ruhr'da birleşti.

Beşyüzelli bin ameleyi havi bu dâr-ı muhitte zaten pahalı olan mayişet şeraiti bütün bütün yükseldi. Bankalar gişeler kapandı. Trenler harekâtı, kömür nakliyâtı, vergi tediyâtı durdu.

Alman hükümeti, amelenin çalışıp çalışmamakta hür olduğunu, çalışmayan ameleleri sefaletten vikayeten münasib tazminat vereceğini ilan ediyor. Kömür ocaklara tatil-i eşgal etti, Alman telefon şirketleri muhaberede, şimendifer idaresi hatlarda muhaberat ve münakalâtı tas'ibe ve kat'a çalıştı.

Berlin'de ve tekmil Almanya dahilinde Fransız ve Belçikalıların bulundukları otellerin kapılarına çıkıp gitmelerini havi biletler dağıtıldı.

Fransa tarafından Ruhr madenlerinin işletilmesi için yalnız amelenin bir günlük yevmiyesi 2,3 milyar markı istiyor. Diğer taraftan Almanya'da kimse frank almıyor. Almanya dahilinde kömür nakli memnuiyeti baki oldukça Ruhr havzasına başkaca külliyetli mark girmiyor. Fransızlar maden ashabının hükümete olan resm borçlarını toplamayı düşündüler. Bu da azami 15 günlük ihtiyaca tekabül edebiliyor. İlerisi için teminat bulunamıyor.

Diğer taraftan Almanya mütemâdiyen mark basmaktadır. Varidât-ı masarife gayr-i kâfi geldiğinden bu cihet de durdurulamıyor. Ezcümle 15 Teşrinisani 1922'den 1923 Kânunusani birine kadar haftada 800 milyar mark yeniden meydan-ı tedâvüle dökülmüştür. Bittabi bu cihet markın sukutunu, hayatın güçleşmesini ve Ruhr'da çalışacak amele olsa bile vaziyetini güçleştiriyor. Fransızlar havzada mevcut evrak-ı nakdiyeyi damgalamak istiyorsa da kâfi görünmüyor.

Alman başvekili Doktor Könö, bir mülâkatında Fransızların Versay muahedesinde Almanya için tediyesine imkân olamayan bir meblağı koydurmakla fiiliyâtta Almanya'nın bir kısmına daha rehine ismi altında daimi surette vaz'-ı yed etmek istediklerini, Ruhr havzasını vüsatçe Almanya'nın yüzde yedisi ise de tekmil Almanya dahilindeki amele mevcudunun rubuunu muhtevi ve Alman kömürlerinin onda dokuzunu, kok kömürlerinin beşte dördünü, katran ve amonyakın dörtte üçünü, demirin beşte ikisini, fontun dörtte üçünü, kurşunun beşte ikisini, çinkonun beşte ikisinden ziyadesini müstahsil bir saha olduğunu bunu elde tutmak ile Alman sanayiinin kalbine, ruhiyâtına bir darbe vurulduğunu, mühendisleri muhafazaya kâfi bir kuvvet yerine Ruhr'a bir ordu gönderildiğini, her tarafta idare-i örfiye ilan, Alman memurlarına, maden müdirlerine emr ü divan harp ile tehdid yapıldığını, velhasıl mark fiyatının yükselmekte Almanya'nın borç mikdarı bütün bütün çıkmada ve iflasa düşmekte olduğunu, bunun bir ihtilale müncer olacağını, maksadın bu havalinin tamamen Fransızların elinde kalmasına vesile ihzarı bulunduğunu, 1917'den beri bu nokta-i nazarın Fransız ricâl-i hükümetince müdafaa edildiğini delâile müsteniden dermeyânla Alman toprağının istiklâlini ve halkın hakimiyetini müdafaa edeceğini söylüyor.

Fransızlar; mevcud muahede ahkâmını tatbik ettiklerini, tatil-i eşgalin vesairenin Alman hükümetinin emriyle vâki olduğunu ve binaenaleyh muhabere ve alakalarını kat'a mecbur bulunduklarını, Almanya'nın muahedeyi hükümden ıskata çalışmakta olduğunu, Fransa ve Belçika'nın sairlerinin müstefid olduğunu derece, muahede hukukundan müstefid olmak hakkını iddia ediyorlar ve Ruhr havzasını Almanya'dan tamamen tefrikine mütedâir tedabir almıyorlar (gümrük kordonu teşmili...)

Acaba işgal, netice-i müfide verecek mi? Vermezse kuv-

ve-i işgaliye çekilecek mi? Karşı karşıya duran şu iki siyaset bir nokta-i musallahaya yanaşacak mı? Yoksa bir siyaset iflas edecek midir? Avrupa'nın vaziyetini bu noktadan takip etmek lazımdır.

Güya kendi kabugu ince çekilmiş görünen Britanya'nın vaziyeti bu noktada şayan-ı nazardır. İngiltere'nin en büyük derdi, umumi işsizliğe nihayet vermektedir. Bu da para piyasasının düzelmesine, dünyanın sulh ü sükûna geçmesine, sa'y devri başlayarak istihsal masraflarının, amele yevmiyelerinin tenezzülüne mütevakkıftır.

Bu esasla gerek Lloyd George, gerek Bönarlav ve Almanya'nın vaziyet-i iktisadiyesini ıslah zaruretinde müttefik bulundular ve Versay muahedesinin borçlara ait mekadirini tenzile teşebbüs ettiler. Olmadı...

Muhafazakârlardan bir kısmı diyorlar ki: Ya Almanya'yı müflis addederek içine girmeli ve ele geçeni haczetmeli, ya iade-i itibara imkân vermeli, azami iktisab edebilecek parayı tayinle bunu tamamen tahsil etmelidir. En fena alacak, ele geçebileni geçip bakiyesi batacak olandır. Ve iş adamlarının yapacağı, borçluya uzun müddet itibar verip sâyından azami istifadedir.

Vaziyet-i hâzırada Almanya; İngiliz kömür ve demirlerinin satın alımına çalışıyor ve bunların fiyatı yükseliyor. Maheza bu pahalı malzeme ile beraber Alman masnuatı rekabet edeceği ümidindedir.

İngiltere'ye gelince: Zahiren neşriyat, Fransa'ya teveccühkâr görünüyor. Londra sokaklarında otomobiller üzerinde Fransa'ya ihtiram ilanları yapıştırılıyor.

Acaba esaslarda bu kadar sarih tenakuz-ı siyaset kati iken bu nümayişler neden ileri geliyor? Ve ne derecede devamlı olacağı düşünülüyor?..

Ruhr vaziyeti muallakta kaldıkça İngiltere adem-i hareketine şüphesiz şark-ı karîbde başka menfaatler için susuyor.

Lozan müzakeratı ve müzakeratın tarz-ı cereyânı ve safahatı meselenin mukabil yüzü hakkında tenvirâtta bulunuyor.

Dört seneden beri elleriyle tahrip ettirdikleri memleketlerimizin, menâbi'-i servetimizin, nüfusumuzun, hayat-ı umumiyemizin tamiri hususunda kendi misallerini ortaya koyarak iddia ettiğimiz tamirat hakkında kabil-i tatbik bir kelime-i teminat yok, mukabilinde 15 milyon altın para isteniyor.

Hiçbir hak ve sebep gözetilmeyen ve hatta hakk-ı feth dahi mevcud olmayan Musul'a petrol menbalarına kendilerine hiç ait olmayan sebeplerle İngilizler vaz'-ı yed iddiasında musır bulunuyor. Ve bu iddialarında mazhar-ı himaye ve tasvip oluyor. Cemiyet-i Akvam gibi gayr-i bitaraf teşekkülde bir mahkeme ile halle sevk olunuyor, hükm-i şayiası çıkarılarak bazı şahsiyetlere teslim-i mukadderat ettirilmek isteniyor! Şimendiferlerimize teminat ve hukuk-ı mevcudesi tebdilen ve bilâsebeb vaz'-ı yed olunmak isteniyor. Mahkemelerimizin harîm-i ismetine, mezarlıklar bahanesiyle Gelibolu yarımadasına yerleşmeye çalışılıyor... Halbuki Gelibolu'da bulundurabileceğimiz jandarma kuvvetleri hakkında bir karar-ı müsbet verilmiyor.

Milletlerin hukuk ve huzurundan bahseden siyasetçiler, Garbi Trakya'da, Musul'da ârâ-yı âmmenin tecellisinden bir şeytandan kaçar gibi kaçınıyor... Ve her iki kıta halkı arzuları hilafına sürüklenmek isteniyor. Halbuki memleketimizdeki ekalliyetlere Cemiyet-i Akvâm teminatı hâmi tutulmak isteniyor?..

Avrupa'nın cebr ü tahakküm esasına müstenid zihniyeti şarkta ve garpta aynı müddeiyât üzerindedir. Bu siyasetin dünyaya bir sulh ve müsalemet verip veremeyeceğini üç seneden beri öğrenemeyenler için âti daha müessir misaller ihzar eden tahminindeyiz...

Heyet-i murahhasamız davasının kuvvetini şümûlünü

kavramış, yapılmak istenen manevraları anlamıştır. Trakya'nın âtisini bütün bütün tehlikeye koyacak teşebbüsâta eğilecek boyun yoktur.

Şu satırları ortaya koyduğumuz sırada bu mesailin kati bir karara incirâı haberini kemâl-i sükûn ve dikkatle bekliyoruz... (Sayı 14, 4 Şubat 1923).

Sulh Karşısında İngiltere

Lozan Konferansının uzun ve hararetli celselerini, arzularını etrafında dolaştıran İngilizler inkıta tehlikelerini dahi bu merkezi noktaya ircâ eylemeye ve bu esasa hadim kılmaya muvaffak oluyor gibi görünmekte ve fakat vaziyetin bu tarzda devam edebilmesi imkânsızlığı da nazar-ı teemmülden kaçmakta idi.

İngiltere'nin, müttefikler reyini almaksızın Yunanistan'a vuku bulan münferid muavenetini itilaf esasına nasıl muhalif addedilmemişse müttefiklerce de münferiden müzakereye devamın muhalif samimiyet görülemeyeceği keyfiyetinin tabii bir hal olarak telakki olunması lüzumu ileri sürülmeye başlamıştır. Vaziyetin şu suretle tavazzuh ve inkişafı, bir taraftan inkıta halinde zuhuru muhtemel görünen tehlikeleri kısmen bertaraf etmiş ve diğer yandan sulh ve müsalemete doğru tevcih edilecek adımların muvaffakıyetle atılabilmesi imkânını ihzar eylemiş addolunabilir. Hususi menafiin teminine daha müsaid ve tarafeynin daha samimi ve itilafperver olmasına hadim olacağı şüphesiz bulunan bu yolun bütün alakadarlarca takip edileceği de müsteb'ad sayılamaz. Yunanistan'dan maada Balkan hükümetleriyle, Çekoslovaklarla doğrudan doğruya karşı karşıya geleceğimiz bir mesele olmadığından ve Amerikalıların münferid müzakereye taraftar bulunmasından dolayı Lozan Konferansı'na iştirak eden devletlerin aynı yoldan ayrılmayacakları mu-

hakkak addolunabilir. Binaenaleyh bütün arzulara, temayüllere karşı İngiltere'nin bugünkü aykırı vaziyetini muhafaza edeceğini zannetmek doğru olamaz.

Şarkta pek esaslı menfaatleri ve bu havalide sulh ve sükûnun teessüsünde azami faydaları bulunan İngiltere'nin bugünkü gayri müstakar ve hergün bir hadisenin zuhuruna müsaid vaziyetin devamını bittabi muvafık bulmayacağını kabul etmek icap eder. Büyük Britanya'nın ananevi siyaseti ile münferid hareketlerin kabil-i telif olmayacağını takdir edenler, bu hususta kati bir fikir dermeyânından hali kalamazlar. Bâhusus cihanda istikrar husulüne mâni bir takım ihtimallerin yer yer arz-ı çehre eylediği şu zamanda büyük ve korkunç ihtilatlara imkân-ı husul verecek şekillerin, vaziyetlerin temâdisine münferiden ve müstakilen bâis olmak mesuliyetini üzerine alacak heyet-i siyasiye bilmem ki İngiliz diplomasisi mi olacaktır? Böyle tahmin etmek, İngiltere'yi hayati menfaatlere müstenid ananevi siyasetinden uzaklaşmış addeylemek demektir ki buna imkân tasavvur etmek doğru olamaz. Binaenaleyh biz İngiltere'nin bugünkü aykırı vaziyetini muvakkat saymakta ve yakında adl ü hak esasına döneceğini şüphesiz görmekteyiz. Hakk u adl ve sulh ü müsalemet icâbâtının istilzam eylediği faaliyetlere, hareketlere rücu eylemek hiç şüphe yoktur ki İngiltere için mucib-i şeref olacaktır.

Bugünkü hal, sulhün ve cihanda adl ü hakka ve içtimai vaziyetlere müstenid bir tesviyenin vücuda gelmesi için çalışan âmillerin karşısında, İngiltere'nin şedid ve hodgâm mukavemetini göstermektedir. Bu mukavemet hem beşeriyet ve hem de Anglosakson medeniyeti için mucib-i şeref addolunamaz; belki refah ve sükûnete susamış bulunan milletler üzerinde elim ve gayri insani bir tazyik mahiyetinde telakki olunur.

Harb-i umuminin açtığı iktisadi durgunlukları gidermek

ve bir an evvel eski mevzilerini almak ihtiyacı içinde çırpınmakta bulunan İngiltere erbâb-ı sanayi ve ticaretinin endişeleri bittabi bertaraf edilemez. Velhasıl gerek cihanın beklemekte bulunduğu sulhün ve ahvâl-i hâzıranın bir nokta-i mechuleye muallak olarak kalması ve gerek gayr-i tabii vaziyetlerden doğacak neticelerin dehşet ve fecaatle tev'em görünmekte bulunması, İngiliz diplomasisinin tarik-i itidali iltizamda gecikmeyeceğine kâfi sebeb görmek lâzım gelir kanaatindeyiz.

Çünkü artık ahvâl-i cihan, meşkûkiyetten, muafiyetten kurtulmak zaruretini göstermektedir. Bugünkü vaziyetin daha ziyade devam edemeyeceği şüphesizdir. Ergeç İngiltere dahi tebdil-i istikamet ederek sulh karşısında muhalif vaziyetini muhafaza etmeyecek ve beşeriyete, sulhe hürmetkâr bir vaz' u tavr alacaktır. Bu neticeyi, İngiliz diplomasisinin bir eser-i ehliyeti olmak üzere muhakkak görmekten kendimizi alamıyoruz. Atinin bizi aldatmayacağı kanaatini muhafaza etmek isteriz. (Sayı 15, 5 Şubat 1923).

Vatandaşlar Vazife Başına

Dünden beri gelen telgraf haberleri, bir inkıtaın muhakkak olarak vuku' bulacağına dair kâfi malumatı havi bulunmaktadır. Kısm-ı mahsusumuzda münderic olan müttefiklerin bize tevdi eyledikleri proje ile heyet-i murahhasamızın mukabil teklifleri tedkik edilince davamız, hakkımız karşısında garbın muhafaza etmekte ısrar eylediği siyasetin mahiyeti bütün çıplaklığıyla tezahür eder. Sanki müttefikler murislerinin malları üzerinde uyuşmak istemeyen ve fakat zaman zaman yekdiğerini iğfal için muhtelif ittifak ve ihtilaf ihdas eyleyen bir mirasçı kitlesidir. Lozan'da tecelli eden suret maatteessüf bu garip mahiyettedir.

Heyet-i murahhasamızın tamamiyle âmâl-i milliyeye te-

vaſuk etmeyen ve ancak millete karşı pek büyük mesuliyetleri üzerine alarak mücerred sulh-i cihana karşı besledikleri hürmetin derecesini göstermek üzere ihtiyar eyledikleri müsaid teklifat muvacehesinde müttefiklerin yine ibraz ettikleri tarz-ı hareket meseleyi vuzuhla izaha kâfidir. Binaenaleyh inkıtaından husule gelecek bilcümle mesuliyet, tamamen müttefiklere râci' ve müteveccih bulunmuş ve Türkiye'nin beslediği âmâl-i sulhperverânenin bir kere daha setr ü ihfâsı gayr-i mümkin bir surette isbât ve irâe edilmiş olmasına vesile verilmiş bulunmaktadır.

Söyledik ve yine söylemek isteriz ki müttefiklerin cidden şayan-ı hayret olan vaziyetleri karşısında milletimizin alacağı vaz' ve tavır, büyük bir itminan ve emniyetle âkıbete intizar davasının kudsiyeti kadar azîm ve yüksek bir azim ve fedâkârî ile keyfiyetin icâb ettirdiği vazifeyi, vazife-i namus ve hamiyeti ifa eylemekten ibarettir, bu suretle serlevha ittihaz eylediğimiz "vatandaşlar! vazife başına" sözü vatanın bütün ufuklarında milli ve kudsi bir bayrak halinde tecelli ve temerküz edecektir. Türk'ün fazileti bunu kâfildir.

İngilizlerin, en büyük müşkilpesend ve en dönmez bir muarız suretinde izhar-ı mevcudiyet ettikten sonra menfaatlerini ortaya atarak işlerini aşırmış olmak vaziyetinde kenara çekilivermeleri hakikaten teşrihe ve ibretle tedkike layıktır.

Filhakika Musul'un Lozan konferansı rüznamesinden ihracı ve tarafeyn arasında bir sene müddet zarfında hall olunmasını kabul gibi bir şeklin vücuda gelmesi, İngilizlerin nâil-i emel olmalarına doğru atılmış mühim bir adım gibi görülebilir. Bu neticenin elde edilmesi ve konferansı o kadar gürültüler, harp tehdidleriyle dolduran İngiliz murahhaslarının birdenbire kenara çekilerek inkıtaa doğru atılan adımların Fransız ve İtalyanlara attırılması beşeriyet için elbette mucib-i ibret ve hayret görülmemek mümkin değildir.

Mali, iktisadi yükler, bağlar, istiklali muhil her türlü kayıtlar bu milletin hayatını kısr eden âmillerdendir. Binaenaleyh kabulleri irtikâbı mevcud değildir. Hal böyle iken müttefiklerin, hasis ve muhtekir bir sarraf gibi bütün hayat menbalarımızı ellerine almak istemekte ısrar eylemeleri, şarktaki azîm menfaatleriyle taban tabana zıd bir mahiyet ibraz etmekte ve sulh ve müsalemet-i cihan karşısında pek hazîn ve müellem bir levha teşkil eylemektedir. Ankara itilafını imza eden dünkü dostların böyle en bîâmân düşman mevkiinde bırakılmış olması bizde derin bir teessürle müterafik büyük bir hayret hasıl etmiştir.

Biz Türkler, bugünkü gayr-i muntazır vaziyetler önünde daha mutedil, daha derin düşünmek imkânını bulmaktayız, dünyada gayr-i tabii vaziyetlerin devam kabiliyetinden mahrum bulunduğunu şüphesiz görenlerdeniz. Bundan dolayıdır ki Lozan konferansını akamete sürükleyen âmiller arasında, birkaç frankın câzibesine kapılmış Fransızların bulunmasını taaccüble karşılıyoruz.

Artık bilinmek lâzım gelir ki Türkiye bir çiftlik, Türkler boğaz tokluğuna çalışır bir esir kütlesi ittihaz olunamaz. Hakkını, hürriyetini kanıyla korumaya azmetmiş bir millet, siyasi, mali entrikalar tesiri altında bir intihara sürüklenemez. Neye mal olursa olsun behemehal Türkiye hayatını, istiklalini temin edecektir, müttefiklerin, bu hakikati anlamış bulunduklarını ümid etmekte iken bu makûs tecellinin vücudu, yeniden bazı tecelliyâtın vücuda getirilmesi ihtiyacını tevlid edebilecek bir kıymeti haiz bulunuyor. Şurası da şayan-ı kayddır ki bize atf edilen tatlı nazarlarda can alıcı emellerin gizli olduğu bir kere daha tezahür etmiştir. Demek ki hak ve adalet, hürriyet ve istiklal gibi mukaddes mefhumlar, beşeriyetin medâr-ı iftiharı olan bu ulvi esaslar, birkaç franklık menfaat karşısında hiç olmaya mahkûmdur. Fakat ne olursa olsun emin, vazifemizi me-

dâr olarak davamızda sabitkademiz. Yarını gözleyelim. (Sayı 16, 6 Şubat 1923).

Murahhaslarımızın Avdeti Etrafında

Cihan Harbi nihayetinde müttefiklerimizin bizim için tertip ve tasavvur eyledikleri âkıbet, dünyada misli gayr-i nâmesbük bir suikast mahiyetinde idi. Muhtelif siyasi ihtirasların sevkiyle ileri sürülen yalan yanlış propagandalara, iftiralara istinad eder gibi görünerek hakkımızda tatbik edilmek istenilen idam kararı karşısında kıyâm eyleyen millet, metalibini pek mütevâzi' bir şekilde tertip ve davasının adl ü hak esasına tevfik eylemiş ve müttefiklere karşı itimad ve hürmetle mütehassis olmaktan geri kalmamıştı. Hatta tatbiki arzu olunan kahr u imhâ siyasetinden bir gün gelip de garbın hakikati anlayarak, maksad-ı mahsusa müstenid propagandaların, iftiraların tesirinden sıyrılacağını şüphesiz denecek derecede kuvvetle ümid etmişti.

Türk milleti, silahının zaferini idrak ettikten sonra en büyük bir nazarla sulh-i cihana hârim olmayı düşünmüş ve müttefiklerin konferansa daveti mutazammın notasını nâmüsaid bulunmasına rağmen muvafakat cevabıyla karşılaşmıştı. İzmir'de, Mudanya'da hükümet tarafından gösterilen hüsn-i niyet ve suhûlet bu fikr-i esasîye istinad etmekte idi. Binaenaleyh Lozan konferansında davamızın müsaid telakkiye mazhar olacağını bihakkın ümid eylemiş ve hiç olmazsa beşeriyet-i fazılaya karşı insaniyet ve adl ü hakkaniyet esaslarına zahiri bir hürmet gösterileceği kanaatini izhar etmişti.

Günler geçti, konferans müzâkerâtı şekilden şekle inkılâb etti, murahhaslarımızın en müsaid ve geniş nokta-i nazarla hareket eylemeleri bile eser-i zaaf addolundu, fazla olarak davamızda cahil bulunulduğu yolunda cidden çirkin ve nezahetten âri mukabeleler muvacehesinde kalındı. Bü-

tün bu ahvale rağmen Türkiye, sulh ve müsalemet-i âleme olan fart-ı hürmeti ve davasının, bugün beşeriyeti idare eden desâtîr-i hukukiye ve insaniye icabından olan yaşamak, hür ve müstakil olmaktan ibaret bulunması dolayısıyla herşeye karşı gayet sabür ve hamül davranmaktan bir dakika hali kalmadı. Fakat nihayet bütün bu hüsn-i niyetlerin, fedakârlıkların takdir edilmediği neticesi tezahür etti. Müttefikler, buldukça bunamak tabirine mâsadak olarak bir Sevr'e kadar yürür gibi vaziyetler aldılar.

Milletin kanlar, felaketler içinde yüzmek suretiyle hayat ve istiklal hakkını müdafaaya karar vermiş olmasından ve kadın erkek bütün milletin tırnaklarıyla, büyük bir aşk-ı hürriyet ve istiklal ile vücuda getirdiği neticelerden yine birşey anlamamak hususunda ısrar edilmek istenmesi ve muhtekir bir sarraf ruhunun bütün insani, hukuki esaslara hakim olması harîm-i kalbimize sokulmuş bir hançer mahiyetinde tesirler hasıl eyledi. Bu suretle heyet-i murahhasamızın artık Lozan'da ifa edecek bir vazifesi kalmamıştır. Bundan dolayıdır ki murahhaslarımızın avdetini pek tabii bir hal olarak telakki ediyoruz.

Hiç şüphe yoktur ki bizimle beraber bütün cihan dahi sulh ve müsalemeti ihlal edenlerin, beşeriyetin ıztırablarına ehemmiyet atf eylemeyenlerin kimler olduğunu layıkıyla anlamıştır. Şimdiye kadar Türk'e isnad olunan itilâfgirîzlik keyfiyetinin kimlerin mahsulât-ı fikriye ve siyasiyesi bulunduğu artık güneş gibi tezahür eylemiştir.

Şurasını da arz edelim ki gasb u gadre müstenid bulunan siyasetlerin ilelebed devam edemeyeceğini ve beşeriyetin ilânihâye birkaç rücl-i siyasînin bâziçe-i âmâli kalamayacağını tabii ve kati addetmek lazım gelen bir devirdeyiz. Hürriyet ve istiklal aşkını duyan milletlerin kıyamları, feverânları karşısında herşey gibi dretnotların topları da sâkit kalmaya mahkûmdur. Zulüm ve cebir ile her hak ibtal, her

emel-i milli imha edilemez.

Bu noktaları ve cihanda maalesef ihdas edilmiş olan gayri müstekar vaziyetleri göz önünde bulundurmak zaruretini müdrik bulunan müttefiklerin, nihayet hakikate rücû' edeceğini yine ümid etmekten vazgeçmek istemiyoruz. Binaenaleyh beşeriyet için bir felaket menbaı olacağı kuvvetle memûl olan Lozan konferansının inkıta'-ı kat'iye uğramasına belki imkân bırakılmayacağı beklenebilir.

Cihan-i insaniyetin bizden beklediği ve bekleyeceği bütün hüsn-i niyetleri, müsaadekârlıkları, hatta pek çok fazlasıyla ibraz eyledik. Bir halde ki murahhaslarımızın mukabil tekliflerine bakanlar Misak-ı Millî'nin cerihalarla, kanlarla mestûr bulunduğunu zannetmemek mümkün olmayacak gibi geliyor. Mamafih tarihimizi kara lekelerden behemehal âri bulundurmak ve hür ve müstakil yaşamak için azmimizden, davamızdan feragat etmemek emeli zerre kadar tezelzüle uğramayacaktır. Bugün olmasa yarın behemehal davamızı intâc etmeye muktedir olacağız. Davamız kat'i, azmimiz layezeldir ve artık bu vaziyeti muhafaza eylemek hakkını kimse bizden esirgeyemez. (Sayı 17, 7 Şubat 1923).

Asırlık Bir Zihniyetin Terakümleri

Heyet-i murahhasamıza müttefikler tarafından verilen muahede projesi tedkik edilirken derin bir teessür ve tefekküre dalmamak mümkün olamamaktadır. Her madde asırların mahsulü olan bir zihniyetin karanlık, bulanık akslerini ihtiva ediyor. Ne Harb-i umuminin doğurduğu hassas, gayri müstakar vaziyetler ve ne de cihanın dört tarafında tesirler, sarsıntılar, değişiklikler vücuda getiren inkılâblar, garbın şark meselelerindeki iki asırlık siyaseti üzerinde zerre kadar bir tahavvül husulüne sebeb olamamıştır. Yine aynı istila emelleri, aynı istismar ve hulûl siyaseti bütün kuv-

veti ile zindeliği muhafaza ediyor. Bir derecede ki adl ü hak ve insaniyet düsturları, bir kere atf-ı nazar edilmeye bile layık görülmüyor. Proje Türkiye'yi ezmek, bütün hayati kuvvetlerinden tecrid etmek ve bu suretle onu her dakikada bir defa ölüme mahkum eylemek esasına müstenid bulunuyor. Hürriyet ve istikla! için sarf edilen fedâkârlıklar, yapılan mücahedeler dolayısıyla Sevr ahdnamesinin parçalanması, Yunan ordusunun denize dökülmesi gibi siyaset âlemindeki azîm tahavvüller hiç vuku bulmamışcasına yine eski parçalamak, zabt etmek siyaseti zîhayat bulunduruluyor.

Memleketimizi pek ağır ve gayr-i kabil-i tahammül ve hatta bunların kabulü halinde yaşamak inkişafa mazhar olmak ihtimallerini ilelebed ref' ve iclâ eden mali yükler muvacehesinde gülmemek mümkün olmuyor. Müttefiklerle bir muahedenâme imza edinceye kadar hukuken eczâ-yı memâlikimizden ma'dûd bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun aksam-ı sairesinin bu ahdnâme tarihine kadar tahakkuk edecek devletin bütün düyûnuna iştirak etmesi bir kaide-i tabiiye ve hukukiye iktizasından iken düyûn-i umumiyemizin 1914 tarihine kadar olan kısmının taksime tâbi tutulması gibi haktan, hukuktan uzak ve sırf cebr ü tahakküme müstenid nâmütenâhi misâller karşısında duçar-ı veleh ü hayret olmamak imkânsızlığını hissetmemek kabil olmuyor. Demek ki dün olduğu gibi bugün de hak bu kadar, hukuki, insani esaslar bütün beşeriyete ve hassaten zayıf tanınanlara şamil değildir. O halde, vaziyet kemal-i vuzuhla nazar-ı ibrette tecessüm etmektedir. Hak iddiasında bulunanlar haklarını bizzat istihsal etmelidirler.

Beşeriyetin refah ve sükûnetine, sulh ü müsalemet-i âlemin husulüne büyük bir endişe-i insaniyetperverâne ile atf-ı ehemmiyet eden ve o esaslara hizmet etmeyi mukaddes bir vazife bilen ve hatta bu uğurda muzaffer ordularını tatlı emellerimizin heyecanlarımızın uçuşmakta bulunduğu İstan-

bul'un kapılarında tevkif eyleyen Türkiye bütün o insani fedakârlıklarının pek acı ve pek feci mukabelelerini görmüş oldu. Artık bundan sonra biz Türklerin beşeriyete, sulh ve müsalemet-i cihana karşı ifa edeceğimiz bir vazife kalmamıştır.

Müttefiklerin hakkımızdaki feci âkıbetler tasavvurlarıyla mali olan zihniyetleri tebeddül edinceye karşı bizim de her millet gibi hukuk-ı mütesaviyeye mâlik bulunduğumuz fiilen kabul olununcaya kadar serbestîmizi muhafaza edeceğimiz tabiidir. Beşeriyeti idare eden hukuki, insani düsturların bir kıymet-i fiiliyeyi haiz olmaması taayyün eyleyince millet müdafaa-i meşrûa halinde kaldığını layıkıyla takdir edecek vaziyetin ve icab-ı hamiyetin ifasında tecellüdler göstermekten hali kalmayacaktır. Hukuk-ı hürriyet ve istiklalini müdafaaya, istihsale karar vermiş olan milletimiz artık bu yolda -neticesi ne olursa olsun- fazla düşünmek mecburiyetinden kurtulmuştur. Bu serbestî, âmâl-i milliyemizi istihsal için en keskin ve en emin bir silah mahiyetindedir. Türk'ün eskisi gibi kolay bulunur bir şikâr olmadığını bir kere daha isbata millet muktedirdir.

Ümit ederiz ki eski ve muzır zihniyetin yeri kalmamış olduğunu müttefikler de anlayacak ve hukuk-ı mütekabile ve mütesaviye esası dahilinde bizimle görüşmek lüzumunu kabul edecek ve bu suretle pek elîm istikametlere doğru yürümek istidadını büyük bir zindegî ile muhafaza eden vaziyet-i umumiye-i cihanı teşevvüşten tevâzüne sevk etmek şerefini ihrâz eyleyecektir. Ati pek çok ihtimallerle mahmûl bulunuyor. (Sayı 18, 8 Şubat 1923).

Her Zamandan Ziyade Vazifede Ciddiyet İster

Lozan Konferansının doğurduğu garip netice, muhtelif safhaların açılması ihtimalini beraber taşıyor. Garp diplo-

masisinin türlü türlü vasıtalarla, şekillerle ortalığı zulmetler, felâket dalgaları içinde göstererek nokta-i nazar istikametlerimizi inhiraf ettirmeye çalışacağını tabii görmek iktiza ediyor. Bu sebeple ufak bir mesele-i tabiiyeyi, pek büyük bir hata-yı siyasi mahiyetinde telakki ettirmeye, irae eylemeye gayret ederek cihan efkâr-ı umumiyesinde nâhoş tesirler, tereddütler ve binnetice bize karşı adem-i itimadlar tevlid etmeye azim ehemmiyetler atfeylecekleri de şüpheden beridir. Binaenaleyh her zamandan ziyade vazifelerimizde ciddiyet, teenni, metanet ve katiyetle hareket etmek vücûb-i vatanîsi hasıl olmuştur.

Filvâki millet, her ne fedakârlığa mukabil olursa olsun maksadını istihsale karar vermiş ve bu uğurda istihkar-ı hayat eylemeyi en tabii bir hareket addetmiştir. Fakat bütün vazife ve salâhiyet ashabının da aynı yolda en samimi, en hukuki bir tarzda ibraz-ı rüyet ederek milletin vezaifini kolaylaştırmaları şayan-ı temenni olmaktan hariç kalamaz. Milletin, maddi kuvvetlerini olduğu gibi bilcümle manevi, fikrî kudretlerini de maksad-ı millî hedefine tevcih eylemek zamanı geçmemiştir. Büyük, küçük her vatandaşın uhdesine düşen vazifeler mevcuttur. Düşmanlarımızın nâmütenâhi vasıtalarını akim bırakmak, memleketteki vahdeti, emel birliğini -herhangi makam ve kuvvete karşı bulunursa bulunsun- halelden masun bulundurmak hususunda aziz vatanımız, efrâd-ı milletin çok mukaddes mesaisini beklemektedir. Bugün her arzu tevakkuf etmeli, her ihtiras sönmeli ve bütün kuvâ-yı devlet milletteki vahdeti, memlekettеki ahengi takviyeye matuf bulunmalıdır.

Memleketin mübârek ve ilahi olan bu vaziyeti önünde hükümete teveccüh eden vazifelerde de aynı tecelliyâta şahit olacağımızı şüphesiz görmek isteriz. Binaenaleyh müttefiklerle olan münasebetlerimizde, arzettiğimiz ahenk ve vifakın bahşeylediği kuvvet ve samimiyetle hareket edilmesi-

ni ve heyet-i siyasiyemizin bir kül mahiyetinde faaliyette bulunmasını ve haysiyet-i milliyemize, irade ve azmimizdeki salâbetin lâyüzel bir mevcudiyet bulunduğuna şüphe şaibeleri kondurulmamasını temenni eylemeden geçemeyiz.

Dün olduğu gibi bugün de açık bir siyaset takip etmek emelini muhafaza eden Türkiye, sözündeki kıymetin, samimiyetin, azmindeki kuvvetin indirastan masun bulunduğunu her vasıta ile gösterecek ve bunun için de geri alınacak adımları atmamak mecburiyetini gözden ırak tutamayacak bir vaziyet karşısındadır.

Sabit olmayan işler, en siyasi ve gayr-i kabil-i inhilâl kanaatlerin dahi geçici ve muvakkat bir heves mahiyetinde bulunduğu fikrini tevlid edebilir. Bir kere takarrür etmiş bulunan bir fikir ve nazarın ıslahı, bilahare ne fedakârlıklar ihtiyarına müftakır olduğu muhtac-ı izah değildir.

Bizi bu mesrûdâta sevk eden, Lozan Konferansı'nın husule getirdiği vaziyet hasebiyle tahaddüs eyleyen ufak bir meselede hükümetin kâfi bir nüfuz ve dikkatle hareket etmemiş olması ihtimalidir. Hükümetimiz, yekvücud bir milletin sarsılmaz azmine, muzaffer ve fedakâr bir ordunun parlak süngülerine, adl ü hakka müstenid nurlu ve insani bir davaya istinad etmektedir. Mevkii bu derece kuvvetli olan bir hükümet, çok derin düşünmek ve çok metin yürümek imkânına bol bol maliktir. Milletin mukaddes davasına bazı silahların tevcih edildiği şu nazik zamanda hükümetimizi çok metin, çok düşünür görmek arzusundan feragat eyleyemeyiz.

Millet, bu kadar fedakârlıklarla elde edilen bir neticeyi, ne bir garp diplomatının arzusuna, ne bir rücl-i hükümetin keyif ve emeline talik edemez; herkesten, her zamandan ziyade ciddiyet ve fedakârlık istemekte tamamen haklıyız. Hükümetin, münevverlerin bütün mevcudiyetleriyle bu kudsî arzuya hizmet ve hürmet edecekleri şüphesizdir. (Sayı 20, 11 Şubat 1923).

İsmet Paşa'nın Seyahati Etrafında

İstanbul muhabir-i mahsusumuzun dünkü nüshamızda münderiç telgraflarından birinde başmurahhasımızın İstanbul'dan geçerken General Harrington ile Hinderston'un kendilerine mülaki olarak Lozan muahedenamesini imzaya hazır olduklarını bildirecekleri yazılıyordu. Lozan konferansının bütün mesaisinde çok vasi ve çok müessir tasarruflarda bulunmuş olan İngiliz diplomasisinin müttefiklerini ilka eylediği çıkmaz sokakta bırakırcasına ve sulh-i umumi ile o derece alâkâdar bulunmayarak münferid sulhü iltizam ve -eğer bu haber doğruysa- Londra'ya avdet eden murahhasların aynı zamanda heyet-i murahhasamızı takib etmiş bulunduğu tezahür eder ki: Bu da bizden ziyade Fransız dostlarımız için şayân-ı dikkat ve ibret bir hadise telakki olunabilir. Ancak şu kadar ki Lozan Konferansı'nda kati bir netice istihsal edilememiş olduğundan orada cereyan eden bütün müzakerat keenlemyekün mahiyetini iktisab etmiş demektir. Bu suretle murahhasımızın yolda imza edebileceği bir şekil ve maddenin vücudu tasavvur edilemez. Bunu, sadece İngiliz meharetinin yayılan tesirleri idame eylemek üzere ittihaz ettiği bir tedbir addiyle iktifa eyleriz.

İsmet Paşa'nın Romanya'daki muhtelif mülakatlarını tasviple karşılarız. Yeni Türkiye siyasetini yeri ve hayati esaslar üzerinde tesbit eylemek ve sergüzeştlerden uzak bulunmak emelini taşıdığı için Balkanlarda daima bir âmil-i sulh ve müsalemet halinde tecelli ve tekrar Boğazlar etrafında isbat-ı mevcudiyet edecek olan Yeni Türkiye çok iyi ve çok hayırhah bir komşu hüviyetini muhafaza eyleyecektir. Bu hakikatlerin başmurahhasımız lisanından Balkanlarda tekrar edilmesi keyfiyetin layık olduğu ehemmiyet ve samimiyetle telakki olunmasını intaç edeceği ümid-i kavisini hasıl etmektedir.

İsmet Paşa Hazretlerinin Ankara'ya gelmezden evvel İz-

mir'e gideceği haberini de kayd-ı ihtiyatla telakki etmekteyiz, çünkü mesaisine, konferansın netayicine dair hesap ve izahat vereceği Büyük Millet Meclisi ve hükümeti Ankara'dadır. Vaziyetin gayr-ı müstekar ve meşkûk bulunması, bu izah ve istizah keyfiyetini müstacel bir mahiyete sokmaktadır. Şimdiye kadar konferans müzakerâtını bütün ananâtı ile mesul murahhaslarından dinleyememiş olan efkâr-ı umumiyenin arzusu dahi ihmal ve tehir olunmamak iktiza eder zannındayız. Binaenaleyh başmurahhasımızın sürat-ı mümkine ile Ankara'ya geleceğini şüphesiz addeyleriz. (Sayı 23, 14 Şubat 1923).

Vaziyet Önünde

İşler, münakaşa yolunda yürürken, tevdi edilen muahede projesine pek tabii olarak verilecek cevabı beklemek lüzumu muhakkak ve kati bir keyfiyet bulunurken müttefiklerin habersizce savuşmaları, ehemmiyetsiz ve tabii bir hadise telakki edilemez. Davamızın sıhhat ve metaneti, azmimizin katiyeti karşısında hak ve adalet esaslarına yaklaşmaktan başka bir çare kalmayacağını ve ma'kûs hareketlerin cihan efkâr-ı umumiyesinde matlûb tesirlerle karşılanmayacağını nazar-ı dikkate alan ve memleketimizi ezmek, kendi menfaatlerini temine hasreylemek emelinden vazgeçmek istemeyen müttefikler, müttehid bir cephe ve garba mahsus siyaset usulleriyle mukaddes iki istinadgâhımıza, yani davamıza, azmimize hücum eylemeye lüzum gördüler. Müttefikler murahhaslarının malum olan şekilde müfarekatları, bizce bu esasa müteveccih bir hücum tarzıdır, yeni bir blöftür. Nitekim derhal bu hücum tesirini göstermiş ve bir gün evvel "Misak-ı Millî"mize sadakattan ve temessükten ayrılmayarak istiklalimize tevcih edilmek istenen taarruzları, suikastleri kemâl-i metanet ve itidâl ile reddetmiş iken birgün

sonra mahud mukabil teklifi serdetmek vaziyetinde kalmıştır. Bu suretle tertip edilen bir siyasi taarruz, matlûb neticeyi hasıl etmiş bulunuyor. Yine bu tertibât cümlesinden olmak üzere muhtelif şekiller ve vasıtalarla bizim itilâfgirîzliğimizden, memleketimizde Avrupalılara yaşamak imkânını vermemek istediğimizden bahisle cihanı velveleye veriyor, bu vechile efkâr-ı umumiyemiz üzerinde tesirler yaparak istikamet-i fikriye ve kudret-i muhakememizi kaybettirmeye çalışıyorlar. Limanlar hakkındaki bir notamızın biraz nâmülâyim tesirler husule getirebilmek ihtimalini taşıması, bir nimet-i gayr-i müterakkıbe addedilerek arzolunan propagandalara vâsi' cevelân sahaları ihzarına vasıta ittihaz olundu. Aynı zamanda başmurahhasımıza telgraflar göndermek, sulhün tesriini rica etmek, Başkumandan Paşa hazretlerine kadar bu nevi telgraflar göndermeyi teşmil eylemek yolları terk olunmuyor. Şu hallere göre garp diplomasisi, bermutâd efkâr-ı umumiyemizi, irâde-i milliyeyi bir ağ içine almak ve Lozan'da temin edilemeyen emellerini bu usullerle ve suhuletle tatmin eylemek maksadını takip etmektedir. Biz, vaziyet karşısında bu vechile düşünüyor, hadiseleri böyle görmekten kendimizi alamıyoruz. Bütün meseleleri tesirden âzâde bir halde kemâl-i itidâl ve teenni ile tedkik etmek, ondan sonra kati kararı ittihaz eylemek vecibesini kalbimize hâkim görmek istiyoruz. Hususiyle sulhe olan hürmet ve hizmetimiz pek büyük ve âli vesikalar, tezahürlerle sabit olmuştur. Binaenaleyh memleketi korkunç ve öldürücü bir esaret-i iktisadiyeye sürükleyecek; istiklâl-i millîyi cerihadâr ederek âtîde teceddüd, terakki yollarındaki faaliyetlerimize engeller teşkil eyleyecek zincirleri, yükleri kabul etmek imkânsızlığı dün gibi bugün de bâkidir. Müttefikler hangi yollardan hareket ederlerse etsinler karşılarına çıkacak yegâne sima, bu zevâl-nâ-pezîr emel-i millîmiz olacaktır. Divan-ı umumiyeye verilmek istenen şekil-

lerle, borçların taksiminde takip edilen usul-i siyaset mali ve iktisadi meselelerde tahavvüle uğramayan nokta-i nazarlarla bu memleketin nerelere sürüklenmek istendiği gibi insan bir kere dünyaya geleceğinden davamızı kazanmadıkça, bu suretle milletimiz için yaşamak imkânını elde etmedikçe bugünkü neslin, vazifesini ifa ettiğine kani bulunmayacağı şüpheden beri bir hakikattir. Biz millî davamızı beşeriyetin muvâcehesine çıkarmaya karar verdiğimiz zaman, bütün bunları, bu siyasi temevvücleri, yapacağımız fedakârlıkları ve bunlara mukabil teminini talep edeceğimiz neticeleri hep hesap etmiş, ona göre adımlarımızı atmaya başlamış idik. Bundan dolayıdır ki karşımıza çıkan türlü türlü vaziyetleri, mâhiyet-i hakikiyelerinden başka surette görmeye, muazzam telakki etmeye yeni bir sebep bulamamaktayız. Vaziyet-i hâzıra önünde duyduğumuz his, düşündüğümüz fikir, tuttuğumuz yolda yürümek lüzum ve vücübundan ibarettir. Ati bizimdir. (Sayı 24, 15 Şubat 1923).

Vazifelerimizi Unutmuş Değiliz

Konferanstan sonra hasıl olan vaziyet herhangi cihetten bakılırsa başka renk gösteren bir mahiyet iktisab etmiş gibi görünmektedir. Müzakeratın kati neticeye iktiran edememesi esbâbının, mesuliyetini kimse düşünmek ve üzerine almak istemiyor. Bir taraftan mesuliyeti atf ve taksim etmekle iştigal edilirken, diğer yandan muayyen maksatları temin için muhtelif tarz-ı mesaiye başvuruluyor; hakikat-i hal ise bütün bu münakaşaların, kalem mücadelelerinin bir noktada birleşmesinden ibarettir. Bu keyfiyet de sadece bize karşı bir çevirme hareketi şeklinde telakki olunabilir.

Fakat hadisât bu çevirme teşebbüsünün, bizi içine alacağı yerde başkalarını ihata etmiş olduğunu tavzih etmektedir. Ananevi dostluğa, harsî, fikrî alâkalara rağmen Fransız mu-

rahhaslarının da bu vaziyete düşmeleri bizim için ayrıca teessürü mucib bir haldir. En kötü günlerimizde bize tevecc ühlerini, samimiyetlerini ibraz eden Fransa'nın hür matbuatını, necip efkârını hürmetle ümid ve tekrar etmeyi bir vazife telakki eylediğimizden Fransız murahhaslarının Fransa menafiini müdafaa edelim derken Fransız siyasetini müşkil hedeflere sevk eylemiş olmalarını büyük bir teessürle karşıladık. Bir halde ki Türkiye efkâr-ı umumiyesi Fransa'nın ne istediğini anlamaya muktedir olamamıştır. Bugün de aynı mübhemiyet içinde bulunuyoruz. Acaba Fransa'nın Şark'ta temin eylemiş bulunduğu mevki-i rüchan dolayısıyla iktisab edeceği menafi bazı şirketler eshâmını hâmil bulunanların birkaç franklık hususi menfaatleriyle kıyas kabul eder mi? Böyle ahvalde biz Fransa'yı tarihinin icabatını ifa eder. Adl ü hak esaslarının ve âlem nazarındaki indeki mevki-i bülendinin müdafii görmekle müftehir olmak isterdik. Ne fayda ki Lozan'da bilmeyiz hangi tesir altında Fransa matlub muvaffakiyeti elinden kaçırmak mevkiine düşürülmüştür.

Üç senedenberi Türkiye dostluğunun şarkta hâiz olduğu kıymeti takdir eden ve o yolda meşkûr faaliyetler ibrâz etmiş bulunan Fransa'nın birdenbire tebdil-i hüviyet edercesine vaziyetini değiştirmesini tefsir ve izah eylemek cidden müşkil bulunmaktadır.

Memleketimizde husule gelen bazı fikrî faaliyetleri milli vicdanın bozulacağına delil tutarak müzakerâtın muallakta bırakılmasında menfaat arayanlar meyânında Fransa'nın bulunmayacağını ümid etmek isteriz. Çünkü onların bilmesi lazımdır ki Türkiye, davasını intaç edinceye kadar herhangi bir menbadan sudûr ederse etsin muhill-i vahdet ahvâlinin hudûsuna müsaade etmeyecektir. Hilaf-ı maksad tahassul eden ve muhtelif cereyanların tevlidine sebep olacağı tabii bulunan bazı faaliyetler ise menâfi-i âliye-i vataniyenin

icab ettirdiği hudut ile mahdud ve maksurdur.

Biz Türkler vazîfelerimizi müdrikiz, onları en ince noktalarına kadar unutabilmekten ebediyyen uzağız. Hürriyet ve istiklal aşkının verdiği kudret-i imanla millet, her ateş-i hodgâmîyi söndürecek, her âmil-i zaafı ref' edecek, her gayr-ı tabii hareketi tevkif eyleyecek bir mevcudiyete maliktir. Bu hakikati nazar-ı dikkatten uzāk tutarak bizi vazifelerimizi unutmuş, dahili mücadelelere hasr-ı faaliyet eylemiş zannedenler hiç şüphe yoktur ki aldanmış olduklarını görmekten mütevellit bir hüsran bir inkısar-ı emel karşısında kalacaklardır. Dava-yı milli uğrunda en coşkun, en müfrit arzular durmak, yerini milli vahdetin göstereceği lüzumlara terketmek mecburiyetindedir. Bugün, yarın da dostların düşmanların görecekleri tezahürler, eserler bu esas dahilinde mahsur kalacaktır.

Şurasını da tekrar edelim ki bugün Türkiye dünden daha kavi, daha müttehiddir. Milli irade daha faal, daha kuvvetlidir. Hadisat yanlış tefsirlerin, zanların butlânını ispat etmekte gecikmeyecektir. Adımlarımızı kemal-i metânet ve itimâdle atmakta devam edeceğiz. Binaenaleyh dostlarımızın bu hakikate vakıf olmalarını, makûs telakkilere düşmemelerini şayan-ı arzu gördüğümüzü bir kere daha tekrar etmekten vazgeçmiyor ve konferansın ihdâs ettiği gayr-i tabii, garip vaziyetten dostlarımızın kurtulması ümidini izhârdan kendimizi alamıyoruz. (Sayı 25, 16 Şubat 1923).

İntizar Devri

Müttefiklere mensup heyet-i murahhasaların Lozan'dan müfarekatlarını müteakip Garplı tecrübeler konferansın malum olan âkıbetinden dolayı yekdiğere mesuliyet atfeylemeye ve bu yolda uzun ve bazen pek ciddi mütalaalar, haberler neşretmeye koyuldular. Nihayet iş, gazete sütunla-

rından diplomat lisanlarına intikal eyledi. Lord Curzon Londra matbuat mümessillerine vuku bulan beyanatında salahiyetinin kifayet ettiği her nevi müsaadât ve teshilâtı gösterdiğini ve Trakya'da askerlerimizin tahdidi hakkındaki tekliften feragat ve Musul meselesini bir sene sonraya talik keyfiyeti müsaadâtın son haddine vardığına delil olduğunu ileri sürdükten sonra akametin sırf Fransa ve İtalya'nın mesâil-i maliye ve uhûd-i atikaya müteallik bulunan bazı menfaatlerini tatmin edememeleri dolayısıyla vücud bulduğunu dermeyan ve bu suretle mesuliyetin Fransa ve İtalya'ya ait bulunduğuna işaret ediyor.

Diğer taraf matbuatı da mütekabilen mesuliyeti İngilizlere ve bize atf eyliyor ve İngiliz heyet-i murahhasasının bidâyeten pek şiddetli hareket ederek işi çıkmaza sevkettikten sonra kenara çekildiklerini ve heyet-i murahhasamızda bazı müfrit anâsırın ve "Misak-ı Milli"ye merbut Büyük Millet Meclisi'nin tesirât-ı mahsusasını izah ederek mesuliyeti başka omuzlara yükletmek istiyor.

Hatta İzmir liman meselesini, mahiyet-i asliyesinden tecrid ederek Lozan Konferansı'nda âmil zannedilen bazı zihniyetlerin vücuduna delil göstermekte iki taraf matbuatı bir tesliyet aramakta berdevam bulunuyor. Halbuki Mudanya Mütarekesi mucibince müttefiklerin işgal sahası İstanbul civarına münhasır bulunduğundan bu hattın haricinde bulunan İzmir limanında emniyetimizin istilzam eylediği tedâbirin cümlesini ittihaz eylemekteki serbestimiz, bittabi söz götürmez bir mahiyettedir. Bunu başka şekil ve mahiyette ad ve tefsir etmek, tecavüzü bir manada telakki eylemek şüphesiz haksızlık olur.

Ma'kûs bir telakkiyi, bazı diplomasi usullerle hakikate takrib etmeye çalışmak, ne derece kadar mukteza-yı samimiyet ve siyasete tevafuk eder?

Velhasıl dost, düşman bütün cihan matbuatı Lozan Kon-

feransı ve netâyici hakkında tarz-ı rüyetlerine göre hükümler vermekte ve münakaşalar yürütmektedir. Bu faaliyet hizasında bulunmayan -herkesten ziyade alakadar bulunmamıza rağmen- yalnız bizim matbuattır. Heyet-i murahhasamızın resmen istimaâttan evvel beyan-ı mütalaa etmeyi muvafık bulmayan efkâr-ı umumiyemiz, pek ateşîn bir intizar devri geçirmektedir. En mühim bir ân-ı tarihîde milletin fikirlerine, kanaatlerine, duygularına bir cereyân-ı tâm vermemek cidden tahammül edilemeyecek bir mahrumiyettir. Pek uzun süren bir seyahatten sonra heyet-i murahhasamız, biraz da istirahat etmek, hükümet ricaliyle temas eylemek için zaman isterse o vakit intizar hadd-i marufunu aşacak dereceyi bulmuş olur.

Kuvvetle ümid ederdik ki hükümet, heyet-i murahhasanın muvasalatından evvel efkâr-ı umumiyeyi tenvir edebilecek malumat ve vesait malik bulunsun... Sanki bize ait hiçbirşey cereyan etmemiş gibi derin bir mübhemiyet ve samt ü sükûn hükümfermâ bulunuyor. Hasımlarımız bütün sözlerini en yüksek bir sada ile söylerken bizim sâkit kalmamız hakikaten hazin bir manzara teşkil etmektedir. Murahhaslarımıza tevdi edilen ve mütekabilen müttefiklere verilen projelere bile henüz resmen muttali olamamak bedbahtlığı karşısında kalan matbuat, bunların tahlil mahiyetine bile başlayamamıştır. Aldığımız müteaddid mektuplarda bizden sahih malumat ve ciddi mütalaat talep olunmaktadır.

Halbuki efkâr-ı umumiyenin bizden beklediği hizmeti layıkıyla ifa için resmi malumata malik bulunmuyoruz. Artık bu intizar devri hitam bulmalıdır. Hükümet bu noktayı ehemmiyet-i mahsusa ile nazar-ı dikkate alarak zaman-ı intizarı, mümkün olduğu kadar kısaltmak çaresini temin etmelidir. Çünkü biz şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da bu gibi mesail-i hayatiye ve vataniyede bütün milletin yekvücud ve yekemel bulunduğu teyid ve tevsik ede-

cek bir surette hareket eylemeyi temenni ve intizar etmekteyiz. Bu yolda ne zaaf, ne teemmülsüzlük göstermek hususunun kitâb-ı millette yeri yoktur. Hususiyle büyük milletin meclisinin bu meseledeki ictihâdını anlamak ihtiyacından da vareste kalamamaktayız. Bu anlayış, aynı zamanda murahhaslarımızın da, hükümetin de tarz ve netice-i mesaisi hakkında bir tenviri dahi muhtevi bulunacaktır. Müttefikler matbuatında, mehafilinde cereyan etmekte olan meseleler o zaman layıkıyla tavazzuh ve taayyün etmiş olur. Bu propagandalar tesirlerini yapmadan cihan efkâr-ı umumiyesine bizim nokta-i nazarlarımızın da arz edilmesi için içinde bulunduğumuz intizar devrinin iz'âcâtından bir an evvel kurtulmamız esbâbının temini temennisini bir daha tekrar eylemeyi faydalı bulmaktan feragat edemedik. (Sayı 26, 18 Şubat 1923).

Paşalar Geliyorlar

Alınan telgraf haberlerine nazaran Başkumandan Paşa hazretleriyle İsmet Paşa hazretleri bugün şehrimize avdet buyuracaklardır. Bu muvâsalatı müteakip bütün efrâd-ı milletin dört gözle beklemekte olduğu konferansa ait meselelerin müzakere olunacağı tabiidir.

En çetin şerait altında ibraz edilen büyük ve mütevâli fedakârlıkların neticesini görmek isteyen millet, bugünü pek samimi bir ehemmiyet ve alaka ile gözlemiş, davasının ne suretle müdafaa edildiğini görmek hakkını her türlü manasıyla istimale kesb-i istihkak eylemiştir. Pek mühim ve hayati bir mahiyeti haiz olan mukadderât-ı memleketi tayine müteallik bulunan bu meselelerde, hakikati olduğu gibi görmek, hayat ve istikbale ait hususatta milletin hakiki arzularını, iradelerini tesbit ve takrir eylemek ve her işi büyük bir vuzuh ve samimiyetle saha-i tedkik ve münakaşaya

vaz' etmek esaslarını gözden ırak bulundurmamak lüzumuna kani bulunuyoruz.

Bütün kahramanlıkların, vatanperverliklerin, fedakârlıkların birleştiği nokta-i müştereke sulh meselesinden ibarettir. Eğer bu noktada hamiyet ve faziletin icab ettirdiği keyfiyetleri ihmal edersek mazideki bilcümle parlak mesaiye derhal kara bir netice örtülür ve hiçbir şey olmamış gibi hüsranlar saçan bir âkıbet vücud bulabilir. Binaenaleyh önümüzdeki izah, tedkik, münakaşa, karar-ı katinin ittihazı meselelerinde çok geniş, çok vatanperverâne bir nokta-i nazarın kabulü ve her maddenin bu ölçü ile ölçülmesi ve hususi fikir ve vaziyetler için o esaslardan istifadeye kıyam edilmesi lüzumu, bugün için en vatani mesâilden sayılmaya layıktır. Çünkü cidden vatanperverâne olan böyle bir hareket kabul edilmez, bütün efkâr ve mütalaat tenkid sahasında görülmeyerek ve muhtelif hususi esaslara atfedilerek samimiyete büyük bir mevki verilmezse mukadderât-ı vatanın tayin edileceği şu mühim zamanda vazifelerimizi, vazife-i namus ve hamiyetimizi ihmal etmiş olmak gibi bir günahın mürtekibi mevkiine düşeceğimizden korkmamak mümkün olamaz.

Filhakika mukadderâtımıza ait vereceğimiz karar ister evet, ister hayırı ihtiva etsin, herhalde bütün milletin iradesini, kanaatini temsil edebilecek bir kudret ve şümûlü üzerinde taşınmalıdır. Bu takdirdedir ki hasımlarımızın umdukları birçok ihtilaclar, gayr-i tabii vaziyetler vücud bulamayacak, tazyik ve aksi tazyiklere saha-i imkân bırakılmamış olacaktır.

Vatanı kurtarmak için mücâhede-i milliyeye girişenler, eserlerinin fâni ve muvakkat bir mahiyette kalmasını şüphesiz kabul edemezler. Pek necîb ve ulvî olan bu eserin, takririn ve tesbiti için bütün kuvâ-yı milletin harekete getirilmesi keyfiyeti de bittabi unutulamaz. Binaenaleyh sulh,

harp gibi hayati meselelerin tedkik ve hallinde, sırf vatanî ve geniş bir nazar muhafaza etmek ve ulvî bir aile samimiyetini, hiçbir duyguya feda eylememek lüzumu bir tarafa atılamaz. Hatalar sayılır, muahazeler yürütülürken arzedilen esasların fikirlerimiz üzerinde müessir bulunması meselelerin selametiyle intâcına âmil-i kati olur. Bu noktadan inhiraf edildiği takdirde tecelli edecek müessif vaziyetleri tahmin eylemekte güçlük çekilemez zannederiz.

Medîd bir devr-i mesainin doğurduğu muhtelif kutuplarda müterâkim efkâr ve kanaatin mahall-i tesadümü her halde sulh meselesi olmayacaktır. Bu lüzum ve ihtiyaca hürmet etmeyecekler -kim olursa olsun- vatan en büyük fenalığı yapmış addolunacaklardır. Bu hakikati gözden uzak bulundurmayan bütün milletin, mütefekkirlerin, zimâmdârların vazifeleri icabını ifadan geri kalmayacaklarını şüphesiz sayarız. (Sayı 27, 19 Şubat 1923).

Vaziyette Henüz Vuzûh Yok

Heyet-i murahhasamız avdet etti. Hariciye Vekilinin çarşamba günü hafi bir celsede meclise verdiği izahatın mahiyeti ve mebuslar üzerinde husule getirdiği tesir, şu veya bu suretle tahminler icrasına müsaid olabilecek bir şekil ve vuzuhtan henüz âri bulunuyor. Keyfiyetin haiz olduğu ehemmiyet ve derin teemmüllere, hesaplara gösterdiği ihtiyaç dolayısıyla alelâde bir mevzu gibi ceffelkalem mecliste müzakereye vaz' edilmesi hükümet ve meclis mehafilinde muvafık görülmemiş olmalı ki mesele ariz ve amik tedkik olunduktan sonra hükümet nokta-i nazarının tesbiti ve buna göre meclise teklifâtta bulunulması şıkkı kabul edilmişti.

Salı gününden beri heyet-i vekilede cereyan eden müzakerelere artık neticelenmiş nazarıyla bakılabilir; fakat bu neticenin istinad ettiği esaslar hakkında şimdiden tahmi-

nâtta bulunmak asla doğru olamaz. Çünkü heyet-i murahhasamızın girdiği ahdname projesi dava-yı milli ile karşı karşıya gelebilecek bir mahiyette olmadığı gibi hayati meselelerin en mühim kısımlarını da muallakta bırakmaktadır. Binaenaleyh hükümet meclis huzuruna çıkmazdan evvel bütün mesâil üzerinde derin tedkikatta bulunmak, bazı ihzârî mukarrerât ittihaz etmek mecburiyetinden hariç kalamaz. Şurası da tahmin edilebilir ki heyet-i vekile, birçok nukatta heyet-i murahhasanın tarz-ı rüyetine, mesâili suret-i halline iştirak edemeyecektir. Bu takdirde hükümetin muayyen tekâlif ve nokta-i nazarla meclis huzuruna çıkmak istemesi tabiidir.

Acaba hükümetin tekâlifi hangi esasları ihtiva edebilir? Bu bâbda tahminâtta bulunmak hem güç, hem de nâbemahal addolunmaktan kurtulamaz. Zira konferansın tevlid eylediği vaziyet o kadar garip şekiller göstermiş ve o derece gayr-i muntazır fikirler ve meseleler ihdâs eylemiştir ki bunları tasnif etmek ve memleketin hayat ve istiklâline göre tedkik ve mütalaa eylemek ve milletin gayr-i kabil-i itfa olan hürriyet ve istiklal aşkıyla ölçmek ve ona göre hasıl olacak fikirleri, temâyülleri derece derece tayin ve tesbit eylemek hususlarını temin eylemedikçe hükümetin kati bir mütalaada bulunması beklenemez. Hususiyle keyfiyet basit olmayıp çok karışık ve hayli mu'dildir. Çok muhtelif ve mütenevvi safhaları olduğu seçilebilmektedir. O halde hükümetin meclise tevdi edeceği mütalaa ve teklif hakkında şimdiden kehânette bulunmak müşkildir. Ancak ikinci bir Sevr hüviyetini taşıyan bu projenin istinad ettiği esaslar, ihtiva eylediği birçok ahkâm üzerinde efkâr-ı umumiyemiz gibi hükümetin de tevakkuf edeceği şüphesiz sayılabilir. Hükümet, milletimizin âmâl-i sulhperverânesini göstermekten feragat edemeyeceği gibi milli hududları dahilinde hür ve müstakil yaşamak imkânını elde etmek için çırpı-

nan, fedakârlık eden milletin âmâl-i meşruasına da muhalif bir vaziyet alamaz. Buna mebni hükümetin nokta-i nazarı oldukça mürekkeb ve şamil ve fakat dava-yı milli ile âmâl-i sulhperverânenin imtizâcı kâfil bir surette olması tahmin edebilir. Mamafih vaziyet vuzuhtan âridir. Daha bir iki gün intizar mevkiinde kalacağımız muhakkak gibidir.

Suret-i mahsusada olarak şu ciheti de izah edelim ki millet bütün bu ahvâli kemal-i metanet ve sükunetle takip etmekte ve hadisâtı olduğu gibi müşahede ve tedkik eylemektedir; vaziyetin icap ettirdiği vahdet ve tesanüdü -dün olduğu gibi- bugün de yarın da göstermekten zerre kadar ayrılmayacağı şüpheden berîdir. Meclisin çarşamba günü ibrâz eylediği davasından, hakkından emin olanlara mahsus olan vakar ve sekinet bu fikrimize kudretli bir delil teşkil etmiştir. Son kararın ittihazında dahi memleketin aynı vahdet, aynı kudreti göstereceğinden emin olmamak için bir sebep mevcut değildir ve olamaz. (Sayı 31, 19 Ocak 1923).

Sulhten Milletin Anladığı Mana

Pek elim ve uzun bir muharebe devresinden sonra sulh ve müsalemet, her türlü manasıyla bir sükûnet içinde yaşamak, terakki ve tekâmül yolunda yürümek isteyen millet, Mondros Mütarekesi akîbinde dört taraftan ölüm tehlikeleriyle sarıldığı, taksim ve imha siyasetinin bir kurbanı mevkiine düştüğünü gördü. Tarihin ufûlü, istirahat ve hayatının uçurumlara doğru temâyülü karşısında kıyâm etti. Dört sene fevkalbeşer fedakârlıklar gösterdi. Felaketlerle, sefaletlerle pençeleşerek hiçbir kavmin tahammül edemeyeceği açlıklara, yoksulluklara göğüs verdi. Yurdunda rahat, serbest ve emniyetle yaşamak imkânını elde etmeye çalıştı. Zaferle neticelenen bu mücadelenin nihayetinde beklediği sulhü, vatanda malına, canına, şerefine, mahsul-i sayine, iz-

zet-i nefsine sahib olmak ve ecnebi müdahaleleri, ecnebi siyasetlerine alet olanların ifsâdatı gibi âmillere artık harîm-i vatanda yer vermemek esaslarını temin etmek manasında telakki etmiş ve ona intizar eylemekte bulunmuştu. Bu pek mütevazı ve insani olan taleplerde bulunmak, milletin en tabii, en meşru hakkıdır. Halbuki heyet-i murahhasamızın bize getirdiği proje milletin beklediği hiçbir esası maatteessüf temin etmemektedir. Projenin heyet-i umumiyesine şöylece bir atf-ı nazar edilince ikinci bir Sevr'in kara, zalim çehresini görmemek mümkün olmamaktadır. Mesela itilaf edildiği rivayet olunan milliyetler meselesini ele alalım. Ne görürüz?.. Türk'ün bir dakika bile evinde rahat bırakılmaması, terakkiye yol bulamaması için suret-i hususiyede tertib edilmiş bir sürü ahkâmdan ibaret... Hukuken malum ve muayyen olan bir vatandaş sıfat ve salahiyeti ile asla kabil-i telif olmayacak ve hükümet içinde muhtelif hükümetler tesis edecek mahiyette bulunan bu ahkâm karşısında müteheyyir olmamak kabil değildir.

Gayr-i müslim ekalliyetlere ait mesâilin beynelmilel mahiyeti hâiz bir taahhüd addedilmesi ve Cemiyet-i Akvam'ın teminâtı altına alınması ve ihtilâf vukuunda devletimizle Cemiyet-i Akvam'ın karşılaşması ve Cemiyet-i Akvam azasından her birinin bu meselelerde resen şikâyet bulunabilmesi, lisanların ve müesseselerin muhtariyeti ve müessesât-ı milliye mümessilleri kabulü gibi istiklâl ve devlet mefhumlarıyla katiyen telif edilemeyecek esaslı ayrı ayrı birer sükun, hak, istiklâl katili mahiyetindedir. Memleket kanunları, içtimaiyâtı, örfleri hep birer mahall-i şikâyet addolunacak ve devletin nüfuz ve vahdeti daimi tehlike karşısında bırakılacaktır.

Müttefiklerin her işimize Cemiyet-i Akvam'ın parmağını sokmakta gösterdikleri tehâlük ve itina, Türkiye'yi, nihayet bir hükümet-i mahalliye haline ifrağa matuf bulunan maksatları izah etmektedir. Cemiyet-i Akvam denilen bu mec-

mua-i garbiye, müttefiklerin cihan diktatörlüğünü temin için asrın hukuki, insani düsturları maskesi altında ortaya sürülmüş bir tuzaktan başka ne mahiyette telakki olunabilir? Bir cemiyet ki bir iki devletin hegemonyası altındadır. Onda beynelmilel bir mahiyet ve hukuki, insani bir hüviyet tasavvuru nasıl mümkün olur? Binaenaleyh proje sık sık tekerrür eden bu nama karşı zerre kadar emniyet edip de mukadderâtımızı bir ümide, iğfalkâr bir hayale talik eylemek kabil midir? Eğer adâlet mefhumu âlem-i siyasette mevcut olsaydı Cemiyet-i Akvam namı altında tecelli edecek şekil ve suret böyle bir udhuke olmazdı. Bununla demek istiyorlar ki ekalliyetler unvanı arkasında bir Türk mahsul-i sayi ile kendi hesaplarına mazide olduğu gibi Türkiye'de birer ordu teessüs etmek, beynelmilel himaye zırhlarıyla, istihkâmlarıyla onları takviye eylemek ve nihayet Türklerin hakk-ı hayat ve istiklâlini yarın olsun imhaya muktedir olmak iktiza eder. Zaten tahmil edilmek istenilen mali, iktisadi yükler o derece ağır, o kadar gayr-i kabil-i tahammüldür ki milletimizin bu yükler altında doğrulmasını şöyle dursun nefes alması dahi mümkün olmayabilir. Binaenaleyh bugün fiilen ve katiyen temin edilemeyen netice yarın kendiliğinden vücud bulmuş olacaktır. Başka hiçbir şey olmasa yalnız ekalliyetler faslı bu milleti sükunetten, istirahatten uzak bulundurmağa kâfi gelecek ve istiklâl denilen mefhumu bir efsane haline koyabilecektir.

Millet, ekalliyetlerin terbiye-i siyasiye ve medeniyesini mütarekeden sonra ayânen gördü. İtfa bulmaz bir gayz, nihayetsiz bir hırs, tükenmez bir iftira tufanı ile her vatandaşa, her mala, her şerefe tecavüz edenlerin, Cemiyet-i Akvam himâyesi, müttefikler nezâreti altında aynı bâdireyi tekrar edeceklerinden ve bu suretle memleketimizde, yuvalarımızda huzur ve sükunu ihlal eyleyeceklerinden korkmakta millet tamamen haklıdır.

Hususiyle devlet hayatında bir kanun, bir mahkeme, bir idare vardır. Böyle müteaddid muhtar heyet-i içtimaiyeler ile devletin vahdetini, huzurunu telif etmek nasıl bir mana ifade eder?

İşte dört senelik bir mücâdele ve mücâhededen sonra ikinci bir Sevr karşısında kaldığını gören milletin, ihtiyâr eylediği fedakârlıkların ve verilen vaadlerin, teminatın hesabını soracağı tabiidir. Acaba millet bu kadar azîm mesaiden felaketten sonra yine evinde rahat oturmak imkânını, hakkını, izzet-i nefs-i millîsinin mahfuziyeti görmezse şimdiye kadar gösterdiği itimad idame edecek midir? Bugün, deruhde ettiğimiz vazife-i namus ve hamiyetin icabını düşünmek mecburiyetindeyiz. Millet artık hürriyet ve istirahati olsun emin görmek hakkına malik olmalıdır. Bir kelime ile hulâsa edilmek icâb ederse deriz ki bu proje bir ahdname değil gayr-i mukayyed bir heyet-i hâkimenin bir masuma tefhim eylediği hodgâmâne hükümlerden ibarettir. Hükümetin bu hususiaki nokta-i nazarını anlamak isteriz. Memleket pek yakın bir âtide yine müdafaa-i hukuk vazifesi karşısında kalmamalıyız. Millet, sulhü üç günlük değil daimi görmek emelindedir (Sayı 32, 25 Mart 1923)..

Projede Hakim Olan Ruh

Müttefiklerin sulh projesi baştanbaşa okunduktan sonra gayr-ı muntazır bir hadise karşısında kalanlar gibi derin bir hayrete, endişeye düşmemek mümkün olamamaktadır. Bu eser, bizi fazla ızrar etmek, haddinden ziyade ezmek için beşeriyetin tabi bulunduğu bütün esasları bertaraf ederek bir kasd-ı mahsusu vücuda getirmekten başka bir şey düşünülmemiş gibi bir neticenin elîm birikintileri şeklinde tecelli etmekten kurtulamamaktadır: Eşhas-ı hikemiyenin, efradın malumât-ı mütenevviadan mütevellid alacaklarını dahi dev-

let borcu mahiyetinde tanımak, ahidnameye derç etmek hukuk-ı hususiye-i düvel denilen ahkam-ı hukukiyeye bir kere bile atf-ı nazar edilmesi suretinde bir garibe-i medeniye ve hukukiyenin fiiliyat sahasına çıkarılmasından başka ne suretiyle telakki olunabilir? Sanki müttefikler olanca mevcudiyetlerini Türkiye'de her ne bulunursa, her ne ümid edilirse kâffesini kendi menfaatleri hazinesine götüren bir mecraya sevk ve ilhak eylemek emeliyle düşünmüş, bunu temine çalışmışlardır. Bu gayeye muhalif gelebilecek bütün hukuki, insani esasları bir hiç menzelesinde ad ve telakki etmekte zerre kadar bir tereddüde bile lüzum görmemişlerdir.

Projede hakim olan ruh, böylece herşeyi yutmak, herşeye vaz-ı yed etmek keyfiyetinden ibaret görünmektedir. Mesela esna-ı harbde duçar-ı zarar olan müttefikler tebasının zararları indelmuhâkeme tespit edildikten sonra devletçe alelusul tazmin edilmesi iktiza ederken böyle bir muamele-i hukukiyeye, ednâ bir tetkike lüzum görmeyerek toptan oniki milyon altın talep olunmasını ve ellerinde bulunan bu miktar altınımızın buna mukabil tutulmasını ne suretle tefsire muktedir olacağımızı kestiremiyoruz. Zararın miktarı belki yirmi milyondur. Belki iki milyona bile bâliğ değildir. Bu nasıl adalet, nasıl tesviye?!! Eğer her mesele daima bir tarafı tetkik ve muhakeme edilirse adaletten, haktan, hukuktan bahsedilmemek iktiza etmez mi? Elhasıl müttefikler tertib ederken yalnız Türkiye'yi istismar projeyi etmeyi ve bizim harpten en mutazarrır ve perişan bir halde çıkmamız arzusunu düşünmüş, öyle hareket etmişlerdir. Gerek mazideki hesapların tasfiyesi, gerek istikbaldeki muamelelerin temin-i selameti bu nokta-i nazarla mümkün olmayacağı asla hatıra getirilmemiştir. Malumdur ki herşeyin bir imkan derecesi vardır. Hangi iş ki bu dereceyi tecavüz eder - kuvve-i müeyyidesi ne olursa olsun- akametle karşılaşmaya mahkumdur.

Şarkta büyük menfaati olan devletlerin bu yolda devam edeceklerine ihtimal vermek pek müşkildir. Çünkü o yolun müntehâsı ergeç hazin bir mahrumiyete müncer olacaktır.

Şarkta bütün mana ve namı ile bir unsur-ı müsamelet ve terakki olmak emeline varlığını bağlamış bulunan Türkiye'yi, böyle beynelmilel kayıtlarla mali, iktisadi, siyasi zincirlerle bağlamaya çalışmak, bilmeyiz ne dereceye kadar şarkın müstaid-i ihtilât ve ihtilâc olan vaziyetini ıslâha hâdim olabilir? Avrupa ile cereyan eden asırlarca münasebâtımız meyânında bu günkü kadar açık ve serbest ve tamamen milli bir bayrak ile isbât-ı vücud etmemiştik. Ümid ederdik ki garp diplomasisi, yeni Türkiye'nin yeni vaziyetindeki manayı bütün şumulüyle anlasın, takdir etsin... Ne fayda ki her hakikat, her istenilen zamanda bütün vuzuhuyla anlaşılamıyor. (Sayı 33, 26 Şubat 1923).

Arzularımız İfade Olunmalıdır

Şüphesiz bütün cihanın nazarı şimdi bize müteveccihtir. Lozan Konferansı'nın bir şekil vermek istediği şark-ı karîb meselesi, Ankara'da ittihaz olunacak karar neticesinde muayyen ve kati bir safhaya dahil olacaktır. Her bitaraf nazara göre cidden harika olan şu dört senelik mücadelede gösterdiğimiz azim ve iman ne derece ehemmiyet ve takdire şayan ise bugün vereceğimiz kararın istinâd edeceği esasların kıymet ve metaneti de o kadar haiz-i itibar ve dikkattir. Bir maksad ne kadar ulvi ve esaslı olursa olsun onun hayatta iktisab edeceği mevki ve kıymet, sahibinin ona olan vukuf ve kudret-i tasarrufu ile mütenâsib bulunur. İyi tasarruf ve ifade edilemeyen ve bu suretle tam bir salahiyet ve alaka ile müdafaa olunamayan bir maksadın bir zıll-i zâil gibi iz bırakmadan fevt olacağı muhakkak addedilebilir. Davamızın istinad eylediği pek kudsi ve insani esasları ve milletin kal-

binde tuttuğu mevkiin azamet ve resanetini eğer Lozan'da göstermek mûmkün olamamışsa ve bundan bazı sarsıntılar, kayıplar vücud bulmuşsa, bugün ittihaz edeceğimiz kararın her tarafı muhakeme edilerek büyük bir azim ve ittihadın mahsulü olduğunu göstermekle onları telafi etmek, hakkımızdaki fikirleri değiştirmek imkânı istihsal olunabilir. Binaenaleyh çok itina ve büyük bir nüfuz-i nazar ve basiretle arzularımızın iyi ifade edilmesi, tereddüde, bundan da ricat ihtimaline benzer zerre kadar bir şaibe bulundurulması pek ehemmiyetli telakki olunmaya layıktır.

Kararsızlıklar, sebatsızlıklar, kanaate sahip olmamaklıklardır ki bir milletin hukukuna, arzuların hürmet edilmemek felaketini, feciasını tevlid eder. Filhakika henüz arzusunu tesbit edememiş, ne istediğini katiyetle ifade ve müdafaa etmemiş olanların iddialarında bir ciddiyet tasavvuru kabil olamaz. Böylelerini sahib-i hak görmek müşkil olur. Bundan dolayıdır ki sulh projesi hakkında bir haftadan beri heyet-i vekilenin uzun uzadıya tedkikatta bulunarak nokta-i nazarını ancak tesbit ve tayin edebilmesini ehemmiyet ve takdirle görüyoruz. Biz pek muhik ve meşru bir davanın sahibiyiz... Haklarımızın istinad ettiği bütün insani ve hukuki esasları müdrikiz. Kuvvetimizle istihsal ettiğimiz zaferin kıymetini ve bundan sonra ifasıyla mükellef bulunduğumuz vazifelerin kudsiyyet ve azametini mukadder bulunuyoruz. Binaenaleyh siyasi adımlarımızın da bu esaslara göre emin, vâzıh ve kati olması zaruridir. Biz hükümetimizden günün icabatıyla beraber âtinin istilzam eylediği hususatı, mazinin verdiği intibâhı nazar-ı itinâda bulunduğunu isbat eylemesini bekliyoruz.

Garp, mahsûs bir buhran içindedir, ihtilatlar vücuda girmeye müstaid muhtelif vaziyetler, âmiller karşısındadır. Avrupa'da husule getirilen inhidâmların sarsıntıları bütün cihanda hissedilmektedir. Bugünkü gayr-i müstakar, gayr-i

tabii vaziyetleri, sulh ve müsâlemet âlemi ihlâl edemeyecek bir surette ıslâh eylemek vazifesi ile mükellef bulunan müttefikler, şarkta olsun yeni ihtilatlar tevlidine müsaid ahvali bertaraf ederek işlerini hafifletmek isteyecektir. Sulh-i cihana hizmet etmekle müftehir bulunduğunu defaatle isbat ve irae eden Türkiye'den, bu insani arzusu dolayısıyla hayati haklarından feragat etmek gibi bir fedakârlık bittabi talep olunamaz. Dava-yı millîsini intâc eden dört seneden beri ayakta duran milleti, oturtmadan herşeyi tesbit etmek lüzumu da, aşikâr bulunduğundan sulh mesailini büyük bir ihtimam ve katiyetle tedkik ve intâc eylemek icap eder zannındayız. Talikler, tavikler hiçbir vakit hoş görülecek neticeler tevlidine müsaid şeyler değildir.

Şu halde milli arzunun kemâliyle ifade edilmesini ve hakk-ı hayatı tehdid eden esaslar karşısında miletin hissetmekte bulunduğu heyecan ve tecellüdün bütün vuzuhuyla irae olunmasını ve sulh-i umumîye pek büyük mikyasta hizmet eylemek hususunda necib emeller izhar etmemizin, hiçbir zaman hayati haklarımızdan fedakârlık manasını tazammun etmediğinin gösterilmesini lâzimeden addederiz. (Sayı 34, 27 Şubat 1923).

Vatan Yolunda Birlik

Milli davanın neticelerini görmek isteyen millet, her zamandan ziyade müttehid ve metin olmak lüzumunu müdrik bulunuyor. Mevsukan haber aldığımıza göre dün hafi ve fevkalade bir surette ictima etmiş bulunan Büyük Millet Meclisi, bu ittihadın parlak bir numunesini ibraz ederek vatan meselelerinde yekvücud bir kütle-i hamiyet halinde hareket edeceğini bir kere daha teyid eylemiştir. Düşman ordularını denize dökmek kadar mühim ve netice itibarıyla çok feyzli bulunan bu keyfiyet, milletimiz için cidden mu-

cib-i iftihar addolunsa layıktır. Vatanperverlik, terbiye-i siyasiye ve milliye işte böyle ahvâl-i fevkaladede tecelli eden yüksek ve büyük hadiselerde görünür. Bu münasebetle millet vekillerini tebrik etmeyi bir vazife addeyleriz.

Meclisteki grupların hîn-i hacette birer unsur-ı ihtilaf ve zaaf olacaklarını zan ve tahmin etmek isteyenler düşüncelerinde aldanmış olduklarını dün olduğu gibi bugün de, yarında görecek, anlayacaklardır. Türk intibâhının hakiki olduğunu, hadiselerin er geç isbat edeceğini kuvvetle ümid edenlerdeniz.

İstidlâlatımıza nazaran Millet Meclisi, sulh mesâilini layık olduğu ehemmiyetle karşılamış ve keyfiyeti günün hadisesi telakki etmeyerek bir istikbal meselesi mahiyetinde ad ve itibar eylemiştir. Filhakika bu sulh ile aynı zamanda tarihimizin hesablarını da tasfiye etmekte bulunduğumuzdan yeni bir tarihin temel taşlarını atmakta olduğumuzu düşünmek mecburiyetindeyiz. Bugün kurulacak olan temelin metânet ve resânetine göre milletin istikbâli de ya emin veya meşkûk olacaktır.

Vakıaları olduğu gibi görmek, icâbını takdir eylemek yeni Türkiye'den beklenilen başlıca measir-i fetanet ve dûrbînîdir. Biz Millet Meclisini bu hasisalara mâlik telakki ederiz. Binaenaleyh ne hayal ve ne de yorgunluk için ruhlarda bir mevki mevcud değildir. Ve olmayacaktır. Bu suretle milletin davasındaki kudret-i hayatiye zaafa uğramayacak, bilakis gün geçtikçe kuvvet ve vüs'at kesbedecektir.

Yine bu sütunlarda bilmünasebe işaret ettiğimiz vechile Türkiye sulhü mahiyeti itibariyle bir kül teşkil eder. Taliklerin, ta'viklerin vâsıl olacağı yol, hukuk-ı meşruamızı temin edecek bir sahaya gitmez. O, olsa olsa bugünkü ruhlara sâri olan hararet ve kuvvetin sükunet bulacağı günlere intizar eylemek mevkiinde kalır. Halbuki nurunu vicdanlardan, menbaını milli mukaddesattan alan milli mücahede,

kati bir neticeye varmadıkça duramaz, durdurulamaz. Maksad istihsal edilmeden onu tevkife çalışmak, korkunç inkisarların tevellüdüne saik olabilir. Bundan dolayıdır ki millet, sulh namına herhangi bir vesikaya imza korken davasının bütün teferruatıyla neticelenmiş olduğunu görmek ihtiyacını unutamamaktadır. Unutmamakta da haklıdır, çünkü hadisat yürüyor, günler, saatler gayet hamûl bulunuyor. Kim bilir yarın ne gibi vakalar muvâcehesinde kalacağız..?

Bugün neticeye ıktiran etmeyen herhangi bir meselenin, yarın bütün terakki, tekamül yollarında önümüze bir engel suretinde çıkmayacağı nasıl temin olunabilir? Artık dünkü hadiselerin, tarihi zaruretlerin hesabı tamamen görülmeli, atiye bu müz'ic ve müdhiş âmillerden birşey bırakılmamalıdır. Artık gelecek Türk nesli de bizim gibi mazinin bu menfûr mirasıyla iştigale mecbur olmasın. Onların mesâisi, mücâhedesi terakkiye, ilmi, fikri iktisadi inkılaba, tealiye münhasır kalsın..

Şurası da tekrar ve teyide layık bir hakikattir ki sulh her türlü manasıyla sulh olmalıdır. Yoksa birçok müşkilleri, hayati alakaları arkasında sürükleyen sulh, beşeriyet için bir âmil-i huzur değil belki bir şer ve şûr menbaı olur. İctimai vaziyetlere uygun düşmeyen tarz haller, daima bir endişe sahası olmaktan hali kalmayacak, birçok emeller, ihtiyaçlar mücadele için imkân aramaktan geri durmayacaktır. Bu ihtimallere katiyen nihayet vermek şerâitini ihtivâ etmeyen bir sulha intizar edilmeyeceği izaha muhtaç sayılamaz.

Vatani meselelerde bir kalb gibi hareket eden millet meclisinin vicdan-ı müşterek her ciheti bütün şümulüyle ihata edecek ve icabını teemmüle muktedir olduğunu gösterecektir. Bu kanaat, bize tesliyet-bahş olmaktadır. Her zaman ve her işte vatan yolunda birlik, pek büyük bir muvaffakıyet âmilidir. (Sayı 35, 28 Şubat 1923).

Sulh Meselesi Etrafında

Sulh projesi heyet-i vekilede epeyce uzun bir tedkik devri geçirdikten sonra nihayet Büyük Millet Meclisi'nin muvâcehe-i tedkikine geldi. Murahhaslar, müşavirler, vekiller izahlarına devam etmektedirler. Bütün cihanın gözleri Ankara'ya müteveccih bulunuyor. Herkes birşey, bir netice bekliyor. Halbuki mecliste tebellür edecek nokta-i nazar hakkında şimdiden herhangi bir tahminde bulunmak, tam manasıyla bir kehanet olur. Çünkü hâlâ meclis, içtimâına lüzum gördüğü hususâtı ikmâl etmiş değildir. Ancak hükümetin tanzim ettiği ve müttefiklere tevdi eylemek istediği rivâyet olunan mukabil proje hakkında mütalaa dermeyân etmek nâbemevsim olmayabilir.

Filhakika Lozan müzakerâtının malum olan neticesinden sonra muallak mesâilin tekrar tedkik ve hal mecrâsına sevki, tabir-i diğerle müzakerâta yeniden başlamak için vuku bulacak teşebbüsün nevi ve mahiyeti mütalaaya layık bir zemindir. Rivayet olunduğu gibi müttefikler projesi üzerinde oynayarak vücuda getirilecek mukabil projenin tevdii suretiyle başlayacak bir müzakerenin umulan neticeyè ıktiran edebilmesi kolaylıkla ümid olunabilir mi? Çünkü böyle bir proje, mahiyet itibariyle ya âmâl-i milliyenin tam bir ifadesidir veyahut birçok fedakârlığı ihtivâ eden bir müsaadenâmedir. Birinci ihtimalde Misak-ı Millî'yi ve Lozan'da serdedilen muhtelif fikirleri, ifadeleri tekrar eylemektir ki zâid olmaktan ve ikinci ihtimal, bütün düşünceleri def'aten ve bilâivaz muhasımlara vermektir ki bu da, siyasi bir hareket halinde tasavvur edebilemeyecek bir mahiyette görülmekten kurtulamayabilir. Hususiyle herhangi bir akid ve mukavele, tarafeyn huzurunda cereyân edecek bir anlaşma ve mütekabil müsaadelerle vücud bulur.

Tarafeynin emelleri, niyetleri taayyün, tekabül ortaya atılacak bir taraflı tarz-ı haller, kat'i ve müfîd bir neticeden

uzak kalır. Bu takdirde mukabil proje ile saha-i siyasete çıkmak, her türlü şerâit-i siyasiyeden istifade etmemek niyetinde olduğumuzu göstermek mahiyetini irâe etmez mi? Kâfi derecede hücumlar karşısında bulunan murahhaslarımızı, hariciye vekâletimizi, kolsuz kanatsız bütün sözlerini söylemiş olarak siyaset-i sahasında bırakmakta bir fayda tasavvura imkânsızlığını görmemek mümkün değildir, Türkiye sulhperverliği her surette göstermiş ve isbat etmiştir. Sulh ve müsalemet-i cihana hizmet etmek emelinde hükümet, meclis bütün millet müttehiddir. Binaenaleyh bu bâbda başka efkârın, başka telakkilerin vücud bulacağına ihtimal vererek bir tedbir addetmek doğru olamaz zannındayız.

Türk milletinin geçtiği elemler, ihtiyar eylediği fedakârlıklar ve hürriyet ve istiklâl için gösterdiği istihkar-ı hayat dolayısıyla hukuk ve âmâl-i meşrûa ve muhikkasına hürmet etmek lüzumunu defaatle beyân ve teyid eden düvel-i itilafiyenin, bu arzu ve ifadenin kıymetini muhafaza edeceklerini kuvvetle ümit etmek isteriz.

Yukarıda işaret ettiğimiz mahzurun tevellüdüne bu fikir ve kanaatimizi ihtiva eden bir izahın kâfi bir mânia teşkil edeceğini manasız bir düşünce addetmiyoruz. Karşısında bulunmadığımız bir vaziyeti kendi sun'umuzla ihdas etmekte makul bir cihet görmemekteyiz. Mukabil proje itası ihtimalinden bahsolunur olunmaz önümüze çıkacak müşkiller derhal taayyün ve taazzi edecek ve düşünülmesi güç olan hücumlar ihzar edilmiş bulunacaktır. Bundan dolayıdır ki defaatle taayyün ve tebellür etmiş olan âmâl-i sulhperverânemizi teyiden vuku bulacak bir teşebbüs, müzâkerâtın takip ve intâcını kâfil muamelâtı temin edebilir zannından feragat edememekteyiz.

Şurasını da beyana lüzum görürüz ki bir vakitten beri ecnebi matbuatında Büyük Millet Meclisi'ne atfedilen harbcüluk katiyyen vârid değildir. Hakk-ı hayat ve istiklali için lı-

yâm eden ve milletin müteveccih bulunduğu nokta-i mihrâb, sulh-ı salâhdır. Harbcûluk, ancak iklimler fethine, ülkeler zabtına çıkan milletler için vârid olan bir sınıftır. Türk milleti, hakk-ı hayat ve istiklâlini müemmen gördüğü gün medîd bir devr-i sükûn ve salahın temininden başka birşey düşünmeyecektir. Bu emelle mütehalli olan milletin mümessilleri de bu esastan hariç bir düşünce beslememektedir. Binaenaleyh Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde başka emellerin vücudiyetini tevehhüm etmek katiyen doğru değildir. Bunların hepsi birer maksad-ı mahsusa istinad eden işaalardan ibarettir. (Sayı 38, 4 Mart 1923).

Vaziyet Karşısında

Heyet-i murahhasamızın avdetinden sonra sulh meselesi hakkında başlanan tedkikler, müzakereler elân devam edip gitmekte ve bir taraftan da istikametleri mechul bir takım rivayetler deverân etmektedir. Sulh-i münferid iddialarından tut da müzakerât-ı hususiyeye kadar her nevi tahminler, rivayetler ortaya sürülmektedir. Meclisteki müzakerâtın hafi cereyânı da mübhemiyetten mütevellid muhtelif heyecanları teşdid eylemekte berdevâmdır. Bütün bu vaziyet önünde hükümetin sâkit kalması efkârı tenvir edecek tebliğleri de bulunmaması ayrıca câlib-i merak görülmektedir.

Vaziyeti milli nokta-i nazardan tedkik etmek isteriz. Malumdur ki millet, suikasde maruz kalan hakk-ı hayat ve istiklalini kurtarmak için kıyam etti. Binaenaleyh harb ve sulh meselelerini hep bu gözle görmek tedkik etmek ihtiyacındadır. Elimizdeki projeyi tedkik ettiğimizde hakk-ı hayat ve istiklali bir hayal haline inkılâb ettiren bir mecmuanın karşısında bulunduğumuzu teslim etmek ihtimalini elde edemeyiz. Meselâ Trakya'nın, İstanbul'un vaziyet-i mutasavveresi, beynelmilel bir himaye altında ekalliyetlerin, ecâ-

nibin müstesna vaziyetleri ve mesâil-i maliye ve iktisadiyenin istihdaf ettiği feci neticeleri bir kere tedkik etmek kâfidir. Bütün bu ahkâm bilâtadil nazar-ı dikkate alınırsa hakk-ı hayat ve istiklal ile telif-i efkârını bulmanın bir muhâl olduğu teslimde tereddüd edilemez.

Müttefiklerin tebalarına ait olan zararları defaten ve bilâimhâl aldıkları halde Yunanilerin en mamur memleketlerimizi yakıp yıkmaları, aziz vatanın büyük bir kısmını bir kül yığını haline getirmeleri ve bu suretle binlerce ailelerin esbâb-ı hayat ve maişetten mahrum bırakılmaları karşısında bütün cihan için kabul edilen tamirât keyfiyetinin muallakta bırakılmak istenmesi şayan-ı kabul addolunabilir mi? Biz, adalette olsun iki yüz görmek ihtimalini hasımlara getirmek istememiştik. Halbuki cihanda herşey gibi adalet mefhumu da arzuya göre değişir bir hüviyyete inkılâb etmiş bulunuyor. Böyle bir vaziyetin kabulü imkânsızlığını düşünmek mecburiyetindeyiz. Çünkü memleketi harabeye çevirenlerden tamirat alamamak, istikbal-i iktisadimiz temellerinde rahneler bulundurmak demektir. Sulh ve müsalemet-i cihan namına Mudanya Mütarekesi talep ve akdedenlerin bu hakk-ı sarihimizi temin eylemeleri mukteza-yı şeref ve haysiyettir.

Hususiyle hakk-ı hayat ve istiklali için fedakârlık meydanına atılan millet, ancak bu esasların temini takdirinde iltizam-ı sükûnet edebilir. Biz bu esasın mahfuziyeti şartıyla menâfi-i cihanın telif ve teminini mümkün görmekteyiz. Bu esastan uzaklaşan her hangi heyet olursa olsun nazar-ı millette sahib-i mevki ve itibar olamaz.

Şurası da şayan-ı kayd ve izahtır ki bütün bu nukat-ı nazar sulh ve müsalemet-i âleme hadim esaslardır. Hakk-ı hayat ve istiklal gibi en tabii ve insani bir hakkı beşeriyetten talep eden Türk milletinin emelleri, heyecanları, didinmeleri harp arzusu şeklinde asla izah ve tefsir olunamaz. O miraslarından kemal-i metanet ve katiyetle ayrılıyor ve bü-

tün bu fedakarlıklara karşı yalnız birşey: En tabii bir hakk-ı umumiyi, hakk-ı hayat ve istiklali istiyor, artık evinde hür, müstakil ve emin yaşamayı talep ediyor. Bu talebe başka türlü bir mana ve emel izafe eylemek hakikatle istihza teşkil eder. Müttefikler kendilerine taalluk eden en âdi ufak bir menfaati bin türlü tahlil ve itinalarla tesbit ve tayin ettikleri halde bizim hayati meselelerimiz -isterse iyi müdafaa edilememek yüzünden olsun- muallakta bırakmaları zat-i hak ve adaletle eğlenmekten başka surette tevil olunamaz. Böyle bir zihniyetin mahsulü olan ahkâm karşısında anlaşılacak mefhûmu başka şekilde tefsir ve izaha imkân var mıdır?

Şu halde mecliste cereyan edecek müzakerelerin, münakaşaların neticeleri milletin âmâl-i sulhperverânesiyle müterâfık hakk-ı hayat ve istiklal arzularından ibaret olacağı kuvvetle ümit edilebilir. Hissiyâttan uzaklaşmış ve hadisatı hakikat mikyasıyla ölçmekte bulunmuş olan millet, projenin ihdas ettiği vaziyet karşısında ne hayale kapılacak ve ne de menafii-i hayatiyesini ihmale imkan bırakacaktır. Hükümetin dahi bu âmâl ve efkâr ile meşbû' bulunduğunu kuvvetle ümid etmekteyiz... (Sayı 39, 5 Mart 1923).

Sulhe Ait Düşüncelerden

Lozan Konferansı'nın garip neticesi, birçok muhtelif ve mütenevvi' fikirlerin, faaliyetlerin hudûsuna sebep oldu. Sulh kelimesinin mukaddes medlûlü arkasında gizletilmek istenen türlü türlü maksatlar, siyasi emeller, pek mütenevvi' şekiller de cihan matbuatına i'nikâs etmektedir. Sulhü bir emr-i vâki addedenler yanında keyfiyete olmuş bitmiş nazarıyla bakmayanlar da ahz-ı mevki etmiş bulunuyor. Bütün bu tarz-ı rüyetler, rivayetlerle beraber Ankara'da verilecek kararın her ihtimali tenvir edeceği hususunda musırrâne tevakkuf ediliyor. Ecnebi mehafilinin bu nokta üzerinde

fazla tevakkufa lüzum görmesi, Türkiye efkârı üzerinde tazyik yapmak ve aynı zamanda müttefiklerin ihtiraskâr mesaisi ile işte bir teehhür ve müşkil hasıl olursa efkâr-ı umumiye karşısında mesuliyeti derhal Türklere yükletmeye muktedir olmak için olsa gerektir. Halbuki sulh de, harp de münhasıran müttefiklerin elindedir.

Türkiye'nin istediği hakk-ı hayat ve istiklâl, cihanda hiçbir devletin menafii ile tezad teşkil edecek bir talep değildir. Gayr-i müstakil, ve rast gelenin nüfuzu altında kalacak bir Türkiye sulh-i âleme hadim olmaktan çıkarsa devletlerin menafiini tevzine, vikayeye gayr-i muktedir bir hale düşer. Asıl o zaman Şarkta menafii olan devletlerin mutazarrır olması tabii bir neticenin husulüne mâni olmak ihtimali. külliyen mürtefi olur. Binaenaleyh Türkiye'nin hayat ve istiklâlini kıskanmak, Türk'ü Sevr'in hîn-i akdinde hâkim olan nokta-i nazarla görmek hususunda, bizzat müttefiklerin esasî menfaatleriyle teâruz teşkil ettiği ergeç görülecek, teslim olunacaktır. Misak-ı Milli müfâdından inhiraf etmeyecek bir Türkiye, aynı zamanda müstakbel ihtilafların, ihtilâtların da önüne sed çekmiş olacaktır.

Sırf bu düşünce ile mevdû' projeyi, şayan-ı kabul görmemek için kâfi delil teşkil eder. Nasıl kabule layık görülür ki o takdirde bu memleketin yollarıyla, imtiyazlarıyla bütün menâbii ecnebiler elinde kalacak, mütevâli muharebeler dolayısıyla pek büyük felaketler, yoksuzluklar, irfansızlıklar içinde dermânde kalan milletin yanı başında çiftlikler, mâlikâneler tesis edecek ecnebiler bol sermaye ile büyük arazi parçalarını ele geçirecek ve az zamanda memleketi ecnebi hegemonyası, iktisadi, harsî istilâsı altında bir müstemleke yapacaktır. Yalnız ecnebilerin ikametleri şeraitini kabul etmek bile en büyük felaketleri celb için kâfidir. Hususiyle bu proje, baştan başa Türkiye'yi yaşatmamak, behemehal Avrupa nüfûz-i iktisadi ve siyasisi altına sokmak maksadıyla

tertip edilmiş olmadığından ve Türk için hiçbir hak ve adalet prensibine teb'iyete lüzum germeyen bir zihniyetin ifadesi bulunduğundan bu esas dahilindeki faaliyetlerin sulhe müncer olacağını ümit ve kabul etmek cidden müşkildir. Binaenaleyh müttefiklerin hak ve adalete rücû' edeceklerini şüphesiz görmek isteriz.

Hakk-ı hayat ve istiklâlini temin etmek umdesini gaye-i emel ittihaz eden Türkiye, ahvâl-i maruza hasebiyle de dava-yı millisini takipte bir kıymet-i mahsusa görmektedir. Bundan dolayıdır ki sulh ve müsâlemet âleme hürmet etmekle mütehassis olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, istiklâl-i memleketi ve hayat-ı milleti ihlâl ve imhâ edecek esasları hüsn-i telakkiden uzak bulunduğu mübrehen addolunabilir, bununla beraber devam etmekte bulunan müzakerât neticesinde hükümeti müzakerât ve faaliyet-i siyasiyeye memur edecek ve sulh-i umumîye karşı milletin beslemekte olduğu hürmeti izhar eyleyecek bir fikrin tebellür ve takarrür etmesi memûl edilebilir. Bu takdirde garp diplomasisinin, matbuatının bazı hususi tesirler altında ileri sürmek istedikleri Türk itilafgirîzliği gibi mevzular ortadan kalkar; davamızı, bütün teferruatıyla ihata eylediğimizi, maksad-ı millî uğrunda düşünmek, fedâkârlık etmek ehliyetine sahip bulunduğumuzu bir kere daha yâr u ağyâr nazarında tesbit eyler.

Hiç şüphe yoktur ki millet, davasını ifade edemeyenlere tekrar tevdi'-i vekâlet etmeyecektir, hükümet, en mütevazı esaslara istinad eden dava-yı milliyi, bütün vuzuhuyla icabı gibi muhatablarına tefhim ve telkin etmek vazifesini layık olduğu ehemmiyetle teemmül edecek ve hakk-ı hayat ve istiklal isteyen milletin en tabii ve insani birşeyi taleb etmekte olduğunu iraeye muktedir olacaktır. Bu takdirde sulh bir emr-i vâki olmuş olur.

Herhangi cihetten tedkik olunursa olunsun sulhün müt-

tefikler elinde olduğu tezahür eder. Bundan sonra olsun müttefiklerin tül-i emellerden, birkaç frangın vereceği hırslardan feragat edeceğini ve bu suretle beşeriyetin müştak olduğu sulhün arz-ı didâr etmesini temin eyleyeceğini ümit etmek isteriz. (Sayı 40, 6 Mart 1923).

Vuzuha Doğru

Birkaç gündenberi Mecliste devam eden hafi içtimalar hitam buldu. İstihbarımıza nazaran hükümet itimada mazhar olmuştur. Bu takdirde vaziyetin iktisap ettiği şekil bazı istidlallerle aşağı yukarı tayin edilebilir. Gerek ecnebi mehafil ve matbuatında görülen ve gerek mehafili resmiyemizden sızan haberler hükümetin heyeti muvahasamız noktayı nazarına iştirak ettiğini ve bu dairede mukabil bir proje ile müzakerat sahasına çıkacağını gösteriyordu. Şu halde ittihazı tasavvur ve tasvib olunan ve gazetelerde münakaşa edilen usul-i siyaset tahakkuk etmiştir. Meclisin izhar eylediği itimadın mutlak mı veyahut bazı şerait ile muhayyet mi olduğunu tahmin etmek güç ise de heyeti murahhasanın attığı adımların takip edilmesi hususunun tasvibe iktiran ettiğini anlamak müşkil değildir.

Müttefikler projesinin Mecliste pek şedid tenkidata uğramış olmasına nazaran hükümetin mukabil bir projede esaslı tadilat yapmak mecburiyetini idrak etmiş olması tabii görülebilir. Mamafih Türkiye'nin pek büyük bir hüsnüniyet ve âmâl-î sulhperverane ile tekrar cihan huzuruna çıkmakta olduğunu kabul etmek iktiza eder.

Gösterilen bu kadar insani ve sulhperverane temayülat acaba layık olduğu vechile karşılanacak mıdır? İşte asıl câyi teemmül burasıdır. Emsaline bakılırsa bu suale müsbet cevap vermek şüphesiz pek müşkildir. Çünkü garp siyasetinin şimdiye kadar görülen tezahüratı hep buldukça buna-

mak tabirine mâsadak olarak tecelli etmiş ve ancak sert ve bükülmez çehreler ve kollar karşısında muhikki teslim eylemiştir. Binaenaleyh, bu defa da tekrar olunan hüsnüniyet ve âmâl-i müsalemetin matlub mukabeleye nâil olacağını şüpheli görmemek mümkün değildir.

Şurası da muhakkaktır ki hakk-ı hayat ve istiklâlini gaye-i emel ittihaz eder millet, bu tabii ve vicdani haklarını tehlikede ve sulh şerâitinin bizi maksad-ı milliden uzaklaştıracak bir mahiyet iktisab etmekte olduğunu görürse bu kadar temayülat-ı sulhperverânesine rağmen derhal harbi ihtiyar ve kabulde tereddüt etmeyecektir. İşte bu esasın mahfuziyetidir ki hâdisatın âtideki inkişafına az çok bir emniyetle bakmak imkânını vermektedir.

Son asırlarda daima ve heryerde duçar-ı ihmal olan Türk hukukunun, Türk hakk-ı hayat ve şeref-i istiklalinin bu defa olsun halelden masun bulundurulması hususunu hükümetten ümit ve intizar ederken tarihin artık aynı şekilde tekerrür etmemesini bütün kuvvet-i kalbimizle temenni eylemekten kendimizi alamadık. Paris mutemer-i kebirinden biri inikad eden bütün sulh mutemerlerinde, konferanslarında kaybetmek, aldanmak rolü hep bizim üzerimizde kalmış olduğundan bu temenniye ehemmiyet-i mahsusa atfetmeyi bir vecibe telakki eylememek mümkün olmamaktadır. Gönül ister ki muhasımlarımızın karşısında oturduğumuz zaman davamızın teşrih ve tavzihinde, taleplerimizin kıymet ve mahiyetini tayinde, velhasıl âmâl-i milliyeyi iâdede tam bir kudret, yüksek bir liyakat ve fetanet göstermek muvaffakiyeti başımızda tecelli etsin.

Artık vaziyet yeni bir safhaya girmiştir. Bir aydan beri devam eden müheniyet ve meşkukiyet emareleri vuzuha, tenevvüre doğru yürümektedir. Müphemiyet dolayısıyla Türkiye üzerinde artık muhtelif propagandalar, zanlar temerküz edemez.

Şimdi cihandan beklediğimiz mesai-i sulhperverânemizin layıkıyla takdir edilmesi ve mukabele görmesidir. Türkiye efkâr-ı umumiyesi gösterdiğimiz hüsniniyetin mukabilini görmek arzusu ile müteheyyiç bulunuyor. Hadisâtın inkişâfını sabırsızlıkla bekliyoruz. (Sayı 41, 7 Mart 1923).

Hadisat Önünde

Dünkü makalemizin tertibinden sonra Büyük Millet Meclisinde cereyan etmekte bulunan müzakeratın neticesini mu'lin, tebliğ-i resmiyi almıştık. Tebliğde "muahede projesinin istiklalimizi muhil şeraiti ihtiva ettiğinden şayan-ı kabul görülmediği" bildirildikten sonra "itilaf devletleri bu projenin aynen kabulünde ısrar ettikleri halde husule gelecek neticenin mesuliyetini kabul etmeyeceğimiz" dermiyan olunuyor. Pek kısa ve fakat çok şamil bir manayı hâvi olan bu fıkra üzerinde tevakkuf etmeyi zaruri görüyoruz. Filhakika istiklalimizi muhil şeraiti muhtevi bulunması ve binaenaleyh şayan-ı kabul olmadığı ifade edilince hattı-ı hareketimizin tesbitini "muteliflerin aynen" kabul etmemelerine talik eylemeyi vuzuhla tefsire imkân bulamamak zaruridir. Çünkü bütün diplomasi münâsebâtta ve akdedilen mukavelât ve muahedâtta daima aldanmış olduğunu idrak eden Millet, bu hayati meselede daha vâzıh beyanâta ihtiyaç göstermekten, vereste kalamaz. "Aynen" kelimesinin irâe eylediği şekli takyid bu vuzuhsuzluğu tezyid etmektedir. Hususiyle projenin üzerinde aşağı yukarı tadilat icrasına düvel-i mutelifenin zaten karar verdiği garp matbuatının neşriyatıyla mübrehen bulunduğundan "aynen kabulünde ısrar ettikleri halde" fıkrasının tahririndeki maksadı bir türlü keşf ve izaha muktedir olamadık. Bu fıkra "proje istiklalimizi ve hakk-ı hayatımızı ihlâl ve tefsid eden kuyuddan tecrid edilmedikçe" suretinde yazılmış olsaydı projenin şayan-ı kabul

görülmediğine dâir olan fıkra ile imtizaç edebilirdi. Şu halde Musul meselesinin talikine muvâfakatini gösteren fıkra ile tebliğin yukarı kısmı karşılaştırılınca şu netice kendiliğinden taayyün etmiş oluyor.

Heyet-i murahhasanın Lozan'da müttefiklere tevdi ettikleri mukabil projede dermiyân edilen müsaadât ve şekl-i hal ile gayr-i kabil-i kabul görülen mesâil-i mâliye ve iktisadiyedeki itirâzât muhafaza-i mevcudiyet ediyor. Keyfiyetin bu surete kalbi hususunun ne derece siyasi bir mahiyeti olduğunu âti tayin edecektir. Ancak bunda metin bir siyasetin izlerini bulmak biraz müşkildir.

Muteliflerden bazılarının itilaf aile-i düveliyesinin hususi vaziyetlerini, mahsusâtını nazar-ı dikkatten uzak bulunduracak bir vaz ve tavr alabilmeleri ne dereceye kadar ümid edilebilir. Burası hassaten teemmüle şayandır. Bize öyle geliyor ki bu defa da göreceğimiz muamele ve vaziyet, eskisinden pek farklı olmayacak ve davamız aynı huşunetle karşılanmaktan masun kalmayacaktır. Sırf sulh-i cihana hizmet emeliyle bazı meseleler hakkında gösterilen mülâyimâne fikir ve hareketimizi umum mesaile teşmile kıyâm etmek isteyeceklerinden de korkarız.

Çünkü, muteliflerin hareketimizi istisnai muameleler yapmak istediğimiz suretinde tefsir etmeye ve araya hissiyât ve izzet-i nefs meselelerini de sokmaya çalışacakları müstebad görülmemek iktiza eder zannındayız. Milletimizin hakk-ı hayat ve istiklalini teminden başka bir emel perverde etmediğini ve vatanımız üzerinde muhtelif emellerin çarpışmasına muvâfık nazarla bakmadığını nazar-ı dikkate alırsak arz ettiğimiz şekilde zanların vücûduna hâdim olabilecek muâmeleleri hoş görmememiz tabii olur. Bir müddetten beri Avrupa gazetelerinde musırrâne ileri sürüldüğü vechile muhalifünfih bazı esasi cihetlerin de muahededen ihrâcını -Musul'un talikine muvâfakatimizi esas tutarak-

kabule doğru tevcih-i siyaset olunursa elde edeceğimiz imzalı vesikaya Türk nokta-ı nazarından bir sulh muahedesi namını vermek cidden gayr-ı mümkün olur. Böyle bir şekli, mümkün olanları aldıkları ve mümkün olmayanları tekrar temin etmek üzere müsaid bir zamana bıraktıkları manasından başka surette anlamak nasıl mümkün olur? Böyle taliklerle mali ve münasebet-i siyasiye karşısında kalan memleket ümidle ve huzur ve sukunetle kendi işiyle iştigale imkan bulabilir mi?

Kuvvetle ümid ederiz ki hükümet, matlûb ve memûl olan kiyaset ve kudreti ibrâz ile memleketin hukuk-ı hayatiye ve istiklaliyesini tam, emin ve kat'i olarak istihsale muvaffak olacak ve Meclis'in gösterdiği itimada layık bulunduğunu isbat edecektir. İsteriz ki hükümet hadisât önünde metin ve müsbet davamızı daima takibe muktedir ve rast gelen cereyanların tesirine kapılarak dava-yı milliyi unutmaktan müctenib bulunsun... (Sayı 42, 8 Mart 1923).

Konferansa Giderken

Mukabil projemiz hakkında müttefikler matbuat ve mehafilde müsaid tefsirâta tesadüf edilmektedir. Büyük bir mazhariyete nâil olmuşuz gibi aynı zamanda bazı metalibin şayan-ı kabul görülemeyeceği de ilave olunmaktadır. Sırf sulh-i cihana hizmet etmek emeliyle -Türk'ün âmâl-i milliyesine muhalif olarak- vücud bulmasına imkân bahşedilen bugünkü şekl-i müsaid üzerinde dahi muhtac-ı tevakkuf noktalar görmek, tam manasıyla soğuk bir naz göstermek demektir. Çünkü herşey istenildiği gibi intâc edilmiş, Türk'ün Misak-ı Millisi yaralar içinde bîtâb bir hale getirilmiştir. Lozan'da murahhaslarımız tarafından son defa verilen ve o zaman muhit-i millîde pek nâmüsâid akisler husule getiren müsaadekâr proje bugün hemen aynı mahiyet ve

şekilde olmak üzere mukabil proje namıyla müttefiklerin huzuruna çıkıyor. Demek ki gelip gitmeler, çırpınmalar, didinmeler nihayet bîsûd bir neticede karar kılmış bulunuyor. Memleketin huzur ve sükunetini temine mâni teşkil etmesi memul olan esasatı olsun, mukabil projemizde görmemek isterdik. Bu proje ile sulh konferansına dahil olmak, eli bağlı bir kurbanlık gibi müttefiklerin huzuruna çıkmak değil de nedir?

Bazı Avrupa matbuatının, hassaten, yine müttehid bir cephe ile karşımıza çıkmak isteyen devletlere mensup gazetelerin müsaid neşriyatı bizce, maksatlarına ulaşmış olmaktan mütevellid bir ilan-ı sürûr ve şâdmânîden ibarettir; yoksa kiyâset ve muvaffakıyet-i siyasiyemize delâlet eder tezahürlerden değildir.

Müttefikler mehafilinin bilâtereddüd müsaid telakkiler izhar etmeleri, ummadıkları bir surette müsaidkâr davranmamızın tahakkuk etmesi yüzündendir zannederiz.

Biz, murahhaslarımızın mahud projeyi verdiklerini işittiğimiz zaman bunu, alamet-i hayr addetmemiş ve inkıta dolayısıyla o sözlerin bir kıymeti kalmamış olduğunu ileri süren bazı ricâlin teminâtına itimat göstermemiş idik. Mukabil proje vermek suretiyle müzakereyi küşad etmek hususunu ise hiç muvafık ve siyasi bir hareket görmemiş ve keyfiyetin tevlid edeceği vaziyete bu sütunlarda işaret etmiştik. Nihayet zanlarımız maatteessüf tahakkuk etti. Millet, davasının güzel müdafaa edilememesinin elîm neticelerini gördü.

Hiç şüphe yoktur ki davamız, layık olduğu ehemmiyetle, ihtiva ettiği esasların hakiki mahiyeti ile ifade ve müdafaa edilememiştir. En hayati cihetlerin çok kere birer rapor kıraatıyla müdafaa edildiği kanaatinde bulunulmuştur. Milletin harp meydanlarında kazandığını yeşil masa üzerinde kaybetmesini ananesi maatteessüf bu kere de arz-ı vücud etmesinden korkuyoruz. Mukabil projemize bakıp da sul-

hün neticesini tayin eylemek müşkil olmadığından ve yine kifayetsiz bir müdafaanın, hayati haklarımızla ez-her cihet tearuz eden bu projede bile aleyhimize tadilâta imkân bırakmasını ihmal haricinde bulunmadığından davamızın layıkıyla ifade edilememiş olmasını neticeden evvel zikretmeyi faydasız bulmadık.

Bütün cihanın gözü önünde en müşkil şerâit altında kadınlarıyla, çoluk çocuklarıyla hakk-ı hayat ve istiklalini fevkalbeşer fedakârlıklarla korumaya kıyam eden ve muvaffak olan bir niyetin davası, yazılı kâğıtları okumakla mı ifade edilir? Binaenaleyh yakında içtimaı kuvvetle memul olan ikinci konferansa gidilirken olsun gelişi güzel gidilmemesini, bu kadar azîm fedâkârlıktan sonra da yine inkisâr-ı emel tevlidine meydan verilmemesini temenniye şayan bulmaktayız. Efkâr-ı umumiye bu hususta şahsi fedakârlıklar da beklerse tayib edilmemelidir. (Sayı 49, 16 Mart 1923).

Yine Eski Çehre mi?

Mukabil projemizin müttefiklere tevdii Avrupa matbuatınca hemen umumiyetle denecek derecede müsait tefsirlerle karşılandı. Sulhü bir emr-i vaki addedenler de eksik değildi. En geniş manasıyla ibraz eylemiş olduğumuz hüsn-i niyetin ve sulh-i umumîye karşı beslediğimiz hürmetin takdir edileceğini bu neşriyat ve tezahüratı delil addetmek lazım geleceğini nazar-ı dikkate almamak bittabi doğru görülemezdi. Böyle mukabil hüsn-i niyetlerdir ki umumun arzu ettiği güzel, âdil, müstakar vaziyetleri vücuda getirir. Projemiz garp efkâr-ı umumiyesinde derhal müsait ve makul bir tesir husule getirmiş ve bu neticeden tatlı semereler bekleyenler nâdir değilken bununla asla kabil-i telif olmayacak bazı fikirlerin, emellerin ileri sürülmeye başladığını görmek talihsizliğini idrâk ediyoruz. Ani bir sihre uğramış gibi garp

matbuatında, mehâfilinde şayan-ı dikkat bir tahavvül hasıl olmuştur. Bir taraftan konferansı, İstanbul'da akdetmek tasavvurundan bahsederken diğer yandan mali, iktisadi mevâd ile ecânibin ikametine ait şerait meseleleri üzerinde ısrar eylemek lüzumunu derhâtır ediyor. Yine bermutad müttehid cephe tesisini unutmak istemiyorlar. Demek ki müttefikler ananevi siyasetlerinden -velev bir zerresini olsun- sulh-i âlem, beşeriyetin huzur ve sükûnu, adl ü hak denilen esaslara feda etmemekte ve yine mümkün olduğu kadar menâfi koparmak hususunda devam eylemektedir.

Sırf bizim gösterdiğimiz sulhperverâne hissiyât ve hüsn-i niyet neticesi olmak üzere müsaadekâr bir vaziyet tahassul edince, derhal daha fazlasını elde etmek emeli, bütün insani duygulara, vaziyetin mahmûl bulunduğu endişelere galebe etmek istidâdını ibraz eylemekte gecikmedi. Çünkü siyasette hüsn-i niyet, sulhperverlik gibi gayr-i endîşî âmillerin vücuduna esasen kail bulunduklarından bizim beşeriyetin menafii, sulhün istihsali için ihtiyar eylemiş olduğumuz, fedakârlığın manasını bittabi anlamak istememişlerdir. Bundan dolayıdır ki projemiz hakkında efkâr-ı umumiyenin ibtidâ izhâr eylediği teveccüh ve takdirin âsârını izâle için tevakkufa; münakaşaya layık noktaların bulunduğuna, daha fazla müsaade göstermek imkânsızlığına dair neşriyata başlattırılmıştır. Sırası geldikçe söyledik; yine temin ederiz ki Türk, haklarına hürmet edilmekte ısrar olunması karşısında dönmez bir yüz, bükülmez bir kol, müttehid, yekvücut bir kudret mahiyetini asla kaybetmez ve etmeyecektir. Göstermiş olduğu sulhperverâne temayülât, katiyen zaafının, azminde mütehassıl bir gûnâ tezelzülün neticesi değildir. Belki sulh-i cihana hizmet, beşerin huzur ve sükûnuna hürmet hususlarına fart-ı merbutiyettendir. Türk azmi, dün olduğu gibi bugün de çelik gibi sert, fikir gibi layezeldir. Türk dün göstermiş olduğu kudret ve celâdeti bugün

de, yarın da ibrâz ve isbât etmekte muktedirdir. Bununla beraber biz istedik ki artık bütün dünyaca teslim edilmiş olan haklarımıza, hakk-ı hayat ve istiklâlimize, sulh masası başında da istihkak kazandığımız hürmet esirgenmesin... Türk'ün hür ve müstakil yaşamak hakkı, bazı siyasi maksadlarla gizlenmesin...

Ümit ederiz ki müttefikler, bu defa olsun sulh-i umumî, beşeriyetin refah ve huzuru namına katlandığımız fedakârlığın kıymet ve ehemmiyetini takdir eder, Türk'e hakk-ı hayat ve istiklalinin temini yolunda mânialar ihdâsına kıyam etmez ve Türk'ü cihan-ı medeniyetle yanyana oturduğu yeşil masa başından yeni maceralara sevkeylemeye meydan bırakmaz. Bu, aynı zamanda insani bir vazife, beşeriyet-i fâzılanın talep eylediği bir borçtur. Binaenaleyh müttefiklerin Lozan'da göstermiş oldukları sert ve haris çehreyi bu defa göstermeyeceklerini ümit etmemek için ortada makul ve kâfi bir sebep göremiyoruz. (Sayı 50, 18 Mart 1923).

Müttefiklere Karşı

Müttefiklerin mukabil projemize karşı ittihaz olunması lazım gelen tarz-ı hareketin aralarında tesbit ve müttehid bir cephe halinde muvâcehemizde ahz-i mevki etmeye hazırlandıkları taayyün etmiştir. Demek ki yeni çehreler, yeni lisanlar, yeni mevzularla karşımıza çıkılacaktır. Emellerine râm etmiş oldukları mağlup bir hasım nazarıyla görmek isteyecekleri bizden daha bazı müsaadeler, menfaatler koparmak için hüner ve marifet ibraz edecekler ve bu suretle belki Lozan'da göstermeye imkân ve münasebet bulamadıkları vaziyetleri, usul-i manazara ve münakaşayı ihdas eyleyeceklerdir. Temin-i menfaat için yapılması ve tespit edilmesi mümkün olan her türlü harekatta, tedabirde zerre kadar müsahamaya meydan bırakmayacaklarını şüphesiz saymak iktiza eder.

Garp diplomasisinden başka bir suret-i hareket beklemek, tıflane bir tasavvur mahiyetini tecavüz edemez. Bizce de bu vadide münasip ve mütekabil vaziyet ahz etmemiz, labüd ve emin demiyoruz, sadece muhafaza-ı hukukumuz için çok elzem olan bir keyfiyet ise de maatteessür mukabil proje vermek, böyle mukabil bir silah kullanmak ihtimalini zaafa duçar etmiş bulunuyor. Bundan dolayı murahhaslarımız pek büyük müşkilat karşısında kalabilirler, fakat biz yine istimal edeceğimiz müessir silahlara mâlik bulunduğumuzu göstermeye muktedir olacağız. Çünkü cihan, henüz nokta-i itidale ulaşmış değildir; gayrı tabii ve gayri adilane tarz-ı tesviyelerde istikrar aramak bugün mümkün olmayan bir arzudur.

Bizim en büyük silahımız, en büyük kuvvetimiz vahdetimizdir. Davasının kudsiyetine ebedi bir imanla inanan milletimiz, bu uğurda daha pek çok maddi, manevi fedakarlığa amadedir. Bir kere daha tekrar ettikten sonra bu vaziyet muvâcehesinde Türk gençlerinin, münevverlerinin hissettikleri, düşündükleri duygulardan, fikirlerden bahsetmeden geçemeyeceğiz.

En tabii haklarımız, bütün insaniyetin medâr-ı iftiharı olan esasatı hukukiye ve medeniyyenin hilâfında olarak red ve ibtâl edilmek istendiğini gören neslimiz, müstakil münâsebât için çok müteyakkız, çok siyasi olmak lüzumunu katiyetle kabul etmektedir. Yine bu vaziyet karşısında her zamandan ziyade fedakar ve yekvücud olmak hususunda kemal göstermeyi en hayati ve kudsi bir vazife mahiyetinde görüyor. Müttefiklerin müttehid cephe tesisi hususundaki gayretleri, suni tesanüdleri, aramızdaki samimiyeti teşyid eylemekte feyzkâr bir kudret gösteriyor. Bu suretle tecavüze, gasba uğrayan haklarımız, istihfaf gören davamız, varlığımızın istinad ettiği yegane mesned-i manevi mahiyetini iktisab ediyor. Yarın, bütün millet, bu kudsi emeli milli ve

vatani mefkurenin nasiye-i bülendini teşkil etmek istidadını iktisab eyliyor. Mütarekenin ferdasında mevcudiyet-i siyasiye ve milliyemize tevcih edilen suikast bir kıyâm-ı milli vücuda getirdi; bu muamele dahi yeni bir devr-i intibah ve faaliyete başlangıç teşkil edecektir. Hadisat, Türklerin dimağında bu şekilde intibalar husule getiriyor, başka bir tarz-ı rüyet ve muhakeme kabulü muhal bulunuyor. Bu görüş, bu tesir yarının hadiselerini doğuracak yegâne âmil olmak kabiliyetini muhafaza edecektir. İşte bu telakkilerdir ki bugün uğradığımız haksızlıkların, istihfafların yarın tekerrür etmemesini temine kadir olacak feyzlerle mâlidir. Bizim müttefiklere karşı alacağımız vaziyet böyle milli bir teyakkuz ve intizardan ibaret bulunacaktır. Yarın bin türlü ihtimallerle mahmuldür. Türkün davası elbette, istihfaf edilemeyecek bir mevcud suretinde tecelli edecektir. (Sayı 52, 20 Mart 1923).

Siyasette İstiklâl

Devlet mevhumunun istilzam eylediği bütün hukuk-ı hakimiyete ait esaslara sahip olmak, hürmet ettirmek hususları "Misak-ı Milli"mizin sinesinden Milletin ruhuna, ruhunun derinliklerine nakşedilmiş ve artık hürriyet ve istiklâl, Türk için başlı başına bir mefkure mahiyetini iktisap etmiştir. Bugün olmasa, yarın behemehal bu emel tahakkuk edecektir. Bundan eminiz. Ancak siyasette istiklalimizin elimizde bulundurmak hususunda ne dereceye kadar muvaffakiyet istihsale doğru yürünülmek istendiği teemmüle layıktır. Pek yakın bir mazide geçirmiş olduğumuz felaketli harp seneleri, tarihteki emsâlleriyle karşılaştırılınca bunların, hangi milli ve hayati ihtiyaç için ihtiyar edilmiş olduğunu tayinde duçar-ı müşkilat olmamak mümkün değildir. Çok kere muhtelif siyasi cereyanlar, bizi arkasına takarak

sürüklemiştir ve bittabi neticeler, hep bizim için felaketlerle mali bir halde tecelli etmiştir.

Sulhe doğru ciddi adımlar atıldığı şu zamanda acaba milletimiz başka devletlerin siyasetine kapılmayacak dürbîn, metin bir siyasete nail olacak mıdır, suali kendiliğinden zihnine vârid oluyor. Filhakika pek uzun bir inhitat sukut devri geçirdikten sonra intibah ve teceddüt günlerini idrak etmeye başlayan Türkiye, yine o kadar uzun bir sükunet ve mesai zamanına muhtaçtır, bütün dertlerini, yaralarını tedavi etmek, iktisadi, ilmi, içtimai terakki ve inkişaf âmillerini vücuda getirmek için çalışacak zaman ister. Bundan sonra bize ancak bizim için ölmeli, yalnız bizim için didinmeliyiz. Biz beynelmilel siyasetlerin uysal bir peyki olmaktan ebediyyen uzak kalmak mecburiyetindeyiz. Binaenaleyh siyasetimizi müstakilen elimizde tutmak ve mezatta satılık bir meta haline inkılap etmesine imkan bırakmamak en birinci milli, vatani vazifelerimizden addolunsa layıktır.

Hiç şüphe yoktur ki Fransız-Alman, İngiliz-Rus ve emsali arasındaki siyasi musaraaların, hiç de bizi alakadar etmeyecek bir mahiyette telakki olunması için bir sebeb-i kafi görmemekteyiz. Bizim Misakımız malumdur. Milli hududumuz içinde hür ve müstakil olmak üzere milli iktisadi inkişaflarımızı temin etmekten başka bir emelimiz yoktur. Bütün kuvvetimiz, siyasetimiz, fedakarlığımız bu esasa mütehassır, bu noktaya raci kalmalıdır.

İttifakların, itilafların neticeleri de taayyün etti. Müttefikler arasında bile kavi zayıfa hakim ve menafiin azamına sahip olmaktan başka bir halin tecellisini müşahede etmedik. Mütekabil menafii esasları da çok kere makus neticeler vererek hep menfaatler, kuvvetliler kefesinde toplanıveriyor. Elhasıl bütün hadiseler bize, kendi hayati menfaatlerimiz etrafında mütemerkiz müstakil bir siyaset lüzumunu göstermektedir.

Vakıa Merkezi Avrupa'da husule getirilen yeni vaziyetler, Rusya'da, Almanya'da kaynaşan, feverâna müheyyâ adem-i memnuniyet mevludları ile onların yürümek istedikleri yollarda ihtilâclar vücud bulabilir. Fakat yeni Türkiye'nin bu bâbda faal ve uysal bulunmasını mucib olacak bir sebep bulunamaz. Bizce hayat ve menafiimizle oynamak istemeyen her devlete karşı derin ve samimi bir muhabbet ve haklarına, menfaatlerine hürmet göstermekten başka bir tarz-ı siyaset mutasavver değildir.

İşte bundan dolayıdır ki Misak-ı Milli'nin ihtiva ettiği hakk-ı hayat ve istiklal kadar siyasetimizde istiklali muhafaza etmeyi de, kıymetli bulmaktan vazgeçemiyoruz. Türk, kendi mukadderatına sahip ve hakim olduğu gibi başkalarının, yabancı menfaatlerin jandarması mevkiine düşmekten de mütehaşşidir, müctenibdir, böyle düşüncelere uzaktır. Bu tarz hareket yeni siyasi manevralar, düğümler icad ve ihdas edilerek vücuda getirilecek tuzaklara düşmekten bizi siyanet edebilmek kudretini göstermektir. Çok düşünmek, çok dinlemek lüzumu karşısındayız. Derin teemmüllere hacet görmeden karar verecek bir mevkiide, bir mevki-i isticalde olmadığımızı alakadarların takdir eylediği kanaatini izhar eyleriz. (Sayı 53, 21 Mart 1923).

Sulh İstanbul'da Müzakere Edilmeli

Sulh konferansının yeni içtimalarını İstanbul'da akdetmesi rivayeti kuvvet bulmaktadır. Ajanslar müzakerat-ı atiyeyi İstanbul'un merkez ittihaz edileceği ihtimalini tekrar ve teyid etmektedirler. Şarkta sulh ve müsalemetin tesisini istihdaf edecek bütün efkâr ve teşebbüsâtın merkez-i cereyanı pek tabii olarak Türkiye'den bir mahal olmak lazım gelir. Evvelce vuku bulan teşebbüsümüzün şayan-ı kabul görülmeyerek Lozan'ın tercih edilmesi, netice itibarıyla bazı anla-

şamamazlıkların husulüne ve işin teehhürüne sebep addolunabilmesi müstebad görülemez. Türkiye'de inikad edilecek bir sulh konferansının Türklerin pek samimi ve insani hissiyatı ile yakından alakadar bulunmasını istilzam ve bu suretle sulhe doğru kat'i, muhik adımlar atılmasını intaca yardım eder. Garbın herhangi bir şehrinde kurulacak bir sulh meclisini, eski fikirlerin, duyguların, nazarların tesiri altından sıyrılamayacağından bizi hep mirasına konulacak muhtazar mahiyetinde görmek isteyeceği ve bittabi gösterdiğimiz bütün hüsnüniyetleri layık olduğu kıymetle nazar-ı dikkate almayacak bir vaziyete daha kolay takarrüb edeceği düşünülebilir. Muhabere vesaitinin adem-i mükemmeliyeti müsellen ve şekli hükümetimiz meclisle sık sık münasebatı müstelzim bulunduğu cihetle de konferans mahallinin tayini bizce ehemmiyet-i mahsusa ile görülmeye layıktır.

Yeni Türkiye ricali Avrupa diplomasisinin pek çok ve mütenevvi tarz-ı hareketleriyle pek o kadar yakından münasebetdar bulunmamış olduklarından garplıların muhtelif vasıtalarla murahhaslarımızı manevi bir tazyik altına alabilmeleri ve bu veçhile sulhe doğru giden yollar üzerinde ehemmiyetli manialar husulüne sebep olmaları nazar-ı itinadan uzak tutulamaz. Konferansın Türkiyede içtimaı halinde bizim fikirlerimize, temayüllerimize daha yakından daha suhulette vakıf olmak ve sulh ve müsalemet emellerinin tahakkuku için iktiza eden faaliyetleri daha kolaylıkla vücuda getirmek imkan dahiline girer. Türk muhitinde Sulh Müzakeratı, çok itidal ve sükunla cereyan eder. Murahhaslar huzur içinde anlaşmak, yekdiğerini anlamak imkanını bol bol ele geçirirler.

Şurası da unutulamaz ki pek büyük ve derin acılar içinde uzun felaket seneleri geçiren Türk milletinin davasının gözü önünde cereyanını istemek hakkına malikiyeti red ve inkar edilememek iktiza eder.

Hususiyle cihan efkâr-ı umumiyesi çok uzun süren intizarlardan bıkmış, cidden müteellim ve müteheyyiç bir hale gelmiştir. Binaenaleyh müzakeratın en seri bir surette intacı ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmaya layıktır. Vaziyet-i umumiye dahi, hergün bir ihtilat ve iştigal ihtimalini omuzunda taşıyan Şark sulhü keyfiyetin, bir an evvel bitirilmesini icap ettirmektedir. Bu kadar ehemmiyet ve kıymeti olan sürat meselesinin temini de konferansın Türkiye'de akdi hususunda kafi bir sebep teşkil eder. En kısa yoldan neticeye ulaşmak için buna lüzum-ı kat'i vardır. Bu lüzumu, müttefiklerin de takdir etmekte olduklarını zannederiz. Konferansın Türkiye'nin güzel İstanbul'unda içtima etmesi, bedialar saçan İstanbul baharının inşirâhperver tecellileri arasında murahhasların pek güzel çalışmalarını temin edeceğinden daha ziyade şayan-ı temennidir. Surette Türkiye efkâr-ı umumiyesi günü gününe müzakerâtı takibe imkan bulur, sui tefehhümlerin vücud bulması ihtimali külliyen mürtefi olur. Müttefiklerin bu hususta ittifak edeceklerini ümid eyleriz. (Sayı 54, 22 Mart 1923).

Sulh İhtimalleri Etrafında

Artık sulha doğru büyük ve kati adımlar atılmış olduğu şu zamanda yine bazı tereddütler, endişeler, sulha karşı mânialardan bahsedilmekten feragat olunmaktadır. Acaba bu tereddütler, endişeler ciddi esaslara mı istinâd ediyor, yoksa daha fazla menâfi koparmak emeliyle sırf diplomasi mehâfilinin ortaya attığı bulandırıcı bir propagandadan mı ibarettir? Bizce müttefiklerin, daha ziyade sulhu ta'vikte bir menfaat tasavvur etmeleri için kâfi bir sebep yoktur. Bütün bu muhtelif ve mütenâkız haberler, işaalar bizi, metâlibimizden biraz daha fedakârlık ihtiyarına sevk etmek üzere meydana atılmış siyasi balonlardan başka birşey değildir. Had-

dizatında bu işin uzun bir müddet sürünmeye tahammülü yoktur. Bu cihetin, bütün cihan gibi müttefiklerin de takdir eylediğini şüphesiz saymakta tereddüd etmiyoruz; çünkü gerek Ruhr hadisesi, gerek iktisadi bazı mühim teşkilat, Fransa'da derin sarsıntılar vücuda getirebilecek bir mahiyet iktisâb etmekte ve Almanya vaziyeti, hergün biraz daha teşevvüşler, endişeler tevlid eylemektedir. Faşistliğe rağmen İtalya efkâr-ı umumiyesi ve vaziyet-i iktisadiye ve siyasiyesi yeni maceralar ihdâsına müsait değildir. İngiltere'nin, efkâr-ı umumiyesi hilâfında bir harekete teşebbüsü tasavvur olunamayacağı gibi böyle bir maceranın nerelere kadar tevessü edeceğini tayin eylemek de kolay birşey olmadığından ve hükümetin mevkii, ihtimâller karşısında mahsûs bir şekilde müteessir bulunduğundan sulhü ta'vik eylemekten tevellüd edecek hadiselerin mesuliyetini deruhde edeceği tabii görülebilir.

Bugün cihan efkâr-ı umumiyesinin sulhü büyük ve şâmil bir iştiyakla beklemesi arzettiğimiz ihtimallerin, vaziyet-i hâzıradaki emniyetsizliğin fikirlerde, ruhlarda hiç şüphesiz hakkın lisanıdır. Bunun hilafında hareket ederek müttefikler, sulhü redd ü tahkir ederlerse bu kadar can, mal fedası ile, intâc edilen cihan harbinin semerelerini toplamadan beşeriyeti tekrar korkunç âkıbetlere doğru sevk etmek mesuliyeti altında kalacaklarından korkulabilir. Mandalarını aldıkları ülkelerde henüz sükûnet ve hal-i tabii bile avdet etmiş değildir. Yeni maceraların bütün bunları başka şekillere kalb etmesi pek de müsteb'id görünmeyebilir. Binaenaleyh müttefikler sulhü reddetmek mevkiinde bulunmaktadırlar. Bununla beraber bizi tekrar fedakârlığa icbâr, efkârımızı teşviş, kanaatlerimizi ihlâl için muhtelif çeşmelerden su getirmek ve bazı suni müşkiller göstermek isteyeceklerdir. Fakat hiçbir zaman bunlar, hakiki bir kıymet ve ciddiyet ifade etmeyecek ve sadece siyasi birer blöften ibaret olacaktır.

Bundan dolayı pek büyük bir vuzuh ve samimiyetle ve hatta azîm bir fedakârlık ibrâzı ile sulha karşı hürmet gösteren hükümetimizin, lâyık olduğu ciddiyet ve katiyetle hareket etmesini lâzimeden addediyoruz. Sulhperverliğimizi öyle müsaadekârlıklarla gösterdik ki en müşkilpesendler bile tekliflerimizi gayr-i müterakkıb bir fırsat mahiyetinde telakki etmekte tereddüt edemez. Bu samimi hareketimizin takdir edilmesini beklemek hakkımızdır.

Meşgul yerlerimizin tahliyesinde bazı kuyûd-i ihtirâziye dermeyan edilmek istendiğine dâir haberleri ciddi telâkki etmek pek müşkildir. Türkiye'nin birçok menbalarını, manevi kuvvetlerini, medeni vasıtalarını sinesinde taşıyan İstanbul'un tahliyesini, sulhün akdinden sonraya talik eylemek düşüncelerini, hüsn-i niyete makrün addedebilmek için idrak ve muhâkemeden mahrumiyeti kabul etmek lâzım gelir; çünkü bu, pek serî adımlarla terakki ve medeniyet sahasında ilerlemek isteyen Türkiye'yi bir müddet daha vasıtalarından mahrum ve bugünkü meşkûk vaziyet içinde bîhareket bulundurmak manasından başka birşey ifade eder mi? Biz bu kadar fedakârlığa, ancak sulh-i cihana hidmet etmek emeliyle katlanmak istedik.

Buna rağmen yine sulhün neticelerini uzaklaştırmak arzu olunursa Türkiye'nin vereceği cevap, ihtiyar edeceği tarz-ı hareket malumdur. Bunu tekrara lüzum görmüyoruz. Esbâb-ı maruza dolayısıyla kanaat getirmek istiyoruz ki müttefikler sulhü istiskâlde, ta'vikte devam etmeyi faydalı bulmaktan istinkâf edeceklerdir ve sulhün akdini müteakib memâlik-i meşgulemizi derhal tahliyede tehâlük göstereceklerdir. Zira takdir ederler ki Türkiye dostluğunun temini, Türkiye'deki menafiin muhafazası hususunda bu son hareket, çok mühim rol oynayacaktır. Menâfiini müdrik olan devletlerin, rivayet edilen garip hareketi tervic etmeyeceklerini şüphesiz görmek isteriz. (Sayı 57, 26 Mart 1923).

Müttefikler Ne İstiyorlar?

Londra içtimaının neticesine dair haberler tevâli etmektedir. Türk davasına göre son derece şayan-ı dikkat olan bu neticelerin, ibret ve teessürle telakki edilmesi zaruridir. Londra mukarreratını, bir cümle ile hulasa etmek istersek müttefiklerden herbiri, cihan harbi sonunda Türkiye'den kendi menfaatine ait ne koparmak arzu etmişse ve bu hususta mufassal bir fikir ve emel beslemişse Londra'da dahi aynı hatt-ı hareketi, aynı zihniyeti takip etmişlerdir demek kâfidir. Dünyada misli mesbûk olmayan bir siyaset güderek pek geniş bir hüsn-i niyet ve samimiyete müstenid gayr-i muntazır bir müsaadekârlık ifade eden mukabil projemizle ortaya atılmamızın, bu suretle karşılanacağını tahmin etmiş ve bu telakkimizi mukabil projenin tanziminden evvel bu sütunlarda serd ü ityân eylemiştik. Avrupa siyasetinin tâbi olduğu esasî hatları nazar-ı dikkate alanlar bizim gibi düşünmek lüzumunu anlamakta müşkilâta düşmemişlerdi; çünkü ister en mukaddes, insani bir esasa müstenid olsun, ister sulh ve müsalemet-i cihana en vâsi mikyasta bir hizmeti ve beşeriyetin âlâmını tahfif, huzur ve refahını temin edecek ulvi bir emel ihtiva etsin gösterilecek müsaadekârlıklar, Avrupaca birer eser-i zaaf addolunmaktan kurtulamazlar. Belki tazyiklerini, inkıta hırslarını tezyid ve teşcie medar olur; bu suretle cümlece arzu edilen sulh biraz daha teehhüre mahkûm kalır...

İşte Londra'da en tabii ve en muhik taleplerimiz red ihtimalleri ile karşılanmış bulunuyor. Arazî meselelerde ednâ bir müsaadeye imkân tasavvur etmedikleri gibi bir küçük Meis adamız için bile pek tuhaf blöfler savurmaktan sarf-ı nazar eylememektedirler. Halbuki Lozan'da Adalar hakkında ihtiyar edilen günahın suduruna kadar İtalyanlar, o vatan parçalarına konmayı hatırlarına bile getirmemiş ve evvelce teklif ettikleri itilaf esaslarında bunlara dair bir talep

dahi dermeyân etmemişlerdir. Ne garip tecellidir ki şimdi Meis'i terk etmek istemiyorlar. Çünkü pek vâsi bir semahet siyasetinin ulu orta serpintileri içinde kalmış olduklarını gördüler.

Borçlarımızın altın olarak tediyesini istemekte ve hiçbir zaman beynelmilel akitlere tâbi olmaması hakimiyetin icâbâtından olan iktisadi mesâilin, imtiyazların muahedeye dercinde ısrar ve ecnebilerin şerait-i ikameti hakkındaki eski kapitülasyonlara rahmet okutacak tecellilere sahne olacağı şüphesiz bulunan kayıtların ibkasına itina olunduğu bildiriliyor. Bunlara nazaran Türkiye'nin hayati menafii, istiklal mefhumu bir kalem tenzil edilmek isteniyor. İşte hüsn-i niyet ve müsaadekârlığın nâil olduğu mukabele!!!

Kim ne derse desin, sulh ve müsalemetin yolu, hiçbir zaman açık kalplerden geçmez. Yirminci asrın Makyavelizmi karşısında gösterilen sulhperverlik, insaniyetperverlik, samimiyet, müsaadekârlık gibi şeyler, nihayet birer nişane-i temashur addolunur. Onlar, elde edecekleri bir müsaadeyi, istihsalini tasavvur eyledikleri diğer müsaadelerin teminine beraet-i istihlâl sayarlar. Garp kafasıyla düşünürsek âciz olmayan bir kimsenin, kendi zararına müsaadede bulunması gayr-i mümkindir. Binaenaleyh bir müsaadeyi kabul eden bir hükümetin diğerlerini de kabul etmek ıztırarında bulunduğuna hükmetmek gayet tabii addolunur.

İşte Londra'da takarrür eden esasları bu tahassüsâtın mahsulü saymamak mümkün olmamaktadır. Şu halde bir kere daha teeyyüd ediyor ki müsaadekârlık, sulhü temin değil tehir eyleyen bir âmildir. Anlaşılıyor ki gerek Lozan'da davamızın bütün usul ve füruu ile kavranmış ve takdir edilmiş olduğunu göstermemek ve gerek mukabil projemiz gayr-i muntazam müsaadelerle mali bulunmak dolayısıyla müttefikler, evvelce düşündükleri hayırhahâne siyaseti takibe lüzum görmemiş ve eskiden beri Türk'e karşı ihtiyar

eylemiş bulundukları hatt-ı harekete rücü eylemişler ve bu suretle buldukça bunamak yolunda tekrar yürümeye koyulmuşlardır.

Bu vaziyet muvâcehesinde bize düşen vazife gayet mühim ve naziktir. Vâkıâ biz sulhperveriz, bu maksadımızı her vesile ile bütün cihana karşı isbat eylemişizdir. Fakat sulhperverliğin hiçbir zaman intihar manasına gelmediğini ve hür, müstakil yaşamak hususundaki emellerimizin zeval bulmak imkânı olmadığını göstermek ve bunu teyid edecek surette davamızı ifade ve takviye eylemek lâzımdır. Herkesçe malumdur ki biz henüz silahımızı elimizden bırakmak mazhariyetine nâil olmadık ve bütün fedakârlıkları, bir an evvel askerlerimizi evlerine yollamak iktisadi faaliyetleri vücuda getirmek ve terakki, tekâmül yolunda ilerlemek için ihtiyar eylemiştik. Müttefikler bu hareketleriyle sulhü uzaklaştırmakta devam eder ve bugünkü intizar vaziyetimizi temdide çalışırsa sâkit ve samit elimizde tutmak mecburiyetinde bulundurduğumuz silahımızı kullanmak ve katlandığımız ıztırarları, masrafları bu suretle intâc eylemek bizim için hiç şüphesiz bir vazife olur.

Müttefikler bazı faaliyetlere bakıp da bizim dahili yani aile davalarını görmeye başlamak üzere olduğumuza hükmederek bugünkü intizar vaziyetinin temâdisinden kendilerine müsaid ahvalin zuhur edeceğini zannediyor ve bunun için sulhü temine yanaşmamak istiyorlarsa bu fikir ve zanlarında tamamen aldanmış olduklarını çok geçmeden zamanın isbat edeceğini şimdiden temin edebiliriz. Biz Türkler dahili işlerimizde hasımlarımızın gördükleri gibi mu'dil cihetler görmüyoruz. Mamafih her ne de olsa harici davamız hitam bulmadan mucib-i ihtilaf olacak en ufak işleri bile tedkike lüzum hissetmemekteyiz. Vatan karşısında dünkü gibi bugün de, yarın da yekvücuduz. Kemâl-i azın ü metanetle davamızda sabitkademiz. Binaenaleyh biz hüküme-

timizden rica etmeye lüzum görürüz ki müttefiklerin bu hareketlerine karşı her zamandan ziyade azın ü celâdet göstermekte tereddüt etmesin... Müsaadekârlıkla elde edemediği sulhü milletin azim ve iradetiyle temin etsin. Türkiye mukadderâtı, daha ziyade bâziçe-i ihtirasat kalmamalıdır. (Sayı 59, 28 Mart 1923).

5. İktisat Kongresi

İktisat Kongresi

İzmir'de İktisat Kongresi açıldı. Memleketimizin şiddetle muhtaç bulunduğu iktisadi hareketlerin anası olması temennisini tekrar ederiz. Garbın karşısında ric'at ve izzet-i nefisten fedakârlık etmek hususunun bir emr-i tabii halinde telakkisi, bu ülkenin iktisaden sukutuyla başlamıştır. Garbın tefevvuku önünde mutavaattan başka yapılacak birşey olmadığına dair bir zamanlar hükümfermâ olan fikirleri, iktisadi düşkünlükler besledi. Devletimize siyasi mevkiini kaybettiren memleketimizin içinde yuvarlanmaktan bir türlü kurtulamadığı iktisadi buhranlardır. Binaenaleyh memleketin tecdidine, ihyasına doğru yürürken mesâil-i iktisadiyeyi başta görmek, ona müstesna bir ehemmiyet ve itina ile sarılmak lüzumu bir dakika nazar-ı dikkatten uzak tutulmamalıdır.

Artık memleketimizde mesleki taazzuvlar, faaliyetler vücuda gelmek için bir maniaya tesadüf etmemeli, belki bütün kuvâ-yı devletin müzaheretini beraber taşımalıdır. Teceddüd tarihimizin tam ve mükemmel bir neticeyi tevlid edememesi, memleketi çökerten âmillere karşı hepbirden mücadele açılmaması, diğer bir tabirle sukut âmillerinin tayin edilememesi yüzünden ileri gelmiştir. Bir taraftan askeri, idari tesisat ve teceddüdât vücuda getilmeye çalışılırken öte yanda milleti iradeden, azimden, izzet-i nefisten ve te-

min-i hayat ve maişet esbâbından mahrum bırakan terbiye ve iktisad müesseselerinin inhidâmına karşı bîhiss ü hareket kalınmıştı. Bundan dolayıdır ki bu aziz vatanda tam manasıyla bir ihya ve tecdid ameliyesi saha-i imkânda görünemedi. Sukutlar, inhidâmlar devam edip gitti.

Bugün yeni Türkiye, muvacehesinde bulunduğu tecdid ve ihya vazifelerini akim bırakmamak için bütün felaket âmilleriyle mücadele etmek mecburiyetindedir.

Tarihimize fimâba'd kara ve fecî' sahifeler ilave etmemeye karar vermiş olan Anadolu inkılapçıları, bu dakikaları gözden kaçırmayacaklardır.

Temâdi eden bu sukut ve inhidam devri tesirâtını vatanın her bucağına, her iş evine kadar sokmuş olduğundan bugün ne eski esnaf teşkilat, ne eski sanayi evleri, ne eski ticaret yolları muhafaza-i mevcudiyet edemedi. Her taraf bir mezar, bir harabe mahiyetine inkılâb eyledi.

Binaenaleyh İktisat Kongresi bütün bu devirlere deva, bütün o harabelere hayat bahşedecek esbâbın taharrisi ve tesbiti vazifesiyle mükelleftir. Bu büyük ve aynı derecede mukaddes vazifenin ifasında her meslek sahibinin, her vatandaşın göstereceği hizmetler, fikr-i takib ile müterafık olunca yeni bir hayat ve faaliyet devrinin, bu aziz vatanda da başlayacağına itimad etmek lazım gelir. İşte bu emniye ile İzmir İktisat Kongresi'nden böyle bir mesai ve sırf meslekî ve iktisadi bir programın ibdâını beklemekteyiz.

Hep şüphe yoktur ki her emel, her istendiği dakikada elde edilemez, senelerin biriktirdiği ihmâl ve tekâsül âsârını bir dakikada bertaraf etmeyi düşünmek fevkalbeşer bir mucizeyi talep eylemek olur. Mamafih samimi, vatanî duygularla mütevâli bir sa'yın, bu mühim eseri derece derece ileri götüreceğini ve yakın bir âtîde milli iktisadiyâtımızın da inkişafını temine doğru adımlar atılmasına sebep olacağını şüphesiz görüyoruz.

Vâkıâ iktisadi inkişafların tâbi oldukları şerâit, cidden mu'dıl ve geniş mesaiye, esbâba istinad eder, fakat Türk azim ve imanı bunda da kudretini gösterecek ve geri kalmış olduğu asırları dev adımlarıyla kat' eylemeye imkân bulacaktır. Kongrenin bu azîm ve vatanî vazifelerinde muvaffak ve Türkiye iktisadiyatının mebde-i inkişafı olmasını temenni eylemeyi bir vazife addederken erbâb-ı ticaret ve hırfetimizin meslekî tekâmüllere layık olduğu ehemmiyeti atfeylemekten bir an hali kalmamalarını ve bu esasî vazifeyi başka düşüncelere, tesirlere feda eylemelerini de rica etmekten geçemedik. Çünkü bizde birçok böyle vatanî, mühim meseleler, şahsi, siyasi fikirlere feda edilmiştir. Halbuki işbölümünün feyizkâr semerelerini bu memlekete saçacak âmil, ancak erbâb-ı hırfet ve ziraatimizin meslekî faaliyetleri, tekâmülleridir. Bu kadar büyük ve fecî felâketlerden sonra memlekette husule gelmiş olan intibâhın, meslek-i iktisadiye erbâbı arasında da bu feyzi ibdâ' edecek bir tesire malik olduğunu şüphesiz sayarız. (Sayı 28, 20 Şubat 1923).

İktisadi Misak

İnhitat ve sukutumuz, iktisadi mağlubiyetten sonra başdöndürücü bir süratle yürüdü. Fakr u sefalet, terbiyevi esaslarda rahneler hasıl oldu ve büyüdükçe büyüdü. Bugün memleketin tecdidi ve ihyası vazifesini omuzlarına alanlar büyük bir itina ile bu esası nazar-ı dikkate tutmakla mükelleftirler. Atalarımızın dediği gibi, kişi düştüğü yerden kalkar. Terbiyevî, fikrî, içtimaî, millî dalâletlerin, inhilâllerin husulünde müessir âmillerden biri olan iktisadi izmihlâlimizi lâyık olduğu ehemmiyetle tetkik ve ona yarının terakki, teâli istikametlerini tayin eylemek lazım gelir. Halkın iktisadi terbiyeden, fikirlerden, kanaatlerden mahrum kılınışından mütevellit cerihalar hergün bir suretle gözümüzün

önünde kanıyor. Elim neticeleri, milli bünyede açtığı raheneler mütemadiyen vücut buluyor.

Herhangi bir ferd, millet yetişmiş bir ağacı, yapılmış bir binayı yere sererken servet-i umumiyeden büyük bir miktarın, ehemmiyetli bir zamanın kaybolduğunu idrak etmez ve sâyin, sermayenin ve vaktin, tabiatın kıymeti hakkında olsun bir fikir sahibi bulunmazsa milli iktisadiyatın nusûl bulmasına, inkişaf etmesine nasıl imkân verilebilir? Binaenaleyh, millete iktisadi bir terbiye vermek bu günün en mühim vazifelerinden biri ve belki birincisidir. Bu maksadı teminen bütün ilim ve terbiye müesseselerinin programlarına lâzım olan bahisleri, dersleri ilave etmekle beraber, kitaplar, makaleler, konferanslar, telkinler suretiyle iktisadi cereyanlar takviye ve idame edilmelidir. Bütün memleket bu cereyanların, telkinlerin tecelligâhı olmalı, mütefekkirleri ile, muharrirleri ile edipleri, şairleri ile velhasıl kâffeî vesaiti ile bütün millet bu esası temine hasr-ı mevcudiyet etmeli ve muayyen müesseseler tarafından daima mesaiye kuvvet verilecek tertibat vücuda getirilmelidir. Milli ve iktisadi terbiye bütün milletin kıble-i âmâli mevkiini ihraz eylemelidir.

Bu mühim ihtiyacı nazar-ı dikkate alan İktisat Kongresi bir "Misak-ı İktisadi" vücuda getirmek suretiyle bu mesud yolu açmıştır. Kongre heyet-i muhteremesi bu eser ile en kıymetli bir hizmeti ifa eylemiştir. Hangi millet ki milli mefkûreye malik değildir, onun için istikbâl yolu kapalıdır. Bizim gibi bir asırdan beri terakki ve tekâmül âmillerini kaybeyleyen ve hareketlerini, faaliyetlerini tanzim ve sevkeyleyen müsbet ve muayyen fikirlerden, umdelerden uzak kalmış olan milletler için, her şeyden evvel vücuda getirilecek şey, mefkûredir. Bugünkü nesil Türkiye'ye, milli terbiye, milli medeniyet, milli iktisat ve milli içtimaiyat hususlarında müşterek bir fikir ve hiss-i müşterek, istikamet ve ga-

ye bahş etmekle muvaffak olursa tarihin hakiki tebcillerine liyakat kesbetmiş olur. Medeni, harsî, iktisadi inkişaflar, arzettiğimiz esasların tabii birer mevlûdüdür. Eğer bu hakikatleri yine lâyık olduğu ehemmiyet ve itina ile nazar-ı dikkate almaz ve milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini müşterek bir gayeye tevcih eylemeye muktedir olamazsak, husûle gelecek netice yine hüsran olur. Binaenaleyh, Kongre'nin millete milli iktisadiyatın istinad edeceği umdeleri gösterir bir misak takdim etmesini hürmet ve takdirle karşılamayı bir vazife telâkki ediyoruz.

Bu maksadın teminine herkesten ziyade terbiye ve ilim müesseselerimiz hizmet etmek mevkiinde bulunduğundan, zaman geçirmeksizin icap eden teşebbüslere şitap etmelerini ve İktisat, Maarif vekaletlerinin bu hususta muktazi faaliyet programını vücuda getirmelerini temenni ederken, bütün erbab-ı ilim ve irfanımızın da bu yolda telkinat ve neşriyatta bulunmalarını hasseten rica eylemeyi de unutmayız. (Sayı 43, 9 Mart 1923).

6. Kürt ve Ermeni Meselesi

Kürtler Camiamızın Sarsılmaz Bir Rüknüdür

Muhabir-i mahsusumuzdan alıp dünkü nüshamızda dercettiğimiz telgrafname, Musul Meselesi dolayısıyla İngiliz heyet-i murahhasası reisi Lord Curzon'un tefevvüh ettiği bazı sözleri ihtiva ediyordu. Diplomasi nezaheti ile zerre kadar münasebeti olmayan bu sokak sözlerini burada tekrar etmeye terbiyemiz müsaade etmemektedir. Yalnız Kürt kardeşlerimize ait olup tefrika ihdâsına matuf bulunan cümlesine karşı birkaç kelime ile cevap vermek isteriz.

Lord cenapları, Kürtlerin, Türkiye câmiasında yaşamak istemediklerini ileri sürerek Musul üzerindeki ihtiraslarını bir setre-i iğfâl ile örtmek istemişlerdir; fakat düşünmemiş-

lerdir ki İngilizlerin Irak'a, Filistin'e, Hicâz'a tasallutlarının esbâb-i hakikiyesi, bunların ihtiva ettiği emperyalist gaye bütün cihan gibi Türkler, Kürtlerce de malum ve mübrehendir. Düşünmemişlerdir ki İngiliz siyasetinin, şarkı bir çiftlik, halkını boğazı tokluğuna çalışır ve insanların haiz bulunduğu hukuk-ı medeniye ve siyasiyeden mahrum bir sürü esir haline getirmek esasına müstenid olduğu, şarklılarca iki kere ikinin dört ettiği gibi sâbit hakikatler sırasına geçmiştir. Mısır'da, Hindistan'da, İrlanda'da da İngilizlerin hakiki çehresini gören, tanıyan biz şarklılar Lord cenaplarının bu sözlerle neler kasdettiğini yakinen bilmekteyiz. İngilizler "tefrikaya düşür, sonra zabt et" düsturuna yeni tatbik sahaları hazırlamak istiyorlar. Halbuki bizce müsellemdir ki başka milletlere ait bütün bu nevi sözler, hitabeler, temenniler hep garbın istilâ ve hulûl siyasetinin istinadları, vasıtalarıdır.

Yoksa diğer-endiş hiçbir fikir ve emel mahsulü değildir.

İşte bu hakikatleri lâyıkıyla bildikleri içindir ki Suriyelilerin, Basralıların düşdükleri kuyuya Kürtler düşmek istemiyorlar. Mütarekeyi müteakib muhtelif vasıtalarla hulûl etmek isteyen İngilizlerin Kürtler tarafından silahla tard edilmesi Türkiye câmiasında yaşamak emelinin maddi bir tecellisidir. Asırlardan beri birlikte yaşayan aynı dinin, aynı terbiyenin sahibi bulunan, tarihleri gibi hayatî menfaatleri müşterek, içtimaî, iktisadî vaziyetleri müttehid ve adeta zarf ve mazruf halinde bir kitle olan Türkler, Kürtler, bu hakiki ve hayatî vaziyeti müdrik, bulunduklarından hayatları gibi emellerini mukadderâtlarını dahi birleştirmişlerdir. Çünkü Kürt bilir ki Türkiye câmiasından ayrılmak her hangi bir ihtirasın ve istilâ siyasetinin akur dişleri için bir av olmaya hazırlanmaktır.

Yine Kürtlerce malumdur ki ayrılmak fikirleri hayatî menfaatlerini imha eden, hayatlarındaki sulh ve sükûneti

ihlal eyleceği muhakkak olan bir âfettir. Hususiyle kim kimden ayrılacak?.. Et tırnaktan ayrılmadığı gibi Türk ile Kürt de iftirak kabul etmez. Bu iki milletin içtimaî vaziyetleri dini rabıtalara inzimam eden ailevi alâkaları, hayat ve menfaat, fikir ve emel iştiraki Türk ile Kürt'ü yekvücûd etmiştir. Böyle tabii ve içtimai vaziyetleri bozmak emelleri daima akamete uğramaya mahkumdur. Diplomatların dimağlarını okşayan düşmanı düşmana ezdirmek fikrini bilmeyecek şarkta kimse kalmamıştır. İngilizlerin arzuları, menfaatleri için tarihine, hayatına, mukaddesatına hücum edecek içimizde hiç kimse yoktur.

Kürt münevverleri kani olmuşlardır ki harici tesirler ne şekilde olursa olsun mevcudiyet-i milliyeleri için bir afetten ve milli, vatani, dinî hayatı bir sukut âmilinden başka birşey değildir. Avrupalıların bu mesaile müdahale etmeleri sırf zabt etmek, yutmak gayesine matuftur.

Milli, içtimai hürriyetin ne demek olduğunu garplıların şark siyasetlerinde hedeflerinin neler olduğunu pek iyi bilen Kürtler Türkiye câmiasından ayrılmamaya karar vermiş ve Türkiye'nin bütün mücadelâtında Türk kardeşleri yanında ahz-i mevki etmişlerdir.

Büyük Millet Meclisi'nin dünkü içtimaında muhterem mebuslar pek haklı olarak Lord'un hakaretlerini red; Kürt ile Türk'ün yekvûcûd olduklarını pek güzel isbat ve irae ettiler. Lord cenablarının havale eylediği bu darbenin hedef-i müttehazına ulaşamadığını ve ulaşamayacağını temin ederiz. Tarihi ibretlerle dolu olan bu millet, artık İngiliz diplomasisinin muammalarını halletmiştir. Hadisatın tevlid eylediği intibahlar, kanaatler hakiki hayat yollarını tenvir etmiş ve Kürtleri Türkiye câmiasının sarsılmaz bir rüknü yapmıştır. Dün olduğu gibi bugün de, yarın da Türk ile Kürt aynı vatanın, aynı davanın müttehid bir müdâfii olarak saha-i hayat ve siyasette isbat-i vücud edeceklerdir. (Sayı 7, 26 Ocak 1923).

Bir Ermeni Meselesi Var mıdır?

Garp ve Amerika matbuatında bazı Ermeniler tarafından yazılan muhtelif makaleler görülmektedir. Bu yazılarda evvelce Türkiye'de meskün bulunan Ermenilerin müsterih, mesut ve Türklerden mümtaz bir hayat sürdükleri bir lisanı tahassürle zikredildikten sonra garplılar tarafından aldatılarak devlet-i metbüalarına silah istimal ettirildiği ve müslüman komşuları hakkında türlü türlü mezalim ikaına sevk olundukları izah olunuyor. Bu münasebetle husule gelmiş olan vaziyetin esbâbına ve siyaset sahasında hayli münakaşalara zemin teşkil eden bir Ermeni meselesinin bizatihi mevcut olup olmadığına atf-ı nazar eylemeyi faydasız bulmadık.

Malumdur ki memleketimizde eskiden beri gayr-i müslimler pek müsait şerâit altında yaşamış ve bir muhtariyet-i içtimaiye mahiyetinde teşkilât-ı mahsusaya sahip olarak tazzuv etmişlerdir. Askerlik gibi mütemadi harpler dolayısıyla memleketi fakr-ı nüfusa müstafrak eden tekâliften de müstesnâ kalarak iktisadi, harsi tekâmülâta, tezyid-i nüfusa doğru müsterihâne yürüyor ve müslüman komşularının nâil olamadıkları refah ve saadete mazhar bulunuyorlardı. Türk idaresinin gayr-i müslimlere temin ettiği saadet-bahş ve meccani bir idare, tarihin hiçbir devrinde hiçbir millet ve hükümet tarafından unsur-ı esâsîden gayriye gösterilmemiştir. Bundan dolayıdır ki Osmanlı İmparatorluğu'nun şevket devirlerinden düne kadar Ermeniler, Rumlar devletin idâre-i merkeziyesinden, harici umûrunda en mutenâ makamlara irtika etmişler ve müslümanlardan farklı bir vaziyete düşmemişlerdir. Hatta denilebilir ki bu gibi bir çok müsaadât-ı mahsusaya da mazhar olarak devlet bünyesinde nev'emâ tufeyli bir unsur-ı mümtâz haline gelmişlerdi. Bu müsait ve mesut vaziyet, garp devletlerinin şarkı istila eylemek siyasetine, gayr-i müslimleri alet ittihaz eyledikleri za-

mana kadar mütezâyid terakki ve inkişaflarla devam etti.

Vakta ki başta Rusya olmak üzere Garplıların, şark hıristiyanlarını tahlis bayrağı ile Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamaya, mirasını taksime kıyam eylediler, artık gayr-i müslimler için maceralar arkasından kanlı, irinli yollardan yürümek ve bu suretle tul-i emel ifade eden hülyalara dalmak âdet oldu. Milletinin refahıyla, memleketin sükûnet ve saadetiyle oynamak, onları meçhul âkıbetlere doğru sürüklemek bir fedakârlık, kahramanlık suretinde gösterilmek, telakki ettirilmek istendi. Balkanlarda muvaffakıyetlerle neticelenen bu siyasi oyun, Anadolu'da da tekrar edildi. Bir zamanlar sükûnet ve refâh makarrı olan Erzurum yaylasında, Talveri dağlarında Ermeni çeteleri toplanmaya başladı. Cihan Harbi'nde bütün maskeler atıldı. Kati bir muvaffakıyet sarhoşluğu ile en sebâ'âne icraata, devletin, milletin hayatına suikasde başlandı. Ebeveyninin gözü önünde üç yaşındaki çocukların derilerini yüzmekten tut da gebe kadınların karınlarını yarmak, kadın, erkek, çoluk çocuk evlere doldurup yakmaya kadar bin türlü şenaatler, canavarlıklar biperva irtikâb olundu. Bu suretle mazinin bütün mesut günleri, hatıraları birer hayal haline inkılâb etmiş oldu. Çünkü Anadolu'da dahi bir Makedonya faciası oynanmak istendiği zaman, Türkler daha münevver, daha vatanperver bir hilkate mazhar olmuş bulunuyorlardı. Binaenaleyh bu facia muvaffakıyetle intâc edilemedi.

Türk, müslüman vatanını, hakkını müdafaa etmeye muktedir oldu. Sabık vatandaşların yukarıda işaret ettiğimiz ifadeleri de bu hakikati teyid etmektedir. Ermeniler saadetlerini, garp siyasetinin zaferi uğrunda feda etmişlerdir. Zaten diplomatların yarım asırdan beri telaffuz etmeye başlamış oldukları "Ermeni meselesi" namıyla bir mesele mevcud değildi. Zira Armenye adıyla andıkları vilâyât-ı şarkiyemizin, Ermeniliğe nisbet edilebilecek hiçbir vasfı, hiçbir vazi-

yeti yoktu. Nüfusu nazar-ı dikkate alınırsa Ermeni nüfusu en kalabalık bulundukları yerlerde dahi bir ekalliyet-i kalile teşkil etmekte idi. Ziraat, çobanlık gibi oraların esaslı işleri hemen kâmilen, nakliyecilik münhasıran ve sarraclık ve debbağlık gibi mahalli ve büyük sanatlar tamamen denecek derecede müslümanlar elinde bulunuyordu. Bütün muamelâtta, ticarette velhasıl hayatın bütün tecelliyâtında Türkçe ve Kürtçe tekellüm olunuyordu. Her Ermeni hayat-ı ruzmerresinin temeli olan işlerde bile Türkçeyi bilmek mecburiyet-i katiyesinde idi, fakat hiçbir Türk ve Kürt Ermenice öğrenmek ihtiyacını hissetmemiştir. Bu suretle nüfusen olduğu gibi, iktisaden, harsen dahi vilâyât-ı şarkiye Türk ve Kürt hüviyet-i milliyesini taşımaktadır. Herhangi cihetten tedkik ve mütalaa olunursa olsun bir Ermeni meselesi ihdasına müsait vaziyet-i içtimaiye ve iktisadiye ve idariyenin vücudunu bulmak imkânsız. Binaenaleyh haddizatında bir "Ermeni Meselesi" mevcut değildir ve olamaz. Bu hakikatin nihayet Ermeniler tarafından dahi teslim edilmekte olması ayrıca şayan-ı kayddır. Pek acı maceralardan sonra olsun hakikatin görünmesi yine mucib-i memnuniyet addolunur. Ümid ederiz ki garp diplomatları da artık esas vaziyetleri ihlal eylemek emeliyle suni vaziyetler etmenin imkânsızlığını takdir etsin... (Sayı 56, 25 Mart 1923).

7. Diğer Başyazılar

İslam Âlemi Nazarında Türkiye

Garp, ondokuzuncu asırda milliyet fikirlerinin, nurlu ve feyzli semerelerini toplarken İslam âlemi, bütün milli, içtimai, siyasi, iktisadi şirazelerini kaybetmiş, müteferrik, şaşkın, iradesiz bir hale gelmiştir. Garp tefevvukunun karşısında bir zıll-ı zâil titreşen, sönen şark izzet-i nefsi, varlığı pürşa'şaa mazisinden, halinden, istikbalinden de bihaber garip

bir hüviyete bürünmüştü. Bu suretle ne Türkiye'nin maruz kaldığı hücumlar ne de dini, milli sukutlar şarkta bir tesir husulüne hâdim olamıyordu. Birbuçuk asırda bütün şarkın müstemleke haline inkılâb etmesini, bu manevi inhilalin tabii bir neticesi addetmek zaruridir.

Şarkın ufuklarını kaplayan ve gözlerin görmesine imkan bırakmayan bu kara ve kanlı cehalet ve esaret gecesi, Türk inkılâbının ilk şuleleriyle kesafetini kaybetmeye başladı. Bu nur, İslam âleminin en karanlık yerlerine kadar hürriyet ve istiklâl aşkının gönül alıcı letafetini görebilmek imkânını bahşetti. Vâkıâ garbın daima aldatıcı siyaseti, cihan harbinde, Türk'ün imanla dolu sinesine bazı müslüman akvâmın süngülerini havale ettirmeye muvaffak oldu; fakat bu acı, müessif vakıanın neticesinde de garbın sırf yutmak, intifa' etmekten ibaret olan siyaseti, bir kere daha tebaruz eylemiş olduğundan şarkta bir müşterek vicdanın tebellürüne husul imkanı verdi.

Filhakika Sevr idamnamesiyle Türkiye'nin hayatına hatime çekilmesi tasavvurunun kanlı hayali ufuklara in'ikas edince şarkın ebedi esaret tarihi onun mâverâsında derhal teressüm ve tezahür etti. Artık hakiki hayat, hak ve vazife, siyaset sahnelerini görmeye başlayan şark, istikbalinin müstenid bulunduğu ilmi, terbiyevi, siyasi âmillerin simasını tanımıştı. Bundan dolayıdır ki Anadolu milli kıyamının zaferi, her müslüman kalbinde, şarkın bütün sahalarında ilahi bir vecd ile tebcil, muhabbet ve samimiyetin olanca harareti ile takdis edilerek layemut ve mukaddes bir aşk bıraktı.

İnsanları birbirine ilahi bir rabıta ile bağlayan ve sâliklerini yekvücud birer kardeş yapan İslamiyetin, bin türlü tesirat altında tezelzüle, inhilâle duçar olmuş olan uhuvvet, teavün gibi diğer-endiş ve kudsi esasları muhtevi terbiyevi âmilleri tekrar hayat sahasında görünmeye başlıyor; hadisatın, beynelmilel siyasetin mevlüdu olan ve hayat ve menfa-

atın muhafazası endişesinden, hürriyet, milliyet, istiklâl medlûllarının göklerde kök salan feyyâz tecelliyâtından ahz-ı kuvvet ve hayat eden şark intibahı nihayet bir vicdanı müştereke doğru yürüyordu.

Türkiye'nin maruz bırakıldığı müşkiller, suikastler arkasında hazırlanmış olan felaketlerin dehşeti, şark akvamının bize karşı olan tarihi, ananevi, milli duygularını canlandırdı. Türkiye, hürriyetin, istiklâlin bir timsali, istikbalin bir kâfili ve islam esasatının, medeniyetinin fedakâr bir muhafızı suretinde bütün dimağlarda teressüm etti. Nihayat bu müşterek fikir, kalbî bir nokta-yı vahdet göstermekten kalmadı.

Bütün İslam âleminde, sulhümüze gösterilen alâkanın, davamıza karşı beslenen muhabbet ve merbutiyetin manasını anlayamayanlar, işte bu cihetlerden gafil bulunanlardır, herşeye tahakküm mümkündür, fakat fikre, kalbe hükmetmek müşküldür. Binaenaleyh Türkiye'ye teveccüh etmiş olan bu manevi alakalar, ne diplomatların asabi, çalak bir kalem darbesiyle ve ne de dretnotların taşlarıyla tahrip olunabilir. Çünkü bu; hakiki hayati sebeplerin hadisatla kuvvetlenen, inkişaf eden bir tecellisidir. Kökü vicdanlarda, dalları tarihin, ilmin layemut simalarında olan bu intibah ağacı elbette yaşayacaktır.

Bu sebepledir ki şarkta menafii bulunan devletlerin Türk'ün dostluğunda çok büyük menfaatleri mündemiçtir. Milli hudutları içinde hür ve müstakil olarak sâkinâne çalışmak, terakkiye, tekâmüle doğru yürümekten başka bir fikir ve gaye beslemeyen Türkiye bugün de yarın da şarkta bir sulh ve sükun âmili olmak vazifesini en büyük bir selahiyetle ifa edecek yegâne bir kuvvettir. Bu suretle de âlem-i medeniyetin bir uzv-ı kıymetdarı olmaya namzettir. Cihanın, sulh-ı umuminin menfaati dahi Türkiye'nin terakkisinde, ona layık ve müstehak bulunduğu mevkii teminde ve

haklarına hürmet etmektedir.

Türkiye'nin bu mevki-i bülendi karşısında Türk gençliğine, Türk mütefekkirlerine teveccüh eden vazifelerin büyüklüğünü, kudsiyetini izahtan müstağni addederiz. Ati gençliğindir. (Sayı 2, 21 Ocak 1923).

Sevgili İstanbulumuz İçin

Acı, elemli hatıraların tecelli eylediği yerler, çok kere o teellümâtın husule getirdiği feryatların hedefi olur; asıl âmillere müteveccih olan nefret ve şikâyet sadaları o evâmilin vücud bulduğu mahallere tevcih olunur. Gayr-i ihtiyari ve tabii olarak hasıl olan bu vaziyetten dolayı sehlü't-teessür olmamak lazım gelir.

Filhakika felaket ve elemle neticelenen koca bir tarihin doğurduğu milli, içtimai, iktisadi fecialar karşısında ıztırabdan ıztıraba, ateşten ateşe düşen gönüllerde o tarihin âmillerine ait olmak üzere mütehassıl iğbirar ve infial duyguları bazen taşarak İstanbul'u istihdaf eder şekilde bir şikâyet haline inkılâb etmekte olmasından teessürler hissedilmektedir; fakat keyfiyet mahiyeti itibariyle tedkik olunursa teessürlere mahal olmadığı tezahür eder.

Kanunları bile harîm-i sefahetine çekmek kudretini gösteren yabancı bazı ervâh-ı habisenin her tarafa sokularak milli ve içtimai muhitte rahneler açmasından ve gayr-i millî, hodendîş bazı mütefessih emellerin, hüviyetlerin vücud bulmasından dolayı samimi kalplerde husule gelen bu gibi heyecanlarla İstanbul'un milli muhiti, pak ve necîb halkı arasında bir münasebet yoktur. Pek çok elemler çeken, ıztırablar, felaketler içinde vatan ve millet için tahammülsüz halecânlar geçiren İstanbullu kardeşlerimizin kederleri, teessürleri ile müteessir ve mükedder bulunan Anadolu'nun kalbinde bir kardeş hissiyâtından başka bir duygu mevcud

değildir. Bugün İstanbul'un içinde bulunduğu iktisadi, idari müşkilât muvacehesinde bütün millet, tarif edilemeyecek derecede büyük ve şamil bir teessür ve heyecana müstağrak bulunuyor. Çünkü İstanbul, taliin gadrine uğramış büyük Türk milletinin bütün medeni, milli measirini kucağında taşıyan bir mabeddir, millet, en derin heyecanlarını, en yüksek emellerini, en büyük eserlerini orada izhar etmiş, oraya tevdi etmiştir. İstanbul bugünkü teselli, bir kelime ile o cihan-şümûl tarihinin muhafızı bulunuyor. Anadolu gençliği biliyor ki harsımızın yıldızı orada doğacak, Türk illerine oradan nurunu serpecek, garbın feyzi, o kapıdan aziz vatana yapılacaktır. Binaenaleyh hadisâtın tevlid eylediği bazı fer'i iğbirar eserleri, ma'kûs düşünceler, bir teessür ve tereddüde esas teşkil edemez ve etmemelidir. Bununla beraber milletin geçirmekte olduğu bu imtihan ve tesviye devrinde hakiki vaziyeti gözönünde tutarak matlub edilen herşeyin imkân-ı vücudu olmadığını gözönünde bulundurmak lazım gelir zannındayız.

Milletin bütün felaket devirlerinde hep bizim gibi duymuş, bizim gibi düşünmüş, bizim gibi muztarib olmuş olan İstanbullu kardeşlerimize karşı beslenen duygu, aynı bir Aydınlı, bir Adanalı, bir Erzurumlu kardeşimize olduğu gibi hürmet ve muhabbetten ibarettir. Bunun başka şekilde tecellisi imkânsızdır.

Maneviyatın birer kudsî muhafazası şeklinde gözleri okşayan kayıtlarıyla, hakkın timsali gibi semalara yükselen bedî' minareleriyle bin türlü milli bediaları, hayali periler dilini tanzir eden şivesiyle Türk gençlerinin ruhunda zeval bulmaz heyecanlar, intibalar bırakan, milli gururu, milli benliği tenbil eyleyen İstanbul, nasıl olur da kadirnâşinaslığa layık görülür? Milli mücahedenin başlangıcında bugüne kadar İstanbul'un milli, dini, tarihi hatırası, vatanperverlik fedakârlık duygularının başlıca bir mihrakı mahiyetini mu-

hafaza etti. İstanbul, İzmir, Edirne birer mahbûbe-i emeldi. Pek ulvi fedakarlığa sahne Anadolu mücahedesinin tevecc üh ettiği mukaddes mihrablardan biri ve belki birincisi olması, bu mevkii her gönülde muhafaza eylemiş bulunması kadar Anadolu'nun İstanbul'a karşı hürmet ve muhabbeti gösterecek birşey var mıdır?

Vâkıâ İstanbul yangınların, ihtikârların tazyiki altında ezilmiştir. Vaziyeti değişmiş ve bu suretle mühim bir buhran-ı iktisadî içine düşmüştür; fakat bütün vatanın aynı felakete maruz bulunmuş olduğu düşünülünce bu yaralara çaresâz olmak vazifesinin tam olamaması biraz tehhür-i icrası tabii ve zaruri görülür.

Misak-ı Milli'si ergeç tahakkuk ettirmeye muvaffak olacağı şüphesiz olan millet elbirliğiyle vatanın bütün böyle mecruh aksamını saracak, işfâya muktedir olacaktır. Pek yakın gördüğümüz bu mesut âtide ağlayanlar gülecek, bedbahtlar mesut olacaktır. İstanbul'un yine şiir ve saadet, mefkûre yuvası şekli aldığını göreceğiz... Bu emel, her Türk gencinin rehber-i mesaisidir. Artık bu memleket baştan başa, bir emel, bir ruh ve kalp haline gelmiş bir milletin vatanı olduğunu her günde isbat edecek hüviyetini iktisab etmelidir. Gayemiz budur. (Sayı 11, 31 Ocak 1923).

Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât Müesseselerimiz Etrafında

Terbiye müesseselerimiz meyanında ana hattı teşkil eden dârülmuallimîn ve dârülmuallimâtlarımızda yeni bazı teşkilât ve teceddüdât vücuda getirmeyi düşünen maarif vekaleti bu hususta tetkikat ve teşebbüsatta bulunmaktadır. Şimdiye kadar bu müesseselerimizin matlûb neticeleri verememesi, bazı noksanların vücudunu göstermeye kafidir. Harb-i umumi dolayısıyla umur-ı maliyede husule gelen vaziyetten

idare-i hususiyelerin esaslı surette müteessir olduğu malumdur. Esasen bir ihtisas ve ihtimam-ı mahsus ile lazım gelen faideleri temin edebilecek olan bu müesseseler, muhtaç bulundukları anâsırın müstelzim olduğu menâbie mâlik olamadıklarından dolayı bir inkişaf ve terakki göstermek imkânını bulamadılar. Her yerde nâkıs, terakki, tekâmül vasıtalarından mahrum birer kuru isim mahiyetinde kaldılar. Halbuki dârülmuallimînlerden, dârülmuallimâtlardan beklediğimiz feyzi istihsal edebilmek için evvel-i emrde onları bu hidemâta sâlih bir vaziyete getirmek lazım geleceğinden şüphe yoktur. Çünkü bu müesseseler hiçbir vakit umumi tâli mekteplerle bir tutulamaz. Bunlar, her türlü manasıyla birer meslek müessesesi mahiyetini iktisâb etmek mecburiyetindedir.

Nesl-i âtiye verilecek terbiyenin esasları buralarda vücuda gelir, buralarda takarrür eder. Memleketin seciyesi buralarda ihzar olunur. Bundan dolayı en büyük ihtimâmlarımızı, en büyük mütefekkirler ve terbiyecilerimiz vasıtasıyla dârülmuallimînlere, dârülmuallimâtlara hasretmek vazifesini bir dakika unutamayız. Umumi terbiye keyfiyeti hadd-i zatında bir devlet meselesi bulunduğu cihetle terbiye müesseselerine umumi devlet müessesatı miyanında bir mevki-i mahsus vermek ve umumi bütçeden lüzumu kadar fedakarlık yaparak bunları meslek nokta-ı nazarından hakikaten mükemmel bir hale koymak ihmal edilmemek lazım gelir. Mesela bir dârüssınaası, numune çiftliği, harası, mükemmel bir tarih-i tabii müzesi, hikmet ve kimyahanesi, temsil yurdu ve emsâli gibi vesâite mâlik bulunmayan bir dârülmuallimînin, terbiye müessesesi olabileceğinden emin bulunmak mümkün müdür? İşte bu sebepler sevkiyle ve millet bütün dârülmuallimîn ve dârülmuallimâtlar mesârifini umumi bütçeye nakleylemeyi esas itibârıyla kabul eylemiştir. Bu takdirde her livada açılmak istenen ve fakat nâkıs

kalmaya mahkum bulunan bu terbiye müesseselerinin muayyen mıntıkalarda, muayyen miktarda ve fakat mükemmel bir surette tesis edilmesi imkânı elde edilmiş olacaktır. Millet Meclisi'nin bu teşebbüse müzaheret edeceği şüphesiz görünür.

Yalnız bu esasın kabulü, maksadı tamamıyla temin edemez. Zira müessese ve bütün vesâit-i lâzimenin mükemmeliyetine rağmen, onlardan istifade etmeye, ettirmeye muktedir olamayan muallimler, muallimeler elinde kalırsa yine maksad fevt olur. Bizce zamanı çoktan geçmiş olan bir muallimîn mesleği tesisini vakit geçmeksizin temin etmek ve muallimînin mesleğe dühûlü, terakkisi, hukuki bir esas-ı metîne rabtedilmek ve dârülfünûndan sonra en kıymetli en yüksek ve binaenaleyh en çok maaşlı muallimlerin, muallimelerin terbiye müesseselerine tayini hususunu kabul eylemek muvâfıktır. Bu suretle memlekette maarif cereyanı, bir kıymet ve ehemmiyet kesbeder. Yetişen muallimeler, muallimler bugünkü gibi metrûk ve meslekî cereyânlardan uzak kalamaz. Hepsi mesleği dahilinde bir terakkiye, tekâmüle doğru yürümeye muktedir olur.

Bu müesseselerin yukarıda işaret ettiğimiz vesâite mâlik olmaları aynı zamanda "mekteb" kelimesinin asrımızda delâlet ettiği medlûle aid fikirlerin taammümüne ve hassaten terbiyecilik mesleğinde bulunanlara bu bâbda kati bir fikir ve kanaat vermeye yardım eyler ve belki kâfi gelir. Binaenaleyh bu esasların kabulünü müteakip vekâletin mühim miktarda bir tesisat parası talep etmesini temenniye layık buluruz. Aksi takdirde başlanan eserin natâmam ve binnetice beklenilen hizmetleri ifaya gayr-ı muktedir bir halde kalmasını tabii görmek iktiza eder. Bu hususta ileride bazı mütalaât serdedeceğimizden şimdilik bu kadarla iktifayı muvâfık buluruz. (Sayı 29, 21 Şubat 1923).

İntisâb ve Memurîn Meselesi

İstanbul'da çıkan refiklerimiz sabık merkez-i hükümette yapılmakta olan tayinler, tensikler dolayısıyla muhik ve şayan-ı dikkat neşriyatta bulunuyorlar. Bu devletin esasî ve hayati bir meselesi mahiyetinde öteden beri mevzuubahis olan ve fakat bir türlü çaresi bulunamayan memurîn meselesi etrafında temerküz etmiş birçok siyasi, içtimai, iktisadi hususatın tekrar mevzu-i münakaşaya çıktığını ve ister istemez mevcudiyetine atf-ı ehemmiyet edilmesini katiyetle talib bulunduğu halde arz-ı vücud eylediğini görüyoruz. Şimdiye kadar hayli inkılâblara, tahavvüllere vesile teşkil ve her hükümeti iştigale mecbur eden bu keyfiyetin hâlâ bir sureti halle ıktiran edememesi nazar-ı dikkate alınırsa meseleyi mahiyet-i esasiyesi itibariyle tahlil ve icablarını teemmül eylemek lüzumu taayyün eder. *İkdam* refikimizde "İltimas âdeti kalkmalıdır" unvanı ile münteşir kıymetli makale, bizi de şimdiden bu meseleye temas eylemeye sevk etti.

Büyük fütuhattan sonra inhitata, ricate maruz ve mecbur kalan devletlerin bırakacakları miraslardan biri de ehemmiyetli miktarda bir memurîn kütlesidir. Cidden pek ağır bir yük teşkil etmekten kurtulamayan bu miras, ilmi ve iktisadi tedbir ve tertiplerle bir şekl-i makul ve mutedile ifrâğ edilemezse ebedi bir felaket menbaı halinde devam eder gider. Nitekim biz bütün fecaati ile bu âkıbetin muvâcehesindeyiz. Arz ettiğimiz makalede belîğ bir surette tasvir olunduğu vechile meşrutiyet-i idareyi bir devâ-yı kül addeden dünküler; idareden vuku bulan şikâyetleri, -esbâb ve evâmilini tedkik etmeden- memurîne tevcih etmiş ve tensikata bu fikrin sevkiyle başlamışlardı. Bu emeller dahi neticede, yeni bir hercümerc-i içtimai, yeni bir seciyevi sukut ile karşılanmaktan ve Fikret merhumun dediği gibi "yine eski hasebiyyet, nesebiyyet"in devam edeceği keyfiyetinin bir emri tabii olduğunu göstermekten hali kalmadı; kalamazdı.

Şekl-i idare ne olursa olsun bugün de öyle olacaktır. Çünkü Viyana'lardan Meriç'e, Hind denizlerinden Anadolu'ya çekilen koca Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiye-i malumatı, öyle fırka hisleriyle fırlatılan bir iki kalem darbesiyle, bir iki müheyyic nutukla ikmal edilemez. Bunun için ilmi bir göz, sırf vatani emelle uzun tetebbuât ve tedkikât ile beraber büyük ve müstemir fedakârlıkların vücudu lazımdır. Devlet hizmetine giren ve bu suretle hayat ve istikbalini kâfil bir mukavele-i zamine akdeden bir vatandaş, rastgele bir sebeple ve hatta çok kere sebep aramaya bile lüzum görülmeden atılabilir, vekillerden tut da en küçük daire müdürlerine kadar herkes derece derece bu icraata bilâteemmül muktedir olursa teşekkül edecek şekil, devlet idaresinden bambaşka birşey olur. Bu vaziyet millet için cidden tahammül edilmez bir yük, bir felâket halini alır.

Bundan dolayıdır ki bu devletin faaliyeti tedkik olunursa bütün vezâif-i devletin bir tarafa bırakılarak sırf memurînin azl ve nasbına ve buna müteferri malumâta hasr-ı mevcudiyet edilmiş olduğu görülür. Hükümet dediğimiz makine, bizde sırf memurînin umûr ve mesalihi ile müştagil bulunur. Hatta meclisleriyle, vekilleriyle, daireleriyle hepsinin en çok meşgul olduğu iş bundan ibarettir. Hal böyle iken ne gariptir ki henüz bu devletin umumi bir memurîn meselesini katiyetle bir esasa rabt etmeyi hâlâ derhatır edenlere tesadüf edilmektedir. Binaenaleyh keyfi icraat ve binnetice yeni yeni adem-i memnuniyetler devam edip gitmekte ve devletin bünyesini kemirmektedir.

Devâir-i merkeziye, birer ihtisas bürosu mahiyetinde sokulmadıkça ve bunların azl ve nasbı ve mikdar-ı maaşları vekillerin keyiflerine mevdû' bulunmayarak kanun-ı mahsus ile müeyyed olmadıkça asri ve kuvvetli, hayatdâr bir hükümet tesisi imkân dahilinde girmeyeceği gibi alelûmum memurînin hukuk ve vezaifini tayin ve temin eden bir memurîn

kanunu yapılıp ahkâmına riayeti bir vazife-i namus ve hamiyyet addetmedikçe de iltimâsların, intisâbların birçok hukuku ibtâl etmesine çare bulunamaz. Şikâyet edilen ahvâl öyle bir seldir ki onun önünde, en büyük icra âmirinden tut da en faziletli insanlara kadar hiç kimse duramaz. İltimâslar yürür, mensubîn sınıfları taaddüd ve teceddüd etmekte devam eder; meğer ki teşkilât-ı devlet keyiften kurtularak arzettiğimiz vechile bir esas-ı metîn-i kanunîye istinad etsin...

Şurası da teemmüle şayandır ki tezelzüle duçar olan milli seciye, en serî' vasıtalarla tecdide, ihyaya muhtaçtır, bütün mesaisinin nefsülemre muvafakatını temin için herşeyden evvel mükemmel bir seciye ve müşterek mefkûreye sahip anâsırın vücuda gelmesi ve mesleki ahlak ve fazailin bütün revnakı ile görünmesi lâzımdır. Bizce bir taraftan terbiye müesseselerimizi bu ihtiyaçlarımızı bertaraf edecek bir surete kalbetmeye çalışırken, diğer taraftan da metin ve şâmil kanunlarla idaredeki tefessühleri gidermeye, yeni uzuvları çürümekten kurumaya gayret edilmelidir. Gerek sabık imparatorluğumuzun terk ettiği mirasların kötülerini tanzim ve tensik ve onları da birer âmil-i istihsal ve terakki eylemesi ve gerek hergün bir şekille milletin istikbâl yolunu kapamak istidadını gösteren maksatsız, düstursuz, kanunsuz idarelerin meydana attıkları fenalıkları, yaraları ortadan kaldırmak ve bu suretle umumi hayat ve mesaimizde bir salâh ve intizam vücuda getirmek için bütün mütefekkirlerin, vatanperverlerin tevhid-i mesai etmesi iktiza eder zannındayız. Kütle-i münevverenin müttehid bir cephe halinde çalışması memlekette intizama, salâha ve binnetice adalete doğru yürümeyi hayati bir zaruret haline koyabilir. Yoksa kuru şikâyetler, bugün bir nişana malik bulunmayan dünkü feryadlar gibi hatırasız, semeresiz mahvolmaya mahkumdur. Bundan sonra her milli arzu ve ihtiyaç için muayyen ve ilmi usullerle çalışmak imkânını elde edemezsek bü-

tün gayretlerimiz, didinmelerimiz münferid ve şahsi ıztırab ve ihtilaclardan başka bir netice tevlid edemez. Tecdid, ihya, tanzim emelleri yine fenaya müncer olur. Bundan dolayıdır ki biz kulağımıza ulaşan her tatlı ve acı haberi, taalluk ettiği hususlardan tecrid ile muhakeme etmekte ve leh ve aleyhde beyan-ı mütalaa eylemekte fayda bulmamakta ve binaenaleyh memleketi inkisâr-i hayâlden sıyânet etmeyi esaslı ve menfaatli görmekte sâbit-kadem bulunuyoruz. Memurîn meselesini de basit ve küçük tedbirlerle kabil-i hal görmüyoruz, bütün münevverlerin yekvücud ve yekemel olarak sarf-ı mesai etmek suretiyle tesviye olunabilir bir esas-ı mühim addediyoruz.

İdareyi yeni baştan tanzim ve bir hal-i mükemmele ifrağ ile mükellef bulunan hükümet-i milliyenin nazar-ı dikkatini ehemmmiyetle celbeder, bir an evvel hüsn-i suretle ikmâli elzem olan bu mesailini yalnız günün işleri meyanında bırakmayarak halli vâcib esâsî umdeler arasına idhal ve süratle intaç etmesini temenniye layık görüyoruz. Vazifesini müdrik olan ve ahvali icab ettirdiği ehemmiyetle tedkik eden bir hükümet, bu esasları bittabi muallakta bırakamaz.

Bununla beraber hadisâtın telkin eylediği bazı küçük görülebilecek nokta-i nazarlardan dahi vazgeçilerek geniş ve şamil bir görüşle keyfiyetin tedkik olunmasını dahi ayrıca temenniye şayan görürüz. İntisâbdan ziyade ihtisas ve fazilet aradığımızı isbat etmemiz iktiza eder. (Sayı 30, 22 Şubat 1923).

Yeni Sene Avansı Münasebetiyle

Sene-yi maliyenin nihayeti olmak hasebiyle dün Millet Meclisi 30 milyon liralık bir avans teklifiyle karşı karşıya geldi. Üç ay gibi uzun bir müddet ihtiva eden bu teklif-i kanuni muvâcehesinde biraz düşünmek zarureti bir tarafa atılamaz zannındayız. Malumdur ki bir devletin hayatı, hayat menbaı

maliyesidir. İrâdını masrafına uydurmaya muvaffak olan devletler, en mesud bir mazhariyete nail olarak âtiye emniyetle bakabilirler. İntizam-ı idare, huzur ve refah, terakki yolunda ilerleme gibi mühim ve hayati eserler hep bütçe tevazünü, bütçenin katiyeti esaslarından doğar. Filhakika geniş varidât menbalarına, büyük servet hazinelerine mâlik olmak esası şevket ve kudrettir. Fakat usul-i maliyenin gösterdiği yollarda yürümemek irâd ve masrafın mizan-ı kat'i ve muayyenle ölçmemek de bir esas-ı zaaf ve teşevvüştür. Böyle bir idare-i maliye, en vasi irad menbalarını kurutmaya, en büyük inkişaf sahalarını takim etmeye kafi gelir. Bundan dolayıdır ki bir devletin hayati kuvvetlerini siyasi ve idari mevkiini bütçesiyle, bütçesinin suret-i idaresiyle tayin ederler.

Bazı mebusların bihakkın itiraz ettikleri veçhile maliye vekaletinin üç ay gibi uzun bir müddet için büyük bir para talebini muhteviavans teklifi, senenin son gününde ve bittabi bir emrivaki halinde arz-ı vücud etmektedir ki bu tarz hareket hiçbir zaman maliyemiz için şerefle mali bir muamele addolunamaz. Hariç ve dahildeki mevkiimizin en sahih miyarı bütçe olduğundan bu hususta dermiyan edilen mazeretler, ciddi bir nazarla görülemez. Büyük Millet Meclisi'nden çıkan kanunların sülüsanını hep maliye umuru teşkil ettiğine bakılırsa meclisine, maliye vekaletini muvaffak etmek için ne mümkünse yapmış olduğunu kabul etmek bir emr-i tabii halinde tecelli eder. Şu halde daima avans teklifleriyle gelmek, Meclisi emrivaki karşısında bulundurmak hiç de hüsnü tevile mazhar olamaz zannederiz. Vakıa bir vekil için Meclise karşı "siz çıkarmadınız, ne yapayım" demesi muahezeden kurtulmak emrinde hayli müessir bir silahtır, fakat meclisten sıkı takiplerle çıkarılmış olan avans kanunlarına sarfedilen zamanlarla tetkik ve kabul edilmiş bulunan bütçelere, mazruf saatler mukayese olunursa Maliye vekaletinin hareketinde bir mazeret tasav-

vurunun bile imkanı olmadığı tezahür eyler.

Ciddi, vazifesine sahip hükümet bütçe hususunda asla müsamahayı kabul edemez. Böyle hükümetlerin gerek dahilde ve gerek hariçte mevkii rasin, sözü geçkin, itibarı yüksek olur; muvaffakiyet onun ayrılmaz bir refiki bulunur.

Hususiyle murakabe-i milliyenin icrası da ancak umumi bütçe üzerinde mümkün olabilir. Gayrı müsmir mesarifin imkan nispetinde tenkisi, müsmir mesariflerin tezyidi ve varidat hakkında ciddi ve hakiki tetkikler icrası avans kanunları üzerinde bittabi kabil olamaz. Bu takdirde yorganımızın boyunu doğru bir mikyasla ölçmek hususundaki müşkilat bertaraf edilmiş bulunamaz.

Avans müddetinin üç ay olarak teklif edilmesi, müstemir meclise malik bulunan bir memlekette derin bir mana ifade etmeyebilir; hatta bu vaziyeti anlamakta, bizim gibi bir çok zevat da müşkiller karşısında kalabilir. Böyle gelişigüzel bir bütçe idaresinin, herkese muayyen bir itimad bahş edebilmesine ve hassaten haricinde emniyetini temin eyleyecek mesainin tecellisine hadim olup olamayacağı cay-ı tereddüt sayılsa layıktır. Bu sebeple her zamandan ziyade muntazam ve muayyen bir bütçe ile arz-ı vücud eylemek mecburiyeti karşısındayız. Bu mecburiyet hiçbir mazeretle reddedilemez. Ehemmiyetli terviç olunamaz. Bu memlekette büyük ve şamil laubalilikler, müsahamalar her işte nahoş simasını göstermekten hali kalmamıştır. Bari bütçe umurumuz olsun, bundan sonra böyle muamelelerden ve devletin vâz' ve itibarı halelden masûn bulunmalıdır. (Sayı 36, 1 Mart 1923).

Yeni İçtima Senesi Münasebetiyle

Dün Büyük Millet Meclisi dördüncü içtima senesinin birinci içtimasını akdetti. Milletlerin hayatında bir senenin hiçbir ehemmiyeti yoksa da geçen senenin Türkiye hayatında

haiz olduğu ehemmiyet, ihtiva ettiği hadiseler dolayısıyla ayrıca bir mevkii vardır. Düşman ordularını parçalayarak işgal altında bulunan bütün vatan parçalarının tahlisi, geçen sene vukua gelmişti. Müttefiklerin başka nâmlarla yadetmekte fayda tasavvur ettikleri Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile münasebet tesis ederek Mudanya mukavelesini bu sene içinde akdetmişti. Millet Meclisi'nin bir taraftan bu cidali idare ve idame ederken diğer yandan hadisatın doğurmuş olduğu gayri tabiilikleri izale ve hukuki esaslara müstenid idare tesisi emrinde mesai sarf eylemesi bu sene inkişaf ve tebârüz etti. İstanbul, milletin bu mahbûbe-i kalbi ile anavatan arasında muvakkaten haleldâr olan maddi rabıta, bu sene içinde tekrar tesis ve temin edildi. Binaenaleyh bu sene dahili ve harici birçok hadiselerin, muvaffakiyetlerin tecelligahıdır ve bu haysiyetle milli bir kıymet ve ehemmiyeti hâizdir.

Milletin ruh ve kalbinden nebean eden ve arzu-yu milletin beliğ bir ifadesi olan "Misak-ı Milli"miz yakında atılan adımların hedefe doğru ilerlediğini idrak ederken, yakın bir atide bu Misakın tamamen tahakkuk etmiş olduğunu görmek ümidini, ümid-i vâsıkını tekrar ve yeni senenin âmâl-i milliyeyi tatmin eder bir sulh ile revnakdâr olmasını temenni eyleriz. (Sayı 37, 2 Mart 1923).

Tarihin Sesi

İnsanlar şüphesiz maziye merbuttur. Milliyet, din, hars, mefkûre hep maziden ahz-ı hayat ve kuvvet ederler. Bundan dolayı çok kere insanlar bu sûretle geçmişe bağlanırlar ki, hayatın bugünkü ihtiyaçlarını, istikbâlin felaketlerle mâlî olmak ihtimalini düşünemeyecek bir hale gelirler. Bu neticenin pek derin elemlerini hâlâ sinemizde taşımakta olduğumuzdan bu babda sözü uzatmaya lüzum görmüyoruz. Bizim işaret etmek istediğimiz cihet tarihi alâkaların beşeri-

yet üzerindeki tesirlerin derecesidir. mütarekeden beri hayati meselelerimiz hakkında İslam âleminde gösterilen alâka ve rabıtayı izah etmek, cidden ehemmiyetli bir keyfiyettir. Muhtelif propagandaların getirmiş olduğu müessif ahval birdenbire feyizli bir intibah nuruna inkılâb eder gibi oldu. Milli mevcudiyetlerin fevkinde müşterek bir hayat, müşterek bir medeniyet, müşterek bir tarihin mevcud olduğunu ve bu esası yaşatmakla Şark'ta bir devr-i mesudun açılmasına hizmet edileceğini idrake doğru hatveler atılıyor.

İslam ve Türk medeniyeti, Şark'ta vücud bulan tefrika ile inhilâl neticesinde zaafa, sükuta uğradı; tefrika ve inhilâl âmillerinin ortadan kaldırılmasıyla da tekrar kesb-i hayat ve zindegî eyleyeceği kuvvetle ümid olunur. Bir asırdan beri Şark'ta dahi latif latif esmeye başlayan intibah ve irfan yeli, solmuş vadileri, yanmış ovaları henüz lâyıkıyla hayata mazhar edemedi. Bu ihya ve tecdid ameliyesi çok imanlı, sarsılmaz azimli âmillere ihtiyaç gösterir.

Garp'tan gelen muhtelif tesirlere, yıkıcı, dağıtıcı propagandalara mahall-i cereyan vermemek için Türklerle beraber bütün İslam gençlerinin işaret ettiğimiz müşterek varlığın icab ettirdiği vazifeleri nazar-ı dikkatten uzak bulundurmamaları lüzumu artık sabit olmuş bir hakikat şekline inkılâb etmiştir. İslam âleminde milli davamıza karşı gösterilen büyük ve samimi alâka bu hakikatlerin idrak edildiğine dair beliğ bir ifade mahiyetindedir. Terbiye-i diniyenin bütün vuzuh ve kuvvetiyle inkışafı tarihin sadası ve hürriyet aşkının akisleriyle birleşince Şark'ın büyük günü hulûl etmiş addolunabilir.

Mısırlıların heyecanı, Yemenlilerin râbıtası, Hintlilerin halecenleri mütezâid bir terakki ile hayâtiyyet gösteriyor. İslam âleminde mesud bir endişe-i atî, bir asr-ı terâkki hissolunuyor. Bütün bunlar, Şark'ta nura, irfana, hürriyete, insaniyetin mazhariyyelerine doğru umumi bir temâyülün ilk

nişâneleri mahiyetinde addolunabilir. Medid bir devr-i felâketin doğurduğu bu netice ehemmiyetli görülecek bir şey değildir. Ancak, Türk gençleri için bunlardan alınacak çok mühim vazife ilhamları vardır. İslam camiasının ufak ve uzak bir menfaati uğrunda Hint'te müheyyiç galeyanlar vukû bulurken Türk münevverlerinin pek büyük tehlikeler, hücumlar karşısında hâlâ sevişmek, mefkûre yolunda birleşmek hususlarını bile unutmaları acınacak bir vâkıadır. Hâlâ pek küçük endişelerle yekdiğerimize hücum etmekle, her fazileti, her kuvveti ezmek yok etmek emeline imkân-ı vücud vermekte beis görmüyoruz. Halbuki, vazifelerimiz o kadar çok, o kadar vâsi ve mütenevvî ki, evlad-ı vatanın hepsi yetişmiş bir hale gelmiş olsa bile, yine kâfi gelemez. Bu halle, fazla kıskanç olmakta bir mana tasavvur edemezsek mâzur görüleceğimiz şüphesizdir. Biz temenni ederiz ki; bütün münevverler, kulaklarını tarihin sesine verir ve hayatı, milli vazifeleri, faziletleri inhisar altına almaktan ihtiraz eder de, bu memlekette müşterek, umûmi bir faaliyet, bir emel birliği vücud bulur. Bu millet içinde terakki, tekâmül imkânı husûle gelir.

Fikir, ilim, medeniyet sahasında Şark'ın alemdârı olmak şerefi Türk gençliğine müyesser olması çok arzu edilir bir şereftir. Bu şerefi unutacak bir Türk nesli tarihine isyan etmiş olmak mevkiine düşmekten kurtulamaz. Vicdanımızın sadâsını tarihin sesiyle birleştirmeyi bugünkü neslimizin faziletinden beklemekte bir hak görüyoruz. (Sayı 51, 19 Mart 1923).

Tekâlif-i Milliyeye Ait Bir Müzakere Münasebetiyle

Büyük Millet Meclisinin dünkü içtimaında İstiklal Harbi esnasında tekâlif-i milliye ve harbiye namıyla halktan alınmış olan mevad bedellerinin tesviyesine ve mahsubuna dair bir layiha-ı kanuniye müzakere olundu. Bu münasebetle

söz alan bazı muhterem mebuslar, bütün dahili borçlarımızın suret-i tesviyesine dair bir maddenin ilavesini teklif ettiler. Mevzuubahs olan layiha-ı kanuniyenin bu kadar şamil ve geniş bir keyfiyeti ihaleye tahammülü olmadığından teklif-i vaki kabul olunamadıysa da Mecliste husule getirdiği derin bir alaka ve teessür, ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmaya layıktır. Filhakika Türkiye'nin tarih-i hayatında ilk defa olarak dahili, yani millete ait borçlar harici borçlarla birlikte zikrediliyordu. Bu, elbette ehemmiyetle görülecek, telakki edilecek bir hadisedir. Bu, eski hükümet zihniyeti karşısında iktisadi, içtimai yeni bir fikrin vücud bulmaya başladığını gösterir mesud bir tecellidir.

Malumdur ki bu devlet, ne zaman bir tasfiye-i hesap muvacehesinde kalmışsa daima harici düşünmüş, ecnebi dayinleri, müteahhidleri ilk safta tutmuş ve fakat dahili hesapları, mukaveleleri nazar-ı dikkate almamış, milli hukukun ziyaını, ehemmiyetle telakki etmemiştir. Devlet, Muharrem Kararnamesi'yle istiklal-i malimizle kabil-i telif olmayan Düyun-ı Umumiye İdaresi'nin teessüsünü, varidatımızın büyük ve mühim bir kısmının bu idareye terkini kabul ederken 93 harbinin meş'um neticelerinden bulunan ve feci ve hicabâver akıbeti malum olan kaimelerden, taahhütler ve saireden mütevellit pek azim ve iktisad-ı dahili için çok mühim ve hayati borçların tesviyesini, harici borçlarla tevhidini temin eylememiş ve hatta hatırına bile getirmemiştir. Timar bedellerinin evkafa ait olup zaptolunan bazı varidat mukabillerinin ve emsalinin ne elim neticelere münhasır olduğu unutulamaz. Meşrutiyeti müteakip yapılan tasfiyede de "düyun-ı gayr-i muntazama" unvanıyla üzerine bir hatt-ı butlan çekilen devlet borçları, yine milletimiz etrafına aitti. Harb-i umumideki tekalif-i harbiyeler vesaire de aynı akıbete namzet gibi görünüyor. Bu suretle kendisinden alınan hiçbir şeyin iade veya tesviyesini görmeyen daima "ver" hitabından

başka bir söz işitmemiş olan millet, devlete karşı mali hiçbir itimat hissini kalbinde görememektedir. Hükümetin tevali eden bu tarz idaresi vatani ve milli bütün menafi-i iktisadi bütün inkişaf ümitlerini öldürmektedir. Hükümet-i milliye bu vaziyeti ıslah etmek vazifesiyle mükelleftir.

İktisadi, hayati hakları ihmal eden hükümetler, intihara karar vermiş mahkum-ı indiras idarelerdir. Bu hakikatin bizde de anlaşılmaya başlamış olduğunu gösteren Meclisin dünkü müzakeresinde mesbuk mütalaalar, fâl-i hayr addelmeye layıktır. Şüphesiz neden düyun-ı umumiye meseleleri halledilirken düyun-ı dahiliye ondan hariç tutulsun? Bir dayinin tâbiyeti iddia-yı hak hususunda hukuken bir başkalık vücuda getirir mi? Devlet mefhumunu idrak etmiş bulunan hükümetler bu bâbda ayrı bir düşüncenin vücuduna ihtimal dahi veremezler.

Mamafih, Meclis-i Milli'de olsun hukuk-ı milletin takdir edildiğine dair böyle sözlerin teati edilmesi, bu memleket için bir ümid kapısıdır. Zaten hakkını tanımayan, arzusunu izhar edemeyen milletler, zi-hayat addolunamazlar. İsbat-ı hayat ve irade, hakkın tecellisine hadim yegâne âmildir. bundan dolayıdır ki millet meclisinde, dahili borçlarımızın da harici borçlarımız yanında zikredilmesi ve tesviye çareleri bulunması lüzumunun yâd ve tekerrürü, bizim için hukuk ve hayat-ı memleket nâmına cidden bir ümid, bir teselidir. Mazinin hukuk-ı milleti ihmal etmeyi tabii gören zihniyeti, bir daha dirilmemek üzere ölmüş görmek, pek mesud bir temaşadır. (Sayı 55, 23 Mart 1923).

Söz Devrinden İş Devrine

Sulhün yaklaştığını gören efkâr-ı umumiyemiz, gazetelerimiz, memleketin terakkisine, tekâmülüne, derdlerine dair muhtelif mevzu'lar ve esaslar üzerinde mütalaalar, temenni-

ler serd etmeye başlamış ve terbiye, iktisad meselesinden tut da bütün idari, içtimai hususların en ufaklarına kadar nazarı tedkikten, geçirmek lüzumunu ileri sürmüştür. Hatta müstakbel pây-i taht tayini keyfiyeti dahi mübahese mevkiinden uzak tutulmamıştır. Pek samimi emellerin, derin endişelerin mahsulü olan bütün bu mütalaat, nihayet söylenilmiş bir söz mahiyetini tecavüz edememiş ve bir takım temennilerin, arzuların gazete sütunlarına aksinden başka bir neticeye doğru yürütüldüğünü gösterir birşey görülememiştir. Çünkü bütün mütalaalar, sözler, hitabeler, hep mevcut noksanları tadâddan ve bunlardan şikâyetten ibaret bulunmaktadır.

Memleketin iktisadi, ilmi, terbiyevi, medeni, içtimai, fikri vaziyeti tedkik edilirken bu hususlardaki tereddiyi vücuda getiren muhtelif ve müteaddid âmilleri tedkik ve tahlil etmek ve ondan sonra bu âmillerin yerine teceddüdü, terakkiyi, teâliyi istihdaf ve istilzam eden esasları, âmilleri ikame eylemeyi düşünmek hususları nazar-ı dikkatten uzak bulundurulmazsa ele geçecek netice ne olabilir? Bu kadar ateşîn fikirler, keskin nazarlar, tatlı ve acı emellerden husule gelecek semere ne kadar müfid ve medid olur?

Tarih, ilim bize gösteriyor ki teceddüd, terakki, tekâmül, inkılâb denilen mukaddes mefhumlar, yalnız arzu ve temenni edilmiş olmağla vücut bulacak şeylerden değildir. Bunlar, çok büyük bir sabır ile sarf edilecek uzun bir mesainin, derin bir alaka ile ibzal olunacak geniş ve şâmil bir fedakârlığın ve mütevâli, sarsılmaz bir azim ve iradenin kudretli, kudsi omuzuna istinad eden türlü bir mefkûreyi, bütün milletin kalbine hakim kılmakla tecelli edecek perestîdelerdir.

Memlekette duyan, gören, hareket eden bilcümle kuvvetlerin ruhunda bu mefkûrenin canlı izleri bulunmazsa, bütün kuvâ-yı milleti, aynı gayenin istihsali uğrunda sevk ve hasretmek temin olunmazsa -ne kadar ciddi ve kavi olursa olsun- akıbetinden suret-i katiyede kurtulabilmesi müşkil

görülebilir. Hususiyle bu nevi say ve mücahede, muhît-i içtimaîde yer tutabilmek için çok şamil ve mütevâli ve hassaten devamlı olmak mecburiyetindedir. Bu suretle kalplerde yer tutmak ve arz ettiğimiz feyz ü inkişafa mazhar olmak imkân dahiline girer.

Bu mütalaalar dolayısıyladır ki her tarafta söylenen, ileri sürülen fikirlere, temennilere kati ve hayati bir mahiyet atf etmekte müşkilât görüyor ve yine memleketin henüz sûz-i derûnunu yaşamakta olduğunu müşahede ediyoruz. Halbuki bu kadar musibetli zamanlar geçirdikten sonra artık sözlerin yapacağı tesirleri ufak şeylerden ibaret saymak pek tabii addolunabilir. Çünkü sayılan noksanlar, tasvir edilen vâkıalar aşağı yukarı umum tarafından anlaşılmaya başlamıştır. Binaenaleyh iş devrine geçmek zamanı hulûl etmiş ve geçmiştir... Bu sebepledir ki millet birkaç seneden beri söze kıymet vermemekte, fiiliyât görmek istemektedir. Bu tecelliyi, mühim bir nokta-i ümid addeder ve bütün mütefekkirlerimizi fiili sahada görmek temennisini izhar eyleriz. (Sayı 58, 27 Mart 1923).

Siyasette Adalet

Serlevhamızı görenler belki birdenbire hayrete düşeceklerdir. Filhakika maksat uğrunda her hareketi meşru gören Makyavelizmin asrî tekâmülât neticesi olarak türlü türlü inkişaflara, tefsirlere mâlik olduğu malum iken siyaset aldatmak ve hükm etmek manasında kullanılırken siyasette adalet aramak kadar garip birşey tasavvur edilmeyebilir. Bu telakkiyi tabii görmemenin mümkün olmayacağı kabul olunursa da her işte aranılacak istikrar ve muvaffakiyetin behemehal temini için başka suretle düşünmek, kavânîn-i tabiyenin layetegayyer bulunan hükümlerini gözönünde bulundurmak zarureti taayyün eder. Bundan dolayıdır ki memleketlerini tecdide, ihyâya muvaffak olan bütün eâzim

adalet düsturunu rehber-i hareket ittihâz etmişlerdir.

Çünkü ancak bu nevi hareketlerdir ki muvaffakiyete ebediyete mazhar neticeler tevlid ederler. Bir heyet-i içtimaiyenin mâbihüddevâm ve hayatı, efrâdının kemal-i emniyet ve katiyetle adalet esaslarıyla müemmen bulunduğuna en büyük kuvvetlerin bile adalet önünde eğileceğine kani bulunmasıyla kaimdir. Bu emniyet ve vaziyet-i mütekabile, bütün tekâmülatın, refah ve saadetin, inkişafların anası mahiyetindedir. Bu esas temin edilmedikçe bütün ümidler, faaliyetler, kuvvetler seri'üzzeval birer rüya haline inkılâb eyler. Tarih-i beşer bu hakikati teyid eder misallerle doludur. Danton'ları bertaraf eden Robespiyerler masunü't-taarruz kalmadılar. Binaenaleyh bugünkü nesil adımlarını atarken her ciheti düşünmek son derece sarsıntılara maruz kalan vatanı yeniden bir tehlike-i muhakkakaya sürüklememek üzere adaletten ayrılmamak ihtiyacını hatırdan çıkaramaz. Aksi takdirde mazinin derslerinden istifade eylememiş, vatanperverliğin icabatını ifa eylememiş olur.

Bizi bu mukaddemeyi serde sevkeden, tarihimizin dönüm noktasında bulunduğumuz, muhtelif istikametlerde yeni faaliyetler vücuda getireceğimiz şu zamanda adalet mefhumunu nazardan uzak bulundurmamak lüzumunu derhatır ettirmek düşüncesidir. Hiç şüphe yoktur ki dünyada herşey gibi idbar ve ikdidar da fanidir. Bugün initaf eden ruhperver tebessümlerin yarın zehr-alüd tecellilere inkılâb etmeyeceğini kimse temin edemez. Bizce matlub olan şey, yine derin ezalar, musibetler çekmiş olan şu zavallı vatanı behemehal kurtarmak, bütün milleti adalet bağlarıyla yekdiğerine rabt ve kalb ile ihyâkâr bir kudret vücuda getirmek hususundan ibarettir. Yoksa tarihin tekerrürü muhakkakdır, bu suretle aziz vatan yine umduğu sükun ve refaha yetişemez.

Bu sebeple münevverlerden, teceddütperverlerden bütün icraatlarında adalet mefhum-ı mukaddesinin nazar-ı dikkat-

ten uzak bulundurulmamasını temenniye layık görmekteyiz. Çünkü aksi tecelliler hep tatlı emellerimizi bir serâba kalbetmek istidadını göstermekten hali kalamaz. Biz vatanımızın o âkıbetlerden masun bulunmasını temenni ettiğimizden siyasette adalet lüzumuna kani bulunuyoruz. (Sayı 60, 29 Mart 1923).

İntihâb Kanunu

Mebus intihâbâtına başlandı demektir. Günün en mühim meselesi intihâbdır. Binaenaleyh eski kanun-ı muvakkate mucibince mi intihâb yapılmalıdır, yoksa ileriye doğru adım atmak mı lâzımdır keyfiyeti tedkike şayândır. Malumdur ki intihâb kanun-ı muvakkatinin tanzim olunduğu devirde nüfusumuzun beşte biri gayr-i müslimdi. Karadağ, Sırp, Bulgar iftirak mücadeleleri başlamıştı. Bundan dolayı intihâbâtı hükümetin tesirlerine açık bir surette yapmak faydalı, devletin vahdeti nokta-i nazarından elzem görülmüştü.

324 İnkılâbının ilk işi şüphesiz yeni bir intihâb kanunu vücuda getirmekti. Gayr-i müslimlerin bazı ecnebi hükümetlerle tevhid-i mesai ve âmâl eylemeleri ve Arnavud, Arapların iftirak siyaseti takib eylemeleri evvelki mahzurun henüz berdevam olduğunu göstermiş bulunduğundan intihâb kanunu ile iştigale hacet görülmedi. Bu suretle en fena ve hakimiyet-i milliye esasatıyla gayr-i kabil-i telif olan ekseriyet usul-i intihâbı bâki kaldı. Bu kanuna tevfikan yapılacak bir intihâb ile milleti bihakkın temsil eden bir meclisin ictimaı hemen mümkün değildir intihâb kanallarının hükümete merbut müesseseler elinde bulunması mahzurunu bir tarafa bıraktıktan sonra meseleyi tedkik eylersek yine "millet meclisi, vatanın küçük bir haritası olmalıdır" düsturuna yaklaşmaktan ebediyyen uzak olduğumuzu görmekte müşkilâta tesadüf etmeyiz çünkü iki dereceli ve ek-

seriyetle yapılan bir intihâb neticesinde taayyün edecek mebuslar, tabiatıyla umumen milletin ekseriyet-i ârâsını üzerinde cem' etmiş olmayacak ve belki ancak namzedler arasında en çok rey almış bulunacaklardır. Bu sebeple "hakimiyet-i milliye bilâkayd ü şart milletindir, usul-i idare halkın bizzat idare etmesi esasına müsteniddir" düsturunu bayrağının bâlâsına yazmış olan Büyük Millet Meclisi bu kanunla intihâb icrasına muvafakat edemez. Aks-i takdirde davasındaki samimiyeti yanlış telakkilere maruz kalabilir.

Hususiyle bugün milli hududlara rücu' eden Türkiye evvelce tasavvur edilen mahzurlar karşısında dahi bulunmamaktadır. Binaenaleyh intihâb kanununda yapılacak tadilat, intihâbda bir tekâmül ifade eder bir mahiyet ibraz etmelidir. Evvelce teklif edilen ve etrafında hayli propagandalar icrasına sebeb tutulan teklif-i kanuni, kanun-ı esasi encümenince o derece budanmıştır ki eski kanunda hiçbir tadil yapıldığını gösterememektedir. Bu noksanların heyet-i umumiyece nazar-ı dikkate alınarak ikmal olunacağını kuvvetle ümid etmekteyiz. Hiç olmazsa intihâb usulünün, memleketimiz ihtiyacına göre tebdil ve mesela pusula yerine yuvarlak veyahud madeni levha usulünün kabul edilmesi şayan-ı temenni görülür. Okur yazarların azlığı, pusula usulünün değiştirilmesini bir emr-i kat'i halinde bulunmaktadır. Müntehiblerin tezvirden salim bir surette reylerini istimal edebilmeleri imkânını istihsal eylemek lâzımdır. Bu hususa, Millet Meclisi'nin layık olduğu ehemmiyeti atf edeceğini şübhesiz görmek isteriz.

Muhakkak olan bir cihet vardır ki intihâb kararnamesiyle bugünkü şekl-i hükümetimiz arasında bir münasebet tasavvuru mümkün değildir. Hakimiyet-i milliye düsturuna sarılan bir millet, hakimiyet-i milliyenin selâmet ve vuzuhla tecellisini temin eylemek mecburiyetindedir. Bu esas hiçbir suretle ihmal edilemez ve edilmemelidir. (Sayı 64, 3 Nisan 1923).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAŞYAZI DIŞINDAKİ YAZILARDAN SEÇMELER

1. Meclis'teki Gruplar ve *Tan*'ın Milli Birlik Konusundaki Açıklamaları

Ankara Meclis-i Millisine Dahilden Bir Nazar

***Morning Post* muhâbiri tarafından:**

Konuştuğum mebuslardan hiçbiri yok idi ki Büyük Millet Meclisi'nin zuhur ve tevellüdünden bizzat İngiltere'nin mesul olduğunu ihtar etmemiş olsun, 26 Mayıs 1920 (16 Mart 1920 olmalı, Y.D.) tarihi milliyetperverler harekâtının kesb-i şiddet etmesi ile taayyün eylemiştir. Yani bu tarihte İngiltere İstanbul'daki Türk Meclis-i Mebusanına ve bütün nezaretlere vaz'-ı yed eylemiş, ve devrin en münevver Türklerinden yüzellisini Malta'ya sürükleyerek haps etmişti. Bu adamlar Malta'da ve hepsi bir yerde iki üç senelik mahbuslukları esnâsında müstakbel için planlarını ihzara pek mükemmel bir fırsat bulmuşlar, ve mahbesden kurtulur kurtulmaz, evvelce kaçıp kurtulmuş bulunan aza ile hemen

birleşerek meclis-i hazırın üçte iki azasını vücûda getirmişlerdir; aza-yı sâire de bilintihâb tayin edilmiştir.

Mebuslar, meclislerinin suret-i terkibinden hayliden hayliye müftehirdirler. Ve şübhesiz ki bu meclis filhakika sırf kendine mahsus bir şekil ve mahiyette ve sin, mevzi'-i içtimaî, efkâr ve elbisece muhtelif olarak bütün şerâit-i hayatiyeye mensub halkın timsâli bulunmaktadır. Samiîn mevkiinden heyet-i mebusana atf-ı nazar olunduğu zaman görülen en şâyân-ı tasvir ve şâyân-ı dikkat şahsiyet Dersim mebusudur. Bu zatın ismi Diyab'dır. Bu zat Türkçeyi büyük müşkilâtla söyleyen bir Kürt olup tam doksan yaşındadır. Kendisini intihâb eden halkın bir çokl'arının yüzyirmi yaşına kadar yaşamakta bulunduklarını düşünür isek mumaileyhin henüz genç bir mebus olduğunu teslim etmek tabiidir! Dersim mebusu uzun boylu ve tamamiyle müstakimü'l-kame, uzun beyaz sakallı, iri mavi gözleri nâfiz, delici nazarlar atf eden bir zattır. Gözlük takmıyor, bütün kuvâ-yı akliyesi yerinde bulunuyor, Kürt kavmine mahsus serpuş ile elbiseyi lâbistir, elinde daima kehribar tesbihi bulunur, bana bizzat, bütün diğer dağlı halk gibi, sadece keçi südü ve ekmek ile tegaddi ettiğini söyledi. Benim bulunduğum müddetçe meclisde ancak iki defa söz söylediği için diyebiliriz ki eğer onun dağlı hemşehri serdedecek bir şikâyete mâlikseler, bunlar ihtimâl Ankara'nın hâricinde hallolunacaktır.

Şurası pek ziyade şayan-ı hayrettir ki, Meclisin en terakkiperver ruh taşıyan azasından biri de Çelebi Efendi'dir. Müşarünileyh uzun yün serpuşu ve tarikat kisvesiyle zarif ve şayan-ı dikkat bir heyet arz ediyor; müşârünileyh Osmanlı aile-i hükümdârisinden daha kadim bir aileye mensub olduğu halde o da diğer hoca efendiler gibi sabık halifenin hal'i için itâ-yı rey eylemiştir.

Mebusların bir takımlarında hocalara karşı meşhud olan

adeta bir muhasame hissi mucib-i taaccübüm oldu. Bir gazeteci tarafından bana "bu adamlar bizim düşündüğümüz gibi düşünemezler" denilmesine -belki doğru olmakla beraber- beni hayrete düşürdü. Bu gazete muharriri sözünde şöyle devam etti; "İngilizlerden başka her millet kilisenin hükümetten ayrılması muvafık olduğunu tasdik etmişlerdir, fakat biz Türkler de bu suret-i hareketi intihab edince şiddetle duçar-ı muaheze ve takbih olduk.

Hocaların hükümetten ayrılmak istemelerini bazıları da bu sınıfın pek ziyade terakkiperver olan meclis rüesâsıyla beraber yürüyemeyeceklerine atf ediyorlar. Mesele ne merkezde olursa olsun şurası anlaşılıyor ki, bugünkü meclis rüesâsı milletin terakkisinin dini unsurlar tarafından men' edilmesine, hususiyle yeni kazanılan hürriyet ve istiklaline müdâhale olunmasına müsaade eylemeyeceklerdir. Bu meclisde bir Avrupalının nazar-ı dikkati celb edecek olan diğer bir cihet askeri üniformaların kesretidir. İnsan ancak o zaman memleketin elan harbde bulunduğunu unutuyor. Mebuslardan bir takımları elan fes giymekte iseler de kısm-ı azamının başında kalpaklar olub rengi deve tüyünden siyaha kadar değişen bu serpuş herhalde festen çok zariftir. Bunlar kışın rahat ve sıcak iseler de acaba yazın ne olacak? Meclisin mucib-i taaccüb havâssından biri de -rivâyete itimad olursa-bazı mebusların tahsilden tamamiyle mahrumiyetleridir.

Bu zevâttan birçokları ecnebi lisanlarına vâkıf olmadıklarından tercümanlarının veya refiklerinin beyanatını onların beyanatı olarak kabul etmek ızrârî oluyor. Diğer cihetleri, fakat yine rivayete göre, bu zevat ile uyuşmak pek müşkil imiş; çünkü Avrupa'ya ait birşey bilmediklerinden herşeye karşı adem-i itimad gösteriyorlarmış!

Bu akşam pek parlak bir mühimmât âmiline tesadüf ettim ki, kendisini "sosyalist" talkib ediyor. Kendisine "daima

sosyalistlik şiâr ve itiyadını ittihaz ve tatbik eylemiş bir memlekette sosyalist olmaklığın manası olamayacağını" söyledim. Mahezâ o beni temin etti ki, Karl Marks ile Arthur Henderson'u kemal-i dikkatle tetebbu ediyormuş. Ne parlak rüfeka-yı tetebbu! Ve ilâve etti ki, "sizde olduğu gibi Türkiye'de de amele ittihadları teşekkül ve taammüm ettiğini görmek ümidindeyim!" Allah göstermesin! ben bu heyet içinde saf çiftçilere, erbâb-ı ticârete, Paris'te tahsil görmüş tabiblere, gazete sahib-i imtiyazlarına, dârülfünûn müderrisleriyle valilere de tesadüf ettim.

Bu zevattan bazıları günün en münevver uzuvlarıdır. Bunlar mükemmelen Fransızca, ve bazen İngilizce, Almanca konuşurlar. Zevât-ı mezkûre Avrupa'nın parlamento hayatına ait malumat-ı mükemmeleye de sahib bulunmaktadırlar. Hitabeleri okunmaya cidden şayan olup kemâl-i talâkat ve selâsetle irâd olunuyor.

Bunlar hukuk-ı nisvânı kuvvetle müdafaa ediyorlar ve Halide Edip Hanım'ı meclise dahil etmeye çalışıyorlar. Bu zevat Avrupa'nın herhangi parlak bir salonuna pekâlâ yakışacakları halde Avrupa usullerine tamamiyle câhil hemşehrilerinin de meclise duhulüne müsaid bulunuyorlar. Daudet'nin keçisini odaya kemâl itimâdla kitleyip de odanın penceresini açık bırakan kahramanına yakışır bir siyaset olan Malta adâletsizliğinin hatıra-i infiâli içinde, Türkiye Millet Meclisi elân yaşıyor ve herşeyden fazla "milli" bulunuyor.

Bu meclis fikir ve hayallerinin tahakkukuna mâni olacak herşeye karşı mukavemet ve muhasemeyi göze almış olup bu fikir ve hayal de bir "hür ve müstakil Türkiye"dir. Efrâd-ı milletin baba yurdunu kurtarmak için en azîm meşakkatler ve daimî fedâkârlıklar içinde uğraşıp ibretbîn oldukları ve şayed lâzımsa herşeyi yapmaya da hazır bulundukları şu üç buçuk sene zarfında bütün efrâd-ı millet milliyetperverlik kitâb-ı mukaddesine iman ve ittibâ' ile yaşamıştır,

o suretledir ki, bugün mütevazi ve fakir çobandan tutunuz da bizzat paşaya kadar "milliyetperverlik" halkın adeta din ve mezhebi olmuştur. Hergün sabahdan akşama kadar bazı adamların milliyetperverlikten bahsettiğini görürsünüz.

Adeta başka bir medâr-ı kelâm ve vasıta-i tezevvuk yoktur denilebilir. Yeni güne, gazeteleri tercüme ettirmekle başlarsınız ve zuhurâta göre Avrupa telgrafları hakkında mesrûrâne veya mütehevvirâne beyan-ı mütalaa edersiniz. Badehu ahbâbınızı ziyaret edip "milliyetperverlik"ten bahseylersiniz. Yemekten sonra meclisi ziyaret edersiniz. Akşam yemeği esnâsında tekrar siyâset ummânına dalarsınız. Ennihaye rüyanızda da "Misak-ı Milli" ile uğraşırsınız. İşte böylece üç buçuk sene geçti. Bu halin ne demek olduğunu artık düşününüz! Bu ricâl-i hükûmet her akşam planlarının bir kısmını bin meşakkat ve müşkilât içinde tahakkuk ettiriyorlardı ve Paşa ise, şübhe götürmez zekâ ile hem askeri kumandan, hem de idari teşkilâtçı vazife-i muzafaasını ifa ediyor.

Ve böylece, insan meclis-i millinin iyi teşkilatlı başlangıcını tedkik etmek üzere onu ziyaret ettiği zaman bu heyetten mutlaka büyük işler çıkacağına kesb-i kanaat eyliyor..." (Sayı 8, 28 Ocak 1923)

Gazete Times'ın *Gazetemiz Hakkındaki Mütaalatı*

İstanbul 28 AA. - 22 **Kânûn-ı sânî** tarihli *Times* yazıyor:

Ankara'da hükümet aleyhine muhalefetin mevcudiyeti şununla sabittir ki Ankara Meclisinde İkinci Grup namıyla maruf 80 kişilik fırka naşir-i efkârı olarak *Tan* namıyla bir gazete tesis etmişlerdir. Bu fırka azasından birçoğu sabıkan İttihat ve Terakki'ye mensup idi.

Cevabımız:

Ankara'da hükümet namıyla emelde ve gayede her suretle müttehid ve yalnız ve yalnız bir meclis-i milli mevcut

olup bu meclis umur-ı hükümetin kendi içinden intihâb ettiği vekiller vasıtasıyla tedvir eder.

Binaenaleyh o meclisin heyet-i umumiyesinin malı olan ve misak-ı milli ile muayyen bulunan âmâl-i mukaddese-i milliye üzerinde meclis-i millide hiçbir tehalüf-i efkâr mevcut değildir ve olmasına da imkân yoktur.

Siyaseti dahiliye hususunda her mecliste olduğu gibi muhtelif nokta-i nazarlar bulunmak mümkün ve tabii; aksinin mutasavver olduğu meclislerin, hikmet-i vücudu olmaması ise mantıkidir.

Tan memlekette konunun hakimiyeti, hukuk-ı ferdiyenin tamamî-i masuniyeti ve fikri hürriyet ve millinin inkişafı için çalışmaktan başka bir gaye takip etmez ve etmeyecektir.

Bir takım siyasi maksatlarla memleketimizde ve idaremizde zaaf mevcut olduğunu ihsas etmek isteyenlerin hiçbir esasa istinâd etmeyen bu kabil isnadatını red ve takbih ederiz. (Sayı 9, 29 Ocak 1923)

Yine Times'*ın Kec-Nazarı*

Times gazetesine İstanbul'dan yazılan bir telgrafnâmede gazetemize ait bir iş'âr vâki olduğunu istihbâr eyledik. Gûyâ *Tan* gazetesi şimdiki meclisin salâhiyet-i teşriiyesini şübheli addetmekte ve yeni intihâb istemekte imiş... Daima memleketimizdeki hâdisâtı ma'kûs bir şekilde görmek ve göstermek istemekte ısrar eden *Times* böyle hakikatle taban tabana zıd telgraflara sahifelerinde yer vermekle pek elîm bir vaziyete düşmektedir. Gazetemizin neşriyatı meydandadır. Vatanperverliğin, ittihad ve davâ-yı millînin istilzâm eylediği vazifeyi kemâliyle müdrik ve icâbını ifada sabitkadem bulunan gazetemizin böyle yazılara karşı müdafaaya ihtiyacı yoktur. Yalnız şurasını bir daha *Times*'ın nazar-ı dikkatine vaz' edelim ki: Efendiler, Büyük Millet Meclisi, vatanın in-

kısamı muvâcehesinde feverân eden vicdan-ı millînin bir mahsulü, bir zâde-i azın ü imânıdır. Bu haysiyetle alelâde bir parlamentodan daha kuvvetli bir mümessil-i millet ve hukukan daha ziyade şâmil ve hakiki bir temsile mazhardır. Türkiye'de hiçbir ferd yoktur ki meclis hakkında bundan başka bir telakkinin vücud bulması ihtimalini hatıra getirsin. Yine tekrar ediyoruz: Beyhude yoruluyorlar, bu memlekette vatanî mesâil mevzuubahis oldu mu, mebuslarıyla, vekilleriyle bütün millet bir timsâl-i vahdet ve fedâkârî haline inkılâb eder. Artık böyle sözlerle propagandalarla Türkleri vezaif-i milliye ve vataniyelerini unutmuş bir dalâlete sevk etmenin imkânı yoktur. (Sayı 20, 11 Şubat 1923)

Yekvücud ve Her Fedakarlığa Hazırız!

Ankara, 22- Dün bütün gün heyet-i vekile müzakerâtı, meclisteki hafi celse ve hariciye vekilinin hariciye encümeni nezdindeki izahatıyla geçmiştir. Mezkûr müzakerât ve izahat hakkında sıkı bir ketûmiyet muhafaza edilmektedir. Mamafih meselenin ehemmiyeti bütün nazarları hükümet dairesiyle Büyük Millet Meclisi etrafına celbetmektedir. Dün sabahtan akşama kadar meclis civarında toplanan izdiham, verilecek kararlara sabırsızlıkla intizar etmiştir. Mebuslarda müşahede edilen asabiyet mühim vakayi arefesinde bulunduğumuzu gösteriyor.

Avrupa'dan gelmiş olan İngiliz, Amerikan ve Fransız muhabirleri malumat alabilmek için her tarafa atılıyorlarsa da birşeye nail olamıyorlar. Pane sinemasının mümessili meclis önünde mütemadiyen film almakla meşguldür. İsmet Paşa'nın hafi celsede saatlerce süren izahatı mebuslar üzerinde derin tesirler icra etmiş olduğu simalarındaki asabiyetten anlaşılıyor. Bu izahatın mahiyeti hakkında bir tek kelime almak gayr-i mümkündür. Mamafih Anadolu Ajansının

her iki grubun nâfizülkelim üyeleri azasından bazılarıyla görüşüp intibalarını sormuştur. Mumaileyhüm "mesâil-i hariciyede grup filan yoktur ve olamaz" tarzında müttehidülmeal cevaplarla meclisin müzakere olunacak mesail hakkındaki ahval-i ruhiyesine tercüman olmuşlardır. İkinci Grup azasından biri demiştir ki:

"Tarihin vermediği nişan ve fedakârlıklarla mevcudiyet-i maddiye ve maneviyesini müdafaaya koyulmuş olan bu millet hiçbir zaman ve hiçbir vechile adli, iktisadi, mali veyahut herhangi nam ile olursa olsun esareti bir daha kabul etmemeye azmeylemiştir. Biz bunun için dört sene mücadele ettik. İcab ederse daha senelerce mücadeleye hazırız."

Birinci Grup azası ise âtideki beyanatta bulunmuşlardır:

"Türkiye'nin menâfi-i milliyesiyle düvel-i müttefika milletlerinin hakiki menafii arasında kabil-i telif olmayacak hiçbir nokta görmüyoruz. Elverir ki mesail-i muallakanın halli vazifesi menafi-i milliyeyi hakikaten temsil edebilecek zihniyette bulunan zevat tarafından deruhde edilmiş olsun. Halbuki Avrupa'nın bizimle müzakerâta gönderdiği zevat milletlerini ve milli menafi-i âliyeyi temsilden ziyade bazı kumpanya ve şirketleri ve menafi-i hususiyeyi temsil etmektedirler. Bunlar kendi milletlerini iğfal ettikleri gibi hürriyet ve hatta hayatından başka bir gaye takip etmeyen bu milleti de o menafi-i hasîsenin temini için taht-ı esarette bulundurmaya çalışıyorlar. Fakat Avrupa milletleri bilmelidirler ki işlerinin tedviri bu gibi zevatın elinde bulundukça ve bu zevat karşılarındaki milletin haysiyet, şeref ve istiklâl esaslarına hürmet etmeyerek şarka soygunculuk emeliyle gelmiş olan ve mecmuu beş on bini tecavüz etmeyen levantenlerin menafiini temine çalıştıkça garp milletleriyle aramızdaki anlaşamamazlık ilanihaye devam edip gidecek ve eski Osmanlılık devrine ve anenâtına suret-i katiyede nihayet vermiş olan milletimiz haysiyet ve istiklaline kasdeden

hasîs emellerin tahakkukuna hiçbir zaman müsaade etmeyecektir. Türk milleti kendi memleketinde herhangi bir Avrupa milleti gibi efendi olarak yaşamaya katiyen karar vermiştir."

Yukarıdaki izahat müzakerâtın hangi şekil ve istikameti alacağına delil addedilebilir. (Sayı 31, 23 Şubat 1923).

Times'ın *İstanbul Muhabiri*

24 Şubat tarihli *Times* gazetesine, hayli garip bir zihniyet sahibi olduğunu her zamanki yazılarından da anladığımız İstanbul muhabiri uzunca bir mektup göndermiştir; bu mektubun bir iki câlib-i nazar fıkrası dün gece Anadolu Ajansı tarafından tebliğ edilmiş ve matbuatta telgraf havâdisi olarak intişâr eylemişti. Şimdi mektubun aslına destres olduğumuzdan diğer bazı fıkralarını nazar-ı kariine vaz' ediyoruz:

"Ankara'dan nîm resmi surette vâsıl olan haberlere nazaran heyet-i vekileye müzâhir olan Birinci Grup, bir taraftan düvel-i müttefika ile Türkiye arasında suret-i ciddiyede mucib-i ihtilaf olacak o kadar çok mevâd mevcud olmadığı fikrinde bulunmakla beraber, diğer cihetten de Lozan'daki düvel-i müttefika heyet-i murahhasa azasından kısm-ı azamının, kendi memleketlerinden ziyade bir takım mali grupların ve teşkilâtın menâfiini temsil ve kendi milliyetlerini iğfal eyledikleri ve Türkiye'yi ecnebi menâfi'perestânın kölesi haline koymak istedikleri iddiasında bulunuyorlar. Bu grup azası diyorlar ki "Türkiye dahi herhangi bir Avrupa milleti gibi kendi hanesinin sahibesi olmak azmindedir; düvel-i müttefika anlamalıdır ki, onlara Türkiye'yi yağma etmek isteyen tatlısu frenklerine müzâhir olmakta devam ettikçe düvel-i müttefika ile Türkler arasındaki ihtilâfât berdevam kalacaktır."

Sabık İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin müteaddid azasını ihtivâ eden İkinci muhalefet grubu ise, umûr ve siyâset-i hâriciye sahasında hiçbir günâ fırka ihtilâfı olmadığını, çünkü milletin esâret-i iktisadiye ve maliyeye aslâ boyun eğmeyeceğini teyiden beyan etmektedir. (Sayı 42, 8 Mart 1923).

Bizi Hariçten Nasıl Görüyorlar?

Avrupa'nın, hususiyle Türkiye'nin vaziyet-i dahiliyesinden, mümkün olabilen surette kendi istifadelerini temin etmek siyasetini güden bazı garb hükümetlerinin bizi uzaktan nasıl gördükleri, daha doğrusu nasıl görmek istedikleri bir çok tezahürât ve telakkileriyle anlaşılmıştır. Aşağıya *Times*'ın İstanbul muhabirinden gazetelerine yazılmış fıkrayı naklediyoruz. Şurasını da ilave edelim ki, bizim bu fıkraları okumaktan edeceğimiz istifade tabii, bir hakikat ifham etmeleri dolayısıyla değildir; fakat vatanı cidden seven her Türk, her harekâtımıza nazır bu gözler önünde vicdanına müterettib samedânî vazifeyi hisseyleyecektir. Düşmanın bizi nasıl gördüğünü bilmemiz tarz-ı müdafaamızın en mühim unsurunu teşkil eder.

"İstanbul:

Hâl-i hâzırda Türkiye'de bizim Avrupalıların anladığı manada bir fırka usulü mevcûd değildir. Bütün mebuslar, gazeteciler, ve efkâr-ı umumiye rehberleri olan zevât Misak-ı Millî'de tesbit edilmiş yalnız bir siyasi programa malik olduklarını ve vatanlarını siyasi, iktisadi ve idari esaret-i ecnebiyeden kurtarmaktan başka makasid-i siyasiye taşımadıklarını teyiden beyan ediyorlar.

Bu beyanata şimdiye kadar o kadar sadakatle tevfik-i hareket olunmuştu ki, bugün Ankara'da mevki'-i icrada bulunan garib teşkilât-ı esasiye sistemi, vezaif-i mevdüasını bir

kifâyet-i makule ile ifaya muvaffak olmuştur. Fakat sulh avdet edip de fırka rekabetleri tekrar vücud bulunca bu teşkilatın iş görüp göremeyeceği şübhelidir.

Ankara'da heyet-i vükelâ, yahud bizim tercüme ettiğimiz vechile hükûmet komiserleri, bizim Avrupa kabinelerinde olduğu gibi değildir, bunları kendi tarafdarları bizde usule mugayir olarak arasından ve tarafından intihâb olunmaz. Ve bir reis-i hükûmet tarafından tayin edilmezler, ve heyet-i vâhide halinde meclisteki bir ekseriyete istinad eylemezler. Her vekil kendi nefsinden mesul olarak icrâ-yı vazife veyahud sukut ettiğinden, rüfekasından biri hakkında vârid olan itiraz veya muhalefetin onun için bir ehemmiyeti yoktur, bu vekillerin hiç biri bir takım fırkalara mensub olmayarak memleketin maruz bulunduğu tazyik-i harici altında hep birden devlet için çalıştıkları müddetçe bu teşkilat iş görmek kabiliyetini hâizdir.

Fakat vekiller, nâzırlar arasında tahaddüs edecek muhalefet-i şahsiye ve devâir-i hükûmetin yekdiğerine karşı olan rekabetleri, garb kabinelerinde görünen tesanüd ve ittihâda ve fırka sadakatinin esası olan hıfz-ı nefs-i siyasi hissine ihaveten hakim ve zabıt bir başvekil tarafından taht-ı muhakemede bulundurulmazsa heyet-i vükelânın müessir bir alet-i hükûmet olarak elde kalması çok müşkildir.

Şimdiki Büyük Millet Meclisi azasından hiçbiri henüz kifâyet ve iktidar tecrübe-i intihâbiyesine maruz bulunmamışlardır (?) ve Türkiye'nin ileri gelen adamlarından birçokları veya şu sebebden dolayı (?!) meclise dahil olmayı reddeyegelmişlerdir. Binaenaleyh bugün meclis-i millî mahiyetçe tamamiyle milleti temsil eylememektedir (?!)... Fakat bugünkü meclis-i millî, bir heyet-i teşriiyeden daha fazla birşeydir.

Meclis-i millî saltanat ve hakimiyet-i milliyenin mümessil-i yegânesidir. Meclis-i millî salâhiyet-i kâmileyi hâiz bir

heyet-i teşriiye olduğu gibi salahiyet-i kâmileyi hâiz bir icrâ heyetidir de. Meclis-i millî gayr-i mahdûd ve mazbût salahiyet ve iktidarı ile o kadar yüklenmiştir ki, her an kendi kuvve-i mutlakasının sıkleti altında mütezelzil olabilmek mümkündür. Bununla beraber bu meclis-i millî, yine kendi irâde ve fermânıyla, musalehenâme tasdik olunur olunmaz, mevkiini kendisini istihlaf edecek diğer bir meclis-i millîye terk eyliyecektir. Gelecek meclis temsil-i nisbî suretiyle olduğu için milleti daha fazla temsil edecek ve bir mebus çokarmak için bir daire-i intihabiyedeki müntehib-i sanilerin ekseriyet-i mutlakasına ihtiyaç görülecektir, daha muktedir ve daha tecrübeli bir çok zevât mebusluk için hazırlanmaktadırlar.

Meclisteki Şimdiki Gruplar:

Ahval böyle olduğu takdirde meclisin bir takım fırkalara inkısam etmesi lâbüddür. Şimdi bile mecliste bu neviden gruplar var ise de bunlar başlıca rakib rüesânın şahsına merbut tarafdarlardan ibaret olub bu rüesânın kâğıt üzerine geçmiş programlarında yekdiğerine nazaran fark mevcud değildir, mesela pek umumi olarak heyet-i vekile istinâdgâh olduğunu söyleyebileceğimiz Birinci Grup Mustafa Kemal Paşa'nın münasib gördüğü herhangi bir vekile istinâdgâh olacaklardır ve hâl-i hazırda devletlere ita olunmuş mukabil proje hususunda bütün vekiller itilâf etmişlerdir. Mezkûr teklifât-ı mütekabile heyet-i umumiyesinin Mustafa Kemal Paşa tarafından da münasib görüldüğü tabiidir. İkinci Grup Mustafa Kemal Paşa'nın bazı rakilerinin tarafdârânından mürekkeb bulunuyor (?) bu zevat da "Misak-ı Millî" hususunda aynı derecede şevk ve sadakat perverde ediyorlarsa da Mustafa Kemal Paşa'nın bu misakı mevki-i icrâya vaz' etmeye muktedir olmadığı fikrinde bulunuyorlar.

Yeni teşkil olunan "İstiklal Grubu" Mustafa Kemal Paşa'yı harpte başkumandanları olduğu müddetçe takviye edecek

zevattan mürekkebdir (?) bu grup azası için sulhperver bir âmir o kadar ehemmiyete şayan değildir. Onlar, kendilerine şimdiki mevki-i âmiriyeti veren ve alışmış oldukları yegâne hâl olan hal-i harbi idâme edecek bir zatı aramaktadır. Bunlardan sonra da muvâzenet teşkil edecek kadar ne şahsi muhabbet ve ne de tahsin siyaset nokta-i nazarından hiçbir reise merbut olmayan bir takım aza mevcuddur.

Gerek Birinci ve gerek İkinci gruplardan militarist olan İstiklal Grubu'na bir hayli azanın geçtiği anlaşılıyor; bunların reisleri Kara Vasıf Paşa (!) ve Küçük Cemal Paşa olup Küçük Cemal Paşa bugün Diyarbakır'daki kıtaat-ı askeriyenin kumandasında bulunmakta ve ihtimal silah kuvvetiyle Musul'u istilâ için bir teşebbüsde bulunmayı ümid eylemektedir (*Times*'ın İstanbul muhabirinin ne derece doğru (!) malumat alabildiği yukarıki sözüyle ayân olmaktadır-*Tan*) ne olursa olsun Cemal Paşa bugün fırkasına atf olunan ileri! (tecâvüz) siyasetini mevki'-i fi'le koyabilecek bir vaziyette bulunuyor (?!) ve şayan-ı itimâd haberlere nazaran Şubatın son haftasın zarfında gönüllü olarak birçok gönüllü kuvvetler imdadla, mühimmât-ı harbiye, makineli tüfek imdad almıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti:

Bu şahsi gruplar teşkilâtının arkasında İttihat ve Terakki komitesi tarafından saha-i faaliyete davet edilmiş olan İttihat ve Terakki Fırkası vardır ki, bunlar elan kudretli bir parti teşkilatıyla mücehhezdirler. Bu teşkilât, hiç kendisini zorlamadığı halde son İstanbul belediye intihâbâtında bütün mevâkii kazanmıştır.

Bizzat Mustafa Kemal Paşa da İttihat ve Terakki komitesinin ilk azasından biri idi. İttihat ve Terakki Fırkası ile Mustafa Kemal Paşa arasında bir ittihad vücûda getirileceğine dair çok rivayât mevcuddur. Bu cihet vaki olursa yeni meclis-i millîde kahir bir ekseriyet istihsal etmek pek kolay

olacaktır. Böyle ittihadın vukua getirilmesi tamamiyle mümkündür, lakin Mustafa Kemal Paşa sadece bir İttihat ve Terakki lideri sıfatını iktisaba ve nüfuzunu parlamentoda İttihat ve Terakki'nin yardımına borçlu olmaya hahişker değildir. Mustafa Kemal Paşa şimdi olduğu gibi ileride dahi sırf kendisinin olacak bir fırkaya mâlik bulunmak arzusunda olup, bugün İstanbul'da Miralay Hafız Besim Bey'in tahtı riyâsetinde Müdafaa-i Hukuk Grubu'nun yeni baştan tecelli eden faaliyet-i siyasiyesinin bu fırka-i müstakbeleyi ihzara masruf olduğu anlaşılıyor, bazen de "Halk Fırkası" namıyla yad olunan bu fırka ileride kullanılmak üzere muayyen ve müretteb bir intihab makinasına mâlik olacaktır.

Eğer iş böyle olursa Mustafa Kemal Paşa, İttihat ve Terakki Fırkasıyla ittihadâ oldukça mütevâzin bir kuvvetle dahil olacak. Aynı zamanda onlarla ileride kat'-ı münasebete de hazırlanmış bulunacaktır. Paşa'nın padişahlık ve İslamiyet'in şerâit-i hâzıra-i medeniye ile müterâfık bir hale getirilmesi, müstakbel yeni Türkiye'sinde kadının mevkii hakkındaki nokta-i nazarlarının sahib-i nüfûz bazı İttihatçıların bu hususdaki nokta-i nazarlarına tevafuk etmediğine inanılıyor; zannolunduğuna göre bu İttihad rüesası Türkiye merkez-i idaresinin tasarruf ve suhûlet-i hatırı için tekrar İstanbul'a nakl olunmasına, İslamiyet'in şekl-i hâzırına müdahale olunmamasına, ve iki meclisli ve meşrûtî monarşi tarzında bir şekl-i idareye avdetle tarafdar bulunuyorlar. Bu siyaset kısmen hâl-i hâzırda Afyonkarahisar mebusu Şükrü Efendi'nin taht-ı idaresindeki ulemâ-yı dinin müzâheretini kazanabilir. Bu hocalar tabii olarak dini herhangi bir inkılabı nazar-ı şübhe ile görüyorlar ve hükümet-i dünyeviye kılıcını halifenin eline vermek istiyorlar. Son Türk tarihinde o kadar sık musadif olduğumuz askeri darbe? Hükümet ihtimalini iskontoya çıkarırsak ve sulhün bir intihâbât-ı umumiye devresi açacağını farz eylersek yeni meclis-i millîde

kesir bir aza Mustafa Kemal Paşa ve İttihatçılar ittihadı blok göreceğimize inanabiliriz: Bunlardan başka birkaç müstakil aza da bulunabilir. Gerek militaristlerin ve gerek komünistlerin devair-i intihabiyede o derece rağbete mazhar olabilmeleri muhtemel değildir; ve bir çok müdekkikin zannediyorlar ki, intihabat-ı müstakbele lazım olduğu derece hürriyetperverâne cereyan edecektir. Böylece ahvâl-i hâzıradan hûküm ve istinbat olunabildiğine nazaran, bir müddet-i muayyene için beraberce çalıştıktan sonra "Halk Fırkası ve İttihat ve Terakki bloku" iki fırkaya yani "Terakkiperver Cumhuriyet Halk Fırkası" ile "Mutedil Muhafazakar İttihatçı" fırkalarına ayrılması muhtemeldir, ve bu ikinci fırka, mecliste müstakil bir hoca fırkası müteşekkil bulunmasa bile, mevcut monarşi taraftarlarıyla hoca azanın müzâheretine nail olacaktır. (Sayı 57, 26 Mart 1923).

2. Hürriyet-i Şahsiye Kanunu ile İlgili Yorumlar

Artık Kanun Hakimdir!

Muhterem Mehmet Şükrü Beye ithaf

Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Beyin teklif ettiği hürriyet-i şahsiye kanunu meclisin hâr ve hür kanaatlerinden nihayet tevellüd etti. Büyük Millet Meclisi halkın hakimiyeti, hürriyeti keyfiyatında kavliyâtından fiiliyâta geçmek suretiyle mühim bir hatve daha attı. Malumdur ki mutlakiyet-i idarede fertler esirdir. Haklarına, hukuklarına hürriyetlerine malik değildir. Çünkü mutlakıyet kanunları bu esas üzerine mevzudur.

Yahut fertlerin hukuk-ı şahsiye, hukuk-ı tabiiye, hukuk-ı medeniyeleri mevzu kanunlarda mühmeldir. Mevcud kavânîn-i cezaiyemiz mutlakıyet devrinin mahsul ve mevzuatı bulunduğu inkâr kabul etmez bir hakikattir. Meşrutiyet

ilan edildi, saltanatlar yıkıldı, hakimiyet-i milliye esasatı kabul edildi. Kanunlara bilhassa kavânîn-i cezaiyeye dokunulmadı. Yapılan şey, icra edilen inkılâbât netice itibariyle denilebilir ki hemen hemen tebdil-i esmâdan ibaret kaldı. Kavl ile fiil arasında azim bir zıddiyet nazarlara çarpmaktan hiç de hali kalmadı. Evet, Meşrutiyet, Kanun-ı Esasi'nin kabul ve meriyetini temin etti. Fakat Kanun-ı Esasi, meşrutiyetten maksud olan hiçbir şey temin edemedi. Çünkü edemezdi. Çünkü kavânîn-i esasiye esasatı irae eder. Bizzat icra kabiliyetini haiz değildir. O bir ana kanunudur. İhtiva ettiği hutut-ı esasiyeye göre parça parça kavânîn tedvini muktezadır ki tatbik-i ahkâmı mümkün olabilsin. Kanun-ı esasinin kabulüyle iktifa edildi. Ahkâmını tatbik ve icra mahiyet ve kabiliyetini haiz kavânîn-i müteferria ihmal olundu. Bu yüzden kanun-ı esasinin kabul-i meriyeti müsbet bir fayda ve netice temin etmedi. Millete herşey vaad etti. Fakat hiçbir şey veremedi. Kavânîn-i müteferria bilhassa kavânîn-i cezaiye, eski şekil ve mahiyetini muhafaza etmekle şekl-i idare kavlen meşrutiyet, fiilen mutlakiyet hududunun haricine çıkamadı. İdare makinası eski dişler etrafında, eski revşini, eski dönüşünü muhafaza etmekten kurtulmadı.

Bir milletin devlet teşkilâtının sistemi unvanen her ne olursa olsun mahiyet-i esasiyesi kanunları ile ölçülür. Hakimiyet-i milliyeyi kelimelerin belâgat ve fesâheti değil kanunların mahiyet, kudret ve kabiliyeti tevlid eder. Millet hâkimdir, demekle millet hakim olmaz. Milletin hakimiyeti kanunların mahiyet ve hakimiyetine göredir. Kanunun hakimiyeti kanuna riayete tevakkuf eder. Kanuna riayet celbi, kanunun tehdidini ika edecek kuvvet ve kabiliyette bulunmasıyla mümkün olabilir. Kanunların taht-ı zımân ve kefâletinde olmayan ferdi, şahsi hürriyetler medeni, tabii hukuk, taarruz ve tecavüzden masun kalmaz. Şahsi, zati tahakkümleri kıramayan haklara, hukuklara vaki tecavüzlere

mukavemet edemeyen, pek çok mevad ve mesâilde ya sâkit, yahut cürüm ile ceza beyninde bir nisbet-i âdile temin edemeyecek derecede nâkıs olan kavânîn-i cezaiyemize kuvvetli bir ruh nefh etmek artık bir ihtiyaç, bir zaruret idi. Bu ihtiyaç ve zarureti en evvel gören muhterem Abdülkadir Kemali Bey oldu ve işte bu netice, vaki teklifi intac etti ve bu ihtiyaç ve zarureti de kabul ettirdi. Ortada mevcut derin bir boşluk imlâ edilmiş oldu.

Badehu "kanun hâkimdir" demek hakkını bahşetti. Halk kavânîn-i mevcûde muvâcehesinde kanuna nasıl riayetkâr ise, bildiği, bilhassa istediği gibi harekâta alışkın, fazlaca taşkın her rütbedeki mülki, askeri memurlar da bundan böyle bu kanun karşısında kanunlara daha fazla hürmetkâr olmaya alışacaktır.

Devlet teşkilâtında, en içtimai, en medeni ve en ziyade hakka, hukuka riayetkâr bir esası kabul eyleyen büyük bir meclis, milletin herhangi bir ferdinin hakkına, hukukuna tecavüz edenlerin karşısına hakimlerini usul ve kanun-ı cezanın muayyen mahdud, zayıf, bin türlü eşkâl-i imtiyaz ile muhat maddeleri ile çıkaramazdı.

Ve o mevâd ile artık halka huzur ve emniyet, hak, hukuk temin edemezdi. Cihan harbinin tevlid ettiği seyyiât netâyicinden olan ahlaksızlık önüne, yine harbin icap ve muktezıyâtıyla tevellüd eden kanunsuz yolsuz harekâtın karşısına çıkabilmek için tehdidini ika mahiyetini haiz kanun isterdi. İşte kabul edilen kanun bu mahiyet ve kabiliyeti haizdir. Artık halkın feryat ve şikâyâtını haksızlığa, zulme, tahakküme maruz kalacak herhangi bir ferdin vâveylâ-yı iştikâsını yeşil masalar setretmeyecektir. Yükselecek esvât dinlenilecek, mağdurların hakkı, hukuku bihakkın aranılacaktır.

Kabul edilen kanun bunu mütekelliftir. O suretle ki müracaata bile ihtiyaç yoktur. Her hakka tecavüz edenleri müddeiumumiler resen takip etmeye mecbur, ihmal ve te-

kâsûl gösteren müddeiumumileri en ağır ceza ile tecziyeyi kanun müteahhiddir. Evet artık münevverân-ı milletin sadası boğulmayacak, matbuatın esvâtı gelişi güzel ve isteğe göre tagyir ve tebdil ettirilemeyecektir. Evet artık hür vicdanların sadası cebr ü ikrâhtan âzâde olarak halkı tenvir ve ikaz vazifesini ifa eyleyecektir. Hukuk-ı şahsiye, hukuk-ı tasarrufiye taarruztan masundur. Artık kırbaçların, tokatların tesirâtı mebuslar, milletle ve memleketle alakası olmayan vekiller doğurmayacaktır. Evet artık benlikler, varlıklar intihabındaki nisbetlere feda edilmek suretiyle milletin mukadderatı elim, feci avâkıba bâziçe olmayacaktır. Evet artık hürriyet-i hakikiye hürriyet-i vicdan tevlid edecek, hakimiyet-i milliyeyi ise bu netâyic doğuracaktır.

Muhterem Abdülkadir Kemali Bey şayan-ı takdir ve tebriktir. Pişvâlığıyla ne kadar iftihar etse elyaktır.

Büyük Millet Meclisi ise bu kanunu kabul etmiş olmakla altın huruf ile tarihin şükran minnet sinesine kaydedilmeye hakka ki müstehaktır.

Bitlis Mebusu Yusuf Ziya. (Sayı 24, 15 Şubat 1923).

Teklifim Hakkında Hakemlerin Düşünceleri

Refik Şevket Beyefendi ile aramızda esaslı bir ihtilâf var idi. Müşarünileyh diyordu ki Abdülkadir Kemali'nin hürriyet-i şahsiye kanununun ruhuyla alâkadar ceza kanunumuzda maddeler var. Binaenaleyh teklif mevcudu tekid ve tekrardan ibarettir.

Ben de diyorum ki teklifim ceza kanunumuzun bir boşluğunu dolduracaktır. Ceza kanununda olmayan ve her nasılsa ilavesi hatıra gelmeyen maddeleri ilave etmedikçe kanunun hakimiyetini temin edelim iddiâsı mana ifade etmez...

Talat Paşa merhum, sadârete geçtiği günlerde idi. Ve zannederim millet meclisindeki beyanatında kanun fikrinin ha-

kim olması, kanunun hâkimiyetinin temin edilmesi lâzım geldiğinden uzun uzadıya bahsederken, ben teessürler ve ıztırâblarla kıvranıyor ve böyle sözlerle kanunu hâkim kılmak imkânı bulunmadığını arkadaşlarıma anlatmaya çalışıyordum. Zaman, teessürler ve ıztırablarla kıvranmakta haklı olduğumu isbat etti ve maalesef pek acı neticelerle isbat etti... Meşrutiyet ilan olundu, mutlakiyet hükümetinin eâzimi herbiri birer tarafa savuşmuş ve kaçmak suretiyle pençe-i kanundan kendilerini kurtardılar, meşhur büyük kabine mevki-i iktidara geçti. İttihat ve Terakki erkânından tutulabilenler Bekirağa Bölüğü'ne sokuldu. Ve tıkılmayanlar yine firar ettiler. 10 Kânunusani inkılâbı veya ihtilâli vaki oldu.

Bu defa büyük kabine ile alakadar olan simalar sıvıştılar ve sıvışamayanlar alelusul Bekirağa Bölüğü'ne isal edildiler... Umumi Harb'in hitamında yine bir inkılâb oldu ve bazı gazetelere sermaye-i tahkir ve teşni olan Enver Paşa ve rüfekasının firarları vuku buldu. Kaçmak istemeyenler veya kaçamayanlar yine Bekirağa Bölüğü'ne gönderildiler.

Fikr-i kanun hakim olamadığı için hükümete hangi kuvvet vâzı' olursa, intikam kahramanları gibi muârızlarını takip ve fevkalkanun heyet-i tahkikiye ve mahkemelere sevk etmeyi zaruret telakki eyliyor ve her memurun hareketi, gayr-i kanunî hareketini bir ceza ile tehdid altına alan bir kanun olmadığını görenler, keyfe kurban olmaktansa millete karşı verilecek hesabı zamanına talikan firar etmeyi zaruret-i tabiiye addederek anavatanı terk etmeyi lâzım addeyliyorlar bir memlekette ki fikr-i kanun yoktur, o memlekette devam eden idâreye hükümet değil hükümetsizlik derler... Böyle idare olunan bir milletin her mevki-i iktidarı eline geçirene bilâkanun itaate mecbur bırakılması, ahlakından çok şeyler kaybetmesinin istenmesi demektir. Riyalar, tabasbuslar, zillet ve meskenetler tevlid edecek olan bozuk hükümetler her halde yıkılmaya mahkumdurlar. Böyle hükümet-

leri yıkacak en meşrû kuvvetler kanunlardır. Sen hükümet sıfatıyla, zabıta-i idâriye, zabıta-i mânia, zabıta-i siyasiye ve zabıta-i adliyeye aid ve herhalde mükemmel bir tahsil ile öğrenilmesi kabil vezaif-i kanuniyeyi, 23 ile otuz yaş arasındaki efrâd-ı vatandan yalnız kalıp ve kıyafetini muvafık gördüğün insanların beline bir tabanca ve sırtına bir resmi elbise giydirmekle ve polis unvanını bahş eylemekle hüsn-i ifaya muktedir olacağına kanaat-i tamme ile kani bulundukça halk hükümeti demeye rağmen istibdâd-ı idarede devamdan başka birşey yapmış olmazsın... Hükümet teşkilatını yaptıktan sonra kanunlarla memurları tehdid altına alsak daha iyi olmaz mı diyenler, hükümette fikr-i kanun olmadığını bildiğimizden tefâzul ediyor. Gayr-i kanunî harekât, kanunla ceza tehdidi altına alındığı içindir ki fikr-i kanun başladı. Ve aman zabıtamızı, maliyemizi, adliyemizi, ve bütün teşkilâtımızı düzeltelim sözleri işitilir oldu. Dört sene içinde nâhiye müdiriyetinden valiliğe irtika eden zevât-ı âliyede fikr-i kanun aramaya bittabi hakkımız yoktur. Bu zevâtın bülend mevkilerini fırkalarına medyûn oldukları inkâr kabul etmez bir hakikattir. Eğer kanunla hareket edilse ve fikr-i kanun hâkim olsa bir nahiye müdürü dört senede vali olabilir mi? Elbette olamaz...

Başka memleketlerde fikr-i kanun belki kanuna takaddüm etmiştir. Fakat oralarda inkılâbla ihtilâli tefrik eden büyük bir ekseriyet vücuda geldikten sonra iki gayesi etrafında kütleler vücuda geldi... Bizde öyle mi? Bir taraftan hakimiyet-i milliye bilâkaydüşart milletindir derken öbür taraftan milletin hukuk ve hürriyetini masûn bulunduracak kanunlar için "zamanı mıdır" sual-i garîbini soran biz inkılabçılar ibtidâ kanun vaz' etmek ve bunun neticesi olarak fikr-i kanunu görmek zaruridir.

Refik Şevket Bey teklifim hakkında hakemlik vazifesini yapacak zatın intihâbını büyük bir cesâret ve gururla bana

terk etmişti. Bende memleketin bütün erbâb-ı hukukunu hakem yaptım. İlm-i hukuktaki behresine yazıları ve ondört senelik mekteb-i hukuk hocalığı ve İstanbul gibi ilm ü irfan yurdu olan bir memlekette avukatlar cemiyetinin riyâsetini işgal eyliyen Lütfi Fikri Beyefendiden ilk cevabı aldım. Müsaade-i üstâdâneleri sarâhaten lâhık olmadığı halde kendilerinden istediğimiz hakemliğin icâbâtından olduğu için cevâbnâmelerini neşrediyorum:

İstanbul 11 Şubat 339

Muhterem Efendim,

Lutfnâmenizi aldım. İbrâz buyurulan teveccüh ve iltifâttan dolayı pek müteşekkirim. Fakat görüyorum ki lutfen tevdi buyurduğunuz hakemlik vazifesine pek mahal kalmıyor. Meclis lâyihanızı kabul etmekle o vazifeyi bizzat ifa etmiş oluyor.

(...)

Muhterem muârızınızın zan ve kanaati vechile 102. madde, gösterdiğiniz noksanları telakkiye kâfi değildir. Mezkûr madde başka nevi cerâim içindir. Sizin, ceza kanununda gösterdiğiniz noksanlar tamamen vâriddir. Malum ya, ceza hiç kıyas kaldırmaz; her cürüm sarih olarak mevzu' olmak lâzımdır. Teessüf ederim ki vaktim olmadı, başka memleketlerin kanunlarını tedkik edemedim. Fakat Fransa ceza kanununun Kanun-ı Esasi'ye karşı cinâyet ve cünhalar faslında yani 109. ve ondan sonraki maddelerinde tamamen sizin layihanız dairesinde birçok maddeler mevcuddur. Bu da size hak verecek mühim bir delildir."

Yeni hakemlerin mektublarını ise ayrı ayrı neşr ederek muârız-ı muhteremim Refik Şevket Beyefendinin itirazlarına intizâr eyleyeceğim.

Abdülkadir Kemali. (Sayı 27, 19 Şubat 1923).

Bir Garibe

Dâhiliye Vekâletinin son teşebbüsü münasebetiyle:

Tan'ın meclis-i muhabir-i mahsusu, geçen günkü bendini şöyle bitiriyordu:

"Bir aziz müfrit hükümetin pek tevahhuş ettiği bu kanunun -hürriyet-i şahsiye kanunu- dahiliye vekâletinden mevrûd diğer bir kanun ile suya düşürülmek istendiğini malûmât-ı sahihasına binaen musırran iddia ediyor ve diyor: Hükümet kendisini mukayyed görmek istemiyor. Bilkaydüşart hâkimiyetini muhafaza etmekte musır... Sonra soruyor: Dahiliye vekâleti mi meclisteki ekseriyete istinâd ediyor? Yahud meclisteki grup mu dahiliye vekâletine istinâden icrâ-yı faaliyet eyliyor?"

Ben bu fıkrayı okuduğum zaman latife zannetmiştim. Fakat *Yenigün*'de gördüğüm diğer bir fıkraya nazaran da dahiliye vekâletinin lâyiha-i müzeyyelesi bütün merâsimini ikmâl ederek dahiliye encümeninde derdest-i tezekkür bulunuyormuş!

Fesubhanallah! Hürriyet-i Şahsiye Kanunu zannediyorum ki henüz, her tarafa tebliğ edilmeden kanuna alelacele bir madde-i müzeyyele ilavesi -kanunun geçirdiği merasim itibariyle- hakikaten şaşılacak bir hareket!

Kanun meclis heyet-i umumiyesinde müzâkere edilirken dahiliye vekili ve hükümet bittabi hazır bulunuyordu. Hatta dahiliye vekili Fethi Bey'in kanuna karşı olan hücumlarını İstanbul'da iken gazetelerde okumuştum.

Vekil Bey Hürriyet-i Şahsiye Kanunu hakkında kendi nokta-i nazarını şiddetle müdafaa etmiş, fakat irad ettiği delâil-i meclisin ekseriyetini iknâ edememiş ve kanun da şekli malumuyla kabul edilmiştir.

Bu vaziyet karşısında vekâletin takib edebileceği yegâne tarik-i mantıki ya kanunu derhal tebliğ ederek icrâ-yı ahkâmına nezaret etmek veyahud kanunu kendi nokta-i nazarına muvâfık bulmamakta ısrar ettiği takdirde mevkiini bu

kanunu tatbik edebilecek bir zata terk etmekten ibarettir zannederim.

Bu mülahazam, dahiliye vekâletinin teklifini tasdik edip meclise takdim eden heyet-i vekile için de ayniyle vâriddir.

Ben anlamıyorum. Memleketi idâre için icâb eden kanunları meclis mi yapacak? Yoksa hükümetin veya hükümet erkânından birinin arzusuna göre mi kanun tedvin edilecek?

Şimdilik bu kadarla iktifa ediyorum. Bakalım ayine-i devran ne gösterecek?

Trabzon mebusu Ali Şükrü. (Sayı 30, 22 Şubat 1923).

3. Lozan Barış Görüşmeleriyle İlgili Yorumlar

Büyük Millet Meclisi ve Sulh Meselesi

8 günden beri devam eden hafi celseler dün nihayet hitam bulmuştur. Bu hususta matbuat müdüriyetinden geç vakit varit olan atide münderiç bulunan tebliğ-i resmi, birçok felaketli korkunç seneler zarfında her türlü muavenet ve müzaheret-i hariciyeden mahrumen yalnız süngüsüne ve imamına dayanarak mucizevi bir harika-i halas vücuda getirmiş mazlum milletimizin en mutedil en hayati metalibinin adem-i isafı karşısında alması icap eden vaziyet-i mantıkiyeyi (?) göstermiş olan mahiyetiyle bize yeni bir şey öğretmiş olmuyor, yalnız tarihi vakayı name-i alemin bir çok sahaifini doldurmuş ve hakkı hayat cihadında yeni bir safha-i tarih açmış bir milletin davayı zimehatı huzurunda düvel-i müttefikanın en sonuncu en akilane olmak üzere bir kere daha düşüneceklerini ve beşeriyet-i mustaribenin ufuklarına bakan enzarı intizarkâri önünde yeni yeni avakıb-ı müthişe-i meşhule açmaktan ihtiraz eyleyeceklerini ümid etmek isteriz.

Çünkü millet, ölümü ancak şanlı ve meşru şekliyle kabul edecektir. (Sayı 41, 7 Mart 1923).

4. İktisatla İlgili Yorumlar

Siyaset-i İktisadiyemizin Vechesi Ne Olmalıdır?

İçimizden biri çıkıp da iddia edemez ki bizim de velev ki ibtidai bir şekilde olsun umumi ve şamil iktisadi bir programımız, bir veche-i iktisadimiz vardır. Evet itiraf etmeliyiz ki ne tarihe karışan Osmanlı İmparatorluğu'nun, ne de onu istihlaf eden milli idaremizin muayyen ve müsbet bir siyaset-i iktisadiyesi mevcud değildir.

Su-i tefehhüme mahal kalmasın, hiçbir tarafa tariz yapmak istemiyoruz, maksadımız ne maziyi tenkid, ne hali muaheze etmekten çok uzaktır, asıl arzu ve temenniyâtımız, kurtuluş yoluna girdiğimiz, beka ve selamet-i millimizi ebedileştirmek için kâinatta hiçbir milletin, hiçbir kavmin tahammül edemeyeceği şerait-i müşkileye rağmen giriştiğimiz istiklâl mücadelâtında isbat ettiğimiz kudret ve ehliyet-i milliyemizi, mesail-i iktisadiyede de aynı muvaffakıyetle ibrâz edeceğimizi teyid edebilecek fikir cereyanlarına vâsi' bir saha ihzar etmekten ibarettir.

Görüyoruz ki yaşadığımız asırda bütün medeni ve müterakki milletlerin takib etmekte oldukları siyaset-i umumiyenin mihver-i aslisi, en mütebâriz şekliyle mesail-i iktisadiyeye temas ediyor. Beynelmilel tekevvün eden ve bazen müsellah mücadelâta inkılâb eyleyen davaların esbâb-ı hudusu tedkik edilecek olursa onun rekabet-i iktisadiyeden tevellüd ettiği bi-şüphe görülür. Ne hacet bundan dokuz sene evvel zuhur eden ve üç buçuk sene evvel hitamı ilan edildiği halde bir türlü huzur ve emniyet-i alemin avdetini temin edemeyen harb-i umuminin esbâb-ı hakikiye hudusu ve onun istihdaf ettiği gaye hep o rekabetin tesadümünden ibaret değil midir?

Bu kavle nazaran şöyle bir sual varid olabilir. "Bizim de mücadelâtımız aynı rekabetin tazyikinden tevellüd etmiyor

mu?" Hayır, biz sadece müdafaa mevkiinde bulunuyoruz, bütün cihan-ı husumete karşı din ve vatanımızı, hürriyet ve istiklalimizi ve bütün mukaddesatımızı müdafaa etmek ıztırarında bulunuyoruz. Çünkü pek âşikâr görüyoruz ve anlıyoruz ki bize tevcih edilen silah-ı husumet, herhangi Hıristiyan milletler arasında tekevvün eden eşkâl-i mücadeleden hiçbirine müşabih değildir, onların bizim aleyhimize müteveccih kasdları, gaye itibariyle bizim izmihlalimiz, esaretimiz ve mahvımızdır. Çünkü bütün şark âlemini, bâhusus bütün âlem-i İslamı hamisiz, rehbersiz bırakmak, buralarda sakin milyonlarca ırk ve milletleri bilâ-kayd ü şart kendi emel ve heveslerine bâzice kılmak için bizim mahv ve izalemiz lâzımdır.

İşte düşmanlarımızın tebeddül etmek ihtimali olmayan hakkımızdaki kasdları böyle, bizim de emel ve gayemiz, aziz ırkımızın haslet-i mümtazesine ve mefahir-i tarihiyemize fart-ı sadakatle hürriyet ve istiklâlimizi ilelebed müstemirren müdafaa etmek vazifesiyle kendimizi mükellef bilmektir. Gayr-i kabil-i ihmal ve nisyân olan bu mükellefiyetimizi kemâl-i emniyet ve suhuletle her zaman hüsn-i ifa edebilmek için herşeye tercihan hayat-ı iktisadiyemizin tanzimiyle menâbi-i servet-i milliyemizin inkişâfını ve muhit-i millide refah ve saadet-i umumiyenin esbâb-ı husulünü temin edecek vesaitin ihşarına teşebbüs edilmelidir.

İktisadi hayatımızı, asrın icabına göre tanzim etmek, samimiyet-i tamme ile itiraf etmeliyiz ki kolay ve hemen halli mümkün bir iş değildir, idare-i umumiyenizde icrası zaruri olan ıslahat ve tesisat meyânında en müşkil ve naziği, en ziyade ilmi ve ameli tetebbua ve çok derin bilgiye muhtac olanı mesail-i iktisadiyenin tanzim ve halli meselesidir.

Çok teessüf olunur ki şimdiye kadar ne terbiye-i umumiyemize mesail-i iktisadiyeye layık olduğu mevki-i ehemmiyet verilmemiştir. İstikbal-i iktisadimiz için bize medâr-ı te-

selli olacak şey, vatanımızın hasıl olduğu servet-i tabiiye ile halkımızın kabiliyet-i fıtriyesidir.

Müvellid-i servet olan ziraat, ticaret ve sanayi sahalarında halkımızın ibraz-ı ehliyet edebilecek istidad-ı tabiiyeden mahrum bulunduklarını iddiaya cesaret edenler var ise bu gibiler, ya mahiyet-i eşyayı olduğu gibi görmek iktidarından aciz galat ve rüyet ashâbından veyahut mahz-ı garaz erbâbından add olunmağa sezadır. Çünkü dahilde ve haricde fiili hiçbir himaye ve müzaherete nail olamayan, desatir-i asriye-i iktisadiyenin vaz' ve tesis ettiği kavaid-i umumiye ve vesait-i ilmiye ve fenniyeden ve milel-i müterakkiyece mütearif olan teşkilât-ı mümâsileden müstefid olamayan halkımızın, sırf bir mevhibe-i ilahi kabilinden olarak haiz olduğu istidad-ı fıtri semeresidir ki iktisadi hayatın şuabat-ı muhtelifesinde hüviyet ve mevcudiyet-i meslekiyelerini muhafaza edegelmektedirler.

İnâyet-i sübhaniyenin vesile-i tecellisi olan necib ve azimkâr milletimizin eser-i fedakârisi olarak Misak-ı Millimizin tahakkuk etmekte olduğunu kariben idrâk edeceğimize şüphe yoktur. Fakat işte o dakika-i mesudenin hululüyle beraber faaliyet-i iktisadiyemizin müsmir ve menfaatbahş hedeflere doğru sevk ve ihalesini temin edecek tahminkâr bir şehrâh-ı feyz ü servetin sarahat-i kâmile ile tayin ve tesbit edilememiş olmasından mütevellid duçar olacağımız maddi ve manevi zararların azamet ve dehşetini tasavvur ettikçe telh-kâm olmamak kâbil değildir.

Biri diğerinin mütemmimi ve lâzım-ı gayr-i müfarıkı olan istikbal ve iktisadiyatımızın takib edeceği umumi vecheleri̇n hutut-ı esasiyesini tesbite medar olacak fikirler, kanaatler tebellür etmemiş midir? Maatteessüf matbuatımızda buna dair pek az yazılara tesadüf edilmektedir. Filhakika bu mu'dil mesele şu veya bu sınıfa teallük eder basit birşey değildir, bütün sunuf-ı milliyeyi, hükümetin heyet-i mecmu-

asını muharrir ve mütefekkirleri ciddiyetle meşgul edecek çok mühim ve nazik, hayati bir meseledir. Kemâl-i samimiyetle ümid ve temenni ederiz ki vazifedâr olanlar, bu meselede ne düşündüklerini, ne gibi istihzarâtta bulunduklarını matbuat vasıtasıyla erbâb-ı fikir ve ihtisasın nazar-ı tedkik ve tenkidine vaz' etmek suretiyle en doğru ve emin bir projenin vücud-pezir olmasına himmet ederler.

Canik Mebusu Şükrü (Sayı 5, 24 Ocak 1923).

5. Polemik Yazıları

Celal Nuri Bey'e

İnkişafa Doğru makalesi münasebetiyle

Etrafa, şüûn-i câriyeye bakıyorum da, hâdisât-ı güzeşteden gerek ferd, gerek cemiyet itibariyle ibret almak kabiliyetinden âdetâ mahrum bulunduğumuza hüküm edeceğim geliyor!

Görüyorum ki hâlâ bazıları, hem de kendilerini zamanın çok ilerisinde, hakiki münevver, müteceddid addedenler, hiç olmazsa son senelerin felâketlerinden olsun ibret almışlar!

Bu gibiler nazarında elân, kendi kanaatleri veyahud yukarıdan telakki ettikleri emir hilâfında kanaat sahibi olanlar mutlaka düşman, hain-i vatan ilh. addedilmektedir.

Bunun en yeni misâlini, Celal Nuri Bey'in 23 Şubat tarihli *İleri* gazetesine yazmış olduğu "İnkişafa Doğru" serlevhalı makalede görmekteyiz.

Celal Nuri Bey'in bu makalesini de emsâlleri misillü sükût ile geçiştirmek istemiştim. Çünkü Celal Nuri Bey'in hayat-ı tahririyesini bilenler, hiç olmazsa Mondros Mütarekesi'ni müteâkib *Ati* ve *İleri* gazetelerinde neşrettiği makalâtı okuyanlar ve bilhassa beş on gün evvelki meclis-i millî celselerinden birinde ibretâmiz levhayı seyredenler için başka

tarzda harekete imkân yoktur.

Nasıl olsun ki Celâl Nuri Bey'de sabit bir kanaat, muayyen bir fikir yoktur. Kanaatinde, fikrinde sebat olmayan kimselerle mübahase, münakaşa imkânı var mıdır?

Celal Nuri Bey, kendi tabiri vechile emirberdir, daima aldığı emre göre yazı yazar!..

O, yukarıda işaret ettiğim celsedeki itiraf-ı alenîsi vechile zamana göre yazı yazmaya, hulâsa "rüzgâr horozu" gibi esen rüzgâra göre tabi olmaya alışmış bir muharrirdir!

O, zaman olur memlekette hükümdardan, hanedan-ı hükümdârîden başka bir makam, bir kudret ve kuvvet menbaı tanımaz!

Zaman olur, bütün kuvvetiyle bu makamı takviyeye çalışır, hatta sâlik bulunduğumuz din-i mübîn icâbâtından olarak en halkçı, en müsâvâtperver bir memlekette sun'i zâdegân sınıfı icad etmeye bile kalkışır!

Zaman olur makam-ı muallâ-yı saltanatın soğancıbaşılığına razı olur!

Yine zaman olur emniyet-i can ve mal tesisi, İttihat haydudlarının elinden halkı kurtarmak için İstanbul'un İngilizler tarafından işgalini muhik bulur!

Yine zaman olur, memleketteki siyaset çarkını layıkıyla tedvir için meclis-i ayâna İtalyan ayan göndermek ister!..

Yine zaman olur, en müfrit bir halkçı ve Halk Fırkası'nın en gür sesli çığırtganı olur!..

Yine zaman olur, Afife Fikret Hanım, bilmem ne Kâmi Bey veyahut üç başlı bir fakih olur!

Evet, zaman olur, o, en har bir Osmanlıdır, Türkçülerin düşmanıdır, hatta bazı rivayete nazaran bir ecnebi devlet mahmisidir, şimdi de en koyu Türkçü ve koyu bir halkçıdır!

Fakat, Celal Nuri Bey; sen muharrir ol, feylesof ol, soğancıbaşı ol, emirber ol, müctehid ol, ne olursan o, yalnız rica ederim hakiki vatanperverlere ve sabit kanaatli seciye ve is-

tiklâl-i efkâr sahibi zevata çatma!..

Bak sen yukarıda söylediğim makalede hiç sıkılmadan, uluorta şöyle bir hüküm ita ediyorsun:

"... fırka-i muhâlife denilen muhalif mebusların fikirleri de bir kat daha tavazzuh etti. Şu ikinci nokta gayet mühimdir. İyice anladık ki meşrutiyetin ilk gününden beri zaman zaman beliren muhalefet hep aynı kalıptadır... ilh"

Ey Celal Nuri Bey, demek bugünkü muhalefet de hep meşrutiyetin bidâyetinden beri beliren muhalifler gibi ... yani biraz Ali Kemaller, Said Mollalar, Refik Halidler gibiyiz öyle mi?

Celal Nuri Bey, bilmiyorsan öğren ki, mecliste bugün muhalif bir fırka yoktur. Meclis elân postu kurtarmaya çalışan bir heyet-i âliye-i milliyedir.

Mecliste yegâne ve bütün azaca kabul edilmiş program Misak-ı Milli'dir. Afvedersin hata ettim. İstanbul'da bizim Felah-ı Vatan Grubu'nda bu Misak-ı Milli'yi ihzar ve imza ederken Hürriyet ve İtilaf'a mensub bir kaç zât ile zât-ı âlileri bu misakı imza buyurmamıştınız!..

Demek oluyor ki bugün mecliste, meclisin esas vazifesi - ki Misak-ı Milli'nin tahakkukudur- itibariyle zât-ı âlilerinden başka muhâlif yoktur!

Fakat diyeceksiniz veya denilecek ki İkinci Müdafaa-i Hukuk Grubu ne oluyor?

Bu sualin cevabı 9 Şubat tarihli *Tan*'da bir baş makale ile verilmişti!

Lütfen o makaleyi bir defa daha okuyunuz.

Celal Bey, ben bu makaleyi arkadaşlarıma danışmadan yazdım, ve yine onlara göstermeden gazeteye koyuyorum. Belki bu hareketimden dolayı arkadaşlarım beni muaheze edeceklerdir. Arkadaşlarım, sulh imza edilmeden, post kurtulmadan mesâil-i dâhiliye ile uğraşmak tarafdarı değillerdir. Ben de bu fikirde bu kararda müşterekim. Yalnız şu ka-

rarlar ve gazetenin bidâyet-i intişârından beri tuttuğu meslek bile yukarıda iktibas ettiğim gülünç hükmünüzün boşluğunu veya bizim hakkımızda vârid olmadığını isbâta kâfidir. Çünkü bizim için endişe-i vatanın, her hisse, herşeye faik olduğunu gösterir.

Ben İstanbul'dan geleli rahatsızım, evden nâdiren çıkıyorum, ihtimal ki bu rahatsızlığın asabıma verdiği gerginliğin de size şu cevabı vermekte -yani arkadaşlarımın benim de müşterek bulunduğum nokta-i nazarlarından beni inhiraf ettirmekte- tesiri olmuştur.

Ben aslen gemiciyim, sahil uşağıyım, hatta aile ismim Reisoğulları'dır. Halatlar arasında büyüdüğüm, fırtınalar içinde yaşadığım için, kavâid-i nezâkete pek de vâkıf değilim. Bu cevabım zannederim ki en nâzikâne yazabildiğim bir cevabdır. Malum ya siz Mütarekeden sonra mahud makaleleri yazarken ben Ali Kemal gibi bir muannid muhalife namussuzluğunu zımnen itiraf ettirmiştim!

Şimdi sizin cevabınızı bekliyorum. Yukarıki mecburi izahdan sonra hâlâ bizi Ali Kemallerle, Said Mollalarla, Refik Halidlerle hem-ayar mı görüyorsun?.. Rica ederim çabuk cevap ver, cevabınızın mahiyetine göre ihtimal ki daha söyleyecek pek çok sözlerim var!

Trabzon mebusu Ali Şükrü. (Sayı 36, 1 Mart 1923).

6. Seçimle İlgili Yorumlar

Millete Müracaat

Büyük Millet Meclisi pek nazik ve pek müstacel şerait altında toplanmış ve ilk ictimaında verdiği kararla bir müdafaa-i milliye hükümeti tesis etmişti. Aziz vatanı, her taraftan saran bin türlü tehlike karşısında fütur kabul etmez bir azim ve ümid ile çalıştı. Büyük, küçük ve muhtelif ictihaddaki bütün milleti, dava-yı milli uğrunda birleştirdi ve mil-

letin maddi, manevi bilcümle kuvvetini maksada tevcih etmeye muvaffak oldu. Nihayet Şarkta, garbda, cenubda muzaffer olarak mukaddes anavatının mühim kısımlarını düşmandan tahlis etti. Bu kadar büyük ve yorucu mesaiden sonra meclisin gelişi güzel bir sulh yapmak yeniden vücuda getirilmek ihtiyacında bulunduğumuz tesisatı tedvin ve temin etmek hususlarını deruhde eylemeyerek yeni intihabata müracaat olunmasına karar vermesi, millet meclisinin şahidi olduğumuz müteaddid vatanperverliklerinden birini teşkil eder. Müttefiklerin Lozanda murahhaslarımıza tevdi eylemiş oldukları projenin esna-yı münakaşasında İzmit mebusu Sırrı Bey'in İkinci Grup namına ârâ-yı millete müracaat edilmesi yolundaki teklifi nasılsa kabule mazhar olamamıştı. Halbuki bu lüzum o zaman nazar-ı dikkate alınmış olsaydı mukabil proje vermek suretiyle ihtiyar olunan hata-yı siyasi vücud bulmamış olur idi.

Hiç şüphe yoktur ki bu defaki intihabda millet, rüşd-i siyasisini gösterecek ve davasını daha kuvvetle müdafaa etmeye muktedir olacaktır.

Arâ-yı millete müracaat lâzımdır; çünkü işgaller dolayısıyla vatandaşların bir kısmı intihab haklarını istimal edememişlerdi. Yeni intihabât zaruri idi; çünkü memleket yeniden tesise, tecdide muhtaçtır. Bu ihtiyaçlara ait, milletin hislerini, kanaatlerini, fikirlerini sormak bir dakika fevt edilemeyecek bir lüzumdu, bir lüzum-i kat'i idi.

Yeni intihabât mübrem bir ihtiyaç şeklinde tecelli ediyordu; çünkü mütarekeyi müteakib vatanımızın uğradığı suikasdler muhtelif vaziyetlerin husulüne sebep olmuş ve bu suretle memleketin bütün münevverleri, vatanperverleri mukaddes mücahedenin içinde bulunamamıştı. Tecdid ve ihya siyasetinde her dimağdan istifade eylemek ihtiyacındayız.

İşte Büyük Millet Meclisi, bütün bu ihtiyaç ve zaruretleri nazar-ı dikkate alarak yeni intihabâta başlamak emrini ver-

miştir. Bu kararı hürmetle yad etmeyi bir lâzime-i kadirşinasi addederiz. (Sayı 63, 2 Nisan 1923).

Yeni İntihâbât

Türkiye Büyük Millet Meclisi dünkü içtimâında dört seneden beri ibrâz etmekte olduğu hidemât-ı vatanperverânesinin en ulvî ve en necîb bir numunesini daha gösterdi. Türk vatanını enkaz içinden çıkararak yeni bir ihtişam ve şekvetle ihyâ eden ve bu muazzam ameliyeyi icrâ için tarihinde emsâli pek az görülmüş fedâkârlık, himmet, tesânüd ve azim ve irade âsârı gösteren meclis bu kere mevcudiyet ve istiklâl mücadelesi devrine intikal eden milletimizin bu tarihi dönüm anında âmâl ve efkârını yoklamak ve bu hususta irâde-i milliyenin serbest tezâhürüne imkân hazırlamak üzere azim bir ittihâd ve şevk ile yeni intihâbâtın derhal icrâsına karar verdi. Büyük Millet Meclisi pek mühim ve buhranlı günlerde defaat ile göstermiş olduğu manzara-i vifak ve ittihadı bu tarihi kararı ittihaz ederken de ibrâz etmiş ve yeni intihâbın derhal başlaması hakkında Birinci Grup tarafından verilen takriri Burdur mebusu Soysallıoğlu İsmail Subhi Bey'in nutkunu müteâkib büyük bir şevk ve hevesle ve ittifak-ı tâm ile kabul eylemiştir. (Sayı 63, 2 Nisan 1923).

7. Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele İlgili Yorumlar

Dört Senelik Hadisata Bir Nazar

Cihan harbinin kan, ateş saçan dalgaları Mondros'da kırıldı. Wilson prensiplerine ümidlerini bağlayan muztarib beşeriyet, aynı zamanda imzaların, ahidlerin bir kıymeti olmadığına da inanmıştı. Fakat hadisât; bütün bu ümid, emniyet ve fazilet kâfili bulunan esesların nihayet bir hiçe te-

nezzül ettiğini gösterdi. İstanbul'un işgali ve onu takib eden icraat bu bâbda lüzumu kadar vesaik ibraz eyledi.

Hadisâtın bu medd ü cezri karşısında pek derin hayret ve teesür içinde kalan milletimiz gözlerini pay-ı tahtına şulebar ve fakat kâzib şöhretlere dikti. Ümid, işaret, irşad bekliyordu. Halbuki İstanbul iki muhtelif cereyanın tesiri altında şaşırmış ve bihareket kalmış idi. Şayan-ı ibrettir ki işgali alkışlayacak kadar namus ve hamiyetten muarra olan mütefessih bir kısım ekalliyetlerine rağmen düşmandan aldıkları kuvvetle en kuvvetli cereyanı ihdâs ve idâme ediyordu. Bunlar herşeyi unutmuş vatana bedel olsa dahi, siyasi rakiplerini imha eylemeyi gaye-yi emel ittihaz etmiş görünüyorlar ve tarih, meşrutiyet milliyet gibi mukaddes müesseseleri dahi o çirkâb, o kin ve hırs levsleri içinde boğmak istiyorlardı.

Saraydan kahvehanelere kadar her yeri daire-i şümûlü içine almak istidadını gösteren bu levsiyyât muvâcehesinde memleketin sükut-i hazinini görenler ağlıyor, bir ümid, bir hayat yolu aramak istiyordu. Lakin işgal kuvvetine istinad eden vatanseverler, çok geçmeden İstanbul'u bir mezar haline getirmeye muvaffak oldular. Bizansın son günlerin tanzir eden bu, müessif ve müstekreh ahval karşında Türkiye'nin ölümünü, İslam'ın sukutunu, şarkın hayat ve hürriyet emellerinin ufûlünü görmemek mümkün değildi.

Tarihimize karşı yapılan o müdhiş ve zalimane suikasdin ihtiva ettiği elim neticeler ve İzmir işgalini müteakip, Aydın, Saruhan, Karasi'nin Kahraman oğullarının kıyamı vicdan-ı milliyi harekete getirdi. Vatanın dört bucağı, yeni bir faaliyet ve mukavemetin mesud birer tecelligâhı oldu. Bu doğan güneş, nurunu, feyzini milletin lâyemut azim ve imanından, nâmütenâhi faziletinden alıyordu. Bir lahzada denecek kadar ufak bir zamanda bu mukaddes cereyan, milletin faziletkar ve fedâkar evladını etrafında topladı. Yükselen her davet

sedâsı, vatanın bütün ufuklarında icâbet sesleriyle karşılandı. Millet bir vücud, bir kalb haline geldi. Velhasıl vicdan-ı millide tebellür eden fikir ve kanaat, Erzurum kongresinde ifade; Sivas kongresinde teyid olundu.

Milletin sinesinden nebean eyleyen hayat ve istiklâl kuvveti, ilk hareketi ile İstanbul'daki kör ve azim ve imandan bibehre hükümeti milletimizin önünde diz çökmüştü. Kuvveti milletten alan milli cereyan, tayin-i mukadderatı emrinde yegâne sahib-i selahiyet olan milletin reyine müracaat edilmesini talep etti. Fındıklı Sarayı'nda toplanan Meclis-i Milli, kongrelerde takarrür ve tecelli etmiş olan arzu-yı milliyi "Misak-ı Milli" şeklinde tesbit ve tevsik eyledi, artık gidilecek yol tayin edilmiş, millet vicdanını bulmuştu.

İngilizler ve yardakçılarının hukuk-ı beşer hak ve fazilet sahifelerinde ebedi bir leke teşkil eden tecavüzlerine uğrayan millet meclisi, vazife-i milliyesini ifa ile ta'til-i müzâkerât eyledi. Bu suretle Anadolu tarihe, an'anata karşı icab eden vazifeyi ifa eylemiş bulunduğundan hakk-ı tabiisi olan ihtilali vaziyetini aldı. Millet vekillerini göndererek bir ay gibi ufak bir zamanda Büyük Millet Meclisi'ni tesis eyledi. Bin türlü mahrumiyet içinde İstanbul'dan; garptan cenuptan gelen düşman ifsâdâtına rağmen meclis hükümetin temel taşlarını atmağa muvaffak oldu. Çok geçmeden bir eliyle vilâyât-ı şarkiyemize gözünü diken İngiliz tahakkümünün şarkta bir jandarma vazifesini gören Ermenistan Cumhuriyetini yere serdi. Diğer eliyle Birinci ve İkinci İnönü zaferlerini, Adana, Antep, Urfa, Maraş kahramanlıklarını vücuda getirdi.

Türk ilinin nasıl bir hayat ve kuvvet menbaı bulunduğunu Yunan sürülerini bir göz yumup açıncaya kadar denize dökmekle bir kere daha isbat ve irae eden lâyemut Türkiye, muzaffer ve fedakar oldularını, Milletin ve bütün İslam âleminin mahbûbe-yi kalb ü vicdanı bulunan İstanbul'un ka-

pılarında durdurmakla sulha ve refah-ı beşere olan hürmetini ve en zayıf zamanında takrir eylemiş metalibini en kuvvetli olduğu günler de zerre kadar değiştirmemekle ahde, fazilete karşı beslemekte olduğu meftuniyeti ibraz ve isbat etti ve nihayet hakkını tanıyan, vazifesini bilen bir hüvviyetle isbat-ı hayat ve mevcudiyet eyledi.

Ufûl eden bütün tarihini, bütün bir cihan-ı ümid ve hayatı ihyâya muvaffak olarak misalsiz bir tarih yapan milletimizin bundan sonraki vazifelerinde faaliyetinde aynı kudreti, aynı nüfuz-ı nazarı göstereceğine imanımız vardır. Hiç şüphe yoktur ki vazifelerin güç olanları bundan sonra gelecekti. Bir tarihi yapmaktan ziyade yaşatmak müşkildir. Binaenaleyh millete yüksek ve nihayetsiz bir istikbal, tarihimize ebediyyet vermek için ifa edilecek çok büyük çok mühim vazifelerimiz bulunduğunda tereddüd edilemez. Asırları dolduracak kadar büyük ve mühim bulunan hadiseleri, üç seneye sıkıştırmaya muvaffak olan milletimizin; terakki, tekâmül, maddi ve manevi teali hususlarında da aynı teyzi ibraz etmesini memul ve temenni eyleriz. Asıl bu yoldaki mesaidir ki bir milletin şehrâhını açar, hayatını ebediyete isâl eder. (Sayı 1, 19 Ocak 1923)

Yaşasın Büyük Millet Meclisi ve Ordusu

Türkiye'nin 10 Temmuz sene 1324'den umumi harp mütarekesine kadar göze çarpan inkılâb kahramanlarını İstanbul Meclis-i Mebusanından ve İstanbul ve taşradan toplayıp Malta adasına nefy ederler bu hareketi Türkiye'yi hayat ve istiklal kabiliyetinden mahrum bırakacak yegâne vasıta telakki etmişlerdi... Halbuki zaman aksini ispat etti. Ve Türkiye harici tazyiklerden kendisini kurtaracak ve emsalsiz bir şehametle istiklal ve hayat hakkını dünyaya tanıttıracak süngüler ihzarında ve bu süngüleri düne nisbetle dahiyane

bir surette kullanabilecek kabiliyette evladlara malikiyetini bir daha gösterdi...

10 Temmuz 324 İnkılâbı Reval mülakatının Türkiye'yi taksimine mani olmak için ve yalnız bu maksat için kansız ve zayiatsız meydana gelmişti. Bu inkılâbtan evvelki inkılâblarda ıslahat ve adalet fermanları da hep ve milletin heyet-i umumiyesini kurtarmak endişesiyle oluyordu.

Son vaziyet de böyle başladı. Umumi bir harbin ferdâ-yı hitamında vatanın maruz olduğu istilâ-yı ecânibi ortadan kaldırmak, yine vatanın heyet-i umumiyesini kurtarmak emel-i halisiyle husule getirildi. Fakat bu son inkılabın vatanın heyet-i umumiyesini kurtarmak endişesinin fevkinde emellerle de alakadar olduğunu zaman ispat ediyor...

Ben ekseriya derdim: Bu ihtilaller, bu kıyamlar ah yalnız vatanın heyet-i umumiyesini kurtarmak endişesiyle oluyor. Halbuki biz memleketimizde iyi bir idare kurmak için, memleketimizde adaleti, hürriyet ve müsavatı tatbik ettirmek için bir ihtilal yapmazsak idaresizliklerimiz zaman gelecek bizi yıkacak, bu kadar kanlara ve bu kadar canlara ve servetlere mukabil ihya edilen devlet yıkılıp batacaktır. Fakat ne kadar aldandığımızı, ne kadar vehme düştüğümüzü şimdi anlıyorum. Teşekkül eden Millet Meclisi'nin ve ordularıyla kumandanlarının vatanı kurtarmak endişesinden daha yüksek olan iyi bir idare tesisi ruhuyla alakalarını ispat eden hadisata şahit olmaktayım...

Ey büyük millet.

Sana bin minnet ve şükran!...

Ey Büyük Millet Meclisi sana hürmet ve muhabet-i bîpâyân!...

Ey Büyük Millet orduları, size ebedi selam ve ihtiram!..

Ey Büyük Millet Meclisi, ey ordular ve kumandanları, ey Türkiye'nin müebbet kahramanları, sizlere namütenahi tekrimler ve tazimler ki ve ey ulu tanrı sana payansız şükran-

lar ve ubudiyetler ki vatanı haricin tecavüzlerine karşı koruyan orduları, mebusları ve kumandanlarının himmet ve hamiyetiyle dahildeki sui idarelere de hatime çekecek tedbirleri kan dökmeden ittihaza muvaffak olan bir milletin efradından olarak beni tarihe karıştırdınız.

Bundan sonra harici düşmanlara karşı sarsılmaz bir vahdet ve imanla çalışabilmek imkanını verdiniz...

Bundan sonra, dahilde hukuk ve hürriyetlerimin hertürlü tecavüzden masumiyeti temin eylediniz...

Bir millet için iki düşman mutasavverdir. Birisi pek celi olan bu düşman millete yabancı olandır ve düşmanlığı mala, cana ve ırza vaki olur. Onu ordular def ve tard etti... Diğeri gözle görülemeyen fakat bütün hayatta hissedilen cehalet ve zulm-i idari ve umumi düşmandır ki: bu düşmanlara hakimiyet-i milliyenin yegâne mümessili olan Millet Meclisi hürriyet ve masuniyet kanunuyla ilan-ı husumet eyledi ve muvaffak oldu. Artık bize düşen peri-i sulhü kemal-i metanetle beklemek ve yaşasın Büyük Millet Meclisi, yaşasın ordu duasını vird-i lisan etmektir.

Abdülkadir Kemali. (Sayı 23, 14 Şubat 1923).

8. Ali Şükrü Bey'in Kaybolması ve Öldürülmesiyle İlgili Yorumlar

Müellim Bir Hadise: Ali Şükrü Bey'e Ne Oldu?

Tan aile-i tahririyesi bugün çok derin bir elemle dilhûndur. Sahib-i imtiyazımız Trabzon mebus-i muhteremi Ali Şükrü beyefendi esrarengiz bir surette gaib olmuştur. Salı günü saat dört sularında Merkez Kahvesi önünde bazı ehibbasıyla otururak kahve ve nargile içmiş olan Ali Şükrü Bey, beraberinde birisi olduğu halde bir yere gitmek üzere paltosunu giyip kalkmış ve ondan sonra bir daha hiç kimse kendisini görememiştir. Yemek zamanı avdetini göremeyen rüfekası duçar-ı

endişe olarak hemen mümkün olan taharriyâta ibtidâr etmişlerse de bir haber alamamışlar, fakat böyle nâmesbuk bir feciaya ihtimal verememek hiss-i tesliyetkarıyla sabahı etmişlerdir. Ali Şükrü Bey'in elan gözükmemesi üzerine iş hükümet ve zabıtaya intikal eylemiştir. Gaybubetinden bir saat kadar evvel Şükrü Bey *Tan* idarehanesinden süratle avdet etmek üzere çıkmış idi. Ali Şükrü Bey'in hayat ve ahlakının intizamı fevkalâdesi ve odasına avdette ve muttariden mesaiye hasr-ı nefsdeki itiyâdı müsellem olduğundan rüfekasına pek çabuk şüphelenmelerini mucib olmuştur.

Ali Şükrü Bey'in gerek meclisteki faaliyeti ve gerek matbuattaki neşriyâtı kendilerini hariç ve dahilde bir fikir ve içtihâdın mümessillerinden göstermiş olduğundan muhterem mücahid ve vatanperverin böyle esrarengiz bir surette ortadan kalkıvermesi muhtelif tesirlerin vücudunu istilzam edecektir. Şu pek nazik zamanda her türlü tefsirâta çok müsait olan hadise hakkında fazla yazı yazmayı muvâfık bulmadık. Eğer Ali Şükrü Bey ölmüşse milletin, vatanın hukuk-ı hürriyet ve hakimiyeti uğrunda mücahede edenlerin eksik olmadığını ve olmayacağını görerek revân-ı pâki şadolacaktır.

Mumaileyhin aile-i muhteremelerinin ve birader-i âlilerini ve rüfeka-yı mesaisini taziyet ile iktifa eyleriz: Millet en pâk ve âteşîn oğullarından birini kaybetti! (Sayı 61, 30 Mart 1923).

Müellim Hadise Etrafında

Sahib-i imtiyâzımız Trabzon Mebus-ı muhteremi Ali Şükrü Bey'in kaybolduğu zaman üzerinden beş gün geçti. Hükümetin mütemâdi takibatına rağmen şu dakikaya kadar henüz kati netice elde edilememiştir. Vâkıâ müşârünileyhin bir suikasd tuzağına düşmüş bulunduğu artık şüphesiz bir mahiyet iktisâb etmiştir. Fakat cinayetin suret-i vukuuna ve

cenazenin vücuduna dâir malumat ve emârât-ı katiyyeye destres olunamamıştır. İstihbârâtımıza nazaran tahkikat-ı adliye bir dereceye kadar ilerlemiş ve bazı kimseler hakkında gayr-i muvakkat tevkif müzekkereleri ısdâr olunmuştur. Tahkikat-ı adliye ve zabıtayı ihlâl etmemek için bu bâbda ancak şurasını beyâna mecburuz ki gerek suret-i vukuu ve taalluk ettiği eşhâs ve gerek merhumun vaziyet-i hukukiye ve siyâsiyesi hasebiyle bu cinayetin, herşeyden evvel doğrudan doğruya hükümet için bir şeref ve haysiyet meselesi olduğu bedihidir. Daha açık bir ifade ile söylenmek lâzım gelirse bu mesele, hükümet ve kanun mefhumu ile karşı karşıya gelmiştir denilebilir. Filhakika Ankara gibi ufak bir memlekette vukua gelen bir fiil-i cinâînin mestûr kalabilmesi, ancak hükümetin mevcut bulunmamasıyla mümkinü'l-husul bir keyfiyettir. Maznûn olan şahsın süratle teşhisi, haklarında emirler ısdâr edilenlerin derhal ihzarı ufak bir ciddiyet meselesidir. Binaenaleyh bu meselenin bütün vuzuh ve şümûlüyle meydana çıkarılacağını şüphesiz addetmekte tereddüd göstermek istemiyoruz. Bunun ma'kûs surette tahakkuk etmesi imkânsızdır. Çünkü aks-i takdirde tecelli edecek vaziyet, hükümet ve milletimiz için hicâbâver bir şekil iktisâb etmiş olur.

Biz kemâl-i sükûn ve emniyetle hükümetin faaliyetleri neticesini beklemekteyiz. (Sayı 62, 1 Nisan 1923).

Şehid-i Muhterem Ali Şükrü Bey'in Cesedi Bulundu

Milletin böyle ufûlünle senin etmez esef,
Makberin safha-i tarih kefenin şân u şeref!

İşte, en menfûr ellerin, en şenî' bir cinâyetine kurban olan şehid-i mağfûr Ali Şükrü Bey'in boğulmuş cesed-i bîrûhu, Dikmen'den birbuçuk kilometre kadar ileride Kırşehir yolu civarında bir köy yakınında ciğer-sûz bir halde bu-

lundu. Şu satırları yazdığımız zaman cesed-i muhteremi getirmeye gitmiş olan memurîn-i resmiye ve rüfeka-yı tahririyemiz henüz avdet etmemişlerdi. Yetiştirebildiğimiz halde heyetin ita edeceği malumatı son havadislerimize idhal edeceğiz. (Sayı 63, 1 Nisan 1923).

Facianın İlk Perdesi Yıkıldı

Beş günden beri Ali Şükrü Bey'in cesedini veya kendini taharriyât ile meşgul bulunan Ankara Jandarma harici takımı kumandanı mülâzim-i evvel Kemal Efendi, şehir haricindeki kuyu ve derelerin taharrisinden bir semere elde edemediğinden eskiden beri bir takım meşum hadisâta sahne olan ve şehre iki saat mesafede Mahya kariyesi üst tarafında Gökdere nam mevkiide bir araba izi elde ederek bunu kemâl-i maharetle takip etmiş ve bilahire izi kaybetmiş ise de izin kaybolduğu mevkide şüphesi artmış ve maiyetindeki efradı etrafa dağıtarak taharriye devam ile, kendisi de araba izinin kaybolduğu noktada gördüğü ayak izlerinden kumsal ve yumuşak bulunan bir mahalli ayağıyla eşmeye başlamış, aynı zamanda efradı çağırarak, hayvanlardaki alaturka üzengileri bu hususta kürek gibi istimal etmiştir. Hafriyât neticesinde bir insan cesedinin ayak kısmı meydana çıkıvermiştir. Bir müddet sonra baş tarafı zemininden yetmişbeş santimetre ve ayak kısmı ancak 30 santimetre aşağı olan şehid-i mağfûr Ali Şükrü Bey'in naaş-ı mübâreki büsbütün meydana çıkmıştır. Naaş hemen jandarma neferlerinden birinin yamçısına sarılarak civardaki Mahya kariyesinden celb edilen birkaç kevil ile kariye-i mezkûr camiine getirilmiştir.

Rüfeka-yı tahririyemizden bir zat dilsûz müşâhedât-ı feciasını şöyle anlatıyor.:

Cami kapısından girdiğim zaman sağ tarafta kilim derûnunda bir cesedin yattığını gördük. Memurîn-i resmiye ta-

rafından kilim açılınca naaşın paltoya sarılmış ve fakat dahilen de hastahanelerde battaniye ve sair eşya-ı hıfziye mahsus beyaz ketenden büyük bir torbaya vaz' edilerek ayak tarafından iple bağlanmış olduğu ve baş tarafta haricen kan lekeleri bulunduğu görülmüştür.

Torba açıldı; Ali Şükrû Bey'in ayağındaki botlar meydana çıktı ve nihayet naaş da büsbütün görüldü. Şehid-i mağfûrun sağ eli göğsü üzerinde ve yüzüğü parmağında, sol eli altında bükülmüş, ve avucunun içinde şüphesiz katillerle boğuşurken tuttuğu sandalyenin hasırları, yakalık ve boyun bağı ceketi üstünde ve yalnız göğsü, karnı boğuşurken açılmış, ceketinin cepleri, astarları parçalanmış idi.

Ali Şükrü Bey'in boğazında çift iple boğulmuş olduğunu gösteren kırmızı hutut-ı meşume görünüyor ve omuzlarında bereler bulunuyordu. Merhumun başı açık, kalpağı yok idi. Başının sağ tarafının ön kısmından kulak üstüne doğru on santim genişliğinde bir yara vardı. Merhumun dili dışarı fırlamış ve iki dişi dilini kesmiş idi.

Hikmet-i ilahiyeye bakınız ki: Bu kadar ihtilâc-ı ıztıraba rağmen çehresi yine melek gibi sâkit ve güzel idi; bütün hazırûn şehidimizi kapalı gözleriyle uyuyor zannetmekten men'-i nefs edememişlerdir.

Bu müellim ve fakat pek mühim keşfin fail-i muktedir ve mukadimi olan jandarma mülazimi Kemal Efendi ile maiyetine en derin surette medyûn-i şükran olduğumuz ve kendisini hükümetimizin takdirine takdime layık gördüğümüz gibi, vazifedâr adliye erkân ve memurînimizle zabıtamızın ve hususiyle merkez müddeiumumisi Fehim Ziya, polis müdürü Neşet, jandarma alay kumandanı Ali Rıza ve müddeiumumi muavini Nazım, merkez müstantiki İsmail Hakkı, polis kısm-ı adlî reisi Beşir ve kısm-ı siyasi reisi Hüseyin Avni'nin ve efendilerin himemât-ı vazifeperverânelerine umum millet namına arz-ı şükran eyleriz.

Şehidimizin naaşı Kemal Bey tarafından bugün gurûbdan iki saat evvel bulunmuş, ve alınan malumat üzerine heyet-i tahririyemizden İsmail Hakkı Bey biraderimiz, müddeiumumi Fehim Ziya, jandarma kumandanı Ali Rıza, polis müdürü Neşet, merkez kumandanı Rusuhi, müddeiumumi muavini Nazım, merkez müstantiki İsmail Hakkı, sıhhiye müdürü doktor Mehmed Emin ve merkez-i hükümet tabibi Hakkı, kısm-ı adlî reisi Beşir ve kısm-ı siyasi reisi Hüseyin Avni Beyler ve Efendiler refakatinde Mahya köyüne azimetle nısfülleylden bir saat sonra naaşı müstashiben avdet eylemişlerdir.

Ali Şükrü Bey'in naaşı Gurebâ-yı Müslimîn Hastahanesine nakledilmiştir.

Şükrü Bey'in elbisesi önünde dökülmüş kahve lekeleri müşahede ediliyordu. (Sayı 63, 2 Nisan 1923).

Bugün Şehid-i Mazlûm Ali Şükrü Bey'in Naaş-ı Mağfiretnakşı Bir Heyet-i Mahsusanın Aguş-ı Terkim ve Teessüründe, Daire-i İntihabiyesi Olan Trabzon Halkının Talebleri Vechile, Trabzon'a İsal Edilmek Üzere Götürülmektedir...

Elemlerimiz, Hürmetlerimiz, Fedakârlığa Aid Hatıralarımız Seninledir! Ey Muhmel-i Kıymetdâr! (Sayı 65, 4 Nisan 1923).

Millet Şehidi

Sanıyorlar ki kafa kesmekle, beyin ezmekle fikr-i hürriyet ölür. Hey gibi şaşkın hezele!

Saadetin de gayesi vardır, şekavetin de. Birincisinin gayesi niam-i sermedi, diğerininki hüsrân-ı ebedidir.

Ali Şükrü Bey kelimenin olanca şümûlüyle mutekid, halis bir müslümandı. O, bütün hayatınca fisebilullah çalıştı.

Kullara değil, Allahına tapınarak çalıştı. "Kelime-i hak" uğrunda son merhale-i hayatına kadar çalıştı. Nihayet mesud gayesine ulaştı.

Kalbinde Allah korkusundan başka birşey yer edemeyen insanlar ölümden korkmazlar. Ölümden korkanlar bu âlem-i faniden sonra diğer bir âlem-i hakiki ve sermedî de var olduğuna inanmayan gafillerdir!

Ali Şükrü'nün ruh-ı necîbini taşıyan hakiki müminlere karşı ilan-ı küfr ve harb eden şaki fıtratlerin âkıbetini bütün tarihimiz canlı misâllerle haykırıyor ve: Ali Şükrüler -hak gibi- daima yükselmiş, öbürleri ise tarihin lanet-i ebediyesi içinde boğulup kalmışlardır. Ali Şükrü faciası da bizim için başlı başına bir misâl-i ibret değil midir?

Ali Şükrü dünyada hakları tamamen ihkak edilemeyen masum, mazlum insanlara, hakka tapanlara has bir dâr-ı naim ve adalet içinde bugün münteha-i âmâline kavuşmuş bulunuyor. Oh, o gayesine ermiştir. Fakat bütün bir ümmete matem yaşları döktüren Ali Şükrü'nün kahbe katilleri acaba ne yapacaklar?!

Biz bu milletin hakiki temâyüllerini temiz ruhunu oldukça tedkik etmişizdir: Bu millet dinine, kanununa, mukaddesâtına hürmet eden insanları -bu hürmette devam ettiregeldikleri müddetçe- sertâc eder. Lakin necib hislerini çiğneyen tahakküm ve ceberrut yollarına sapan sefilleri de birden bire sernigûn ve târâc eyler.

Adlarını anmak istemediğim katiller de işte bu kabîldendir.

Bu memlekette mütecebbir bir sınıf, bir şahsiyet yoktur. Yalnız ve yalnız millet vardır, hak vardır.

Haymana kazası Ankara'nın zengin, bitmez tükenmez bir zahire ambarıydı bugün orada açlıktan insanlar ölüyor. Memleket baştan başa harab ve türâb olmuştur.

Artık bu matemli, bu figanlı harabeler üzerinde ötecek

kanlı baykuşları halk istemiyor. Evet, bu necib halk ihtiraslara lanet ediyor.

Mini mini yavrulardan tutunuz da bütün bir halk lutfen dinleyiniz, feverân eden ruhlarını tedkik ediniz: İşiteceğiniz ses hep, hep lanet sesidir.

Karesi mebusu Hasan Basri. (Sayı 65, 4 Nisan 1923).

Bir Mersiye

-Ali Şükrü Bey'in ruhuna-

Mümtâzdın sen ey genç herşeyde mümtâz
Yüksek bir hilkatin, kemâlin vardı.
Bu çorak ülkeyi yazık ki pek az
Parlattın; bak yine gölgeler sardı!
***
Namusta, irfanda, zekâda her genç,
Gıbtalar duyardı içinden sana,
Bu ümid yolunda cebheler iğrenç
Yalnız hayalin bir şifa bana.
***
Nereden gelmiştin, kimin nesiydin?
Keşf ettin bizdeki en büyük derdi;
Bir irfan, bir kemâl numunesi idin
Bu virân ülkeler seni beklerdi!
***
Henüz hayatın dinç evânında
Sen de topraklara hiçîye gittin?
Yurdun en muhtac bir zamanında
Bütün gönülleri perişân ettin

A.S.

(Sayı 65, 4 Nisan 1923).

Kemendle Boğulan Ali Şükrü'ye

Atideki münderic feryadname gazetemize birkaç gün evvel gönderilmişti. O zaman vakadan mütevellid teessürümüze rağmen bir hiss-i vatanperverâne ile bunun neşrini tehir eylemiştik. Bugün sahib-i varakanın temenniyâtı kısmen husulpezîr olmuştur. Lakin bu hatıra-i teessürü bir yadigâr olarak neşr ediyoruz:

Et ve kemikten ibaret olan cesedin boğuldu, Ali Şükrü. Fakat, fikrin, ruhun yaşıyor ve yaşayacak. Senin ailene, kardeşine taziyet yazan kalemler aldanıyorlar. Senin için yazılacak taziyet yalnız birkaç kişilik akrabana değil, başta bütün Anadolu halkına ve bütün Türkiye halkına taziyet!..

Senin boğazına uzanan kanlı ve kirli eller, Ali Şükrü; bütün Trabzon halkının, bütün Türkiye halkının boğazına uzanmıştır. Seni boğan eller Ali Şükrü; bütün milletin fikrini boğmak için bu cinayeti yapmıştır.

Onun için ben, senin hemşehrin olan ben Ali Şükrü, dili susturulmak, fikri boğulmak isteyen ben, bütün cihana haykırarak ilan ederim ki senin katillerini bulmaya uğraşmayan, seni boğan kanlı elleri ortaya çıkarmaya çalışmayan, seni boğduran canavarı darağacına asmayan her mebus, milletin her ferdi bu cinayete iştirak etmiş demektir.

Senin cenazen gömüldüğü kara topraklardan meydana çıkmadıkça, senin boğazına takılan kement ortaya konmadıkça, seni boğan eller, seni boğduran caniler halkın huzurunda layık oldukları cezayı görmedikçe ne mebuslar, ne hükümet adamları ne zabıta, ne hiçbir kimse bu cinayete medhaldâr olmadan kendisini kurtaramaz.

Seni kim öldürdü? Ve niçin öldürüldün? Bu sualin cevabı verilmelidir. Bunu herkes, hep biliyoruz. (Sayı 65, 4 Nisan 1923).

Bir Eser-i Teessür ve Hamiyyet

Geçen sene İnönü Zaferi'ni müteâkib şehid-i mağfûr ile dâire-i intihâbiyemize giderken Sungurlu-Çorum arasında bulunan Ilgınözü deresinde birkaç eşkiyanın tasallut ve taarruzuna maruz kalmıştık. Ali Şükrü yalnız fikren ve ilmen yüksek olmakla kalmıyordu. Aynı zamanda dahi cüretkâr bir merd-i kâmil idi. Birbuçuk saat yalnız başına silâh-bedest müdafaada bulunarak birçok yolcuların da hayatlarını kurtarmıştı.

Bu musâdemât hengâmı ailesi halkının tedehhüş ve teessürleri sebebiyle Çorum'da istirahatleri müddetince haklarında hürmet dahi gösterilmişti. İctihâd-ı siyasiye dolayısıyla velev muhalifimiz olsa da bu necîb kardeşimiz meziyet ve ulviyetini takdir eylemeleri bir vazife-i vicdaniye bilirim. Elhasıl kalbimin en derin köşesinde muhabbet izleri bırakmış olan cennetmekânın -bir mâhdan beri esir-i firâş bulunduğuma binâen- cenazesi alayında bulunamadığıma müteessifim. Taliin cilvesiyle kazaen ve kaderin tig-i zulmüne hedef olan mağfûr-ı müşar-ı bilbenânın ruh-ı mübârekesine fatihalar ithaf ederken kalben dahi matemlerine iştirak eylediğim muhterem aile-i keder-dîdesine ve birâderleri beye taziyette bulunduğumun muteber gazetenize dercini ricâ eylerim, efendim. 3 Nisan 39. Çorum Mebusu Haşim. (Sayı 65, 4 Nisan 1923).

Şehid Ali Şükrü Beye Halkımızın Cân ü Gönülden Yaptığı Dünkü Muazzam İhtifâl

Gazetemizde neşr edilen ihtifâl programı mucibince saat onbirde merhumun şerefli alsancağımızla müzeyyen tabutu Gurebâ Hastahanesinden kaldırılacaktı. Daha saat on raddelerinde şehir namazgâhına müteveccih fevc fevc halkın kütleleri bu feci cinayetin bütün nefret duygularını nazarla-

rında canlandırılarak muayyen tarafa doğru akıyor; milletin bu muazzam hakimiyet-i milliye şehidine pek lâyık bir surette gösteriği ihtiram ve alaka bütün samimiyet bu tehacümde nümâyân oluyordu.

Hakimiyet-i milliyenin en hâr ve en tabii müdafii olan halkımızın vatan için, fikr-i hürriyet için ölenlerimize karşı gösterdiği ananevi hiss-i hürmet ve muhabbeti kemâl-i iftihar ve minnetle kayd etmekten kendimizi alamayız.

Saat onbuçuk olmuş, namazgâh meydanı kadın, erkek binlerce halkla tamamen dolmuştu. Hazırûn miyânında heyet-i vekile reisi Hüseyin Rauf Bey'le, Şeriye, Adliye, Müdafaa-i Milliye vekilleri, birçok mebûsîn-i kirâm, Afgan hükümet-i İslamiyesi sefiri Sultan Ahmed Han hazretleriyle başkâtibi ve kâtib-i hususileri, Fransa mümessili miralay Mujen cenâbları bulunuyordu.

Birçoğu mektebler, talebeleri ve heyet-i talimiyleriyle birlikte ihtifale iştirak etmişlerdir. Merkez kumandanlığından tayin edilen bir müfreze-i askeriye dahi vazife-i ihtiramiyesini ifa etmek üzere ahz-i mevki etmişti. Saat onbire doğru merhumun al bayrağımıza sarılmış olan tabutu ihtirâmât-ı lâyıka ile hastahaneden alınarak namazgâhına isal edildi. Saat on birde imam efendi hazırûnu, edâ-yı salâta davet ederek cinayetin elem ve ıztırab veren teferruâtından sızlayan bütün kalbler, kıblegâh-ı müminîne döndü. Merhumun ruhuna fatihalar ithafını müteakib Kırşehir Mebusu Müfid Efendi ber-vech-i âti belîğ hitabesini irad buyurdular:

"...Ey nâs! Bu kâinattaki bütün mevcudat Allahın, resûlünün emrine inkıyâda mahkumdur. Allahın ve resûlüllahın, hükümetimizin evâmiri dairesinde harekete mahkûmuz. Ey nâs! Dest-i cellâd-ı ecelden kimse kurtulamaz. Ey nâs! Hâkimiyetini elde etmek için millet-i necîbemizin intihâb ettiği Büyük Millet Meclisimizin, yekvücûd bulunan Meclisimizin azasından Ali Şükrü Bey'in o hâkimiyet-i milliye uğ-

runda dest-i cellâd-ı zâlimin elinde ruhu, âlâ-yı illiyine isal edilmiştir.

Ey nâs! Ali Şükrü'ye uzanan el Meclise uzatılmıştır. Meclisin mümessilleri olan Türk halkına uzatılmıştır. Fakat biliniz ki Meclis ölmez. Bir millet ölmez ve öldürülemez. Hükümetimize, milletimize, ailesine Cenab-ı Hakk sabr-ı cemil, ecr-i cezîl ihsan buyursun."

Merasimin hitamından sonra hazırûnun dûş-ı ihtirâmında taşınan tabutun önünde dedegânın tehlil ve tekbir sadalarıyla bu cemaat-i muazzama saat onbir buçukta namazgâhtan hareket ederek Koyunpazarı tarikiyle ilerliyordu.

Güzergâhda göz yaşlarını saklıyamayan bütün halk merhuma son vazife-i ihtirâmı ifa etmek üzere fâtihalar ithaf ediyordu. Kâmilen dükkanlarını kapıyarak emsâli nâmesbuk olan bu ihtifale bütün tabaka-i halk büyük bir cuşişle iştirak ediyordu. Güzergâha koşan Müslüman ve Hıristiyan kadınlar akıttıkları gözyaşları ile bu muhterem şehidi en samimi ve tesliyetâmiz bir şekilde tebcil ediyorlardı.

Mevkeb-i muhteşem Koyunpazarı'ndan ve Hapishane-i Askeri önünden, Karacaoğlan Çarşısından geçerek ağır ağır Hacı Bayram-ı Veli Camiine doğru ilerliyordu.

Saat onikiyi çeyrek geçe Hacı Bayram-ı Veli Hazretlerinin türbeleri önünde tevakkuf edilerek Balıkesir Mebusu Abdulgar Efendi tarafından belîğ bir dua inşâd edildi. Abdulgafur Efendi mülk ü milletimizin saadet ve selametine dua ve temenniyât ithafından sonra fikir ve istiklâl din ve vatan için mücahede-i kalemiye ve fikriyede bulunan Ali Şükrü Bey'i kıran o hain elleri Cenâb-ı Hakkın kahr u tedmir ve hâib ü hâsir eylemesini niyaz etti. Ve milletin kalbine defnedilen şehid Ali Şükrü Bey'in kulûb-i ümmette pâyidar kalacağını ilave etti.

Müteâkıben Kars Mebusu Ali Rıza Bey ahaliye hitaben:

"-Ey cemaat-i müslimîn! Ey Ankara'nın muhterem halkı!

Müsaade buyurunuz da bu naaş-ı mübareki Meclise kadar biz arkadaşları taşıyarak vazifemizi ifa edelim."

Lakin halk yine tehacüm ederek cenazeyi bırakmadılar. Başlar üstünde, eller üstünde, taşıdılar.

Bu suretle saat onbuçukta elleri üstünde yükselen Ali Şükrü Bey'in tabutu Hacı Bayram-ı Veli hazretleri türbesi önünden alınarak hareket edildi.

Bu muazzam alay, Şeriye Vekâletinin altındaki *Tan* matbaası önünde Ali Şükrü merhumun tam hücre-i iştigali yanına geldiği sırada tevakkuf etti. Yine Karesi Mebusu Abdülgafur Efendi tarafından gayet müessir bir dua edildi. Fatihalar okundu.

O sırada ulvi bir tesadüf eseri olarak etraftaki minarelerde ezanlar okunuyordu. Hacı Bayram'da Zincirli Cami-i şerifinden ve Şeriye Vekâleti balkonundan semâlara yükselen gayet muhrik ezan sesleri yekdiğeri ile telâki ediyor, bütün sokakları bütün Ankara âfâkını huşu ve huzû ile titretiyordu.

Alay birkaç hatve ilerledikten sonra müezzin hayyalelfelah nidalarıyla âfâkı çınlatıyordu. Müezzinin bu nidâ-yı dâveti zaten müteessir olan yürekleri cûş u hurûşa getirdi. Alay tekrar tevakkuf etti. Ve kemâl-i huzû ile ezan-ı mübâreki dinledi. Gözlerden yaşlar dökülüyor, kalbler "lebbeyk, allahümme lebbeyk" diyor. Ali Şükrü'nün naaş-ı mübareki, ruh-ı mübâreki semâlara itilâ ediyordu. Müezzin cemaate dönerek bir defa daha tekrar etti. "Hayyalelfelah!" Yine derin bir sükût! Bir dakika tevakkuf. Sonra Şeriye Vekâletinin balkonundan yine bir nidâ semâlara yükseldi: "Allahü ekber, Allahü ekber, lâilahe illallah"

Müezzin azamet ve vahdâniyyet-i ilahiyeyi yâd ve tezkirden sonra cemaat-i kübrâ hep bir ağızdan tekbirlere başladı.

Kelime-i tevhidlerle, tekbirlerle Büyük Millet Meclisi meydanına gelindi.

Burada mebusan-ı kirâmla bütün Meclis etrafında bahçe

ve meydanda mektepler talebesi ve kadın erkek kesîf ve muazzam bir halk kütlesi hâl-i intizârda idi. Cemaat-i kübrânın meclis önüne muvâsalâtını müteakib artık meydan ve sokaklar tâ uzaklara kadar hıncahınç derecede dolmuş ve taşmıştı. Candan ve yürekten kopan bir samimiyetle Ankara halkının gösterdiği hiss-i teessür ve eleme şimdiye kadar Ankara'nın şahid olmadığı bu ulvi tezâhüre kırbinii mütecaviz halk iştirak etmişti.

Albayrağa sarılmış bir otomobil kalplere hüzün ve elem veren vaz'ıyla uzaktan Meclisin orta kapısı önünde görülüyordu. Dedegânın tehlil ve tekbir sadaları arasında ilerleyen tabut uzun yolculuğa hazırlanmış olan bu otomobilin içine yerleştirildi. Herkesin üzerine bir ayrılık tesiri çökmüş, hazin bir sükûnet meydanı istila etmişti. On dakika sonra bu muhterem şehidin cismi dahi artık Ankara'dan ayrılacaktı. Bu esnada müteaddid fotoğraflar alındı.

Ankara Mebusu Hacı Mustafa Efendi'den belîğ bir dua irad edilerek merhumun naaşını Trabzon'a isal eden heyet Lazistan Mebusu Ziya Hurşid, Abidin ve Nebizâde Hamdi Beylerden mürekkeb idi.

Heyet rüfeka-yı muhteremesine veda ediyordu. Ziya Hurşid Bey, Hüseyin Avni Bey'e arz-ı veda etti. Hüseyin Avni Bey:

"Ziya Hurşid Bey hemşehrilerime selâm et!" dedi.

Herkeste derin bir heyecân alâimi görülüyordu. Beklenilen an yaklaşmıştı. Bütün yüzler, hürmetle bir noktaya dikildi. Şehidi hâmil olan mevkeb hareket etti. Gidiyordu. Bu muhterem şehid kendini iştiyâkla bekleyen hemşehrilerine gidiyordu. Hüseyin Avni Bey arkadan otomobile işaret eden kollarını açarak:

-Al-i Trabzon! Sana albayraklı bir gelin gönderiyoruz. Hitabıyla merhuma son sadâ-yı teşyiini isâl etti.

Ziya Hurşid, Abidin, Nebizâde Ahmed Hamdi Beyler ayrı bir otomobille hareket ettiler. Lazistan Mebusu Necati Bey

de Ravli köyüne kadar merhuma vazife-i teşyiiyesini ifa etti. Ravli köyünde halk büyük bir tezâhürle şehidi istikbal etmişlerdi. Necati Bey halk huzurunda bervech-i âti hitabeyi irâd ettiler.

"Elvedâ ey millet şehidi! Elvedâ ey hürriyet kurbanı! Bugün cismin ebediyen bizden ayrılıyor, aramızda bir arslan gibi, bir timsâl-i hamiyet ve şecaat gibi dolaşan o mübarek vücudun bugün bizlere veda ediyor!.. Fakat mahzûn olma!.. Ruhun nâm-ı mübarekin fenâpezîr dünyada ebedi bir hayat kazandı.

Ey mübarek hürriyet şehidi ne mutlu sana ki, mezarın vatanın sinesi, milletin kalbi oldu.

Sen kendin için ölmedin! Milletin uğrunda, hürriyet uğrunda, kendini fedâ ettin!.. Milletin yaşaması için sen öldün, hürriyetin payidâr olması için sen can verdin! Millete, milletin hürriyetine, hâkimiyetine en büyük hizmeti sen yaptın. Bunun için sen, millet nazarında en büyük adamsın. Millet daima senden senin ruhundan feyz alarak yükselecektir.

Sana kıyan eller, senin boynuna kement atan canavarlar, senden ne isterlerdi?! Sen ki, dünyada herkese iyilikten başka birşey yapmamıştın.

Ey büyük şehid-i hürriyet, o kement sana değildi! O kement milletin boynuna atılmak istenmişti. Sen buna rıza gösterseydin ölmeyecektin!

Belki, naz u niam içerisinde yaşayacaktın, fakat sen o zilleti kabul etmedin, sen kendini feda ettin, milleti kurtardın. Bunun için millet yaşadıkça sen de müebbeden milletin kalbinde yaşayacaksın!

Aç kefenini ey mübârek şehid! Bir kere daha o kahraman simanı görelim! Güzel gözlerinden bir kerecik daha olsun kalbinin elemlerini okuyalım. Hakkın lisanı olan mübarek diliniz, bir kerecik daha bize hürriyet ve istiklâl âyetlerini okusun!

Aç kefenini ey mübarek şehid! Senin hürriyet nurları saçan gül gibi yüzüne son bir buse-i vedâ takdim edelim.

Ey şehid-i hürriyet! Biz belki günahkârız, belki sana karşı hakkıyla vazifemizi yapamadık. Lakin sen bizi affeyle ve bize huzur-ı hakta şefaat et.

Senin payene elbette bizim gibi küçük kullar erişemez. Çünkü senin mekânın kalb-i millettir, arş-ı ilâhidir.

Ey Şükrü'nün matemli diyarı! Ey hüzünler içinde gözyaşı döken fedâkâr Trabzon! Sizin en kıymetli evladınızın cenazesini size gönderdiğimizden siz de bizi affediniz.

Hürriyet uğrunda bir kurban vermek mukadder imiş ki, böyle oldu ve bu şeref size düştü. Onun ruhunu biz milletin kalbine defnettik. Cesedini de size gönderiyoruz. Sizi tebrik ederim fedakâr Trabzon kabe-i hürriyet oldu.

Haydi ey mübarek hürriyet kurbanı! Geçtiğin yerlere feyz-i hürriyet saçarak âşiyân-ı saadetine şan ve şerefle vâsıl ol! Elvedâ ey millet şehidi! Elveda ey hürriyet kahramanı! Lillahilfatiha."

Necati Beyefendi bu nutku irad ederken hem kendileri ağlıyor, hem otomobildeki naaş-ı mübarekin etrafına toplanan bütün Ravli halkı ve şehid-i mağfûrla birlikte giden Lazistan ve Trabzon mebusları Ziya Hurşid, Doktor Abidin, Nebizade Hamdi Beyler dahi hüngür hüngür ağlıyor idi...

Otomobil naaş-ı mübâreki saran sevgili sancağımızı örterek halkın gözyaşları arasında yoluna revân oldu". (Sayı 66, 5 Nisan 1923).

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK VE HÜKÜMET

Trabzon Mebusu Ali Şükrü

Ali Şükrü Bey'in *Tan* gazetesinde düzensiz aralıklarla çıkan bu yazı dizisi 9 bölümden oluşmaktadır. Gazetenin 22 Ocak 1923 tarihli 3. sayısında, ayrıca, Kütahya mebusu Ragıp (Soysal) Bey'in diziye yönelttiği eleştiriye ve Ali Şükrü Bey'in cevabına yer verilmiştir.

- 1 -

Hükümetimiz bugün şeklen halk hükümetidir. Bu "şeklen" kelimesinin yanına bir de "münevverân-i memleketin arzusu ve gayesi itibarıyla" cümlesini koyacak olursak, bugünkü vaziyetimizi kaba taslak fakat; hakikate pek yakın olarak tasvir etmiş oluruz.

Bu tasvirim, ihtimaldir ki müfit halk hükümeti nazariyecilerini biraz gücendirecektir. Fakat ne yapalım ki hakikat budur ve hakikati söylemek de bir vazifedir.

Evet herkes memlekette hakiki bir "halk hükümeti" tesisini can u gönülden arzu ediyor ve ediyoruz maatteessüf yine teslim mecburiyetindeyiz ki ne kadar şedid ve samimi

olursa olsun bir "arzu" ile o arzunun tahakkuku, fiiliyâta inkılâbı arasında aşılması pek zor olan mânialar vardır. Bu mâniaları ortadan kaldırmak, yolu düzlemek ve nihayet arzu ettiğimiz şeye vâsıl olmak için çok emekler sarfı icab eder. Bazılarının tasavvur ettiği gibi asırlardan beri devam eden bir şekl-i idareyi bir anda, bir, iki kanun tedvini suretiyle değiştirivermek pek ziyade arzu edilir bir şey olmakla beraber tatbikatta, fiiliyatta; hulâsa hakikatin pek sert olan çehresi önünde imkânsızdır. Alelâde bir elbiseyi değiştirmek bile az çok bir zaman, bir emek sarfını istilzâm eder. Ani olarak yapılan işler; ihtilâlkâr mesai mahsulüdür. İhtilâlkâr mesai ise yapıcı değil daima yıkıcıdır. Yapıcı ve yaratıcı olan mesâi kanun-ı tekâmülün işlemesine adım uyduran "inkılâb" yürüyüşleridir.

Bu ifadelerimi pek âdi bir misal ile izah edeyim:

Elbisesini değiştirmek isteyen bir adam, elbise değiştirmek için sarfı icab eden zamanı nazar-ı itibara almayarak bir anda o elbisenin içinden sıyrılıp çıkmak isterse derhal elbiseyi parça parça etmesi lazım gelir. Parçalamak ise "yıkma"nın mürâdifidir.

Eğer elbise kuvvetli ise mukavemet görür ve epey bir ekmek sarfı icab eder. Şayet giyilmek istenilen yeni biçim elbise henüz yapılmamış, hazırlanmamış ise o adamın hiç olmazsa bir müddet için çıplak kalması zaruri ve tesirât-ı hariciye ile de hastalanması pek muhtemeldir.

Şimdi diğer bir misali ele alalım: Evinin eski olmasından ihtiyacâtına adem-i kifayesinden şikâyet eden bir adam, arzu ettiği şekilde bir ev yaptırmak için icab eden vesâit ve levâzımı tedârik etmeden içinde barındığı evi derhal yıkacak (yani ihtilâlkâr bir hareket yapacak) olursa o adamın bir müddet için açıkta kalması muhakkaktır.

İşte evi yıkmadan evvel ve yıkarken yapılacak yeni ev için icap eden vesait ve levazımı tedarik meselesi bir "inkı-

lâb ameliyesi"dir. Ameliye-i inkılâbı nazar-ı itibare almaksızın icra edilen ani ve fevri hareketler daima zararla çok defa da hüsranla neticelenir.

Şimdi eskimiş bir evi muvaffakiyetle ve makul bir surette tecdid için bir takım istihzarât zaruri olunca eskimiş ve hakikaten muhtac-ı tecdid bir "müessese-i idariyeyi" bahusus pek karışık bir mihanikiyet olan "hükümet idaresini" değiştirmek için ne kadar çok düşünmek ve lüzum ihzar etmek lazım geldiği kendi kendine meydana çıkar.

Hatta şu yaptığım mukayese bile yerinde değildir. Elbise gibi, ev gibi maddi şeyleri yıkmak, yapmak; asırlarca devam eden bir idarenin ruh-ı beşerde bıraktığı izleri izâle etmekten pek kolaydır. Evet asırlardan beri devam eden müstebid bir idarenin halkta bıraktığı ırsî terakkümâtı bir anda izâlenin imkânı yoktur. Bu ancak zaman ile esbâb ve evâmil-i lâzimeyi ihzara matuf mesai-yi mütemâdiye sayesinde husûlpezîr olabilir. Bu noktayı da bir misal-i tarihi ile izah edelim:

Dünyada hangi şekilde olursa olsun esaretten fena bir hal mevcut değildir. İnsanları bir tarafa bırakalım, alelâde hayvanların bile esaretten ne kadar mutazarrır olduklarını, esaretten kurtulmak için ne kadar çalışıp çabaladıklarını hergün görmekteyiz. Kopancaya tutulmuş bir kuşun çırpınmasından üzerine ince bir çalı ile basılan bir kurtun kıvranmasından tutunuz da hayvanat-ı vahşiye mahşerlerinde demir kafesler arkasında bir arslanın, bir kaplanın kükreyerek dolaşmasına kadar, alelumum hayvanların esaretten ne kadar müteneffir ve muztarip; hürriyete, serbestiye ne derece âşık olduklarının binlerce misâlini gözlerimizle görebiliriz.

Hal böyle iken; zencileri esâretten kurtarmak için cemâhir-i müttefika-i Amerika'nın şimâl ve cenubunda sâkin olan halkın biribirileriyle boğazlaşmasının, dereler gibi kan akıtmalarının insani ve hürriyetkâr olan semeresinden bir

çok zenci esirlerin istifâde etmek istemedikleri kemâl-i hayretle görülmüştür.

Evet bir çok esirler emr-i kanun ile ıtlâk edildikleri halde efendilerinden ayrılmak istememişler ve bulundukları hal-i zelil esaretten memnuniyet izhâr etmişlerdir.

Acaba bu esir zenciler hayvanlardan da daha dûn bir seviye-i fikriyede midirler? Şüphesiz değil, onlar da aile-i beşeriyetin efradından idiler. Onların dâ dimâğı vardı. Onlar da hür doğmuşlardı. Onlar da, doğdukları zaman, beni beşer için ilk ameliye-yi esaret ve tazyik olan "kundaklama" ameliyesinde ağlamışlardı!

O halde, fıtraten hür doğmuş olan ve büyüdükleri zaman ise en müdhiş bir esâret, fevkalade ezici bir tazyik-i istibdat altında bunalmış olan bu insanlar; nasıl oluyor da kanunun, hem de kan ile kardeş kanı ile yazılan kanunun kendilerine bahşettiği nimet-i hürriyetten istifade etmek istemiyorlardı!.

İşte fıtraten hür doğmuş olan evlad-ı âdemin bu garip, garip olduğu kadar da gayr-i tabii olan hallerindeki avâmili, uzun müddet içinde bulundukları hal-i esaretin ruhlarında bıraktığı izlerde aramak lazım gelir. Bu zavallılar için esâret hayatı tabii bir hayat hükmünü almıştı.

Bu biçareler, efendilerinden ziyade itiyadlarının esiri idiler!.. Esâretlerin en dehşetlisinin ise "itiyâd" olduğu bir mütearifedir. Misal mi istersiniz; "tütün" denilen bir avuç otun, zararlarını fiilen tecrübe eden, gören bir çok akıllı muhâkemeli insanlar; bu itiyaddan vaz geçmek istedikleri halde bir türlü muvaffak olamıyorlar!..

Ömürlerinin nihayetine kadar öksürerek; tıksırarak; tıkanarak bir avuç otun; evet bir avuç otun esâreti altında yazıyorlar!..

Demek oluyor ki "itiyad" hayat ve ef'âl-i beşeriye de en mühim bir âmildir. Bu da uzun müddet devam eden bir

idarenin, bir hayat tarzının ruh-ı beşerde bıraktığı izlerdir.

Şimdi bu noktayı böylece tesbit ettikten sonra asıl maksada geçiyorum:

Bugün içimizde "halk hükümetini"; halkın, yine halk tarafından idâre edilmesini istemeyen hiç kimse yoktur. Fakat her hangi bir kanun ile, hatta cildler dolusu kanun tedvini ile "halk hükümeti" veya "halk idaresi" bilfiil tesis edilmiş olabilir mi?

Bir kanunun neşr ve ilanı bir anda bütün halkı; aklen, irfanen, ahlaken, itiyaden değiştirebilir mi? Değiştirir veya değiştirdi denilse; acaba bu ifadeye inanacak dünyada kaç ahmak bulunabilir?

O halde kendimizi aldatmaya lüzum yok!.. Bizim bugün yaptığımız veyahut yapmak istediğimiz; memlekette bir "halk hükümeti" tesis etmektir. Bunun için de "halk hükümeti" tesis ettik diye yan gelip oturmaktan ise halkı yetiştirmeye çalışmak lâzımdır. Bu çalışış türlü türlü ve muhtelif istikâmetlerde olabilirse de en mühimi; halka kendisini, benliğini tanıtmak, hukukunu anlatmak, vazâifini göstermek; hulasa halkı yetiştirmek yolunda sarf edilecek mesâidir.

İşte ben de o halkın bir ferdi sıfatıyla -aczime bakmayarak- elden geldiği ve aklımın erdiği mertebe- bu vadide çalışmak istiyorum.

Mukaddeme mahiyetinde olan bu makalemi takip edecek olan silsile-yi makâlâtta dermeyan edeceğim mütâlaât ile memleketimizde nazari değil hakiki bir "halk hükümeti" teessüsüne -karınca kadarınca- hidmet etmeye çalışacağım. Mütâlaâtımın bir çoğu muhtemeldir ki muhtac-ı münakaşa ve tenkit görülebilir. Samimi bir şekilde yapılacak tenkidata şimdiden arz-ı teşekkür ederim. (Sayı 1, 19 Ocak 1923)

- 2 -

Halk Hükümeti

Şimdiye kadar cemiyet-i beşeriyede iki mebde icrâ-yı hüküm etmiş ve elyevm de etmekte bulunmuştur. Yekdiğerine zıd olan bu ki mübde cemiyet-i medeniyyenin saadet hâli için aynı derecede lâzım ve zaruridir.

Bu iki mebde: "itaat" ve "istiklâl" mebdeleridir.

"İtaat" mebdei, ferdi iradenin diğer iradelere inkiyadı; "istiklâl" mebdei de, ferdi iradenin diğer irâdeler muvacehesinde iddia-yı mevcudiyet eylemesidir.

Birinci mübde ifrata vardırılırsa "istibdâtı" doğurur; ikincisinin ifrâtı ve alelumum halk arasında yayılması ise "anarşi"de karar kılar. Birinci mebdenin gayr-i makul bir tarzda tevsi' ve inkişâfı, hemen tekmil cemaatleri idare-i mutlakiye veya müstebideye mahkûm kılmış ve bu tarz idare pek yakın zamanlara kadar her yerde devam etmiştir. Mâhezâ harb-i umuminin doğurmaya başladığı yeni, fakat pek azim inkılâbın ne gibi bir şekl-i idarede karar kılacağı şimdiden kestirilemezse de herhalde meydandaki alâime nazaran bu cereyan inkılâbın tamamıyla "Halkçılık" mecrasını takip edeceği pek ayân bir keyfiyettir.

Yukarıda bahsettiğimiz ikinci mebdenin derece-i ifrata verdirilmiş şekli -ki anarşidir- şimdiye kadar cemiyet-i beşeriyenin pek ibtidai hükümetlerinde görülmüştür. Bu iki mübde arasında hadd-ı mutavassıt makul veyahud her ikisinin biribirine göre tanzim ve tevzini "hür idare" veya "hükümet-i avâm-halk hükümeti" denilen şekl-i idaredir.

Bu idarede nisbeten çok adette ferdi iradeler, cemaat için müşterek bir irade teşkil etmek üzere birleşir ve bu müşterek iradeye herkes kemâl-i şevk ile itaat eder. Çünkü her ferd; bu müşterek iradenin meydana gelmesinde bir vazife ifa etmiştir.

Bu şekl-i idare, irade-i müşterekeyi meydana getiren her bir ferdi iradeye müteallik menafiin tamamıyla nazar-ı dikkate alınmasını tekeffül eder ve menfaat-ı umumiyeyi en iyi tarzda istihsale vesile olur. Aynı zamanda cemaatın teşebbüsât ve mesaisinden her ferdin hissesine isabet eden kısmının o ferd tarafından deruhde edilmesini temin eder.

Binaenaleyh insanlar, az çok halk bir şekilde olan bu tarz idareyi tercihde bugün, tarihin her hangi bir devresine nazaran daha iyi bir surette ittifâk etmişlerdir. Cemiyât-ı medeniyyenin terakkisi de şüphesiz bu cihettedir.

Kifâyet-i Medeniye

Halk hükümeti - ki itaat mebdeine istinâd ettiği kadar; belki daha fazla olarak istiklâl mebdeinin tanınmasına istinâd eder - temin-i muvaffakiyet için "istiklâl"i hakiki ve faydalı kılacak şeraitin vücuduna arz-ı ihtiyac eder.

Her bir cemaatin her bir azası, hemşehrilik vezâifini ifaya her vechile kadar; yani kifâyet-i medeniyye sahibi olmalıdır.

Kifâyet veya ehliyet-i medeniyye üç hassayı ihtiva eder - dirâyet, idare-i nefs, vicdan.

Hemşehri cemiyetin menafiini anlamak iktidarını haiz olmalı, zati iradesini umumi iradeye tabi kılabilmeli, cemaata karşı mesuliyetini müdrik olmalı, rey vermek, çalışmak ve icabı halinde de harb etmek suretiyle hidmete amade bulunmalıdır.

İşte bir cemaati idare eden hükümetin mükemmeliyeti, o cemaatta, yukarıda izâh ettiğimiz kifâyet-i medenniyyenin derece-i mevcudiyetine tâbidir. Bir mabedi inşa edeceğimiz taşlar ne kadar iyi ve uygun olursa o mabed; o nisbette mükemmel ve muhteşem olur.

Yukarıda bahsettiğimiz üç hassada iki evvelkisi talim ve terbiye sayesinde bir dereceye kadar elde edilebilir. Üçüncüsü -ki vicdan veyahud vazife-i medeniyye hissi- pek nadir bulunan bir meziyettir.

Hukuk ve Vezaif

Kuvvet ve iktidarı hükümdarlardan veya müdir zümrelerden çekip almak suretiyle hürriyet-i siyasiye için mücadele başladığı zaman, icra edilen bütün mücâdelât ve muhârebât, hep "hukuk" namına yapılıyordu.

Hukuk namına yapılan bütün idealler; ister "Payın" veya "Hempden" zamanında İngiltere'de olduğu gibi emsâl-i kadimeye müsteniden olsun; ister 1789'da Fransa'da olduğu gibi insanın lâzım-ı gayr-ı müfâriki olmak üzere bizzat tabiiyet-i beşeriyeden istihrac edilmiş esâsâta müstenid bulunsun veyahud 1776 tarihinde Amerika'da olduğu gibi her iki esasa da istinad etmesin, hep hemşehriler için bir şeyi koparmak; bir nimet elde etmek maksadıyla yapılıyordu.

İhtimal hükümete iştirak için; ihtimâl kuvâ-yı keyfiyenin bazı icraat-ı müstebidesinden istisnaiyet veya muafiyet için veyahut vergide temin-i müsâvât veya serbestî-i din ve mezhep için yapılan mücâdelâtın hepsinde de esas, hemşehrilerin kendi hakk-ı sarihleri addettikleri bazı şeyleri elde edinmede ya bizzat veya kendi nam ve menfaatlerine kullanmak veya kullandırmak emelidir. Bunun için de hemşehri; kendisini idare eden şahsa veya sınıfa karşı durmuş ve "artık bu kadarı yeter, daha ötesi yok!" demiştir.

Bütün bu mücâdelâtın feryâd-ı harbi kazanılacak hukuk; iklil-i zaferi de; o hukukun isti'mâlinden tevellüd edecek hazz-ı maddi veya manevidir.

Bu uzun mücâdelâtta, iki taraflı olan münasebet-i medeniyyenin maatteessüf yalnız bir tarafı nazar-ı dikkate alındı; diğer tarafı ise tamamiyle nazar-ı dikkatten dur tutuldu.

Kendisi için hak taleb eden herkes başkaları için de aynı hukuka riayetkâr olmalıdır. Her kim ki cemâ'atin bir ferdi sıfatıyla kendi iradesine bir mevcudiyet iddia eder o, yalnız cemâ'atin irade-yi umumiyesine razı olmak değil, belki cemâate hizmet için uhdesine düşen her türlü vazifeye de ha-

zır olmalıdır.

Cemâatin ihzar ve temin ettiği huzur ve sükundan ve saâdet-i hal ü bâldan müstefid olan herkes, zâti iradesini cemâ'atin emrine amade kılmak lazımdır. Nimet ve külfet; kuvvet ve mesuliyet daima beraber gider. Vazife ise hakkın lazım-i gayr-i müfarıkıdır.

Fakat bu son münasebet daima unutulur. İnsanlar arzu ettikleri bir şeye nail oldukları zaman bittabi pek ziyade memnun ve mahzuz olurlar; fakat kendilerine vazifeleri ihtar edilince emr-i tamamiyle ber aks olur. Vermek, almaktan daha zevkli, daha hayırlıdır. Fakat ekseriyet halk için vermek, alelekser hoş ve mucib-i memnuniyet görülmez.

Hakikat hal düşünülürse halk hükümeti kahramanlarının dimağını ve dudaklarını "vezâif"ten ziyade "hukuk" işgal etmiştir. Böyle bir hükümet nazariyesinin ancak hemşehrilerinin kifâyet-i akliye ve asabiyet-i ahlakiyelerine istinad edebileceğini isbat etmek için uzun uzadıya delil iradına lüzum yoktur.

Umum veya ekseriyet â'zâsı tarafından idaresine alaka gösterilmeyen, iştirak edilmeyen "halk hükümeti" hakiki bir halk hükümeti olamaz, ancak ekseriyet-i azimeyi, bir zümre-i külliyenin idare ettiği, sürükleyip götürdüğü bir hükümet olur.

Eğer hemşehriler cahil ve ahmak ise, yapılan kanunlar fena olur ve hükümetin her adımını muvaffakiyetsizlik takip eder. Eğer herkes cemâatin menfaatini nazar-ı dikkate almaksızın sırf kendi menfaatini düşünecek olursa, hükümet ya parça parça olur veyahut şiddet ve istibdata makar olur. (Sayı 2, 21 Ocak 1923).

- 3 -

Halk hükümetinin mefkurevi şekli

Onsekizinci asrın son kesimiyle ondokuzuncu asrın ilk kısmında tahsil görmüş insanlarda, halkın yine halk tarafından idaresinin, cemiyet-i beşeriyyeyi, musâb bulunduğu fenalıklardan kurtarmak için başlıca çare olduğu hakkında umumi bir i'tikâd mevcud idi.

Bu bir tekemmülcü akidesidir. Bu akidenin menabiini tetkik etmek her halde câlib-i merak ve mucib-i istifadedir. Bu akide; kısmen onbirinci asrın istibdad-ı dinisinin bir aksülameli mi idi? Yoksa mevcud hükümetlerin taayyün eden kusurlarının netice-i zaruriyesi mi idi: ki bu kusurlar ortadan kaldırılınca herşeyin yoluna gireceği kaviyen ümid olunuyordu? Yahud ilm ü irfanın ilerlemesi ile beşerin tabiatı hükmüne râm etmek yolundaki terakkisinin; kendi suiniyet ve itiyâdâtı üzerine de hakim olması intac edeceği kanaatinin bunda ne dereceye kadar duhlü olmuştu?

Romantizm ruhunun ilk heyecanâtı ile tabiata ve sadeliğe avdet etmek arzusunun bu babdaki tesirâtı ne derecededir?

Bütün bu yoldaki tetkikât ve tahkikat pek uzun süreceği gibi maksadımızla da alakadar değildir. Biz bu hususta söyleyeceğimiz şeyi bu "tekemmülcü"lerin halk hükümeti hakkındaki mefkurelerinin, tabiat-ı beşeriyeyi diğer bir nokta-i nazar, ne kurun-ı ulâda, ne de kurun-ı vusta da kabul edilmemişti.

Bunlar, kitle-yi beşerin, hiç olmazsa, medeni memleketlerde yaşayanların ehliyetli ve muktedir hemşehriler oldukları kanaatine sahiptirler: Yani hidemât-ı umumiyeye dair bir fikir ve hüküm verebilecek akl-ı selime malik olduklarına; makamata ehlini intihâb edecek kadar sahib-i temyiz ve basiret olduklarına; ekseriyetin kararını kabul edecek derecede idare-yi nefse malik bulunduklarına, cemaatin zararına ken-

di menfaatini aramıyacak derecede sadık ve müstakim bulunduklarına; meenafi-i amme için zahmete katlanacak; hatta tehlikeyi aldıracak derecede şecaat-ı medeniyyeye ve halkçılık ruhuna malik bulunduklarına kanaat ederler.

Fakat, vuku'at ve tatbikat her hangi bir memlekette ve muayyen bir zamanda ekseriyet-i azime-yi halkın bu meziyata sahip olamayacaklarını ve filhakika olmadıklarını meydana çıkardığı halde bile bu mefkureciler yeise düşmediler.

Hürriyetin ihyâkâr kuvvetine olan sarsılmaz itimadları, onları her bel bağlıyor, herşeye inandırıyordu.

Bunlar iddia ediyorlardı ki: "halk, bizim tahminimizden daha fazla cahil, daha fazla duygusuz; âmiyâne tabirle "vurdumduymaz" olabilir. Fakat bu hâl şimdiye kadar kendilerine itimad gösterilmemesinden mütevelliddir. Şimdi madem ki mukadderatları kendi ellerine teslim edilmiştir: Her halde ehliyetleri sezaid eder. Fırsat az zamanda zeka ve feraset tevlid eder. Kuvvet ve iktidar, hiss-i mesuliyeti izhar ve aşk-ı vazifeyi ikad eder. Halka itimad edilirse çok geçmeden o itimada layık olduklarını isbat ederler:"

1789'da garbi Avrupa'da başlayan bu uzun hürriyet ve milliyet mücadelesinde bütün muharibler hep bu ümid ile yaşıyorlar ve bütün bu "hürriyet"te görüyorlardı.

Amerika Mefkurecileri

Amerika Cumhuriyetinin müessisleri bu babda pek fazla müfrit değillerdi. Bunlar epey zamandan beri "kendilerini idare" meselesini tecrübe ettikleri cihetle bunun, cemiyet-i siyasiyenin hatayası için bir şahdaru olmadığını anlamışlardı.

Bunlar, zaaf-ı beşeri layıkıyla tanıyorlardı. Biliyorlardı ki saha-yı siyasiyattaki bazı fena adamlar mevcud olduğu gibi bir çok da zayıf seciyeli, cahil ve ahmak adamlar da vardır. Bunun için kanun-ı esasilerine bu gibi adamların halkı al-

datıp yanlış yola sevk etmelerini mani edecek mevad-ı mahsusa koymuşlardı.

Fakat, reisicumhur "Ceffersson" halkın; en münasib ve muafık olan şeyi anlayıp yapmaktaki ehliyetine büyük bir itimad besliyordu. Hatta birçok seneler Amerika'da, en iyi cumhuriyetçiler için bu kanaati beslemek ve izhar etmek bir vazife addedilebiliyordu. En nihayet, bundan bir nesil evvel Amerika kanun-ı esasisinin ondördüncü ve onbeşinci tadilini yapanlar, bu kanaatin pek cesarane olan tatbikatını mevki-i kaale koymuşlardır.

Avrupa Mefkurecileri

Avrupa'da ondokuzuncu asırın iptidalarında Yunanistan ve İspanya'daki ihtilalcilere izhar-ı teyeccüh edenler; Fransa'da (1830) ve (1848) ihtilâllerini icra ve tasvip edenler; Almanya'da meşrutiyet-i idare ve vahdet-i milliye için çalışanlar; hep istikbal için pek parlak ümidler besliyorlardı. Bunların fikrince mazide su-i idarenin tevlid ettiği bütün fenalıklar; bir anda ziyay-ı hürriyet altında zail olacaktı uzun zamanlardan beri musaberde halkın üstüne; sulh ve salah içinde bir devr-i uhuvvet ve intizam emniyet-i tama içinde bir asır saadet doğacaktı.

Bunlar kendi kendilerini pek güzel idare edeceklerdi, çünkü herkes, menfaat-ı şahsiyesini temine değil, belki ammenin hayrına çalışacaktı. Öyle ya!... Hürriyet vâlid-i fazilet değil mi idi?

İngiltere terakkiperverleri ise; İspanya'da "Mazini"nin şakirdleri ve Fransa'da, Viktor Hugo, Lamartine, Levi Bdon kadar bu hissiyatın zebunu değiller, fakat 1830'dan 1870'e kadar Avrupa'nın en büyük en kuvvetli zekaları mütefekkirin ve muharririni arasında en güzel seciye sahibi olanların hemen cümlesi bir ümid bir vaz' almışlardı. Bunlara her müesseseler tesisinden terakki ve saadet-i beşeriye için pek

büyük kazançlar bekliyorlardı. Acaba tatbikatta bu intizarlar ne dereceye kadar tahakkuk etmiştir. Bu ciheti müteakip makalede tetkik edeceğiz. (Sayı 3, 22 Ocak 1923).

- 4 -

Tatbikatta halk hükümeti

Avrupa hürriyetperverânının bundan evvelki makalede izah ve tafsil ettiğimiz intizarları; bir dereceye kadar tahakkuk etmiş ve hür müessesâta malik olan memleketler halkının şerait-i hayatiye ve ictimaiyelerinde nisbi bir salâh husule gelmiştir. Bu salâh, yalnız terakkiyat-ı fenniye ve bunun netice-yi tabiiyesi olan huzur ve asayişin değil, belki daha adilane ve daha insani kavaninin mahsulüdür.

Kimse inkâr edemez ki amme-i halkın bugünkü hayatı, eskisine nisbetle daha iyidir. Bu iyiliğin en ziyade; eskisine nisbetle daha iyi olan müessesât-ı siyasiye mevludu olduğunu pek az kimse inkar edebilir.

Mahezâ, intizarların büyük kısmı boşa çıkmıştır. Gerçi hürriyet Avrupa ve Amerika kıtaları için pek çok şey yapmıştır. Fakat bu yapılan şeyler, intizar edilenlere nisbetle hiç mesabesindedir. Bu hal, kabul edilen şekl-i hükümetteki noksana atfedilemez; çünkü bir çok memleketlerde bir çok eşkâl-i hükümet tecrübe edilmiştir. Aynı zamanda bu hal; tecrübesizliğe de haml edilemez; çünkü (hükümet-i a'vâma - halk hükümetine) atfedilen noksanlar, kusurlar; bu şekl-i hükümeti yeni kabul eden hükümetlerde görüldüğü kadar, halkı epey zamandan beri nâil-i serbesti olan memleketlerde de görülmektedir. İdare-i mutlâkaya mahsus addedilen: sunuf-i halk arasındaki münaferet, su-iistimal ve irtikâb, israfât, militarizm ruhu, meyl-i isyan ve kanuna adem-i riayet gibi bir çok fenalıklar; hür idarelerde de görülmektedir.

Bunlardan başka yeni yeni fenalıklar da baş göstermiştir. Gerçi bu fenalıkların derecesi, arz ettiği şekil; muhtelif memleketlere göre başka başkadır. Fakat esbâbı her yer için birdir.

Çünkü hemşehriler, hür bir idarenin taleb ettiği şuurlu bir halkçılık ruhuna ve faziletkâr bir faaliyete layık olduğu cevapları vermekten aciz kalmışlardır. Her yerde, halk hükümeti nazariyesinin halktan, hemşehrilerden talep ettiği şeylerle ameliyatta elde edilen şeyler arasındaki fark, hatta zıddiyet; aynı surette göze çarpmaktadır.

Meselenin asıl can alacak noktası olan şurasını hiçbir vakit hatırdan çıkarmamalıdır ki: halk hükümeti nazariyesi hemşehrilerden; bir mutlakiyet idarenin veya oligarşinin talep ettiğine nisbeten daha yüksek seviyede bir akl-ı selim, kudret-ı temyiz, hüsn-i niyet ve saadet-i ammeye hasr-ı nefs ister.

Binaenaleyh halk hükümetinin nazara çarpan noktası layıkıyla düşünülürse hemşehrilerin matlup olan seviye-i medeniyeye vasıl olmaktaki adem-i muvaffakiyetlerine müncer olur.

Tabiat-ı beşeriye, şimdiye kadar bir çok salah ve tekâmüle nâil olmasına rağmen henüz matlub olan gayeden pek uzak bulunuyor. Aynı zamanda, kendi kendini idarenin tahmil ettiği mesuliyeti, olanca ağırlığıyla yüklenebilmek bir kuvvet ve metanet peyda edemediği de ayân bir surette görünüyor.

Avrupa'nın hiç bir memleketinde elyevm mevcud bulunan "mutavassıt bir hemşehri"; halk hükümetinin talep ettiği evsaf ve mezâyâda bir hemşehri değildir.

Ekseriyet-i azime-yi halkı bu hususta en ileri gitmiş addedilen İsviçre'de bile hemşehrilerin bu fâikiyet-i nisbiyeleri, en ziyade servetin tevlid ettiği su-i temâyülâta adem-i rağbetlerine atfedilmektedir.

Mutavassıt hemşehri

Şimdi, seviye-yi fikriye ve kifayet-i medeniye itibarıyla vasat derecede olan bir adamı ele alalım: Çünkü halk hükümetinde en son merci' odur. Herşey binnetice ona dayanır, ona yüklenir. Hükümet onundur. Memurin-i hükümet onun gözü önünde çalışan vekilleridir. Halk hükümetinin kavaid-i esasiyesi, hidemât-ı umumiyenin veya maslahat-ı ammenin tedvirinde son sözü ona bırakır ve bırakmalıdır da! O hakkını gaib etmek tehlikesini göze almaksızın hiç bir vakit mesuliyetten kaçamaz.

Doğrusunu söylemek lazımgelirse dünyada bu tarzda bir "mutavassıt adam" mevcud değildir. Her ferd; seciyesini diğer ferdlerin seciyâsından az çok farklı yapan bazı evsaf ve havassa maliktir.

Binaenaleyh hiçbir ferdin tavrı, ahlakı evvelinden katiyetle keşf edilemez. Mevcudat-ı hayatiyeyi, mesela bir meşe ağacını veya kedi yavrularını tetkik edenler bilirler ki dünyada, miyâr halinde ne bir meşe ağacı ne de bir kedi yavrusu vardır. Bir kedi yavrusu, diğer bir kedi yavrusundan - hatta on beş günlük bile olsalar - tabiat cihetiyle farklıdır. Maheza biz zihnimizde mutavassıt bir kedi yavrusu çizer ve onun muhtemel tabiatını tasavvur edebiliriz. İşte "ulum-i ictimaiye" denilen ilimlerde; kendi maksatları için mütavassıt bir ferd tasavvur ve tesbit ederler.

Eski Roma avukatları mutavassıt bir ev sahibi icad etmişler ve buna iyi aile babası manasında olarak da "bunus fater familis" adını vermişlerdi.

Böyle bir adamın kendi mamelikini tarz-ı idaresi miyâr addediliyor ve kanun; başkasının mamelikini idare edenlerden de bu miyâra tevfik-i hareketi talep ediyordu.

Şimdi bir cemaati ele alalım ve bu cemaati teşkil eden ferdlerin yüzde onunu fevkalade zeki; yüzde onunu fevkalade gabi olmak üzere ayıralım; sonra, geriye kalan yüzde

seksenin hepsi için mümkün mertebe doğru olabilecek umumi bir sıfat bulalım; işte bu sıfat "mutavassıt adam"ı gösterir. Gerçi bu sıfat, yüzde sekseni teşkil eden her ferd için tamamıyla doğru değildir. Bu, o dereceye kadar doğru olabilir ki, iki gaye arasındaki saha-i tahalluf pek küçük olur ve bu kadarı mekasid-i ameliye için doğru olarak kabul edilebilir.

Yanınızda oturan bir adam, günün bir hadisesi üzerine bir mütalaa dermeyan ettiği zaman siz kendi kendinize "tam benim düşündüğüm gibi" diyecek olursanız; o adamı; tarif edemediğiniz "mutavassıt adam" için bir numune olmak üzere kabul etmiş olursunuz. (Sayı 4, 23 Ocak 1923).

- 5 -

İslam Nazarında Hükümet Mefhumu

Bundan evvel, "Halk ve Hükümet" nâm-ı umumisi altında yazmış olduğum üç makale halk hükümetinin, halkçılığın Avrupalılar nokta-i nazarından tedkikine hasredilmişti. O makalelerde dermeyan ettiğim mütalaat, hep Avrupa mütefekkirlerinin bu vadide söylemiş oldukları sözlerin, yazdıkları yazıların bir hulasasıdır. Bu makale ile ve müteakib makalâtta nazar-ı İslam'da hükümet mefhumunun ne olduğunu izah ve teşrihe çalışacağız. Bu makalede tedkik edeceğimiz mevzua bundan evvelki makalelere kıyasen "İslam nazarında halk hükümeti" demeyerek umumi bir ifade ile "İslam nazarında hükümet mefhumu" diyorum.

Çünkü ahkâm-ı İslamiye'ye tamamî-i riayet şartıyla teşekkül edecek olan hükümet, doğrudan doğruya en mefkûrevi şekilde "bir halk hükümeti"dir. Esasat-ı İslamiye başka şekilde bir hükümeti katiyen kabul edemez.

Bu ifademe karşı tarihte şimdiye kadar gelip geçen bazı hükümât-ı İslamiyeyi göstermek suretiyle İslam hükümet-

leri arasında da birçok mutlak ve otokratik hükümetlerin teşekkül etmiş olduğunu söylemek doğru değildir.

Çünkü yukarıki ifademe dikkat edilirse ahkâm-ı esasiye-i İslamiyeden ve o esasata göre teşekkül edecek hükümetten bahsediyorum. Yoksa bu esasatı ihmal ve suistimal suretiyle ortaya çıkmış olan hükümetleri nazar-ı itibare almıyorum.

Malum ya, bir kaideyi ihlal suretiyle ortaya çıkan bir mevlûd; tabir caiz ise -mevlûd-i gayr-i tabii- o kaidenin doğru ve şık olmadığına delâlet edemez. Avrupa'da halkçılık cereyânının hayat-ı milele nisbetle ne kadar kısa bir zaman evvel meydana çıktığını hepimiz biliriz.

Bütün Avrupa, kendisinde ilahi kudretler tahayyül edilen, krallar, imparatorlar tarafından idare edildiğini bir zamanda İslamlar, bugün Avrupalıların henüz mefkûrevi bir şekl-i hükümet addettikleri en hür, en halkçı bir hükümete, halkçı değil, halk hükümetine malik bulunuyorlardı. Avrupa'da nakıs eşkâliyle bugün mevcut olan halk hükümetleri en müstebid hükümetlerden, hükümdarlardan, birçok kanlı ihtilallerle cebren fakat tedrici surette kopartılmış eşkâl-i hükümettir. Avrupa milletlerinin bugünkü teşkilât-ı içtimaiyeleri ve bu teşkilata mütenazır olan müessesât-ı siyasiyeleri ve bu müessesâtın istihdâf ettiği gayeler; yürüdükleri aykırı yollar nazar-ı itibare alınacak olursa Avrupa'da müstekar ve tam manasıyla halkçı hükümetler teşekkülü için daha çok uzun zamanlara, daha pek çok inkılâblara lüzum ve ihtiyaç bulunduğu derkârdır.

Avrupa'da milletlerin, içinde bulundukları şerait-i içtimaiye icabatından olarak halk arasında mevcut sınıf rekabetleri ve her sınıfın diğer sınıfın tahakküm daiyesinden sarf-ı nazar etmediği ve etmeyecekleri nazar-ı dikkate alınırsa yukarıki ifademi mübalağaya hamletmek doğru olamaz.

O halde İslam nazarında hükümet mefhumu, doğrudan doğruya "halk hükümeti" demektir. Çünkü İslam'da "mü-

dîr" bir sınıf-ı mahsus yoktur. İdare edenler idare edilenlerin meşvereti neticesi olarak intihâb edilen vekillerdir.

Kuran-ı hakîm, emaneti ehline tevdii emir buyuruyor. Ehil olan kendi kendine gelip entrika ile, kudret-i maddiye ile cebir ve zor ile mevki gasb edenler değil, ancak cumhurun meşvereti neticesinde ehliyeti olduğu tebeyyün eden müntehab ebrâr-ı ümmettir.

Şimdi bu hususta uzun uzadıya kendi nokta-i nazarımı izah ve teşrihe lüzum görmüyorum. Esasen bu mevzu üzerinde benim, şunun, bunun bir nokta-i nazarı olamaz. Umumi olan nokta-i nazar, malum, sâbit ve maalesef çok defa mensîdir.

Bu mevzu üzerine muhtelif lisanlarda yazılmış birçok âsâr mevcuddur. Türkçeler içinde en mühimmi, eâzim-i mütefekkirîn-i İslamiyeden Said Halim Paşa merhumun *İslam'da teşkilât-ı siyasiye* namındaki son eseridir. Benim bu makalem "İslam'da hükümet mefhumu" mevzuu için bir mukaddeme mahiyetindedir. Bundan sonraki makalede, Hind ulemâ-yı İslamiyesinden ve Oksford Darülfünunu mezunlarından Hoca Kemaleddin Efendi kardeşimizin beş ay evvel neşredip bir nüshasını bana gönderdiği *Hindistan* ... nam eserinden bu mevzua dair olan faslı tercüme edip neşredeceğim. Mukaddeme mahiyetinde olan bu makaleye hatime olmak üzere, iki sene evvel İngiltere'nin muhtelif şehirlerinde hilafet komitesinin verdiği bir sıra konferanslar sırasında Edinburg'da verilen bir konferansta irad-ı nutuk eden hatiplerden Hintli şaire Misis Naydo'nun sözlerinden ufak bir kısmını bervech-i âti iktibas etmekten men'-i nefs edemedim:

"Ben bir müslüman değilim; ben, a'sar ve edvârın birbiri üzerine yığıldığı bir devr-i medîdden beri halis birehmen kanından geldim. Avrupalı müverrihler birehmenleri İslamiyetin ırsi düşmanları addediyorlar. Halbuki, işte bu defa

tarihşinasların istintacı yanlıştır. İşte bu defa tarih, medeniyetlerinin ve dinlerinin müebbeden aralarını ayırması icap edenleri birleştirerek irâe icaz eylemiştir. Çünkü, bugün biz, Hindularla Müslümanlar, asırlarca süren mücadele, kin ve nefret, nifak ve adâvetlerden sonra nihayet kahir ve gayri mağlub bir ahenk içinde birleşmişler, müşterek bir nâm-ı milli ateşi içinde yekdiğerine kaynaşarak aynı vatanperverlik, emel ve ümid-i milli alevi içinde ta yıldızlara doğru yükselmeye teşebbüs etmişlerdir.

Filhakika, biz bugün Türk İmparatorluğu hakkında ittihaz olunan mukarreratta hissiyât-i İslamiyeye hürmet gösterilmesini talep ediyorsak bu köle bir milletin, bir lutuf ve imtiyaz istirhamı yahut mahza bir ittihad-ı ticariye karşı mükâfat ve taviz talebi değildir. Biz sizin şu dem-i buhranınızda size karşı gösterdiğimiz uluvv-i cenâb için mükâfat istemiyoruz, biz mahv u inkıraz tehlikesi içinde çabaladığınız esnada size destgîr olduğumuzdan dolayı taviz talep etmiyoruz.

Hayır! Biz, sizden ancak hakk-ı maderzâd-ı beşeriyetimiz olan şeyi istiyoruz. Biz adalet istiyoruz! Biz şecî' bir milletin bütün gururuyla, ancak adaletten başka herşeyi o tabirat-ı mahsusanızla "mükâfat-i civanmerdâne" tesmiye ettiğimiz şeyleri kabul etmeyi reddederek adalet talep ediyoruz.

Siz, yahut herhangi başka bir millet ne hakka maliktir ki: Size karşı mahzâ maddi harplerin ve mücâdelâtın netâyicini kaybetmiş olduğu için bir milletin mukadderâtını tayin edebilsin? Sizin tahrip ve ifnâ etmek istediğiniz nedir?

Tahrip etmek istediğiniz şeyi, bugün sizin de istihsaline uğraştığınız demokrasinin yegâne mevcut canlı timsalidir. Çünkü derhatır ediniz ki, bugün sizin ancak fikir ve hayal ettiğiniz şey, bundan tam binüçyüz küsur sene evvel, vâsi vahaların münzevi bir mütefekkiri, yıldızlarla istişare ederek ilk defa olarak insanların kardeş olduklarını her ferdin

hürriyet ve müsavata istihkakını derk ettiği zaman, yalnız fikir ve hayal edilmiş değil, belki de meydan-ı fiil ve hakikate vaz olunmuştur. İşte bu zattır ki sizin âmâcasına vusul ve istihsaline çalıştığınız insaniyet demokrasisini ortaya koydu!

Siz Türk İmparatorluğunu mahvetmekten bahsediyorsunuz: Ben kelimelere ve eşkâle karşı lâkaydım: Benim ehemmiyet verdiğim şey Türk olsun, Mısırlı olsun, Avrupalı olsun, İslam demokrasisinin şeref ve haysiyetidir. Ben o büyük dinin şeref ve haysiyetine ehemmiyet veriyorum ki, terakkiyât ve tekâmülât-ı beşeriyeye yeni bir kuvve-i muharrike ilave eylemiştir. Ben bu fatih ve hakim-i kül olan iman ve mezhebe ehemmiyet veriyorum ki, beşeriyetin medeniyetleri için ilm ü irfan nurunu taşıyarak barbar Avrupa'nın bağrına doğru yürümüştür.

(Nutkun bu noktası bülend alkışlar arasında işitilememiştir.)

Bir zat tarafından söylenildiği gibi bu zarif ve sevimli medeniyetin en büyük mazhariyatından biri şudur ki: Bu İran'ın mabedlerinden katolik İspanya'ya kadar tecdid-i talim ederek yürümüştür. (alkışlar)

Ve oradan bir kârbân-ı zafer halinde.. Vadilerden yürüyerek feth ü teshire geldiği benim Hindistanımın, benim namımın çocuklarını sevmek ve himaye etmek üzere burada bekayâb olmuştur. Siz "İngilizler!" eğer muktedirseniz kendi imparatorluğunuzu muhafaza ediniz, ve bırakınız Türk imparatorluğu kendi mukadderâtını tayin etsin. Siz kim oluyorsunuz ki: Türk İmparatorluğunun şu kısmı tecrid ve tefrik olunacak ve bu kısmı tahrip edilecek diyebilesiniz? Bırakınız, Müslümanlar kendi mücadelelerini fasletsin! Onları yaşamak ve ölmek için kendi hallerine bırakınız!" (Sayı 7, 26 Ocak 1923).

- 6 -

İslam nazarında hükümet meſhumu

Geçen makalemde Hind ulemâsından Hoca Kemaleddin Efendinin kitabından, sername ittihaz ettiğimiz mevzu'a dair olan faslı tercüme edeceğimi söylemiştim. Bu faslı ihtiva eden kitap esasen İngilizlere karşı yazılmış olduğu için Hoca, bu faslın baş tarafında İngilizlerin İslam ve İslam milletleri hakkında perverde ettikleri yanlış fikirleri, gülünç kanaatler teşrih ediyor. Gerçi memleketimizde de bilhassa garba, garb medeniyetine fazla temayül etmiş; şarka, şark medeniyetine ve bilhassa İslam medeniyetine dair noksan malumat sahibi olanlar yok değildir. Binaenaleyh Hocanın, İngilizlere karşı söylediği sözlerden bu gibiler de istifade edebilirlerse de makaleye tahsis edilen yerin darlığı itibarıyla bu kısımları mecburi olarak tercümeden sarf-ı nazar ettim.

Şimdi Hocanın ifadatından mevzu'a müteallik en mühim parçaları bervechiati tercüme ediyorum:-

"Bir dava veya bir usul (sistem) hakkında hüküm vermeden evvel - ister bu bir medeniyet veya daha küçük bir şeyi olsun - onun ne olduğunu layıkıyla bilmek lazımdır.

Müslümanların gürültücü, mesuliyet kabul etmez, eli herkesin yakasında ve mensup bulunduğu medeniyetin mahiyetini hesabıyla da hakkaten idareye gelmez bir mahluk olduğuna karar vermezden evvel bu medeniyetin mahiyeti hakkında tahkikatta bulunmak ve müslümanlar nazarında hükümet meſhumunun ne olduğunu anlamak munsifane bir hareket olur.

İkinci halife-yi İslam büyük Ömer'e aid bir fırka-yı tarihiye vardır. Zannederim ki bu fırkayı kayd etmek maksadımıza tamamıyla hâdim olacaktır.

Gesanilerin amiri "Ceble" namında biri; şeref-i İslam ile henüz müşerref bulunduğu bir sırada Kabe-yi Muazzamayı

tavaf ederken aynı vazife-i dindareneyi ifa eden fakir bir hacının mevcudiyetinden bizâr olmuş; çünkü tavaf esnasında bu fakir hacının elbisesi kazara Ceble'nin libas-ı şahanesine sürünmüştü. Bunun üzerine Ceble hiddetlenerek fakire bir yumruk vurmuş ve zavallının dişini kırmıştı. Bu hadisenin kurbanı olan fakir, ihkak-ı hak için büyük halifenin huzuruna gelmiş.

Hazret-i halife bu vakayı kumandanlarından birine şöyle yazıyor:

"Ceble'yi çağırdım ve bir müslüman kardeşine neden bu yolda fena bir muamele yaptığını sordum, Ceble fakirin kendisini tahkir ettiğini ve onu derhal öldürmekten kendisini; mevkiin kudsiyeti men' ettiğini söyledi. Verdiği cevabın yaptığı kabahatin derecesini artırdığını ihtar ve eğer zarar görmüş olan fakirden istihsal-i afv etmezse kanunun mutad olan cezasına maruz kalacağını bildirdim.

Ceble cevap verdi. "Ben âmirim; o ise alelade bir adamdır." Buna Ömer şöyle cevap verdi:

"Amir ol yahud olma; her ikiniz de müslümansınız; ve her ikiniz de nazar-ı kanunda müsavisiniz."

Ceble, cezanın kendisine irâs edeceği haysiyetsizlikten kurtulmak için derhal firar etti. Fakat Ömer'in sözleri, hükümet hakkında müslüman mefkuresinin nihai bir hulâsası olmak üzere alan duruyor-ki bu da en insani şekilde bir halkçılık "demokrasi"dir.

İşte İslamiyet'te kanunun şahsa (ferde) karşı olan itina ve hürmeti bu derecede olup şahsın kanuna olan hürmeti de aynı mertebede idi. Şurası da derhatır etmeli, der ki: Biz burada kanun-ı İslamiyeti asli ve hakiki prensipleri nokta-i nazarından muhakeme ediyoruz; tabii bu ahkamın, prensiplerin tahrif edilmiş, riayet olunmamış şekilleri nokta-i nazarından değil.

Müslümanların kanuna ululemre olan hiss-i riayet ve

hürmetleri ta çocukluklarından beri teşvik ve tenmiye olunur. Kuran-ı hakim şu mealde ferman ediyor:

"Allahın emr etti ki: Onun zâtü'l-vehiyyetinden başkasına hizmet etmeyeceksin; ve validinine hüsn-i muamele edeceksin. Validininizden biri veya her ikisi sizinle beraber ihtiyar oluncaya kadar yaşarlarsa onlara söylenip şikayet etmeyiniz: onlara hürmetle söyleyiniz. Ve onlara hiss-i şefkatle tevazu kanadını uzatınız ve deyiniz ki; Yarabbi onlar beni küçücük iken büyüttükleri gibi sen onlara rahim et."

Rivayet-i sahiha ile rivayet olunur ki hazret-i peygamber bu vazife-i hürmet ve itaatın hatta zenci bir köleden bile dirig edilememesi lazım gelir buyuruyor. Ve filhakika bu şimdiki günlerde bu gibi tavsiyeler, pek müfritane olarak namünasib görünürse de her halde bir hükümet-i muntazama ve âdile ile kabil-i tevfik bir medeniyeti iş'âr etmektedir.

Hazreti Ömer'in sözünde mündemiç olan prensip, elân bütün ehl-i İslamın kalbinde bir mevkii misal işgal etmektedir; çünkü halk hükümetciliği -kâbil-i tatbik ve tatbiki lazım olmak mahiyetiyle- garblılar için olduğu gibi şarklılar için de yeni bir mefhum değildir.

Demokrasi "Halk hükümetçiliği"nin şekl-i hazırının mahal-i tevellüd ve muvtunu islamiyettir.

Yeknazarda bu bilapervâzâne bir müddea gibi görünür, fakat Kuran-ı Kerim ve Peygamber tarafından halkçı bir idarenin temellerini teşkil etmek üzere ilan buyurulan ve aşağıya derc edeceğim yedi "mebde" iddiamı teyid ve tevsik edecektir.

Türk düşmanlığı hissi altında hareket edenler ve ahkam-ı Kuraniyeye istinad eden Türk idaresinin, hâl-i hazırın müterakki cemiyetlerine uygun olmadığını iddia edenler; bu tarzda saçma bir iddiada bulunmadan evvel iki defa düşünmek mecburiyetindedirler. Böyle bir iddia yalnız onların cehlini gösterir.

Ben bu gibilere karşı meydan okuyor ve bunu idare esasları için İslamın vaz ettiği "mebde"lerden daha iyisini göstermelerini talep ediyorum.

Müslümanların kendilerine mahsus ve "fıkıh" namı altında, herhangi bir medeniyetin elhak medar-ı iftiharı olabilecek bir kanun "mebdeler"i vardır.

Bu kanunun menbaı Kuran-ı hakimdir. Bu kitap, asırdan asıra değişen ihtiyacat-ı beşeriyeye cevab-ı kafi vermek kudretini haiz olmayan dimağ-ı beşerin bir mahsulü değil; Kitab-ı Allahdır. (Sayı 9, 29 Ocak 1923).

- 7 -

Hemşehrilik

Bundan evvelki makalelerde halkçılığın ve halk hükümetinin Avrupa milletleri nazarında tarz-ı telakkisini ve İslam nazarında hükümet mefhumunun da halkçılık veya halk hükümetinden başka birşey olmadığını muhtasaran kaydetmiştik. Gerçi İslam nazarında hükümet mefhumunun izah edilebilmesi için daha birkaç makale yazmaya ihtiyaz vardır. Bu ayrı, derin ve bilhassa ara sıra gördüğümüz bazı yanlış ve mugalatkâr yazılar karşısında herhalde teşrihi icab eden pek mühim bir mevzudur.

Bu mevzu üzerinde yapacağımız teşrihatı -ki malum, muayyen ve âmmece kabul edilmiş kati eşkâlin alelâde bir tahkiyesinden ibaret olacaktır- şimdilik başka ve daha müsait bir zamana bırakıyorum.

Şimdi bu makalede "halk hükümeti"nin istinad ettiği temelden, yani böyle bir idare makinasında herşey demek olan "hemşehri"den bahsedeceğim.

"Hemşehri" kelimesini fransızca Citoyen İngilizce citizen mukabili olarak kullanıyorum. Gerçi bu manada "vatandaş" tabiri belki daha doğrudur. Fakat bizde "hemşehri" ta-

biri bilhassa halk arasında vasi surette kullanılmaktadır. Bundan başka Avrupalıların bu makamda kullandıkları kelimelerin mana itibariyle de tam mukabilidir.

Hemşehrilik Nedir?

Hemşehrilik cümlemizin malik bulunduğumuz büyük bir nimettir. Bu öyle bir nimettir ki elde etmek için mesai-i mahsusa veyahut para sarfına muhtaç değiliz.

Gerçi ezmine-i kadîmede hemşehrilik sıfatını kazanmak için insanların büyük paralar sarf ettiğini tarih kaydediyor.

Hemşehriliği kazanmak için müstesna bir zekâ ve istidada lüzum olmadığı gibi bir imtihan geçirmeye de ihtiyaç yoktur.

Bu nimet-i uzmâ bizim doğum hakkımızdır. Avrupalılar için bu nimet, mazide yapılmış birçok ihtilallerin, sarf edilmiş birçok mesainin mirasıdır. Hâlâ bazı milletlerde, aynı toprakta doğan ve yaşayanlar arasında tam manasıyla hemşehri olmayan birçok insanlar mevcuttur.

Fakat bizim için vaziyet böyle değildir. Yukarıda söylediğim gibi hemşehrilik, bizim doğum hakkımızdır. Çünkü binüçyüz küsur sene evvel bütün dünyada mana-yı ilmi ve amelisiyle ilk ve bugün için de en makul halk hükümetinin temellerini Kuran şâri'-i âzamın vaz' buyurduğu esâsât-ı âdile bu hakkı bize doğum hakkı olarak bahşetmiştir.

Bugün hemşehrilik ister layık olsun, ister olmasın râyet-i İslam altında ve hür topraklarımızda doğan herkesin doğum hakkı olarak malik bulunduğu en zengin ve en büyük bir nimettir.

İşte "halk hükümeti"nin idaresi her vechile hemşehriye istinad eder. Binaenaleyh idarenin iyiliği, mükemmeliyeti ve layıkıyla işleyebilmesi, hemşehrilerin liyakatine, keyfiyetine ve havâss-ı âliyesine bağlıdır.

Meşhur bir mütefekkirin "Karlayl" dediği gibi "bir hükümdarın hükümdarlık mevkiini doldurması onun tabii olan reh-

berlik kabiliyetinden ileri gelir. En mefkürevi hükümdar, kabilenin veya milletin bizzarure en büyük adamıdır".

Halk hükümetinde ise hakiki hükümdar, hemşehridir. Binaenaleyh böyle bir idarede hemşehri pek yüksek evsaf ve kifayet-i mizacı olmak lazım gelir. Halkçılık, her bir hemşehriye bir hükümdar mesuliyeti izafe eder.

Bu azîm mesuliyet ise, bilhassa vezaif-i siyasiyede müstesna zekâ ve dirayet ister; vezaif-i içtimaiyenin ifasında ise ciddi ve vicdani bir sadakat, kati ve seri bir hareket ister.

Halkçılık mefkûresi yukarıda saydığım evsafın hemşehrilerde mevcut derecesine göre ya mahkum-i sükût olur veyahut layık olduğu makam-ı bâlâlarını bulur.

Millet, zekâ, ahlakıyât, evsaf-ı içtimaiye sadakat-ı âliye, mehakimde tevzi-i adalet itibariyle hiçbir vakit hemşehrilerin bulunduğu hakiki seviyenin fevkine yükselemez. (Sayı 42, 8 Mart 1923).

- 8 -

Mefkûrevî Hemşehrilik

Mefkûrevi bir hemşehri, yalnız zeki ve dirayet sahibi değil, belki daimi surette vatanperver olandır. Böyle bir hemşehri için vezaif-i içtimaiyesini ifada lakaydî, tembellik ve atalet nefretle telakki edilecek fazihalardır. Böyle bir hemşehri, âşıkane bir sadakatle, muallem ve muntazam memleketinin âşıkı hadimidir.

Fakat hiçbir kimse, hükümeti ile olan münasebetine şahsen vakıf olmadıkça ve siyasi vezaifi ifada ahlaken hassas bulunmadıkça hiçbir vakit hemşehriliğin mefkürevi olan derecesine vasıl olamaz.

Hatta daha âli saikler mevcut olmasa bile münevver ve makul bir menfaat-i şahsiye hissi, her bir hemşehriyi vezaif-i içtimaiye ve siyasiyesini ifaya tahrik etmelidir.

Herhangi bir şekilde olursa olsun idarenin veya hükümetin ferd ile hayati bir rabıtası vardır. Halkçı bir idarede hiçbir kimse umûr-i idarenin, umûr-i hükümetin kendisiyle alakadar olmadığını iddia edemez. Herbir hemşehri, maddi, fikri, içtimai hulasa her türlü menafii nokta-i nazarından devlet ile gayr-i kabil-i iftirak bir surette karışmış, bağlanmıştır.

Eğer o hemşehri mal ve mülk sahibi ise vermeye mecbur olduğu vergilerin mikdarı, hükümetin ehliyet ve rüyeti nisbette makul ve âdilâne bir şekilde takarrür ve taayyün eder.

Şehrin ahval-i sıhhiyesi, sokakların, hali, su yollarının ve lağımların intizamı, zabıta kuvvetinin istiklal ve ehliyeti, hatta sofraya gelen ekmek ve yemek temizliği ve muvafık-ı sıhhat olması, sabiler ve çocukların beslenmesi için sütün halisiyeti, hulasa hayat ile alakadar daha bir çok şeylerin idare ve teftişi şu veya bu tarzda mutlaka hükümetin vezaifi miyanına dahildir.

Hemşehri, neslin yetişmesine ve tarz-ı hayatının bir şekl-i mahsus almasına hadim olan mektep, kütüphane vesaire gibi müessesâtın idaresi ile de şiddetle alakadardır. Çünkü bu gibi müessesât ya merkezden veya mahalli idareler vasıtasıyla idare olunur. O halde, hemşehri bu cihetle de umûr-i hükümetle sıkı bir surette alakadardır.

Görünüyor ki hükümetin eli, insanların en aziz tuttuğu şeylere emval ve emlake, yurda ve çocuklara hatta cemiyet ve aile hayatının saadet-i içtimaiyesine yarayan herbir cihâzına kadar uzanıyor.

Binaenaleyh, iyi bir hükümetle fena bir hükümet arasında mevcut olan fark o hükümetlerin, ferdin ve cemiyetin her türlü menafiine icra ettiği tesiratın netayicinde aranmak lazımdır.

Halkçı bir idarede, idaresi altında yaşadığı hükümetin iyilik ve fenalığından doğrudan doğruya hemşehri mesuldür.

Umûr-i hariciyesinde fena eller tarafından idare ediliyorsa, yahut oturulan şehir mürteşi, mürtekib zümreler tarafından idare olunuyorsa kabahat kimindir?

Eğer memlekette yapılan nafi işler rüşvet ve irtikâb dolayısıyla iki veya üç misli fazla bir para ile yapılıyorsa kimi ayıplamak lazımdır?

Bittabi hemşehrileri değil mi?

Zeki, vazifeşinas ve memleketi bihakkın seven hemşehriler, hiçbir vakit iş başında olanların irtişa ve irtikâbına göz yumamaz. Çünkü işbaşında bulunanlar, yani idare adamları, hemşehrilerin hakimi, âmiri değil, belki müvekkil oldukları işleri kemâl-i sadakatle yapmaya memur vekilleridir.

Binaenaleyh vezaif-i siyasiye ve içtimaiyesini ihmal eden bir hemşehri, doğrudan doğruya kendi kendini aldatmış, dolandırmış olur.

Mefkûrevi bir hemşehri, bütün sevaikin ölçülemez derecede fevkinde olan bir saikle kendisini daimi surette, cemiyete karşı doğru bir seciye-i şahsiye sahibi bulunduğunu arz ve isbat etmek mecburiyet ve mesuliyeti altında görür.

"Doğruluk bir milleti yükseltir, fenalık ise her milleti batırmak için kâfi bir sebeptir". Bir cemaatin, kendisini terkip eden azanın kıymeti ne ise, ancak o kıymeti haizdir. Bir millet fikren ve ahlaken hemşehrilerin heyet-i mecmuasından fazla bir kıymeti haiz olamaz. Herbir hemşehri mensup olduğu cemaate karşı doğru bir seciye-i şahsiye sahibi olmak mecburiyetindedir. Bir günâhkâr pekçok iyileri, iyilikleri mahveder. Fena misaller saçan tek bir sefil seciye, herhangibir cemiyet için gayet vahim bir tehlike menbaıdır. Böyle bir seciye sahibi olan kimse haiz bulunduğu nüfuz nisbetinde cemiyetin ahlaki ve içtimai seviyesini alçaltır.

Vücûd-i beşerin malul ve bulaşık bir uzvu diğer bütün azanın intizamını bozar ve bâdi-i ıztırab olur, bu vechile bütün sistemin ahengini ihlal ve hıyanetini tenkis eder. Fe-

nalık da tıpkı sâri bir hastalık gibidir. Bunun karşısında hiçbir kimse tamamiyle emin bir mevkide değildir.

Çiçek hastalığına musab bir adam gezdiği yerlerde menhûs hastalığın tohumlarını döker durur. Bu tohumlar, en âli kâşanelerin bile pencerelerinden içeriye ölüm saçar.

Fena fikirli bir hemşehri, sakınılması pek zor olan bir tefessuh menbaıdır. Herhangi bir çocuk veya adam veyahut kadın ondan fena bir örnek, bir misal alıp bozulabilir.

Binaenaleyh, her şekl-i idareden ziyade halk hükümetinde her bir hemşehri, muhiti ne kadar vazi' olursa olsun kendisini cemiyete en iyi bir şekil ve mahiyette arz mecburiyetindedir. (Sayı 43, 9 Mart 1923)

- 9 -

Mefkûrevî Hemşehri Numuneleri

Barbaros Hayreddin

Mefkürevi bir hemşehrinin nasıl olacağını tamamiyle nazarlarda tecsim için ihtimaldir ki hakiki hemşehri numuneleri göstermekten ve böyle bir hemşehrinin fazail-i lâzime ile müzeyyen olan hayatını tedkik etmekten daha müessir bir usul mevcut değildir.

Fakat asıl mesele böyle bir hemşehri numunesi ortaya koymaktır. Alelhusus dehâ-yı fevkaladeleri ecânibin bile taht-ı tasdikinde bulunan birçok eazim-i eslâfın bile sihâmi tenkidden kurtulamadığını böyle bir devr-i fetrette herkese beğendirecek bir numune, bir hemşehri numunesi bulmak pek zordur.

Gerçi tarihimizde mülk ü millete pekçok hizmetler ifa etmiş sayısız hemşehri numuneleri mevcuttur. Fakat bunların hayatları tamamiyle mazbut değildir. Binaenaleyh hayatlarının her noktası tamamiyle ve herkesçe malum olmayan

zevatı numune olmak üzere göstermeyi muvafık bulmadım.

Yalnız şimdilik pek muhterem bir mücahidi, hakiki bir hemşehri numunesi olmak üzere göstermek istiyorum ki o da terceme-i hali tamamiyle malum ve mazbut olan gazi-i nâmdâr Barbaros Hayreddin Paşa merhumdur. Belki yanılıyorum, fakat ben kendi kanaatimce tarihimizde bu muhterem mücahidden daha fedakar, daha faziletkâr bir zat bilmiyorum.

Açeovalı Yakup namında bir sipahinin oğlu olan Hızır Reis (Gazi Barbaros Hayreddin Paşa) Rodos şövalyelerinin esir ettikleri büyük kardeşi Oruç Reis ile şehit ettikleri küçük kardeşi İshak Reisin intikamını almak üzere denize çıkmış ve senelerce denizde, karada çarpışmak sayesinde Cezayir ve Tunus'da büyük bir padişahlık kurmuştu.

Barbaros kurduğu bu büyük ve kuvvetli hükümeti kemal-i meharetle idare ederken üzerine müteaddid defalar saldıran İspanya imparatoru Beşinci Şarlın ordularını ve donanmasını bir nişan etmiş ve Avrupa'nın Akdeniz kıyılarında bulunan memleketlerini harabezara çevirmişti.

Asrının en büyük devlet-i bahriyesi olan Venedik, o zaman Avrupalılarca namağlup amiral addedilen Andre Dorya kumandasındaki donanmasıyla galibane çarpışmış, hulasa Akdenizi baştan başa bir Türk gölü haline getirmişti.

Gerek denizde ve gerek karada en kuvvetli bir devlet halini alan Cezayir ve Tunus'un padişahı, mukaddes bir gaye uğruna kılıcının hakkı olan koca hükümeti Yavuz Sultan Selim'in atebe-i cihangirânesine takdimde bir dakika bile tereddüd etmeyecek kadar âli-tıynet bir zat olduğunu isbat etmiştir.

Barbaros Hayreddin, mesai-i fedakâranesi sayesinde kurmuş olduğu koca ve zîkudret hükümeti, hariçten hiçbir tehdide maruz bulunmadığı, dahilde desâisinden korkulabilecek hiçbir rakibi olmadığı halde sırf ulvi bir mefkurenin

tahakkuku uğrunda hiç düşünmeden Selim-i Evvele terk etmiş ve padişah iken paşa olmuştur!

Tarih-i âlemin sahaifi baştan başa gözden geçirilecek olursa bu tarzda ulvi olan başka bir lehvaya tesadüf imkânı yoktur. Fakat bunun aksi olan hunin levhalara kesretle tesadüf edilir. Taliin az çok lutfuna muvakkat müsaadesine mazhar olmuş birçok kumandanların muhterislerin hükümdar olmak için dereler kadar kan akmasına sebep oldukları herkesin bildiği hakayık-ı tarihiye cümlesindendir.

Fakat Gazi Barbaros'un pek âlicenâbâne ve fedâkârâne olan bu hatt-ı hareketine başka bir misal göstermek imkânsızdır.

Koca Yavuz'a cesim bir orda ile tepe sahrasını geçirten, Nil vadisini fethettiren o ulvi mefkûrenin ve bu mefkûre için Yavuz'un Mısır'a attığı temel taşının ne olduğunu her Türk, her İslam pekâlâ bilir. Alelhusus bu uğurda milyonlarca evladını feda eden Türkler bunları herkesten âlâ bilir.

İşte aynı mefkûre ile kalbi yanıp tutuşan gazi-i nâmdâr Barbaros Hayreddin Paşa merhum, derhal Mısır'a koşmuş ve hilafeti Türklerin yed-i emin-i kudretine alan ve Türkleri "hâdimülharemeynüşşerifeyn" yapan ulu hakana arz-ı biat etmiş ve kılıcı ekmeği olan koca magrib hükümetini o mefkûreci padişaha terk ve teslim etmiştir.

O andan itibaren Türk devletinin alelâde bir paşası olan ve o paşalıkla kanaat eden koca gazi yine denizlere açılarak sulbilerin muhâceret-i bahriyesine senelerce göğüs germiş ve her defasında kazandığı kahir zaferlerle o mübarek mefkûrenin kuvvetlenmesine, tahakkuk yoluna girmesine yardım etmiştir.

Barbaros'un diğer menakıbından bahse lüzum görmüyorum Açeovalı Türk oğlu Türk olan bu milli kahramanın mesai-i zatiyesi neticesi olarak elde ettiği padişahlığı arzuyi zatisiyle anavatana ilhak etmesinden ulvi bir faziletkârlık

numunesini tasavvurâtımın imkânı var mıdır?

İşte hakiki vatanperverler, hakiki hemşehriler böyle hareket eder. Hakkı olmayan şeylere el uzatmaktan sarf-ı nazar, elde ettiği menafii bile bilâtereddüd âmmeye terk etmek, edebilmek faziletkârlığını gösterir. (Sayı 47, 13 Mart 1923).

BİR TENKİDE BİR CEVAP
HALK HÜKÜMETİ

Muhterem Ali Şükrü Bey'e

Dün elimdeki *Tan*'ı görünce gülerek bana Halk ve Hükümet sernameli makalenizi göstermiştiniz. Dün vakit bulup da okuyamadım. Bugün okuduğum vakit ben de gülmekten kendimi alamadım.

Makalenizi heyet-i umumiyesi itibarıyla karmakarışık bir halde elbise yıpratmaktan zenci hikayesinden ve saireden pek tertipsiz ve mevzua baid misallerden müteşekkil olup her kim olursa galiba zenciler bir halk hükümeti kurmak istemişler de Ali Şükrü Bey ona dair bir makale yazmış diyecektir.

Taç baştan "hükümetimiz bugün "şeklen" halk hükümetidir" buyuruyorsunuz. Bu nasıl söz? Hükümetimiz bugün yalnız şeklen değil hükmen, hukuken, siyaseten ve fiilen de tam bir halk hükümeti değil midir?

Zat-ı aliniz Trabzon halkının mümessili olarak "1" taksim "320" hükümdar değil misiniz? Üç senedir fiilen icrâ-yı hükümet buyurmuyor musunuz?

Buyuruyorsunuz ki "evet herkes memlekette hakiki bir "halk hükümeti" tesisini can u gönülden arzu ediyor..." Rica ederim Ali Şükrü Bey muhakemenizi şaşırmayın! Biz arzu devirlerini çoktan geçirdik. Hükmen ve fiilen halk hükümeti teşkil ettik. Teşkilat-ı Esasiye Kanununu neşrettik. Birinci maddesiyle "Hakimiyet bilâkaydüşart milletindir"

dedik ve bu esas dairesinde faaliyete geçtik.

Acaba maksadınız bu iş yanlış oldu geri dönelim zenciler devrine intikal edelim ve işe ta oradan başlayarak zaman ile tehamül ile halka doğru giderek halk hükümetini yapalım! demek midir?

Elbise yırtılmasından, ev yıkıp yapmaktan kadar birşeyler söylüyorsunuz. Af buyurunuz. Ama galiba karanlık ve dar bir odada kendinizi Abdülhamid devrine irca ettirerek o zamanın ahrarına "muhafazakar" bir kafa ile nasihat vermeye çalışıyorsunuz.

Geçmiş olsun azizim! Eski o yıkılmış muntazam bir plan dairesinde yıkılmaz ve sarsılmaz bir esas üzerine yenisi yapılmıştır. Şimdi iş teferruat ve müştemilât ve mefruşatında, noksanları vardır. Halk onunla meşguldür.

Makalenizin bir çok ruhsuz ve manasız noktalarını geçiyorum. Sonlarına doğru pek garip bulduğum şu fıkraları kariine bir daha okutalım: "Herhangi bir kanun ile hatta ciltler dolusu kanun tedviniyle halk hükümeti veya halk idaresi bilamel tesis edilmiş olabilir mi? Bir kanunun neşr ve ilane bir anda bütün halkı aklen, irfanen, ahlaken, itiyaden değiştirebilir mi?"

Fesübhanallah. Aklının, irfanının vesaire bir kanun ile bir anda değişeceğini iddia eden var mıdır? Acaba Afrika kabaili arasında böyle bir akide sahibi var imiş de tesadüfen bu makale ile tenkit mi ediyorsunuz? Latifeden kat-ı nazar siz halkı hükümeti için şart olan akıldan, irfandan, ahlaktan mahrum mu görüyorsunuz? Üç seneden beri cihanın nazarını üzerine celbeden ve nihayet yığınlarla harikalar teşkil eden azimet-i efaliyle bütün cihanı hayretlere gark eden Türk milletinin hâlâ kabiliyetsizliğinden bahsedenler hakkında verilecek hükmü vicdan-ı umumiye bırakıyorum.

Halkı yükseltmek hususundaki hulasanıza ez-cân u dil iştirak ederken şu'le-i sütûhatınızın pek sönük bir zamanı-

na müsadif olan şu makalenizde pek bahir olan sakatlığı gelecek makalelerinizle tashih buyuracağınızı ümid etmekte olduğumu maalihtiram arz eylerim. Kütahya mebusu Mehmet Ragıp

CEVABIM

Ragıp Beyefendi'nin yukarıya tamamen derc edilen tenkidnamesi heyet-i umumiyesi itibarıyle *Tan*'ın ilan ettiği mesleğe muvafık bir şekilde olmamakla beraber ilk olduğu için derc ediliyor.

Kariin-i muhteremeye sudâ' vermemek için kısaca tekrar edeyim ki *Tan*'ın mesleği, mümkün olabildiği kadar şahsiyattan uzak bulunmak, münakaşat-ı şahsiyeye sürüklenmesi muhtemel olan yazıları derc etmemektir. Sırf ilmi olan tenkidata ise *Tan*'ın sütunları daima açıktır. Binaenaleyh, Ragıp beyefendinin laubaliyane ifadatını bir tarafa bırakarak asıl sorduğu suallere kısaca cevap vereceğim.

Ragıp Bey, "hükümetimiz bugün şeklen halk hükümetidir" buyuruyorsunuz. Bu nasıl söz. Hükümetimiz bugün şeklen değil, hükmen, hukuken, siyaseten ve fiilen de tam bir halk hükümeti değil midir" diyor.

Ragıp Beyefendi yine tekrar ediyorum. Hükümetimiz bugün şeklen ve "Münevveran-ı memleketin arzusu ve gayesi itibarıyla" Halk hükümetidir.

Zatıâlilerinin hükmen, hukuken, siyaseten diye sıraladığınız sıfatlarda yine şekil ifade eder. Fiilen kelimesi ise yine çıplak kalıyor.

İfademi teyid için size kısa bir misal: 93 Kanun-u Esasisi otuz küsur sene salnamelerin başında kanun halinde durduğu halde, memleket ve halk en müthiş bir istibdat altında inlemiş durmuştur.

Diğer misal için de benim makalemin münderiç bulun-

duğu sayıdaki meclis müzakeratında, memleketin muhtelif aksamına mensup "halk vekillerinin" beyanatını lütfen bir defa daha dikkatle okumanız kafidir.

Tenkitnamenizde cevap verilmeye layık diğer bir nokta da "Latifeden kat-ı nazar siz halkı hükümet için şart olan akıldan, irfandan, ahlaktan mahrum mu görüyorsunuz" sualidir.

Hayır, Ragıp Bey. Hiçbir vakit halkımızı akıldan, ahlaktan ve irfandan mahrum görmüyorum. Bilakis aciz bir ferdi bulunduğum o muhterem halkın ahlakına seciyesine hayran ve meftunum. Maheza uzun müddet kendine ait idare işlerine karıştırılmaması ve daima yukarıdan gelen emirlerle, cebirlerle, tazyiklerle idare edilmesi ve henüz bu tarzdaki idareden de kurtulmamış, hulasa hiç bir an fırsat verilmemiş, göz açtırılmamış bulunması dolayısıyla kabiliyeti idariye ve terbiyeyi siyasiyesindeki noksanı ve tecrübesizliği görüyor ve kasdediyorum.

Cevap verilmek icap eden diğer bir nokta da "üç seneden beri cihanın nazarını üzerine celbeden ve nihayet yığınlarla harikalar teşkil eden azamet-i ef'âliye bütün cihanı hayretlere gark eden Türk milletinin hâlâ kabiliyetsizliğinden .... ilh" cümlesidir.

Azizim. Türk milleti yalnız bu sefer değil, 600 seneden, hatta tarihin kaydettiği zamandan beri aynı vadide bir çok harikalar ibda etmiştir. Fakat dikkat edilecek cihet şudur ki Türk milleti kanı, malı pahasına ibda ettiği bütün bu harikaların semeratını müdiran-ı umurun tedbirsizliği, idaresizliği, ihtirası yüzünden layıkıyla iktitaf edememiştir. Asıl korktuğumuz temin etmek istediğimiz cihet de bu sefer yine böyle olmaması ve zat-ı alinizin izah buyurduğunuz ve üç seneden beri mütemadiyen vaadetmekte bulunduğumuz esasların yine kavlde kalmasıdır.

Netice olarak da "halkı yükseltmek için olan hülasanıza

ez can ü dil iştirak ederken... ilh" diyorsunuz. Hulasadan kasdınızın ne olduğunu layıkıyla anlayamadım ama, ez can ü dil iştirak ettiğinizi vaad buyurduğunuzdan dolayı arzı teşekkür ederim.

Benim yazdığım yazılar bir çok mütefekkirînin âsârından iltifat edilmiş ve icab eden nukatı halimiz, tevfik edilmiş tetebbuat senesidir.

Binaenaleyh yazılar ifade-i ulyânız veçhile "ruhsuz ve manasız noktaları" câmi olsa bile yine say ve tetebbu mahsulü olmak itibarıyla bir kıymeti vardır. Kesrli hükümdarlık meselesiyle Teşkilat-ı Esasiye Kanununa ait mütalanıza şimdilik mevki-i münakaşaya koymayı nâbemevsim ve nâbemahal addediyorum. Ali Şükrü. (Sayı 3, 22 Ocak 1923).

EKLER

EK 1

GAZETENİN YAYIN TARİHLERİ VE BAŞYAZILAR

1. 18.1.1923 Yolumuz
2. 21.1.1923 İslam Âlemi Nazarında Türkiye
3. 22.1.1923 Fikrî İnkılâp Emelleri Neden Bir Seraba Müntehi Oluyor?
4. 23.1.1923 Kanâatlerin Saklanması Fikrî İnkılâba Hizmet Eder mi?
5. 24.1.1923 Bir Muvazenet Noktası Bulunmayacak mı?
6. 25.1.1923 Fikirleri Tazyikten Kurtarmak Vazifesi
7. 26.1.1923 Kürtler Camiamızın Sarsılmaz Bir Rüknüdür
8. 28.1.1923 Fazilete Doğru
9. 29.1.1923 İnkıta Vuku Bulursa
10. 30.1.1923 *Times*'ın Neşriyatı Münasebetiyle
11. 31.1.1923 Sevgili İstanbulumuz İçin
12. 1.2.1923 Ne Murad Ediyorlar?
13. 2.2.1923 Davamız Karşısında Müttefikler
14. 4.2.1923 İki Siyaset
15. 5.2.1923 Sulh Karşısında İngiltere
16. 6.2.1923 Vatandaşlar Vazife Başına
17. 7.2.1923 Murahhaslarımızın Avdeti Etrafında
18. 8.2.1923 Asırlık Bir Zihniyetin Terakümleri
19. 9.2.1923 Bir İzah

20. 11.2.1923 Her Zamandan Ziyade Vazifede Ciddiyet İster
21. 12.2.1923 Hürriyete Tecavüz Kanunu Etrafında
22. 13.2.1923 Hürriyet Fikirlerinin İlk Zaferi
23. 14.2.1923 İsmet Paşa'nın Seyahati Etrafında
24. 15.2.1923 Vaziyet Önünde
25. 16.2.1923 Vazifelerimizi Unutmuş Değiliz
26. 18.2.1923 İntizar Devri
27. 19.2.1923 Paşalar geliyorlar
28. 20.2.1923 İktisat Kongresi
29. 21.2.1923 Dârülmuallimîn ve Dârülmuallimât Müesseselerimiz Etrafında
30. 22.2.1923 İntisab ve Memurîn Meselesi
31. 23.2.1923 Vaziyette Henüz Vuzuh Yok
32. 25.2.1923 Sulhten Milletin Anladığı Mana
33. 26.2.1923 Projede Hakim Olan Ruh
34. 27.2.1923 Arzularımız İfade Olunmalıdır
35. 28.2.1923 Vatan Yolunda Birlik
36. 1.3.1923 Yeni Sene Avansı Münasebetiyle
37. 2.3.1923 Yeni İçtima Senesi Münasebetiyle
38. 4.3.1923 Sulh Meselesi Etrafında
39. 5.3.1923 Vaziyet Karşısında
40. 6.3.1923 Sulha Ait Düşüncelerden
41. 7.3.1923 Vuzuha Doğru
42. 8.3.1923 Hadisat Önünde
43. 9.3.1923 İktisadi Misak
44. 11.3.1923 Gazete bulunamadı
45. 12.3.1923 Gazete bulunamadı
46. 13.3.1923 Bizde İdare Mefhumu
47. 14.3.1923 Gazete bulunamadı
48. 15.3.1923 Gazete bulunamadı
49. 16.3.1923 Konferansa Giderken
50. 18.3.1923 Yine Eski Çehre mi?
51. 19.3.1923 Tarihin Sesi
52. 20.3.1923 Müttefiklere Karşı
53. 21.3.1923 Siyasette İstiklâl
54. 22.3.1923 Sulh İstanbul'da Müzakere Edilmeli
55. 23.3.1923 Tekâlifi Milliyeye Ait Bir Müzakere Münasebetiyle
56. 25.3.1923 Bir Ermeni Meselesi Var mıdır?
57. 26.3.1923 Sulh İhtimalleri Etrafında

58. 27.3.1923 Söz Devrinden İş Devrine
59. 28.3.1923 Müttefikler Ne İstiyorlar?
60. 29.3.1923 Siyasette Adalet
61. 30.3.1923 Başyazı yok
62. 1.4.1923 Başyazı yok
63. 2.4.1923 Başyazı yok
64. 3.4.1923 İntihâb Kanunu
65. 4.4.1923 Başyazı yok
66. 5.4.1923 Başyazı yok
67. 6.4.1923 Başyazı yok
68. 8.4.1923 Başyazı yok. Gazetenin yayını durduruldu.

EK 2

YAZI DİZİLERİ

HALK VE HÜKÜMET
Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey
1. Sayı 1, 19.1.1923.
2. Sayı 2, 21.1.1923.
3. Sayı 3, 22.1.1923. (Bu sayının 4. sayfasında ayrıca Kütahya mebusu Ragıp (Soysal) Bey'in Halk ve Hükümet hakkındaki eleştiri yazısı ve Ali Şükrü Bey'in cevabı vardır).
4. Sayı 4, 23.1.1923.
5. Sayı 7, 26.1.1923.
6. Sayı 9, 29.1.1923.
7. Sayı 42, 8.3.1923.
8. Sayı 43, 9.3.1923. (Mefkurevi Hemşehri başlığı altında).
9. Sayı 46, 13.3.1923. (Mefkurevi hemşehri numuneleri başlığı altında).

NASIL YÜRÜMELİYİZ?
Mersin mebusu Salahattin (Köseoğlu) Bey
1. Sayı 1, 19.1.1923.
2. Sayı 3, 22.1.1923.
3. Sayı 4, 23.1.1923.
4. Sayı 5, 24.1.1923.
5. Sayı 6, 25.1.1923.
6. Sayı 8, 28.1.1923.

BİR TETKİK
Isparta mebusu Cemal (Mersinli) Paşa
1. Sayı 5, 24.1.1923.
2. Sayı 6, 25.1.1923.
3. Sayı 10, 30.1.1923.
4. Sayı 11, 31.1.1923.
5. Sayı 12, 1.2.1923.
6. Sayı 13, 2.2.1923.
7. Sayı 22, 13.2.1923.
8. Sayı 23, 14.2.1923.
9. Sayı 28, 20.2.1923.
10. Sayı 49, 16.3.1923.
11. Sayı 50, 18.3.1923.
12. Sayı 51, 19.3.1923.
13. Sayı 52, 20.3.1923.

HÜRRİYETE TECAVÜZÜN MEN'İ
Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey
1. Sayı 9, 29.1.1923.
2. Sayı 10, 30.1.1923.
3. Sayı 11, 31.1.1923.
4. Sayı 12, 1.2.1923.
5. Sayı 13, 2.2.1923.
6. Sayı 14, 4.2.1923.
7. Sayı 15, 5.2.1923.
8. Sayı 16, 6.2.1923.
9. Sayı 17, 7.2.1923.
10. Sayı 18, 8.2.1923.
11. Sayı 19, 9.2.1923.

HÜRRİYET-İ ŞAHSİYENİN TEMİN-İ MASUNİYETİ
Canik mebusu Ahmet Nafiz (Özalp) Bey
1. Sayı 27, 19.2.1923.
2. Sayı 29, 21.2.1923.

HÜRRİYET-İ ŞAHSİYE KANUNU HAKKINDAKİ ENDİŞELER
Karahisarısahip mebusu Mehmet Şükrü (Koç) Bey
1. Sayı 23, 14.2.1923. (Hakimiyeti milliyenin ve hürriyetin teyidine doğru başlığı altında)

2. Sayı 25, 16.2.1923.
3. Sayı 26, 18.2.1923.
4. Sayı 28, 20.2.1923.
5. Sayı 30, 22.2.1923.
6. Sayı 34, 27.2.1923.
7. Sayı 43, 9.3.1923.

HÜRRİYET-İ ŞAHSİYE HAKKINDA BAZI MÜTÂLAÂT-I ESASİYE
1. Sayı 53, 21.3.1923.
2. Sayı 54, 22.3.1923.
3. Sayı 55, 23.3.1923.

ŞARK-I KADİM
Çorum mebusu Dursun (Yalvaç) Bey
1. Sayı 15, 5.2.1923. (İhvan-ı Sefa Cemiyeti).
2. Sayı 20, 11.2.1923. (Şark-ı Kadim).
3. Sayı 21, 12.2.1923. (Maarif-i Şarkiye).
4. Sayı 23, 14.2.1923. (Şarkta içtimai ve vicdani dalgalar).
5. Sayı 27, 19.2.1923. (Şarkın üç mühim siması).
6. Sayı 34, 27.2.1923. (Şarkın üç mühim siması).
7. Sayı 40, 6.3.1923. (Şarkın üç mühim siması).

GÜZEL YEMEN DİYARINDAN GELEN HABERLER
Erzurumlu Abdüssamet Fahri Efendi
1. Sayı 46, 13.3.1923.
2. Sayı 47, 14.3.1923.
3. Sayı 48, 15.3.1923.
4. Sayı 49, 16.3.1923.
5. Sayı 50, 18.3.1923.
6. Sayı 52, 20.3.1923.

YENİ MEKTEP PROGRAMI HAKKINDA MÜTÂLAA
Erzurum mebusu Süleyman Necati (Güneri) Bey
1. Sayı 50, 18.3.1923.
2. Sayı 51, 19.3.1923.
3. Sayı 52, 20.3.1923. (Programın müfredatına ait düşünceler başlığı ile).

ATİYEN TÜRKİYE ŞİMENDİFERLERİ NASIL YAPILMALIDIR?
1. Sayı 61, 30.3.1923.
2. Sayı 64, 3.4.1923.
3. Sayı 65, 4.4.1923.
4. Sayı 66, 5.4.1923.
5. Sayı 67, 6.4.1923.
6. Sayı 68, 8.4.1923.

CHESTER PROJESİ ETRAFINDA
Ardahan mebusu Osman Server (Ahıska) Bey
1. Sayı 32, 25.2.1923.
2. Sayı 53, 21.3.1923.
3. Sayı 58, 27.3.1923.
4. Sayı 59, 28.3.1923.

CHESTER PROJESİ MÜNASEBETİYLE
Isparta mebusu Cemal (Mersinli) Paşa
1. Sayı 29, 21.2.1923.
2. Sayı 30, 22.2.1923.
3. Sayı 31, 23.2.1923.
4. Sayı 33, 26.2.1923.
5. Sayı 35, 28.2.1923.
6. Sayı 37, 2.3.1923.

GİZLİ BİR VESİKA. İNGİLTERE VE FRANSA SİYASETİNE DAİR
1. Sayı 51, 19.3.1923.
2. Sayı 52, 20.3.1923.

BULGARİSTAN'DA MESAİ-İ MECBURİYE
1. Sayı 19, 9.2.1923.
2. Sayı 25, 16.2.1923.

AVRUPA'NIN İMAR VE İHYASI ETRAFINDA
1. Sayı 34, 27.2.1923.
2. Sayı 40, 6.3.1923.

EK 3

DİĞER GAZETE YAZILARININ FİHRİSTİ

Meclis'teki Gruplar ve Milli Birlik Konusunda *Tan*'ın Açıklamaları

Sayı 8. Ankara Meclis-i Millisi'ne dahilden bir nazar. (*Morning Post*'tan çeviri). (*).

Sayı 9. Gazete *Times*'ın Gazetemiz hakkındaki mütalaatı. (*).

Sayı 20. Yine *Times*'ın kec-nazarı. (*)

Sayı 31. Yekvücud ve her fedakarlığa hazırız. (*).

Sayı 42. *Times*'ın İstanbul muhabiri. (*).

Sayı 57. Bizi hariçten nasıl görüyorlar? (*).

Temel Hak ve Hürriyetler

Sayı 2. Hakimiyet-i milliye: İki nokta-yi Nazar (Karahisar-ı Sahip mebusu Mehmet Şükrü).

Sayı 5. Kanunun hakimiyeti.

Sayı 9. Serbest sütunlar (Kastamonu'dan *Tan*'a okur mektubu).

Sayı 19. Hukuk ve hürriyat-ı şahsiyenin tekamülüne doğru ilk ve mübarek bir adım.

Sayı 20. Hürriyete tecavüzün men'ine dair kanun.

Sayı 22. Büyük Millet Meclisi'nin tarihini tezyin eden kanunlardan biri daha.

Sayı 24. Artık kanun hakimdir. (Bitlis mebusu Yusuf Ziya). (*)

Sayı 27. Teklifim hakkında hakemlerin düşünceleri. (*)

Sayı 30. Bir Garibe (Trabzon mebusu Ali Şükrü). (*)

Sayı 30. Oh çok şükür! (*Karagöz*'den).

Sayı 32. Abdülkadir Kemali Bey'in erbab-ı takdire teşekkürü.

Sayı 33. Hürriyet-i şahsiyenin masuniyeti hakkındaki kanun münasebetiyle (elif-mim imzalı).

Sayı 42. Bizde hürriyeti takyid eden esaslar (elif-mim imzalı).

Sayı 51. Hürriyet-i Şahsiye Kanunu'nu efkâr-ı umumiyemiz nasıl karşılıyor.

Sayı 52. Mutasavver darbe.

Sayı 58. Serbest sütunlar: Hürriyet-i Şahsiye Kanunu (Recep).

(*) işaretiyle gösterilen yazıların çevrimyazıları derlememizde yer almaktadır.

Mustafa Kemal Paşa

Sayı 2. Başkumandan'ın seyahati etrafında.

Sayı 3. Ordularımızı teftişe çıkan Başkumandan Paşa Hazretleri'nin İzmit'te irad buyurdukları nutuk.

Sayı 6. Ordularımızı teftişe çıkan Başkumandan Paşa Hazretleri'nin Bursa'da halka hitaben irad ettikleri nutkun aksam-ı mühimmesini berveçiati derc ediyoruz.

Sayı 10. Bir akd-ı müteyemmin.

Sayı 11. Başkumandan'ın resm-i mesnun aktleri.

Sayı 13. Başkumandan'ın siyaset-i hariciye hakkında beyanat-ı mühimmesi.

Sayı 14. Başkumandan'ın beyanatı.

Sayı 15. Başkumandan'ın İzmir'de irad buyurdukları pek mühim nutuk.

Sayı 17. Başkumandan Akhisar'da.

Sayı 18. Başkumandan Balıkesir'de.

Sayı 19. Başkumandan Paşa'nın hitabesi.

Sayı 20. Başkumandan'ın seyahati.

Sayı 22. Başkumandan'ın İzmir'e avdeti.

Sayı 24. Başkumandan İzmir'de.

Sayı 27. Başkumandan Paşa'nın avdeti.

Sayı 28. Başkumandan Paşa'nın nutku.

Sayı 29. Mustafa Kemal ve İsmet Paşaların şehrimize muvasalatları.

Sayı 29. Başkumandan Paşa'nın nutku (28. sayıdan devam).

Sayı 37. Sene başı münasebetiyle Reis Paşa'nın irad buyurdukları nutkun suretidir.

Sayı 38. Sene başı münasebetiyle Reis Paşa'nın irad buyurdukları nutkun suretidir.

Sayı 50. Başkumandan Paşa'nın seyahati.

Sayı 51. Başkumandan Paşa Mersin'de.

Sayı 53. Başkumandan Paşa'nın Tarsus'ta irad ettiği nutuk.

Sayı 56. Başkumandan Paşa Konya'da.

Sayı 57. Başkumandan Paşa şehrimize muvasalat etti.

Sayı 57. Başkumandan Paşa'nın nutukları.

İslam Dünyası

Sayı 1. Afgan Sefarethanesi'nde ziyafet.

Sayı 4. Hilafet Kongresi'nin ehemmiyet-i azimesi.

Sayı 7. Hint Müslümanları, Hindular ve Türkiye.

Sayı 9. Trablusgarp'ta mücahidin-i İslam.

Sayı 10. Şimali Afrika Müslümanları.
Sayı 11. Kuran-ı Kerim ve *Morning Post* Gazetesi (Abdülaziz Çaviş).
Sayı 15. Afganistan heyetinin şehrimize vürudu.
sayı 22. Hindistan havadisleri.
Sayı 23. Hintli dindaşlarımızın bize alakadarlığı.
Sayı 24. Emanat ve teberruat-ı mukaddese hakkında şehrimizde bulunan umum Hindistan Müslümanları Cemiyeti Reisi Mehmet Veli Han tarafından mevrud mektuplar.
Sayı 24. Sudan-ı Mısri ve İngiltere.
Sayı 25. Afgan havadisi.
Sayı 25. Trablusgarp'ın tekrar zaptı.
Sayı 34. Seyit Emir Ali Hazretleri'nin bir mektubu.
Sayı 39. Mısır'da heyecan.
Sayı 39. Irak'ın yabancı Kralı Faysal memleketini İngilizlere nasıl satıyor?
Sayı 39. Afganistan ve İngiltere münasebatı.
Sayı 40. Alem-i İslam'ın fedakar üç şahsiyeti.
Sayı 42. Hint Milli Kongresi.
Sayı 43. Mısır ve İngiltere (Abdülaziz Çaviş).
Sayı 49. İslam ve Cemiyet-i Akvam.
Sayı 49. Hindistan'da hürriyetperverlik cereyanı.
Sayı 59. Ceziretül Arap'ta İngilizler.
Sayı 60. Hükümet-i muvakkate Irak'ta nihayet buldu.
Sayı 60. Suriye fecaii.
Sayı 61. Afganistan Emir-i Hazretleri'nin telgrafnamesi.
Sayı 64. Suriye ahvali.
Sayı 64. Irak meselesi.

Dış Dünya
Sayı 1. İcmal-i siyasi: Son 15 günlük vakayi'e umumi bir nazar.
Sayı 6. Ruhr'da Fransız işgali.
Sayı 7. İcmal-i siyasi. Son haftalık vakayi.
Sayı 8. Çin İnkılâbı'nın kanlı safahati devam ediyor.
Sayı 9. İngiltere ve Fransa arasında muhalesat şüpheleri.
Sayı 10. Bahr-i muhid-i kebir meselesi.
Sayı 10. Avrupa'nın derdi.
Sayı 11. İtalya'da hidmet-i askeriye.
Sayı 13. İtalya'da Fasismo (*The Times*'dan çeviri).
Sayı 15. 1923'te Fransa ordusu.
Sayı 19. Almanya-Fransa davası.

Sayı 22. İngiltere'de komünist mektepleri.
Sayı 23. Zinovyev'in nutku.
Sayı 23. İngiltere'de kadın polisler ve İstanbul'da kadın casuslar.
Sayı 24. Almanya'da ilim ve fen ne halde?
Sayı 35. Japonya'nın derdi: Irk ve renk mücadelesi.
Sayı 39. Düvel-i muazzamanın zümrelere ayrılması.
Sayı 41. Delkase, Avrupa'nın bir mühim şahsı.
Sayı 42. Avrupa mesaili.
Sayı 53. Kırım'da felaket.
Sayı 53. Değişen Japonya.
Sayı 60. Fransa'da yeni kanun-ı askeri.

Lozan Barış Görüşmeleri

Gazetede "Lozan haberleri" başlığı altında çok sayıda haber yer almaktadır. Burada Lozan ile ilgili haberlerden bazı başlıkları veriyoruz.

Sayı 2. Hükümetimizin yeni bir notası.
Sayı 3. Duyun-u Umumiye-i Osmaniye hakkında mukabil projemiz.
Sayı 4. İsmet Paşa Hazretleri'nin beyanatı.
Sayı 6. Musul petrolleri.
Sayı 7. Musul'a dair.
Sayı 8. Tamirat meselesi.
Sayı 9. Heyet-i Vekile'nin mühim içtimaı.
Sayı 9. Petrol meselesi (A. Kadı Mahmut).
Sayı 10. Tamirat meselesi.
Sayı 16. *Times*'a İstanbul'dan yazılanlar.
Sayı 16. Hükümetimize son teklif olunan layihanın hülasası.
Sayı 18. Lozan'dan müfarekat.
Sayı 18. *Morning Post*'un çirkin zünûnu.
Sayı 18. Fransa matbuatı ve siyaseti.
Sayı 20. İnkitaı Fransızlar nasıl anlatıyor.
Sayı 20. General Tausend hakikati söylüyor.
Sayı 21. Puankare'nin muhaberatı hakkında.
Sayı 21. *Matin* ne diyor?
Sayı 23. Bizim için ne düşünüyorlar? (*The Times*'dan).
Sayı 27. Lord Curzon'un matbuat erkânına beyanatı.
Sayı 30. Fransız matbuatı aleyhimize döndü.
Sayı 33. Musul ve Irak meselesi.
Sayı 36. Musul'dan çıkınız!
Sayı 41. Büyük Millet Meclisi ve sulh meselesi. (*).

Sayı 41. Musul meselesi etrafında (Bitlis mebusu Yusuf Ziya).
Sayı 41. İki yüzlülük: Fransız siyasetinin ifşası.
Sayı 59. Petrol hikayesi.

İktisat

Sayı 5. Siyaset-i iktisadiyemizin veçhesi ne olmalıdır? (Canik mebusu Şükrü). (*).
Sayı 5. İktisat Kongresi.
Sayı 8. İktisat Kongresi.
Sayı 9. Servet-i mevcudenin taksimi (İngilizce'den çeviri).
Sayı 14. Vasati ve Şarki Anadolu'da yapılacak şimendifer hututu.
Sayı 16. Türkiye İktisat Kongresi.
Sayı 18. İktisat Kongresi.
Sayı 20. İktisat Kongresi.
Sayı 21. Chester Projesi etrafında.
Sayı 22. Chester Projesi etrafında umumi bir mütalaa.
Sayı 24. İktisat Kongresi.
Sayı 25. İktisat Kongresi.
Sayı 26. İktisat Kongresi.
Sayı 27. İktisat Kongresi haberleri.
Sayı 28. Kongrede Kazım Karabekir Paşa'nın nutku.
Sayı 28. Chester Projesi etrafında.
Sayı 29. İktisat Kongresi.
Sayı 30. İktisat Kongresi.
Sayı 31. İktisat Kongresi.
Sayı 32. İktisat Kongresi.
Sayı 33. İktisat Kongresi mukerrerat-ı mühimmesi.
Sayı 34. İzmir'de İktisat Kongresi.
Sayı 35. İktisat Kongresi.
Sayı 36. İktisat Kongresi'nin son kararları.
Sayı 38. İktisat Kongresi.
Sayı 38. İzmir mektubu.
Sayı 39. İktisat Kongresi.
Sayı 40. Kazım Karabekir Paşa'nın nutku.
Sayı 40. İktisat Kongresi.
Sayı 41. İktisat Kongresi.
Sayı 56. Türkiye İşçi Grubu tarafından tespit edilen esasat-ı umumiye.
Sayı 60. Chester Projesi etrafında (İsak Hakkı).

Polemik

Sayı 10. Haya ile hayatın rabıtası (Edirne mebusu Mehmet Şeref) (Celal Nuri ile polemik).

Sayı 31. Serbest sütunlar: *İleri* gazetesi muhabirlerine açık mektup. (Hoca Harun).

Sayı 36. Celal Nuri Bey'e (Trabzon mebusu Ali Şükrü). (*).

Sayı 42. Bir Tavzih (Eskişehir mebusu Mehmet Emin). (*Tanin* gazetesine).

Eğitim

Sayı 7. Hamdullah Suphi Bey'in konferansı.

Sayı 11. Ankara sanayi Mektebi.

Sayı 33. Maarif Vekaleti'nin mühim bir teşebbüsü.

Sayı 35. Medresetü'z-Zehra.

Sayı 41. Maarif vekaleti tarz-ı faaliyetinde tekamül.

Sayı 42. Maarif vekaleti tarz-ı faaliyetinde tekamül.

Sayı 58. Eskişehir'de maarif.

Sayı 61. Muallim ve Muallimeler Derneği'nde mühim bir konferans. (Nüzhet Haşim).

Anayasalar ve Meclisler

Sayı 5. Fransız Kavanin-i Esasisi'nin muhkemiyeti (Trabzon mebusu Ali Şükrü).

Sayı 16. İktisadi Parlamentolar (*Le Temp*'dan).

Sayı 29. Hür Irlanda hükümetinde meşrutiyet.

Seçim

Sayı 5. (Ankara) Belediye intihâbı.

Sayı 26. (Ankara) belediye intihâbı neticelendi.

Sayı 41. Trabzon Müdafaa-i hukuk intihâbı.

Sayı 63. Millete müracaat. (*).

Sayı 63. Yeni intihâbât (*).

Demeçler-Mülakat

Sayı 1. Afgan Sefiri Hazretleri ile mülakat.

Sayı 12. Adliye Vekili'nin gazetemize mühim beyanatı.

Sayı 15. Dün şehrimize gelen Süryani Kadim Patriği'nin gazetemize beyanatı.

Sayı 30. Şeyh Abdülaziz Çaviş ile mülakat.

Sayı 67. Halife Hazretleri'nin *El Ahbar* gazetesi muhabirine beyanatı.

Kurtuluş Savaşı - Milli Mücadele

Sayı 1. Dört senelik hadisata bir nazar. (*).

Sayı 22. Şarki Trakya'dan çekilirken Yunanlıların ika ettikleri hasarat.

Sayı 23. Yaşasın Büyük millet Meclisi ve Ordusu. (Kastamonu mebusu Abdülkadir Kemali) (*)

Sayı 24. Dava-yı millinin ilk şaşadar muzafferiyeti. Maraş'ın kurtuluşunun dördüncü sene-i devriyesi münasebetiyle. (Maraş mebusu Emirmahmutoğlu Hasip).

Ali Şükrü Bey'in Kaybolması ve Öldürülmesi

Sayı 61. Müellim bir hadise: Ali Şükrü Bey'e ne oldu? (*)

Sayı 62. Müellim hadise etrafında. (*)

Sayı 63. Şehid-i muhterem Ali Şükrü Bey'in cesedi bulundu.(*)

Sayı 63. Halkımızın mebuslarıyla alakadarlığı.

Sayı 63. Ali Şükrü Bey feciası hakkında.

Sayı 63. Facianın ilk perdesi yırtıldı. (*)

Sayı 64. Hürriyet-i vicdanın ilk kurbanı.

Sayı 64. Taziyet telgrafnameleri.

Sayı 64. Şehid-i muhterem Ali Şükrü Bey'in hayatı.

Sayı 64. Giresunlu Topal Osman'ın istisalı.

Sayı 65. Şehid-i mazlum Ali Şükrü Bey. (*)

Sayı 65. Millet şehidi (Karesi mebusu Hasan Basri). (*)

Sayı 65. Kementle boğulan Ali Şükrü'ye. (*)

Sayı 65. Bir mersiye. (*)

Sayı 65. Bir eser-i teessür ve hamiyyet (Çorum mebusu Haşim). (*)

Sayı 65. İstanbul muhabir-i mahsusumuzun telgrafları.

Sayı 66. Şehit Ali Şükrü Bey'e halkımızın can ü gönülden yaptığı dünkü muazzam ihtifal. (*)

Sayı 67. Taziyet telgrafları.

Sayı 68. Büyük Millet Meclisi'nin taziyet telgraflarına Trabzon Belediye Reisi'nin cevabi teşekkür telgrafı.

Diğer Yazılar

Sayı 4. Pierre Loti için.

Sayı 10. İngilizce bir Osmanlı İmparatorluğu tarihi.

Sayı 13. Nüfus meselesi.

Sayı 15. Mecburi İzdivaç Kanunu

Sayı 16. İlim ve fende terakkiyat.

Sayı 16. Okur mektubu: Kürt vatandaşlar ne diyor?

Sayı 19. Fen postası: Helyum.

Sayı 21. Mecburi İzdivaç Kanunu etrafında.

Sayı 22. Büyük Millet Meclisi'ne Süryani kadim Cemaatinin sadakatnamesi.

Sayı 28. Garbi Trakya'da zulümle mücadele.

Sayı 30. Firavunun mezarında.

Sayı 31. Filistin ve Museviler.

Sayı 31. Parlamento hikayeleri.

Sayı 33. Firavun'un mezarı.

Sayı 34. Trakya'da tehlike.

Sayı 39. Küçük bir namus kahramanı.

Sayı 41. İngiltere parlamentosunda bir Türk muhibbinin tenkitleri.

Sayı 42. Nasıl terakki ettiler?

Sayı 42. Keldanistan asar-ı atika keşfiyatı.

Sayı 43. Nasıl terakki ettiler?

Sayı 51. Askerlerimizin terfih ve ikdarına doğru bir adım.

Sayı 51. Troçki'nin makalesi.

Sayı 53. Bazı gençlerimizde dalalet-i siyasiye. (Trabzon mebusu Ali Şükrü).

Sayı 53. Bir hatıra-yı milliye, bir netice-yi müellime.

Sayı 53. Bir milletin gençleri.

Sayı 55. Malûl gazilerimiz yeni kanundan ne bekliyorlar?

Sayı 55. Okur mektubu: Dahiliye Vekaleti'nin nazar-ı dikkatine.

Sayı 57. İskenderun'da mezalim.

Sayı 57. Şükran: Meçhul askere (A. Tufan).

Sayı 58. Ağaç bayramları (A. Ferit).

Tan gazetesini tanıtan bu kitap, Ahmet Demirel'in daha önce yayımladığımız *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup* başlıklı incelemesine belgesel bir katkı niteliği taşıyor. Birinci Meclis'te Trabzon Mebusu olarak görev yapan Ali Şükrü Bey'in sahibi ve başyazarı olduğu *Tan*, 19 Ocak 1923'te İkinci Grup'un görüşlerini yaymak amacıyla yayın hayatına atıldı. Haftada altı gün yayımlanan gazete, başyazarının birkaç ay sonra hâlâ tam olarak aydınlatılamayan bir cinayete kurban gitmesi nedeniyle topu topu 68 sayı yayımlanabildi. Değişik kütüphanelere dağılmış *Tan*'ları biraraya getirerek hazırlanan bu derlemede, önce İkinci Grup'un temel görüşleri, sonra gazetenin içeriği değerlendiriliyor. Ardından, hemen hemen tümü Ali Şükrü Bey tarafından kaleme alınmış başyazıların tamamının, önemli bulunan başyazı dışındaki yazıların ve yine Ali Şükrü Bey'in hazırladığı "Halk ve Hükümet" başlıklı yazı dizisinin çevrimyazılarına yer veriliyor. Gazetenin yayımlandığı sırada en önemli gündem maddesini oluşturan Lozan görüşmeleriyle ilgili yazıların her biri önemli bir belge niteliğinde. Ayrıca birçok yazıda ele alınan konuların, bugünlerde de tartışılıyor olması özellikle dikkat çekiyor. Araştırmacıların olduğu kadar, yakın tarihimize ilgi duyan herkesin "bir şeyler" bulabileceği, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş günlerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunan önemli bir kaynak.

İLETİŞİM 384
ARAŞTIRMA İNCELEME 60

—KDV DAHİL—
530000

ISBN 975-470-581-X
9 789754 705812